

КУЛТУРА СЕЋАЊА: УЛОГА БИБЛИОТЕКА, МУЗЕЈА, АРХИВА

Зборник радова са Летњег форума БДС-а,
одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија),
Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)

Уредник
Др Татјана Богојевић

Библиотекарско друштво Србије
Архив Војводине
2025.

Програмски и организациони одбор:

Јелена Глишовић, Библиотекарско друштво Србије
Светлана Анатољевна Горохова, Руско библиотекарско друштво
Милица Матијевић, Библиотекарско друштво Србије (координатор)
Љиљана Кнежевић, Друштво библиотекара Републике Српске
Никола Милошевски, Музеј жртава геноцида, Београд
Љиљана Бубњевић, Архив Војводине, Нови Сад
Татјана Тулековић, Јавна установа „Спомен-подручје Доња Градина”
Дијана Трубајић, Народна библиотека „Веселин Маслеша” Лакташи

Уређивачки одбор:

Др Татјана Богојевић, Библиотекарско друштво Србије
Мр Вања Шмуља, Друштво библиотекара Републике Српске
Светлана Анатољевна Горохова, Руско библиотекарско друштво
Јелена Глишовић, Библиотекарско друштво Србије
Верица Шево, Библиотекарско друштво Србије
Милица Матијевић, Библиотекарско друштво Србије

Рецензенти:

Проф. др Радославка Сударушић, Филозофски факултет
Универзитета у Источном Сарајеву
Др Бојан Арбутина, Музеј жртава геноцида, Београд
Др Михаил Јурјевич Матвејев, Национална библиотека Русије,
Санкт Петербург

КУЛЬТУРА ПАМЯТИ: РОЛЬ БИБЛИОТЕК, МУЗЕЕВ, АРХИВОВ

сборник докладов Летнего форума БОС,
23–27 июня 2025 г.
Белград и Нови-Сад (Сербия),
Лакташи и Доња-Градина (Республика Сербская)

Редактор
Д-р филол. наук Татьяна Богоевич

Библиотечное общество Сербии
Архив Воеводины
2025

Программный и организационный комитет:

Елена Глишович, Библиотечное общество Сербии

Светлана Анатольевна Горохова, Российская библиотечная ассоциация

Милица Матиевич, Библиотечное общество Сербии (координатор)

Лиляна Кнежевич, Общество библиотекарей Республики Сербской

Никола Милошевский, Музей жертв геноцида, Белград

Лиляна Бубневич, Архив Воеводины, Нови-Сад

Татьяна Тулекович, Общественное учреждение «Мемориальный комплекс Доня-Градина».

Дияна Трубаич, Национальная библиотека «Веселин Маслеша», Лакташи

Редакционная коллегия:

Д-р филол. наук Татьяна Богоевич, Библиотечное общество Сербии

М-р филол. наук Ваня Шмуля, Общество библиотекарей Республики Сербской

Светлана Анатольевна Горохова, Российская библиотечная ассоциация

Елена Глишович, Библиотечное общество Сербии

Верица Шево, Библиотечное общество Сербии

Милица Матиевич, Библиотечное общество Сербии

Рецензенты:

Проф. д-р Радославка Сударушич, Философский факультет
Университета Восточного Сараево

Д-р ист. наук Боян Арбутина, Музей жертв геноцида, Белград

Д-р пед. наук Михаил Юрьевич Матвеев, Российская национальная библиотека, Санкт-Петербург

Садржај

Реч Уредништва	11
Введение	15

АРХИВИ И БИБЛИОТЕКЕ У ОЧУВАЊУ И ПРЕНОШЕЊУ СЕЋАЊА

АРХИВЫ И БИБЛИОТЕКИ В СОХРАНЕНИИ И ПЕРЕДАЧЕ ВОСПОМИНАНИЙ

Светлана Анатольевна Горохова: Юбилей победы в библиотеках Санкт-Петербурга: создаем «Память сердца» 21

Светлана Анатольевна Горохова: Јубилеј победе у библиотекама Санкт-Петербурга: стварање „Сећања срца” 27

Ирина Александровна Трушина: Память победы: историко-просветительские проекты Российской национальной библиотеки 29

Ирина Александровна Трушина: Сећање на победу: историјски и образовни пројекти Руске националне библиотеке..... 35

Наталия Юрьевна Михайлова: Международный цифровой проект Российской национальной библиотеки «Библиография победы» 37

Наталија Јурјевна Михајлова: Међународни дигитални пројекат Руске националне библиотеке „Библиографија победе” 42

Татьяна Аркадьевна Синельникова: Память о Великой отечественной войне 1941–1945 гг. и блокаде Ленинграда в коллекциях и проектах Санкт-Петербургской государственной театральной библиотеки.....45

Татјана Аркадјевна Синельникова: Сећање на Велики отаџбински рат 1941–1945. и опсаду Лењинграда у збиркама и пројектима Библиотеке Санктпетербуршког државног позоришта 62

Марина Борисовна Швец: Библиотека «Малоохтинская» ЦБС красногвардейского района Санкт-Петербурга – ровесница победы в Великой отечественной войне: память как культурный феномен 65

Марина Борисовна Швец: „Малоохтинска библиотека” ЦБС красногвардејског округа Санкт Петербурга – вршњакиња победе у Великом отаџбинском рату: сећање као културни феномен 70

Ирина Юрьевна Паина, Елена Николаевна Волобоева: Сохранение исторической памяти в проектах библиотек новосибирской области...73	
Ирина Јурјевна Паина, Елена Николајевна Волобојева: Очување историјског памћења у пројектима библиотека новосибирског региона..... 82	82
Јана Викторовна Седелникова: Интерактивная карта Измайловской слободы в Санкт-Петербурге 85	85
Јана Викторовна Седелникова: Интерактивна мапа Измаиловске слободе у Санкт Петербургу 89	89
Татьяна Аркадьевна Синельникова, Елена Геннадьевна Федяхина: Санкт-Петербургская государственная театральная библиотека: 270 лет на службе Русскому театру.....91	91
Татјана Аркадјевна Синелњикова, Елена Генадјевна Федјихина: Библиотека Санктпетербуршког државног позоришта: 270 година у служби Руског позоришта 108	108
Ирина Юрьевна Паина, Ольга Дмитриевна Владимирская: Электронная библиотека НГОНБ как платформа сохранения культурного наследия региона..... 111	111
Ирина Јурјевна Паина, Олга Дмитријевна Владимирска: Електронска библиотека НДРНБ као платформа за очување регионалног културног наслеђа 118	118
Вања Шмуља: Улога културе сјећања у процесу индивидуације.....121	121
Ваня Шмуля: Роль культуры памяти в процессе индивидуации 137	137
Велько Иванович: Поезија о страдањима у библиотеци Музеја жртава геноцида 139	139
Велько Иванович: Поезия о страдании в библиотеке Музея жертв геноцида..... 152	152
Јасмина Тутуновић Трифунов: Улога и значај Музеја жртава геноцида у неговању културе сећања на жртве Другог светског рата 155	155
Јасмина Тутунович Трифунов: Роль и значение Музея жертв геноцида в сохранении культуры памяти о жертвах Второй мировой войны 169	169
Дејан Мотл: „Писма из логора”: радионица за ученике средњих школа.... 171	171
Дејан Мотл: «Письма из лагеря»: занятия для учеников средних школ 178	178

Бранка Ковачевић: „Јасеновац, моја прича”: изложба радова ученика и радника Угоститељско-економске школе Приједор	181
Бранка Ковачевић: «Јасеновац, моя историја»: изложба радова ученика и сарадника Школе јавног хране и економије г. Приједор ..	188
Надица Стојановић, Весна Илић: Улога Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу у култури сећања на Други светски рат	191
Надица Стојановић, Весна Илић: Роль Национальной библиотеки имени Радое Домановича в Лесковце в культуре памяти о Второй мировой войне	198
Валентина Вуковић: Народна библиотека Србије: простори сећања и испреплетених идентитета.....	201
Валентина Вуковић: Национальная библиотека Србије: пространства памяти и переплетенных идентичностей.....	216
Дуња Андрић: Архив Војводине као институција културе сећања.....	219
Дуња Андрић: Архив Воевоины как институт культуры памяти	235
Дијана Трубајић: Мој завичај памти: култура сећања на Дјечијем одјељењу библиотеке у Лакташима	237
Дијана Трубајић: Моя родина помнит: култура памяти в Детском отделении библиотеки в г. Лакташи	244
Верица Шево: Изложба „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи”	247
Верица Шево: Выставка «Преступления нацизма и освободительная миссия Красной армии в Европе»	252
Татјана Богојевић, Ивана Јаношевић: Електронска изложба „80 година победе над нацизмом: култура сећања”	255
Татјана Богојевић, Ивана Јаношевић: Электронная выставка «80 лет победы над нацизмом: культура памяти».....	257

БИБЛИОТЕЧКИ ПРОЈЕКТИ И ИНОВАЦИЈЕ БИБЛИОТЕЧНЫЕ ПРОЕКТЫ И ИНОВАЦИИ

Светлана Анатольевна Горохова: Международная деятельность как ресурс профессионального развития библиотечных специалистов: опыт работы библиотек России.....261

Светлана Анатольевна Горохова: Међународне активности као ресурс за професионални развој библиотечких стручњака: искуство руских библиотека 268

Марина Владимировна Савченкова: Научная библиотека Томского государственного университета и Международная школа реставрации, как образовательная платформа по вопросам сохранения документального наследия.....271

Марина Владимировна Савченкова: Научна библиотека Томског државног университета и Међународна школа рестаурације као едукативна платформа за очување документарног наслеђа 278

Яна Викторовна Седельникова: Совершенствование навыков визуальной коммуникации библиотекарей МЦБС им. М. Ю.Лермонтова в проектах «Fotolib» и «Вебтюнь» 281

Яна Викторовна Седельникова: Унапређење вештина визуелне комуникације библиотекара међуокружног централизованог библиотечког система „М. Ју. Лермонтов” у пројектима „Photolib” и „Webtune” 285

Маријана Узуновски, Јелена Ђорђевић: Стручно усавршавање и професионални развој библиотекара у Србији – стање, изазови, препоруке.....287

Маријана Узуновски, Елена Джорджевич: Профессиональная подготовка и повышение квалификации библиотекарей в Сербии – состояние, проблемы, рекомендации 296

Яна Викторовна Седельникова: Проекты МЦБС им. М.Ю. Лермонтова «Генеалогия» и «Голоса художников» в продвижении возможностей библиотек и архивов Санкт-Петербурга.....299

Яна Викторовна Седельникова: Пројекти МЦБС М. Ју. Лермонтова „Генеалогија” и „Гласови уметника” у промоцији могућности библиотека и архива Санкт Петербурга 302

Марина Борисовна Шве́ц: Библиотека место в городе: концептуальная стратегия модернизации библиотек Красногвардейского района Санкт-Петербурга: серия коротких оценок 305

Марина Борисовна Шве́ц: Библиотека место у граду: концептуална стратегија модернизације библиотека Красногвардејског округа Санкт Петербурга: серија кратких процена..... 310

Ирина Юрьевна Паина, Ирина Леонидовна Непейна: Издательская программа Новосибирской области: хроника и имена.....313

Ирина Јурјевна Паина, Ирина Леонидовна Непейна: Издавачки програм Новосибирске региона: хроника и имена..... 319

Радославка Сударушић: *Култура сећања: улога библиотеке, музеја, архива:* зборник радова са Летњег форума БДС-а, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)..... 321

Радославка Сударушич: *Култура њамяти: роль библиотек, музеев, архивов:* сборник докладов Летнего форума БОС, 23–27 июня 2025 г. Белград и Нови-Сад (Сербия), Лакташи и Дonya-Градина (Республика Сербская), 2025. 323

Михаил Юрьевич Матвеев: Рецензия на сборник докладов *Култура њамяти: роль библиотек, музеев, архивов* Летнего форума БОС, 23–27 июня 2025 г. Белград и Нови-Сад (Сербия), Лакташи и Дonya-Градина (Республика Сербская), 2025. 325

Михаил Јурјевич Матвејев: Рецензија зборника радова *Култура сећања: улога библиотеке, музеја, архива:* са Летњег форума БДС-а, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)..... 327

Реч Уредништва

Летњи БДС форум „Култура сећања: улога архива, библиотека и музеја”, одржан је од 23. до 27. јуна 2025. у Новом Саду, Лакташима, Доњој Градини и Београду. Реализован је као заједнички пројекат Библиотекарског друштва Србије, Библиотекарског друштва Русије, Архива Војводине, Друштва библиотекара Републике Српске, Музеја жртва геноцида и Јавне установе „Спомен-подручје Доња Градина”. Присуствовало је више од 50 учесника, који су представили своја истраживања, остварили међусобне контакте и отпочели сарадњу, која ће даље бити реализована у оквиру РУ:РС Либ Форума. Овај форум, који је почео са радом у августу 2024. године, представља платформу за дијалог, међусобну партнерску подршку, размену знања, идеја и промоцију богатог словенског културног наслеђа.

На првој редовној седници РУ:РС Либ Форума, која је одржана на Дан библиотекара Србије, 14. децембра 2024. године, у Градској библиотеци у Панчеву, за основну тему током 2025. године изабрана је култура сећања, поводом 80-годишњице победе над нацизмом. Термин *култура сећања* у овом зборнику схваћен је у свом најширем значењу, па поред текстова који се тематски односе на Други светски рат, заступљени су и текстови који за предмет проучавања имају културну баштину. Одлука Уредништва била је да све што је представљено на Форуму буде заступљено и у зборнику. Будући да се међу његовим корицама налазе прикази пракси и изложби, али и теоријске студије, радови се разликују према приступу теми и обликовању садржаја, донекле и према форми.

Радови у зборнику распоређени су у две области: *Архиви и библиотеке у очувању и преношењу сећања* и *Библиотечки пројекти и инова-*

ције. У првој области су посебно језички груписани и формално одвојени текстови на руском и српском језику, а у другој су под једним насловом дати радови на оба језика. Сви радови садрже по два резимеа, на енглеском и, у зависности од језика текста, на руском односно српском језику, чиме се садржај зборника приближава веома широком кругу потенцијалних читалаца.

У поглављу *Архиви и библиотеке у очувању и преношењу сећања* у текстовима на руском језику, разматрају се активности библиотека Санкт Петербурга у години прославе 80-годишњице победе, укључујући и пренос историјског и културног наслеђа с акцентом на стварању простора за комуникацију између различитих генерација, што библиотеку претвара у *лабораторију сећања*. Указује се и на тренд стварања електронских ресурса, заснованих на архивским документима, посвећених очувању сећања. Са аспекта културе сећања као односа према баштини представљена је сарадња Руске националне библиотеке и српске библиотеке и научне заједнице, а затим и збирке неких од руских библиотека (Санктпетербуршка позоришна библиотека, која чува важна архивска документа; „Малоохтинска библиотека”, основана на Дан победе; Библиотека Новосибирског региона са дигиталном платформом за очување регионалног културног наслеђа; Измаиловска библиотека и интерактивне онлајн мапе).

Део на српском језику почиње разматрањем улоге културе сећања у процесу индивидуације, наставља се представљањем поетских остварења из фонда библиотеке Музеја жртва геноцида у Београду, која одражавају сећања на геноцид, а потом и представљањем бројних активности ове установе, матичне за неговање културе сећања на жртве геноцида, почињеног над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом светском рату. Педагошки аспекти културе сећања приказани су кроз рад Јавне установе „Спомен-подручја Доња Градина”, конкретно кроз опис радионице „Судбина Иве Волнера (Wollner) – писма из логора” и кроз изложбу „Јасеновац, моја прича”, колективног аутора ученика и радника Угоститељско-економске школе Приједор. Представљена је и улога Завичајног одељења Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу у очувању културе сећања на Други светски рат, дат опис Сталне изложбе Централног музеја Великог отаџбинског рата у Москви „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи” као и информација о електронској изложби БДС-а „80 година победе над нацизмом: култура сећања”.

Библиотечки пројекти и иновације доносе на првом месту текстове о међународним активностима руских библиотека, нарочито онима

за професионални развој библиотечких стручњака. Представљен је град Томск „најстудентскији град” у Русији, један од најстаријих и највећих образовних, научних и иновативних центара у Сибиру као и Научна библиотека Томског државног универзитета. Ту су и текстови о иновативним пројектима за развој визуелне комуникације, као што су „Гласови уметника” и „Библиотека: место у граду”, али и о истраживањима у области стручног усавршавања библиотекара у Србији или издавачком програму Новосибирске области.

С надом да ће се овакав концепт показати значајним за културну размену између наших земаља и утицати на стварање корисног професионалног окружења за библиотекаре са српског и са руског говорног подручја, читаоцима предајемо зборник који је настао као први плод ове сарадње.

Введение

Летний форум БОС «Культура памяти: роль архивов, библиотек и музеев» проходил с 23 по 27 июня 2025 года в городах Нови-Сад, Лакташи, Доня-Градина и Белград. Он был реализован в рамках совместного проекта Библиотечного общества Сербии, Российской библиотечной ассоциации, Архива Воеводины, Общества библиотекарей Республики Сербской, Музея жертв геноцида и Государственного учреждения «Мемориальный комплекс Доня-Градина». В мероприятии приняли участие более 50 человек, которые представили свои исследования, установили профессиональные контакты и положили начало сотрудничеству, которое будет далее развиваться в рамках РУ: РС ЛИБ Форума. Этот форум, начавший работу в августе 2024 года, представляет собой площадку для диалога, взаимной поддержки и обмена знаниями, опытом и идеями, а также популяризации славянского культурного наследия.

На первой очередной сессии РУ: РС ЛИБ Форума, состоявшейся в День библиотекаря Сербии, 14 декабря 2024 года, в Городской библиотеке г. Панчево, основной темой 2025 года была выбрана *культура памяти*, приуроченная к празднованию 80-летия Победы над нацизмом. В данном сборнике термин *культура памяти* понимается в самом широком смысле, и поэтому, помимо текстов тематически связанных со Второй мировой войной, представлены также тексты, предметом изучения которых является культурное наследие. Редакционная коллегия приняла решение о включении в сборник всех представленных на Форуме работ. Поскольку на его страницах представлены презентации практических работ и выставок, а также и теоретические исследования, работы в некоторой степени, различаются формой и подходом к теме и формированию содержания.

Работы сборника распределены по двум направлениям: *Архивы и библиотеки в сохранении и передаче воспоминаний* и *Библиотечные проекты и инновации*. В первом разделе тексты на русском и сербском языках сгруппированы и формально разделены по языковому признаку, а во втором — работы на обоих языках представлены под одним заголовком. Все работы содержат две аннотации: на английском языке и, в зависимости от языка текста, на русском или сербском, что делает содержание коллекции доступным для самого широкого круга потенциальных читателей.

В разделе *Архивы и библиотеки в сохранении и передаче памяти* в русскоязычных текстах рассматривается деятельность библиотек Санкт-Петербурга в год 80-летия Победы, в том числе передача историко-культурного наследия с акцентом на создание пространства для общения между поколениями, что превращает библиотеку в «лабораторию памяти». Также обозначена тенденция создания электронных ресурсов на основе архивных документов, посвящённых сохранению памяти. С точки зрения культуры памяти как отношения к наследию было представлено сотрудничество Российской национальной библиотеки с сербским библиотечным и научным сообществом, а также и коллекции некоторых российских библиотек (Санкт-Петербургской театральной библиотеки, хранящей важные архивные документы; Малоохтинской библиотеки, основанной в День Победы; Новосибирской областной библиотеки с цифровой платформой для сохранения регионального культурного наследия; Измайловской библиотеки и интерактивных онлайн-карт).

Часть на сербском языке начинается обсуждением роли культуры памяти в процессе индивидуации, продолжается презентацией поэтических произведений из библиотеки Музея жертв геноцида в Белграде, отражающих воспоминания о геноциде, а затем описывает многочисленные мероприятия этого учреждения, играющие ключевую роль в развитии культуры памяти о жертвах геноцида, совершённого против сербов, евреев и цыган во Второй мировой войне. Педагогические аспекты культуры памяти представлены на примере деятельности Государственного учреждения «Мемориальный край Донья Градина», в частности, через описание тематического занятия «Судьба Иво Вольнера (Wollner) – письма из лагеря» и через выставку «Ясеновац, моя история», коллективного творчества учащихся и сотрудников Приедорской школы общественного питания и экономики. Также представлена роль Отдела отечественной культуры Национальной библиотеки имени Радое Домановича в Лесковаце в сохранении культуры памяти о Второй

мировой войне, дано описание постоянной выставки Центрального музея Великой Отечественной войны в Москве «Преступления нацизма и освободительная миссия Красной Армии в Европе», а также информация об электронной выставке БОС «80 лет победы над нацизмом: культура памяти».

Раздел *Библиотечные проекты и инновации* содержит обзор международной деятельности российских библиотек, особенно в сфере профессионального развития библиотечных специалистов. В рамках проекта были представлены Научная библиотека Томского государственного университета и город Томск, «самый студенческий город» России, один из старейших и крупнейших образовательных, научных и инновационных центров Сибири. В сборнике также представлены материалы об инновационных проектах по развитию визуальной коммуникации, таких как «Голоса художников» и «Библиотека: место в городе», а также материалы об исследованиях в области профессионального развития библиотекарей в Сербии и об издательской программе Новосибирской области Российской Федерации.

В надежде, что эта концепция окажет существенное влияние на культурный обмен между нашими странами и повлияет на создание благоприятной профессиональной среды для библиотекарей сербско- и русскоговорящих регионов, мы представляем нашим читателям сборник, ставший первым результатом нашего сотрудничества.

АРХИВИ И БИБЛИОТЕКЕ У ОЧУВАЊУ
И ПРЕНОШЕЊУ СЕЋАЊА

АРХИВЫ И БИБЛИОТЕКИ В
СОХРАНЕНИИ И ПЕРЕДАЧЕ
ВОСПОМИНАНИЙ

ЮБИЛЕЙ ПОБЕДЫ В БИБЛИОТЕКАХ САНКТ-ПЕТЕРБУРГА: СОЗДАЕМ «ПАМЯТЬ СЕРДЦА»

Аннотация: В статье рассматривается деятельность библиотек Санкт-Петербурга в рамках проведения в Российской Федерации Года защитника Отечества и празднования 80-летия победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. Отмечается важность работы современных библиотек по противодействию искажению информации и обеспечению эффективной и содержательной передачи исторического и культурного наследия новым поколениям. Приведены примеры успешных проектов библиотек города – «Блокадные поминальные чтения», ежегодная конференция Центра Петербурговедения Библиотеки Маяковского «Быт блокадного Ленинграда», национальной ежегодной акции Библионочь (тема 2025 года – «Свои герои»). Подчеркивается необходимость создания в современной библиотеке пространства для общения поколений, превращения ее в «лабораторию памяти», где поколения грядущие получают возможность освоить и пропустить через себя культурное наследия поколений предыдущих, создавая его новые аспекты. Такой процесс возможен только при условии эмоционального контакта, в результате которого и формируется «память сердца».

Ключевые слова: библиотеки Санкт-Петербурга; Год защитника Отечества; 80-летие победы в Великой Отечественной войне; библиотека как «лаборатория памяти»; формирование «памяти сердца»; Библионочь «Свои герои».

Вначале необходимо упомянуть два основополагающих документа, которые определяют жизнь культурных и образовательных учреждений России в 2025 году.

Первый из них – «Стратегия государственной культурной политики на период до 2030 года». Документ опубликован в сентябре 2024 года в соответствии с Основами государственной культурной политики 2014 года. Впервые в истории современной России этот документ выводит культуру в ранг национальных приоритетов и признает ее важнейшим фактором качества жизни населения страны. Также в Стратегии подчеркивается важность гуманитарного и культурного сотрудничества, поддержка продвижения российской культуры на международных площадках, противодействие искажению информации, расширение профессио-

нального сотрудничества. И я очень благодарна организаторам данного форума за уникальную возможность воплотить эти направления Стратегии государственной культурной политики в жизнь.

Еще один важный документ – Указ Президента России В.В. Путина от 15 января 2025 года «О проведении в Российской Федерации Года защитника Отечества». Год проводится прежде всего в целях сохранения исторической памяти и в ознаменование 80-летия Победы в Великой Отечественной войне.

Библиотеки – это институты общественной памяти, которые не только собирают, сохраняют и предоставляют доступ к знаниям, они еще и создают пространство для активного освоения и переработки наследия новыми поколениями. Именно этот процесс позволяет нашему культурному наследию постоянно подстраиваться и развиваться.

Я уверена, что вы знаете, что тема Великой Отечественной войны всегда была особой, ценностно определяющей для каждого жителя России. Да и как может быть иначе, если Советский Союз потерял в этой войне 27 миллионов человек? Именно поэтому, разговаривая о войне, крайне важно избежать формального отношения к юбилею. Важно действительно быть, а не казаться. Необходимо помнить, что только искренность говорящего может вызвать сердечную реакцию аудитории.

Еще одна важнейшая задача – связать прошлое и настоящее – перекинуть смысловую и, что самое главное, – эмоциональный, духовный и душевный мост между историческими событиями и тем, что происходит сейчас. Для этого совершенно необходимо диверсифицировать язык и формы работы, привлечь максимально разные аудитории и создать условия для их взаимодействия.

Сегодня мы говорим про опыт работы библиотек Санкт-Петербурга. Библиотечная система города включает в себя 203 библиотеки,¹ объединенные в 16 районных ЦБС, 1 МЦБС им. М. Лермонтова и 4 центральные городские библиотеки (Библиотеку Маяковского, Детскую библиотеку имени Пушкина, Библиотеку для слепых и слабовидящих – Библиотеку «Точки зрения» и Театральную библиотеку). Все библиотеки города объединены в Корпоративную сеть общедоступных библиотек (20 юридических лиц различной подчиненности) и имеют единый каталог, единый читательский билет и единые правила обслуживания.

Санкт-Петербург – один из самых красивых городов мира, культурная столица России. Его военная история – одна из самых драматических страниц Второй мировой войны.

---

¹ Страница ЦГПБ им. В. В. Маяковского <https://pl.spb.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Когда мы говорим о блокаде Ленинграда, мы прежде всего думаем о единении города и страны, личном мужестве каждого, страданиях, которые определили Победу и не дают предать забвению подвиг жителей и защитников города. 872 страшных дня провел в блокаде прекрасный мужественный Ленинград. Каждый житель нашего города имеет свою историю, связанную с героической обороной города. Именно поэтому две даты – день начала блокады – 8 сентября (1941 год) и 27 января (1944 год) – день снятия блокады – всегда отмечают жителями города и всей страны.

Именно 8 сентября мне хочется привести в пример, когда мы говорим о формировании «памяти сердца». Последние 8 лет в Санкт-Петербурге сложилась традиция Блокадных поминальных чтений, в которых активно принимают участие библиотеки города. Проект был инициирован общественной группой «Комитет 8 сентября», задача проекта – озвучить имена 700.000 жертв блокады, зафиксированных в архивах города. На данный момент озвучены около 210.000 имен. Идея таких чтений очень проста, но именно эта простота и бьет участников акции в самое сердце. Во дворах города устанавливается звукоусиление, и все, кто хочет – в основном жители окружающих домов и проходящие мимо прохожие – вслух зачитывают имена жителей этого двора, погибших во время блокады. Имя, дату рождения и дату смерти. Казалось бы, как может тронуть сердце монотонное перечисление имен и дат, но когда ты начинаешь осознавать, что люди умирали целыми семьями, что эти люди сидели на тех же скамейках и видели те же самые стены двора, которые видишь ты – к тебе приходит осознание того, как хрупка и бесценна человеческая жизнь, и «какою ценой завоевано счастье» просто быть и любить этот прекрасный мужественный город.

27 января, день снятия блокады, отмечается как день благодарности всем, кто помогал городу выжить, поддерживал дорогу жизни, спасал эвакуированных истощенных жителей Ленинграда.

В библиотеке Маяковского – главной общедоступной библиотеке города – работает единственный в стране Центр Петербурговедения, который ведет огромную работу с документами по истории Петербурга. Традиционно Центр, в тесном партнерстве с Законодательным собранием Санкт-Петербурга, проводит ежегодную конференцию, посвященную быту блокадного Ленинграда. Проводя эти конференции, нам хотелось особенно подчеркнуть тот факт, что и в страшные годы блокады жизнь продолжалась, создавались прекрасные литературные и музыкальные произведения, рождались дети, работали библиотеки, совершались открытия. Такие встречи дают возможность еще раз убедиться в том, что человеческий дух может творить чудеса, что милосердие сильнее эго-

изма, что литература и искусство помогают человеку пережить самые страшные жизненные испытания.

Отдельно мне хочется рассказать о проведении ежегодной всероссийской акции «Библионочь», где темой 2025 года стали «Свои герои».² Прошла акция в ночь с 26 на 27 апреля, и было очень интересно посмотреть, каким образом библиотеки осваивали эту тему, придавали ей свое собственное понимание и колорит. Например, библиотека Маяковского постаралась перебросить мостик от общего к частному, высветить жизнь каждого отдельного человека тогда и сейчас, почувствовать ее ценность, придать ей значимость. Поэтому работа нашей библиотеки в Библионочь была посвящена рассмотрению личных дневников, памяти каждого человека, каждой семьи. Это явилось замечательной возможностью осуществить эффективные партнерства с другими культурными и общественными объединениями города – например, с проектом «Прожито», который уже долгие годы занимается оцифровкой личных дневников и работой с домашними архивами. А домашний архив – это, как правило, уже ярко выраженный личный интерес каждого человека, что, безусловно, помогает привлечь его в библиотеку и обеспечить его качественное обслуживание.

Очень эффективно библиотеки поработали с жанром выставок – мы все с вами знаем, что книжная выставка сейчас – это не просто книги, выставленные в витринах, с минимумом сопровождающей информации. Книжная выставка переживает ренессанс, развивает новые формы своего бытования в стенах библиотеки и за ее пределами. С целью оживления этой формы работы методисты библиотеки Маяковского уже второй год проводят конкурс среди библиотек города и области на лучшую книжную выставку.

Как сделать так, чтобы сердце откликнулось на представленную вами выставку? – это и использование гибридного формата – наряду с книгами представляются аудио и видео материалы, это и представление предметной части – артефактов, найденных поисковыми институциями. Но самое главное – это сделать следующий шаг. Не просто показать, предоставить в доступ. Человек должен иметь возможность что то с этим знанием и информацией сделать – например, детки создавали стенгазеты по материалам, которые они увидели на выставке и дополнительно нашли в фондах библиотеки, интернете и в домашних архивах. Заодно поговорили и о том, что такое достоверная и не очень достоверная информация.

---

² Библионочь «Свои герои» <https://biblionight.culture.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Еще один постулат, который достаточно верно определит эффективность работы любой библиотеки – человек придет к вам только за тем, чего ему не хватает. Именно ему. Не вам как специалистам и, при всем уважении, не вашим учредителям. А каждому отдельно взятому человеку. Это может быть потребность в информации, в новых компетенциях, поиск работы, недостаток человеческого общения, одиночество или желание быть включенным в жизнь своей страны. И наша единственная задача – определить эти информационные, образовательные и социальные потребности, а затем максимально полно их удовлетворить.

В заключение хочу поделиться с вами некоторыми наблюдениями по ходу празднования Юбилея Великой Победы. Библиотеки создают «Память сердца» только, если затрагивают и удовлетворяют глубинные потребности аудитории – информационные, коммуникационные, социальные, образовательные, эмоциональные.

Разговор о серьезном имеет потенциал, если в его основе лежит личностный аспект – например, когда мы говорим об истории Даниила Гранина, Ольги Берггольц, истории директоров библиотек блокадного Ленинграда или упоминаем о вечно горячем титане, который все дня блокады стоял в подвале библиотеки Маяковского, и который спас немало жизней просто фактом своего существования. Только эмоциональная связь на уровне чувств, ассоциаций, литературных аллюзий, запахов и звуков может связать разные поколения в единую цепочку людских историй и надежд.

Предоставляя такие возможности современному человеку, библиотека становится ЛАБОРАТОРИЕЙ ПАМЯТИ, местом, где память осваивается и обогащается новыми поколениями, передающим ее поколениям следующим. Давайте вместе развивать эту уникальную функцию современной библиотеки.

Мне очень хотелось бы поделиться с вами прекрасным примером художественного осмысления Победы в Великой Отечественной войне. Очень надеюсь, что представленный ролик затронет ваши души так же сильно, как он затронул мою. Они живы, пока мы их помним!

Библиотеки: вклад в Победу –
Библионочь «Свои герои»

QR: Блокада Ленинграда 1941 г.

QR: Ролик «Они живы,
пока мы их помним!»

Светлана Анатољевна Горохова

Централна градска јавна библиотека В. В. Мајаковског

Санкт Петербург

ЈУБИЛЕЈ ПОБЕДЕ У БИБЛИОТЕКАМА САНКТ ПЕТЕРБУРГА: СТВАРАЊЕ „СЕЋАЊА СРЦА”

Сажетак: У чланку се разматрају активности библиотека Санкт Петербурга у оквиру Године бранилаца отаџбине у Руској Федерацији и прославе 80-годишњице победе у Великом отаџбинском рату 1941–1945. Наводи се значај рада савремених библиотека на спречавању искривљавања информација и обезбеђивању ефикасног и смисленог преноса историјског и културног наслеђа новим генерацијама. Дати су примери успешних пројеката градских библиотека: „Предавања у знак сећања на блокаду”, годишња конференција Центра за петербуршке студије библиотеке Мајаковског „Живот у блокираном Лењинграду”, национална годишња акција Библионоћ (тема за 2025. годину је „Наши хероји”). Истиче се потреба стварања простора за комуникацију између генерација у савременој библиотеци, претварајући је у „лабораторију сећања”, где будуће генерације имају прилику да примају и преносе културно наслеђе претходних генерација, стварајући нове тачке гледишта. Такав процес је могућ само под условима емоционалног контакта, услед чега се формира „сећање срца”.

Кључне речи: библиотеке Санкт Петербурга, Година бранилаца отаџбине, 80-годишњица победе у Великом отаџбинском рату, библиотека као „лабораторија сећања”, формирање „сећања срца”, Библионоћ „Наши хероји”.

Svetlana Anatolyevna Gorokhova

Central city public library. V.V. Mayakovsky

St. Petersburg

VICTORY ANNIVERSARY IN ST. PETERSBURG LIBRARIES: CREATING “MEMORY OF THE HEART”

Summary: The article examines the activities of St. Petersburg libraries within the framework of the Year of the Defender of the Fatherland in the Russian Federation and the celebration of the 80th anniversary of the Victory in the Great Patriotic War of 1941–1945. The importance of the work of modern libraries in counteracting the distortion of information and ensuring the effective and meaningful transfer of historical and cultural heritage to new generations is noted. Examples of successful projects of the city libraries are given – “Blockade Memorial Readings”, the annual conference of the Center for Petersburg Studies of the Mayakovsky Library “Life in Blockaded Leningrad”, the national annual action Biblionight (the 2025 theme is “Our Heroes”). The author emphasizes the need to create a modern library space for communication between generations, turning it into a “laboratory of memory”, where future generations have the opportunity to master and pass through themselves the cultural heritage of previous generations, creating new aspects of it. Such a process is possible only under the condition of emotional contact, creating the “memory of the heart”.

Keywords: libraries, St. Petersburg; Year of the Defender of the Fatherland; 80th anniversary of the Victory in the Great Patriotic War; the library as a “laboratory of memory”; the formation of “memory of the heart”; Biblionight “Our Heroes”.

ПАМЯТЬ ПОБЕДЫ: ИСТОРИКО- ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИЕ ПРОЕКТЫ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Аннотация: Основная тема этой работы является многолетнее сотрудничество Российской национальной библиотеки (РНБ) и сербского библиотечного и научного сообщества в области науки и образования. В РНБ хранится коллекция сербских рукописных книг; ведется научное исследование рукописей сербского правописания, которые являются ценным комплексом источников по истории книжно-письменной культуры южных славян. Для обеспечения широкого доступа к уникальным документам общеславянского наследия, введения их в научный оборот на сайте РНБ создаются цифровые проекты. Объединяя свои уникальные ресурсы, РНБ и сербские библиотеки и учреждения науки и образования получают значимые возможности для формирования единого пространства общей памяти. В статье автор останавливается на нескольких крупных проектах РНБ, посвященных значимой для обоих народов дате – 80-летию Победы над фашизмом. И приглашает к сотрудничеству сербских коллег по различным направлениям деятельности библиотеки – в деле сохранения общей исторической памяти, изучению и предоставления широкого доступа к культурному наследию россиян и сербов.

Ключевые слова: Российская национальная библиотека, библиотечное взаимодействие, 80-летие Победы над фашизмом, библиография, культура памяти.

Российскую национальную библиотеку и сербское библиотечное и научное сообщество связывают давние и прочные партнерские связи. Соглашения о сотрудничестве заключены между РНБ и Национальной библиотекой Сербии, Университетской библиотекой «Светозар Маркович», Библиотекой Матицы сербской, Сербской академией наук и искусств, Библиотекой Сербской Патриархии, сложилось научно-просветительское сотрудничество с сербскими коллегами.

В фондах РНБ хранится коллекция сербских рукописных книг, выявленных в фондах Отдела рукописей библиотеки, которая включает 378 манускриптов XII–XIX веков; ведется научное исследование рукописей сербского правописания, которые являются ценным комплексом источников по истории книжно-письменной культуры южных славян. Так,

специалистами РНБ подготовлен и издан каталог «Рукописи сербского правописания Российской национальной библиотеки», составленного ведущим библиотекарем Отдела рукописей РНБ Жанной Левшиной¹, в который вошли описания 382 целых кодексов и отрывков рукописных книг сербского извода церковнославянского языка XII–XIX веков из фондов Отдела рукописей Российской национальной библиотеки. В 2024 году презентация каталога состоялась в Белграде в храме Святого Саввы на научной конференции «Сербские средневековые рукописи в книгохранилищах Российской Федерации».²

Для обеспечения широкого доступа к уникальным документам общеславянского наследия, введения их в научный оборот на сайте РНБ был создан специальный цифровой проект «Сербские рукописи в РНБ».³ Исследователям доступны цифровые копии сербских рукописей, которые сопровождается аналитическим описанием, транслитерацией текста источника и научными комментариями.

Объединяя свои уникальные ресурсы, РНБ и сербские библиотеки и учреждения науки и образования получают значимые возможности для формирования единого пространства общей памяти. Именно сохранение памяти нации для передачи последующим поколениям и просветительская деятельность лежат в основе миссии первой общедоступной библиотеки открытой в России – Императорской публичной – ныне РНБ, которая 27 мая в Общероссийский день библиотек – отметила 230 лет со дня своего основания.⁴

Одной из важных государственных задач стоящих сегодня перед РНБ в многонациональном государстве и многополярном мире – является ответственность за сохранение памяти разных народов, живущих в России, и еще шире – славянского мира. В современном обществе, пересекающем рубеж эпох, существует высокий запрос на тему памя-

---

¹ Жана Л. Левшина, *Рукописи сербского правописания Российской национальной библиотеки: каталог* (Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2020), 344.

² В Белграде (Республика Сербия) состоялась презентация каталога «Рукописи сербского правописания Российской национальной библиотеки», Российская национальная библиотека. https://nlr.ru/nlr_visit/RA8953/V-Serbiya-sostoyalas-kataloga-Rukopisi-serbskogo-pravopisaniya (дата обращения 31. 7. 2025).

³ *Сербские рукописи в Российской национальной библиотеке: интернет ресурс*, Российская национальная библиотека. https://expositions.nlr.ru/ex_manus/Serbian_Manuscripts/ (дата обращения 31. 7. 2025).

⁴ *История РНБ. От Императорской публичной – к Российской национальной*, Российская национальная библиотека. https://nlr.ru/history_nlr (дата обращения 31. 7. 2025); *Первая и единственная. К 230-летию со дня основания Российской национальной библиотеки*, Российская национальная библиотека. https://nlr.ru/nlr_visit/RA9860/K-230-letiyu-osnovaniya-RNB (дата обращения 31. 7. 2025).

ти, что объяснимо и появлением новых электронных средств внешнего хранения информации (и искусственной памяти), стремительным развитием информационно-коммуникационных технологий, развитием искусственного интеллекта. Одной из важных причин высокого спроса на тему памяти исследователи отмечают то, что сейчас подходит к концу нечто, затрагивающее нас куда более личным и сущностным образом. Поколение очевидцев тяжелейших в человеческой истории преступлений и катастроф сейчас постепенно уходит из жизни.⁵

В 2025 году отмечается 80-летие Победы в Великой Отечественной войне – 80-летие Победы над фашизмом, – важная для наших народов историческая дата. Память о войне и подвиге победителей сохраняется в воспоминаниях ветеранов, публикациях документов, книгах, фотохрониках, художественных фильмах. Героизм сотрудников Государственной публичной библиотеки, ныне РНБ, отправлявшихся на фронт, защищавших Ленинград и библиотеку в блокадном городе, сохранивших бесценные библиотечные фонды и ни на один день не закрывавших двери для читателей, нашел достойное отражение в этих публикациях. О Государственной публичной библиотеке в Ленинграде (РНБ), как о «неотъемлемом звене обороны города», писали ленинградские писатели Всеволод Вишневский, Ольга Берггольц, Даниил Гранин, белорусский писатель Алесь Адамович, английский журналист и писатель Александр Верт, американский публицист и историк Гаррисон Солсбери и многие другие. После окончания войны в самой Библиотеке каждый юбилей Великой Победы был отмечен изданием документов о подвиге сотрудников библиотеки в годы войны и блокады, фотоальбомов, книг памяти, изданий воспоминаний, дневников и писем с фронта.⁶

Так, 70-летию Победы посвящен альбом – «Бессмертный подвиг Ленинграда», в котором отражены уникальные печатные материалы из коллекции РНБ «Ленинград в Великой Отечественной войне».⁷ Коллекция была создана поистине героическими усилиями сотрудников Библиотеки в годы войны и блокады Ленинграда. Она насчитывает более 20 тысяч книг, журналов, газет, листовок, программ, афиш, фотографий, продовольственных карточек. Эти материалы являются навсегда сохра-

⁵ Ян Ассман, *Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности* (Москва: Литрес, 2004), 11.

⁶ *Библиотека в годы Великой Отечественной войны: интэрней-проект*, Российская национальная библиотека. <https://nlr.ru/history/vov/index.html> (дата обращения 31. 7. 2025).

⁷ *Бессмертный подвиг Ленинграда: из коллекции Российской национальной библиотеки «Ленинград в годы Великой Отечественной войны»: [альбом]*, гл. ред. А. В. Лихоманов. (Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2015), 140.

нённым памятником беспримерного подвига, мужества, героизма, стойкости и неистребимого жизнелюбия жителей и защитников великого города на Неве.

Эти и многие другие материалы были собраны и оцифрованы в проекте «Библиотека в годы Великой Отечественной войны» на сайте РНБ. К 80-летию Победы в РНБ было инициировано и запущено несколько крупных историко-просветительских проектов. В праздничные майские дни первый этаж фасада исторического здания РНБ, которое находится в самом центре Петербурга, украсили плакаты «Окон ТАСС» военных лет из коллекции библиотеки. В течение всей войны плакаты передавали на вечное хранение в Библиотеку, где сейчас находится самая большая коллекция ленинградских «Окон ТАСС».⁸

На сайте РНБ стартовал проект «Год Победы. День за днем», для которого было оцифровано более 1000 документов. В течение года каждую неделю публикуются материалы из фондов библиотеки, посвященные ключевым событиям 1945 года.⁹ Проект включает все виды материалов: газетные публикации, плакаты, карты, открытки, фотографии, листовки и книги.

Совместно с национальными библиотеками стран Содружества независимых государств РНБ реализуется международный цифровой проект «Библиография Победы», который является частью большого проекта «Национальная библиография» и работает на платформе «Приоритет», разработанной РНБ. На портале будут собраны данные обо всех вышедших на территории стран, входивших в состав СССР, книгах, периодических и других видах изданий с 1941 по 1945 годы. Мы приглашаем библиотеки Сербии присоединиться к этому проекту.

Значимым фактором и ключом ко всей структуре национальной библиографии, инструментом отражения национальной памяти является создание и ведение в РНБ с 1928 года Предметного каталога, значение которого сложно переоценить. Содержание каждого издания, поступающего в библиотеку уже почти 100 лет, включается в единую развивающуюся семантическую сеть, фиксирующую динамические связи между понятиями, аспекты и методы исследования в их развитии, изменения понятийного поля. В развитие этого важного направ

---

⁸ Ленинградские «Окна ТАСС», 1941–1945. Из собрания Отдела эстампов Российской национальной библиотеки: иллюстрированный каталог (Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2015), 224.

⁹ Историко-просветительский цифровой проект РНБ «Год Победы. День за днем», Российская национальная библиотека. <https://nlr.ru/godpobedy> (дата обращения 31. 7. 2025).

ления в юбилейном для РНБ 2025 году стартовал проект «Национальная библиография».¹⁰

В русле юбилейных мероприятий в РНБ реализуется проект, инициированный центром чтения РНБ «В контексте времени: диалоги о литературе в библиотеке», посвященный отражению темы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг., военной проблематики в произведениях современных писателей и художников.

В сфере изучения и продвижения чтения РНБ выступает как федеральный научно-методический и экспертный центр для библиотек России, проводит масштабные общероссийские исследования чтения, привлекая к изучению чтения социологов, издателей, педагогов, ведет публикационную и просветительскую деятельность.

В течение многих лет существует взаимный интерес к культурному наследию между русским и сербским народами, основанный на общих корнях исторической памяти. Так, например, невозможно не отметить интерес российских читателей к произведениям современных сербских писателей. Одним из наиболее читаемых среди них в настоящее время можно отметить, к сожалению, уже ушедшего из жизни в прошлом году Горана Петровича, чьи книги переведены на 15 языков. Крайне интересным нам видится направление сотрудничества по изучению чтения с библиотечным, научным и писательским сербским сообществом.

В заключение, хотелось бы от имени РНБ поблагодарить организаторов и участников Летнего Форума Сербской библиотечной ассоциации «Культура памяти. Роль архивов, библиотек и музеев» в рамках работы Российско-Сербского библиотечного Форума (22–28 июня 2025, Сербия, Республика Сербская), проведенного Библиотечной ассоциацией Сербии в партнерстве с Российской библиотечной ассоциацией, Архивом Воеводины, Ассоциацией библиотекарей Республики Сербской, Музеем жертв геноцида, Мемориальным комплексом Доня Градина и Петербургским библиотечным обществом; и пригласить сербских коллег к взаимодействию и диалогу по вопросам совместного участия в историко-просветительских, изучения чтения, библиографических проектах и многих других.

---

¹⁰ Ко Дню России стартует новый проект РНБ «Национальная библиография», Культура Петербурга. Дата публикации 5 июня 2025 года. <https://spbcult.ru/news/anonsy/ko-dnyu-rossii-startuet-novyy-proekt-rnb-natsionalnaya-bibliografiya/> (дата обращения 31. 7. 2025); Национальная библиография, Российская национальная библиотека. <https://nb.nlr.ru/> (дата обращения 31. 7. 2025).

Литература

1. Ассман, Ян. *Культурная память: письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности*. Москва: Литрес, 2004.
2. *Бессмертный подвиг Ленинграда: из коллекции Российской национальной библиотеки «Ленинград в годы Великой Отечественной войны»*: [альбом], гл. ред. А. В. Лихоманов. Санкт-Петербург: «Российская национальная библиотека», 2015.
3. *Библиотека в годы Великой Отечественной войны: интернет-проект*, Российская национальная библиотека. <https://nlr.ru/history/vov/index.html> (дата обращения 31. 7. 2025).
4. *В Белграде (Республика Сербия) состоялась презентация каталога «Рукописи сербского правового наследия Российской национальной библиотеки»*, Российская национальная библиотека. https://nlr.ru/nlr_visit/RA8953/V-Serbiya-sostoyalas-kataloga-Rukopisi-serbskogo-pravorisaniya (дата обращения 31. 7. 2025).
5. *История РНБ. От Императорской публичной – к Российской национальной*, Российская национальная библиотека. https://nlr.ru/history_nlr (дата обращения 31. 7. 2025).
6. *Историко-просветительский цифровой проект РНБ «Год Победы. День за днем»*, Российская национальная библиотека. <https://nlr.ru/godpobedy> (дата обращения 31. 7. 2025).
7. *Ко Дню России стартует новый проект РНБ «Национальная библиография»*, Культура Петербурга. Дата публикации 5 июня 2025 года. <https://spbcult.ru/news/anonsy/ko-dnyu-rossii-startuet-novyy-proekt-rnb-natsionalnaya-bibliografiya/> (дата обращения 31. 7. 2025).
8. *Национальная библиография*, Российская национальная библиотека. <https://nb.nlr.ru/> (дата обращения 31. 7. 2025).
9. Левшина Жана Л. *Рукописи сербского правового наследия Российской национальной библиотеки: каталог*. Санкт-Петербург: «Российская национальная библиотека», 2020.
10. *Ленинградские «Окна ТАСС», 1941–1945. Из собрания Отдела эстампов Российской национальной библиотеки: иллюстрированный каталог*. Санкт-Петербург: «Российская национальная библиотека», 2015.
11. *Первая и единственная. К 230-летию со дня основания Российской национальной библиотеки* // Российская национальная библиотека. https://nlr.ru/nlr_visit/RA9860/K-230-letiyu-osnovaniya-RNB (дата обращения 31. 7. 2025).
12. *Сербские рукописи в Российской национальной библиотеке: интернет-ресурс*, Российская национальная библиотека. https://expositions.nlr.ru/ex_manus/Serbian_Manuscripts/ (дата обращения 31. 7. 2025).

Ирина Александровна Трушина
Руска национална библиотека
Санкт Петербург
trushina@nlr.ru

СЕЋАЊЕ НА ПОБЕДУ: ИСТОРИЈСКИ И ОБРАЗОВНИ ПРОЈЕКТИ РУСКЕ НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ

Резиме: Основна тема овог рада је дугогодишња сарадња Националне библиотеке Русије (НБР) и српске библиотечке и научне заједнице на пољу науке и образовања. НБР заокружује колекцију српских рукописних књига; спровode се научна истраживања о српском правопису, који представљају вредан скуп извора о историји књиге и писане културе јужних Словена. Ради обезбеђивања широког приступа јединственим документима заједничког словенског наслеђа и њиховог увођења у научну циркулацију, на њеном веб-сајту креирају се дигитални пројекти. Комбиновањем својих јединствених ресурса, ова библиотека, као и српске библиотеке и остале научне и образовне институције добијају значајне могућности за формирање јединственог простора заједничког сећања. У раду се говори о неколико великих пројеката НБР посвећених датуму значајном за обе нације 80-годишњици победе над фашизмом. Упућује се и позив српским колегама на сарадњу у различитим областима деловања библиотеке – у очувању заједничког историјског сећања, проучавању и пружању широког приступа културном наслеђу Руса и Срба.

Кључне речи: Национална библиотека Русије, библиотечка сарадња, 80-годишњица победе над нацизмом, библиографија, култура сећања.

Irina Alexandrovna Trushina

National Library of Russia

Saint Petersburg

trushina@nlr.ru

MEMORY OF VICTORY: HISTORICAL AND EDUCATIONAL PROJECTS OF THE RUSSIAN NATIONAL LIBRARY

Summary: This article is based on a paper presented at the Summer Forum of the Serbian Library Association, “Culture of Memory: The Role of Archives, Libraries, and Museums” held in June 2025 within the framework of the Russian-Serbian Library Forum in Serbia and the Republic of Srpska. It highlights the longstanding and robust partnerships between the National Library of Russia (NLR) and the Serbian library and scientific community, particularly emphasizing established scientific and educational collaborations. The NLR’s collections include a significant assemblage of Serbian manuscripts. Ongoing scholarly research is dedicated to these manuscripts of Serbian orthography, recognizing them as invaluable primary sources for understanding the history of book production and written culture among the South Slavs. To facilitate broader access to these unique documents of shared Slavic heritage and integrate them into scientific discourse, digital projects are being developed and made accessible via the NLR website. By combining their distinctive resources, the NLR and Serbian libraries, as well as scientific and educational institutions, gain substantial opportunities to forge a unified space of common memory. The article further details several major NLR projects commemorating a date of profound significance for both nations: the 80th anniversary of the Victory over fascism. The author extends an invitation to Serbian colleagues for cooperation across various facets of library activities, specifically in preserving shared historical memory and in studying and providing extensive access to the cultural heritage of both Russians and Serbs.

Keywords: National Library of Russia, library cooperation, 80th anniversary of the Victory over fascism, creation of a common bibliographic space of peoples’ memory.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЦИФРОВОЙ ПРОЕКТ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ «БИБЛИОГРАФИЯ ПОБЕДЫ»

Аннотация: В статье представлен проект «Библиография Победы», рассказано о его целях и задачах, возможных способах его практического применения, его месте и роли в деятельности Российской национальной библиотеки (РНБ), а также о связи проекта с национальной библиографией. Дана информация о предпосылках его создания и опыте работы РНБ в сфере аналогичных проектов. Обоснована важность и своевременность его реализации, показана необходимость реализации проекта именно на базе Российской национальной библиотеки. Рассказано о текущих достижениях в рамках проекта, перспективах и планах дальнейшей работы над ним. Также имеется краткая информация о национальной библиографической платформе «Приоритет», на базе которой реализуется проект «Библиография Победы». Кроме того, в статье проанализировано состояние издательского дела периода Великой Отечественной войны на основе различных литературных источников, а также с использованием данных, полученных РНБ в ходе работы над проектом «Библиография Победы».

Ключевые слова: проект «Библиография Победы», платформа «Приоритет», национальная библиография, Великая Отечественная война, 80-летие Победы, культурное наследие.

Международный цифровой проект «Библиография Победы», реализуемый по инициативе и на базе Российской национальной библиотеки (РНБ), призван стать документальной памятью и информационной ресурсной базой для сохранения культурного и исторического наследия.

Цель проекта – совместными усилиями национальных библиотек государств, ранее входивших в состав СССР, собрать и представить пользователям данные о книгах, периодических и других видах изданий, выходивших в годы Великой Отечественной войны, которую Советский Союз вел с 1941 по 1945 года. Особенно важно, что этот библиографический памятник Победе создается в год празднования её 80-летия. Предполагается, что в рамках проекта будет собрана информация обо всех печатных изданиях от почтовой открытки, плаката, номера фронтовой или партизанской газеты на тонкой бумаге до научной монографии. Эти

издания, как люди – участники и свидетели великих событий и хранилища памяти.

История каждой страны, развитие её национальной культуры невозможны без национальной книги и национальной библиографии, которая предоставляет сведения о культурных, интеллектуальных достижениях страны, общества, нации, воплощенные в книгах, изданиях, документах. Национальная библиография, основной задачей которой является полный библиографический учет публикаций, выпущенных в стране, позволяет сохранить и сделать доступным культурное наследие страны. Современный уровень развития электронных технологий дает возможность ставить и решать подобную задачу, т.е. формировать ресурс национальной библиографии, в электронном формате и связывать библиографические записи с полнотекстовыми электронными документами, например, с электронными копиями оцифрованных изданий. Реализуемый РНБ проект «Библиография Победы» является частью большого проекта «Национальная библиография».

Проект создается на базе национальной библиографической платформы «Приоритет». Сейчас всем желающим доступен основной пользовательский функционал, по сути – привычный электронный каталог. Запланированы и начаты работы над инструментами для различных способов визуализации, профессионального общения по методическим вопросам и в перспективе – для распределенной работы над общими ресурсами.

Ресурс «Библиография Победы» рассматривается не только как общий цифровой библиографический памятник подвигу фронтовиков и тружеников тыла, но и как достоверная и верифицированная документальная база, на основе которой можно:

- строить системную работу в области исторического просвещения и сохранения памяти, образовательные программы, выставочные проекты;
- осуществлять патриотическое воспитание и сохранять памяти о защитниках Отечества;
- формировать планы по оцифровке и другие направления библиотечно-библиографической работы.

Ресурс позволит аккумулировать сведения о наличии и сохранности конкретных экземпляров изданий в библиотеках (а в дальнейшем и в других учреждениях), что способствует сохранению культурного наследия.

Особый вес такой информационной базе придает полнота коллекции, которая в данном случае может быть достигнута только совмест-

ными усилиями. Однако тот факт, что именно РНБ является инициатором проекта, имеет свои веские причины.

Во-первых, Российская национальная библиотека с 1810 года получает обязательный экземпляр изданий, выходявших на территории Российской империи, Советского Союза, а сейчас – Российской Федерации.

Во-вторых, у РНБ уже имеется опыт создания подобных коллекций, на который можно опираться при реализации такого масштабного проекта как «Библиография Победы». Одной из уникальных коллекций, которыми обладает РНБ, является коллекция «Ленинград в Великой Отечественной войне». Следует особенно подчеркнуть, что все годы блокады, которую пережил Ленинград, библиотека была открыта и работала для читателей. Во время работы в осажденном городе и была сформирована эта коллекция. Это не только книги, брошюры, журналы и газеты, но и листовый материал – плакаты, афиши культурных мероприятий, призывы к населению – а эти материалы по большей части не учтены ни в каких каталогах и книжных реестрах, многие из них собраны буквально на улицах, чудом сохранены. Коллекция насчитывает более 20 тыс. различных печатных материалов. На сайте РНБ представлена информация об истории создания коллекции и описание составляющих её ресурсов. Сохранение этой коллекции – важная и трепетная работа, так как это и память о героизме сотрудников библиотеки тех лет, и благодарность читателям, передававшим материалы в библиотеку. Коллекция «Ленинград в Великой Отечественной войне», состоящая из разнообразных по форме ресурсов, – пример того, насколько уникальными могут быть материалы, опубликованные в определённый период истории города, района, региона, республики, страны.

Возвращаясь к проекту «Библиография Победы», следует отметить, что на данный момент в рамках проекта учтено более 85 тыс. библиографических записей на книги, газеты, журналы и другой печатный материал. В проекте представлены ресурсы более чем на 70 языках, изданные в более чем 4 тыс. издательств, представляющих более 400 городов. В создании включенных в проект ресурсов принимали участие около 20 тыс. авторов, составителей, художников.

Российская национальная библиотека уже объединила усилия с несколькими национальными библиотеками тех государств, народы которых вместе шли к победе в Великой Отечественной войне. К настоящему времени у РНБ заключены соглашения о совместной работе над ресурсом с Национальными библиотеками Республики Казахстан, Кыргызской Республики и Республики Узбекистан. От наших коллег уже получены списки изданий на национальных и русском языках, работа

над которыми показала, что некоторых изданий в фондах РНБ нет, а некоторые экземпляры отличаются по сохранности или по каким-либо другим особенностям.

Анализ выявленных материалов показывает серьёзное падение объема книгоиздания в 1942 году по сравнению с 1941 годом, а затем его небольшой рост и стабилизацию в последующие военные годы.

Причины существенного уменьшения книгоиздания в 1941–1942 годах очевидны: полиграфические предприятия в западных и юго-западных республиках и областях СССР были разрушены, сами издательства этих республик и областей были вынуждены эвакуироваться и временно сократить или даже прекратить свою деятельность. Из 4784 полиграфических предприятий в 1940-м году (на которых работало свыше 100 тыс. человек), около 3 тыс. было уничтожено. Большая часть квалифицированных работников типографий и издательств ушла в армию. Значительно сократилось снабжение издательств бумагой, картоном, переплетными тканями и другими материалами. Производство бумаги резко упало с 730 тыс. тонн в 1941 году до 166 тыс. тонн в 1942.

Наибольшее количество изданий (книг, газет, журналов и т.д.) печаталось в Москве, а также в Ленинграде, несмотря на то, что город долгое время находился в блокаде. Значительное количество издательств находилось в таких городах, как Ташкент, Баку, Ханты-Мансийск, Свердловск.

Особо нужно отметить, что деятельность издательств на территории советских республик – Узбекской, Казахской, Азербайджанской, Киргизской, Таджикской, Грузинской, Армянской – сумела восполнить пробелы в выпуске литературы, образовавшиеся в результате сокращения издательской деятельности в центре страны и прекращения её во временно оккупированных западных и юго-западных республиках и областях СССР.

Большая часть изданий – это книги и выпуски газет. На данный момент в базе данных зафиксировано более 50 названий газет и почти 13 тыс. газетных номеров.

Издательствам резко пришлось пересматривать свои тематические планы и отложить многие, в том числе и весьма ценные в научном и художественном плане, издания, в первую очередь многотомные труды, непосредственно не связанные с поставленными войной задачами. Так, крупнейшее в стране издательство художественной литературы Гослитиздат остановило 1132 рукописи и 67 исключило из редакционного портфеля. Как результат – падение в 1942 году числа изданий художественной литературы по сравнению с 1940 годом на 47%.

На смену объёмным книгам в первый период войны пришли боевые брошюры и лаконичные листовки. Средний объём книги в 1942 году уменьшился до 2,1 печатного листа (в то время как в 1940 году средний объём книги равнялся 6,2 печатного листа), а средний тираж при этом увеличился с 10,1 тыс. экземпляров до 23 тыс.

Самым большим числом изданий представлены такие темы (сферы деятельности, отрасли), как искусство и искусствоведение, история, филологические науки и художественная литература, военное дело, политическая наука, культура, сельское и лесное хозяйство, экономика, здравоохранение и правовые науки.

По сравнению с предвоенным годом в 1943 году, если сопоставлять среднегодовые показатели, наибольший урон был нанесен именно книгоизданию, в частности, по естественным наукам и математике издание книг уменьшилось в 3,2 раза, по политической и социально-экономической литературе – в 2,8 раза, по языковедению и литературоведению – в 2,5 раза.

Что касается газет, в базе зафиксированы как центральные газеты, так и газеты, выходившие на территории национальных округов и союзных республик, в осажденном Ленинграде (там выходили не только городские газеты, такие как Ленинградская или Смена, но много газет-однодневок, посвящённые различным аспектам жизни города). В первые годы войны издание газет сократилось на 4300 названий (более чем в 1,9 раз), а журналов на 1500 названий (в 5,6 раза). В целом число газет, выходивших в годы войны, точно определить не представляется возможным. Для примера: только в 1943 году были вновь созданы 74 дивизионные многотиражки и около 100 новых армейских газет. Приводятся данные, свидетельствующие о том, что, например, в 1944 году на фронтах издавалось почти 800 газет суммарным разовым тиражом, превышающим 3 млн. экземпляров.

В настоящее время идет дальнейшая обработка данных, поступающих в РНБ от участников проекта, продолжается работа по развитию связей с действующими и потенциальными партнёрами проекта. Все организационные и технические вопросы с каждым партнёром решаются индивидуально, здесь не существует типовых решений, так как и ресурсы, и структуры их описания, и автоматизированные системы у участников проекта могут отличаться. Мы надеемся, что, объединив наши усилия с различными институтами памяти, мы когда-нибудь сможем назвать сформированную в рамках проекта «Библиография Победы» информационную базу абсолютно исчерпывающей.

Литература

1. Российская национальная библиотека : [сайт]. – URL: <https://nlr.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025)
2. Васильев В. И. *Войне войреки... : академическая книџа в истџории Великой Отџечесџивенной войны, 1941–1945*. Москва : Наука, 2005.
3. Васильев В. И. «Книгоиздание в годы Великой Отечественной войны», *Новая и новейшая истџория* № 5 (2004): 33–38.
4. Жуков С. И. «Фронтовые газеты в период завершающих побед Советской Армии (1944–1945 гг.)». *Войросы журналистџики* (1959): 189–214.
5. Назаров А. И. *Очерки истџории советџскоџ книџоиздаџельсџтва*. Москва : Искусство, 1952.
6. Немировский Е. Л. *Советџская џолиџрафическая џромышленносџь : (основные џџаџы развития 1917–1982 џџ.)*. Москва : Книга, 1982.
7. Писатели во фронтовой печати (1941–1945 гг.). *Истџория русской советџской литератџуры*. Т. 3: 1941–1957 џџ. Москва : Изд-во Акад. наук СССР, 1961.

Наталиџа Јурџевна Михаџлова

Руска национална библиотека

Санкт Петербург

predmet@nlr.ru

МЕЃУНАРОДНИ ДИГИТАЛНИ ПРОЈЕКАТ РУСКЕ НАЦИОНАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ „БИБЛИОГРАФИЈА ПОБЕДЕ”

Сажетак: У чланку је представљен пројекат „Библиографија победе”, описани су његови циљев и задаци, могућ и начин и практичне примене, место и улога у активностима Руске националне библиотеке (РНБ), као и веза пројекта са националном библиографијом. Дате су информације о томе како је настао и искуство РНБ у области сличних пројеката. Образложен је значај и благовременост његове реализације и приказана је потреба да се пројекат спроведе управо на узорку Руске националне библиотеке. Затим су описана тренутна достигнућа у оквиру пројекта, перспективе и планов и за даљи рад на њему. Укратко је представљена и национална библиографска платформа „Приоритет”, на основу које се спроводи пројекат „Библиографија победе”. Поред тога, у чланку се анализира стање издаваштва током Великог отаџбинског рата на основу различитих библиографских извора, као и коришћење података које је РНБ добила током рада на пројекту „Библиографија победе”.

Кључне речи: пројекат Библиографија победе, платформа „Приоритет”, национална библиографија, Велики отаџбински рат, 80-годишњица победе, културно наслеђе.

Natalia Yurievna Mikhailova
National Library of Russia
Saint Petersburg
predmet@nlr.ru

INTERNATIONAL DIGITAL PROJECT OF THE NATIONAL LIBRARY OF RUSSIA “BIBLIOGRAPHY OF THE VICTORY”

Summary: In the article the project “Bibliography of the Victory” is presented, its goals and objectives, possible ways of its practical application, its place and role in the activity of the National Library of Russia (NLR), and the connection of the project with the national bibliography are described. Information is given on the background for its creation and the experience of the NLR in the field of similar projects. The importance and timeliness of its implementation are justified, and the need to implement the project specifically on the basis of the National Library of Russia is shown. Then, the current achievements within the framework of the project, prospects and plans for further work on it are described. The national bibliographic platform “Priority”, on the basis of which the project “Bibliography of the Victory” is being implemented, is also briefly presented. In addition, the state of publishing during the Great Patriotic war based on various literary sources, as well as using the data obtained by the NLR during the work on the project “Bibliography of the Victory” is analyzed in the article.

Keywords: project “Bibliography of the Victory”, platform “Priority”, national bibliography, Great Patriotic war, 80th anniversary of the Victory, cultural heritage.

Татьяна Аркадьевна Синельникова

Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека

Санкт-Петербург

k-tane@yandex.ru

УДК 021.4(470.23)

94(470.23)"1941/1945"

ПАМЯТЬ О ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ 1941–1945 ГГ. И БЛОКАДЕ ЛЕНИНГРАДА В КОЛЛЕКЦИЯХ И ПРОЕКТАХ САНКТ- ПЕТЕРБУРГСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ТЕАТРАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Аннотация: В статье дан обзор коллекций Санкт-Петербургской Театральной библиотеки, в которых содержатся архивные документы по истории Великой Отечественной войны и блокады Ленинграда. Представлены направления деятельности библиотеки по работе с источниками военных и блокадных лет. Одна из тенденций последних десятилетий – создание крупных электронно-информационных ресурсов, основанных на архивных документах и других материалах и посвященных сохранению памяти о Великой Отечественной войне. В статье приведено краткое описание нескольких значимых проектов, созданных в России. К 75-летию Победы в Великой Отечественной войне на сайте библиотеки открылась виртуальная выставка «Люди Великой Победы», посвященная деятелям театра – участникам войны, а также сотрудникам Театральной библиотеки, которая в годы войны и блокады не прекращала свою работу. В 2024 году, в год 80-летия полного освобождения Ленинграда от фашистской блокады, создан проект «Война. Блокада. Память», открывшийся на библиотечном сайте как один из разделов Электронной библиотеки. Здесь последовательно размещаются цифровые копии архивных документов, книг, периодических изданий и театральных эскизов из собрания библиотеки, объединенных темой Великой Отечественной войны и блокады Ленинграда. В статье содержится обзор материалов, представленных в проекте. Еще один пример работы с документами военного времени – опыт аннотирования блокадного дневника искусствоведа А. А. Бартошевича в составе описи дел архивного фонда. Среди других проектов библиотеки – организация встреч, посвященных театрам блокадного Ленинграда, блокадным и военным судьбам работников театров. В 2025 году к 80-летию Победы в Великой Отечественной войне в библиотеке была развернута масштабная выставка, основанная на подлинных документах и рассказывающая о самоотверженной работе театров в блокадном Ленинграде и в эвакуации.

Ключевые слова: Великая Отечественная война 1941–1945 гг., блокада Ленинграда, Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, архивные документы, блокадный дневник, театры в годы войны, цифровые проекты, выставки.

Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека ведет свою историю с середины XVIII века, являясь одной из старейших библиотек России и одной из старейших европейских специализированных библиотек, сохраняющих материалы по истории театра.¹ Фонды библиотеки насчитывают более 600 тысяч единиц хранения, разнообразны по составу и охватывают временной период с XVI века по настоящее время. Важнейшую часть собрания составляют материалы, в которых отразилась история Великой Отечественной войны, в том числе документы, воссоздающие историю Ленинграда (ныне Санкт-Петербурга), города, прошедшего через беспрецедентное испытание – 872 дня блокады. Война унесла жизни 27 миллионов жителей страны. В блокадном Ленинграде от голода, холода, бомбежек и артиллерийских обстрелов умерло, по разным оценкам, от 600 до 800 тысяч человек... Война коснулась каждого, каждой семьи. Сегодня все мы храним память о ней – память об испытаниях войны и о людях, военных и гражданских, совершивших свой человеческий подвиг в нечеловеческих условиях.

На протяжении долгого времени сотрудники Санкт-Петербургской Театральной библиотеки ведут работу с материалами библиотечного собрания, связанными с историей Великой Отечественной войны и блокады Ленинграда.

Эта работа, в первую очередь, включает в себя выявление в фондах архивных документов, книг, периодических изданий и других источников по истории войны, созданных в период с 1941 по 1945 гг. Выявленные материалы включаются в аннотированные перечни и списки, на основе которых затем разрабатываются различные направления деятельности библиотеки, посвященные сохранению памяти о войне.

К сегодняшнему дню учтено более 300 документов в 20 архивных фондах, среди которых личные архивы актеров О. П. Беюл, Т. Л. Лапиной, В. И. Стржельчика, В. В. Ускова, артистов балета Р. И. Гербека и Н. П. Сахновской, режиссеров В. С. Васильева и Р. А. Сироты, театрального художника В. Л. Степанова, искусствоведов, театроведов Д. И. Золотницкого, Ю. И. Слонимского, С. Л. Цимбала.

За последние годы к архивному собранию библиотеки присоединились: Архив Михаила Петровича Троянского (1905–1954), театраль-

---

¹ Подробнее об истории и фондах библиотеки см. в статье Т. Синельниковой и Е. Федяхиной «Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека: 270 лет на службе русскому театру», опубликованной в настоящем сборнике.

ного режиссера, участника Великой Отечественной войны;² коллекция, посвященная истории музыкальных театров города «Музыкальные театры Петрограда-Ленинграда. Коллекция В. Л. Кокина», ядро которой составляют документы по истории Ленинградского театра музыкальной комедии, работавшего в период блокады Ленинграда.³ А также – блокадная реликвия, дневник *Андрея Андреевича Бартошевича (1899–1949)*, искусствоведа, в годы войны и блокады – работника городского управления по делам искусств.⁴ Ведется работа по выявлению и учету книжных изданий и театральных программ.

Михаил Петрович Троянский,
[1943–1944]

В последнее время во многом благодаря развитию информационных технологий в России появляется все больше проектов, связанных с сохранением памяти о войне, в основе которых – публикация архивных документов и других документальных свидетельств. На протяжении двух десятилетий Министерство обороны России создает масштабную информационно-справочную систему «Память народа»,⁵ благодаря которой можно установить судьбу вернувшихся с фронта, погибших, пропавших без вести участников Великой Отечественной войны, найти сведения об их подвигах и наградах.

По поручению Президента России Владимира Путина в России с 2020 г. создается комплекс архивных документов, кино- и фотоматериалов, посвященных Второй мировой войне.⁶ Архивные учреждения пе-

² Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, Отдел редкой книги, рукописных, архивных и изобразительных материалов (Далее – СПбГТБ. ОРиРК). Ф. 70. М. П. Троянский.

³ СПбГТБ. ОРиРК. Ф. 79. Музыкальные театры Петрограда-Ленинграда. Коллекция В. Л. Кокина.

⁴ Дневник входит в состав личного архивного фонда: СПбГТБ. ОРиРК. Ф. 71. А. А. Бартошевич.

⁵ «Память народа», Департамент Министерства обороны Российской Федерации по увековечиванию памяти погибших при защите отечества, <https://pamyat-naroda.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

⁶ «Послание Президента Федеральному Собранию Российской Федерации 15 января 2020 года», Администрация Президента России, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/62582> (дата обращения: 10. 7. 2025); «Перечень поручений по реализации Послания Президента Федеральному Собранию Российской Федерации 15 января 2020 года», Администрация Президента России, <http://www.kremlin.ru/acts/assignments/orders/62673> (дата обращения: 10. 7. 2025).

реводят в электронный вид документы, относящиеся к истории войны, предоставляя к ним свободный доступ на своих сайтах. На базе информационных ресурсов Президентской библиотеки им. Б. Н. Ельцина Федеральное архивное агентство России совместно с библиотекой и при участии различных архивных служб и ведомств создает информационный ресурс «Вторая мировая война в архивных документах (комплекс оцифрованных архивных документов, кино- и фотоматериалов)».⁷ В течение ряда лет ведется работа по выявлению, оцифровке и последующей публикации в сети Интернет архивных документов, отражающих предысторию, ход и итоги Второй мировой войны (на основе отечественных, трофейных и зарубежных архивных фондов).

Архивные учреждения Санкт-Петербурга (в городе действует 7 архивов, подведомственных Архивному комитету Санкт-Петербурга) в рамках исполнения поручения Президента осуществляют работу по выявлению, оцифровке и размещению на портале «Архивы Санкт-Петербурга» документальных свидетельств жизни Ленинграда в дни блокады.⁸ На основе архивных документов созданы и пополняются базы данных «Блокада Ленинграда. Эвакуация»,⁹ «Медаль «За оборону Ленинграда»,¹⁰ также доступные на портале «Архивы Санкт-Петербурга».

Активную деятельность по оцифровке и публикации на своих сайтах материалов по истории Великой Отечественной войны ведут библиотеки. Так, например, Российская национальная библиотека представляет уникальную коллекцию документов «Ленинград в Великой Отечественной войне». Создание коллекции было начато сотрудниками библиотеки в 1941 г. и продолжалось до 1947 г.¹¹

Подобную работу ведут архивы и библиотеки по всей стране.

Санкт-Петербургская Театральная библиотека на протяжении многих лет осуществляет оцифровку своих богатейших собраний – коллекций редких книг, театральных эскизов, периодических изданий и ар-

---

⁷ «Вторая мировая война в архивных документах (комплекс оцифрованных архивных документов, кино- и фотоматериалов)», Президентская библиотека им. Б. Н. Ельцина, <https://www.prlib.ru/collections/1298142> (дата обращения: 10. 7. 2025).

⁸ «Архивы Санкт-Петербурга», Архивный комитет Санкт-Петербурга, <https://spbarchives.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

⁹ «Блокада Ленинграда. Эвакуация», Архивный комитет Санкт-Петербурга, <https://evacuation.spbarchives.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

¹⁰ «Медаль «За оборону Ленинграда», Архивный комитет Санкт-Петербурга, <https://medal.spbarchives.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

¹¹ «Ленинград в Великой Отечественной войне», Российская национальная библиотека, https://nlr.ru/nlr_visit/RA1897/kollektsiya-leningrad-vov?ysclid=mcxd9o7vj8264318795 (дата обращения: 10. 7. 2025).

живных документов. Параллельно ведется интенсивная работа по развитию информационных ресурсов библиотеки и библиотечного сайта. Опираясь на созданные в этих областях возможности, библиотека приступила к публикации и популяризации материалов из своих фондов, связанных с темой Великой Отечественной войны. Начало электронному проекту памяти Театральной библиотеки было положено в 2020 году. К 75-летию Победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. на сайте библиотеки была размещена виртуальная выставка «Люди Великой Победы».¹² Выставка представила рассказы о деятелях театра, участниках Великой Отечественной войны и обороны Ленинграда, а также о Театральной библиотеке, в годы войны и блокады Ленинграда не прекращавшей свою работу.

Павлов Н. А. Ленинград в дни Отечественной войны: проспект 25 Октября Почтовая карточка, 1943

Истории героев выставки были составлены и выверены по архивным и другим источникам и сопровождались электронной публикацией подлинных документов, хранящихся в архивном собрании библиотеки. Среди них – письма, дневники и воспоминания, театральные программы, фотографии, газетные вырезки и другие материалы.

¹² «Люди Великой Победы», Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, <https://teatrbiblio.wixsite.com/mysite/lyudi-velikoy-pobedy> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Актер, народный артист СССР *Владислав Иінайтьевич Сітржельчик* (1921–1995) прошел почти всю войну в составе красноармейского ансамбля, принимал непосредственное участие в боевых действиях.

Владислав Стржельчик и Нонна Ястребова – артисты армейского ансамбля, [1942]

Народный артист РСФСР Владимир Владимирович Усков (1907–1980) с началом войны ушел добровольцем на фронт, затем был возвращен в Ленинград и руководил концертной бригадой, выступавшей перед бойцами Ленинградского фронта. Крупнейший историк балета Юрий Иосифович Слонимский (1902–1978) служил на фронте инструктором-литератором, сотрудником газет. Режиссер Михаил Петрович Троянский (1905–1954) (после войны он стал директором Театральной библиотеки) участвовал в боях и отвечал за культмассовую работу в качестве инструктора.

Театральная библиотека в годы войны и блокады Ленинграда продолжала работать для читателей, театров и артистов, оставшихся в городе. Один из разделов выставки посвящен рассказу о наших предшественниках и коллегах и их блокадном подвиге.

В 2024 году, в год 80-летия полного освобождения Ленинграда от фашистской блокады в библиотеке было принято решение перейти к публикации документов в другом формате – формате их представления в Электронной библиотеке. Собрание библиотеки невелико, однако в нем находятся архивные документы и другие материалы, которые отсутствуют в других хранилищах.

Электронная библиотека – ресурс, который активно развивается на сайте библиотеки в течение последних пяти лет. Здесь размещаются цифровые полнотекстовые копии материалов из библиотечных коллекций, среди которых книги, периодические издания по театру и искусству, театральные эскизы, архивные документы, а также описи архивных фондов.¹³ Важное достоинство ресурса – возможность вести поиск, как по всему массиву документов, так и внутри отдельных разделов.

В 2024 году в рамках проекта был открыт новый раздел «*Война. Блокада. Память*»,¹⁴ где представлены архивные документы, книги, периодические издания и театральные эскизы, объединенные темой Великой Отечественной войны и блокады Ленинграда. Работа по наполнению этого раздела представляется нам очень важной. Это не только дань памяти людям, пережившим ужасы войны. Публикация этих источников открывает новые возможности для изучения истории войны, исследования сопротивления Ленинграда и его жителей в жесточайших условиях осады. Опираясь на эти материалы, мы можем реконструировать театральную, культурную жизнь нашей страны в годы Великой Отечественной войны.

Электронная библиотека: проект «Война. Блокада. Память»

¹³ «Электронная библиотека», Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/1-razdely> (дата обращения: 10. 7. 2025).

¹⁴ «Война. Блокада. Память», Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/17438-voyna-blokada-pamyat> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Архивные документы

Новый раздел открывается документами Ленинградского Театра музыкальной комедии (ныне – Санкт-Петербургский Театр музыкальной комедии).

Очередь за билетами в Театр музыкальной комедии у здания Академического театра драмы им. А. С. Пушкина, где в 1941–1944 г. шли спектакли Ленинградской музкомедии, [Март 1942 г.]

Это единственный театр, который не был отправлен в эвакуацию, как другие ленинградские театры, и работал с самого первого дня войны и на протяжении всех дней блокады. Артисты театра совершали настоящий подвиг, коллектив нес трагические потери, но продолжал работать. В самое тяжелое, непереносимое время в Ленинграде, жители которого были лишены еды, тепла, бесконечно страдали от голода, холода и бомбежек, на сцене торжествовал самый легкий, веселый, искрометный театральный жанр – оперетта.

В проекте «Война. Блокада. Память» представлены материалы личного Архивного фонда Валентина Сергеевича Васильева (1900–1967),¹⁵ режиссера Театра музыкальной комедии. Валентин Васильев на протяжении всей войны и всех дней блокады оставался и работал в Ленинграде, ставил спектакли и заведовал труппой. В январе 1942 г. в состоянии крайнего истощения он был помещен в госпиталь. Выйдя из госпиталя,

¹⁵ Ф. 36. В. С. Васильев.

продолжил работу в театре. Сохранились воспоминания, в которых артисты Театра музыкальной комедии говорят о В. С. Васильеве как о профессиональном режиссере и чутком наставнике. В проекте демонстрируется целый ряд документов военного и блокадного времени из его архива (всего 21 документ). Среди них большую ценность представляют машинописные режиссерские экземпляры либретто оперетт, поставленных в дни блокады. Это

одна из первых оперетт о войне «Раскинулось море широко», оперетты «Любовь моряка» и «Сорочинская ярмарка». Экземпляры содержат многочисленные рабочие пометы, правки, зарисовки, которые позволяют нам реконструировать историю работы над этими постановками. Очень важны для нас воспоминания жены Васильева, актрисы Нины Васильевны Колногоровой. Её рассказ, записанный в общей ученической тетради в 1972 г., восстанавливает хронику жизни Театра музыкальной комедии в дни блокады. Нина Васильевна подробно пишет о товарищах-актерах, о том, как шла работа над спектаклями, рассказывает о тяжелом блокадном быте и борьбе за жизнь в осажденном городе.

Константин Михайлович Бондаренко (1910–1983), солист Театра музыкальной комедии, в дни блокады запечатлел в рисунках портреты своих коллег. Бондаренко принадлежат также эскизы грима к спектаклям

«Свадьба в Малиновке», «Любовь моряка», «Лесная быль». Все рисунки, выполненные простым и цветными карандашами, датированы блокадным и военным временем и, как и другие архивные документы, демонстрируются впервые (всего – 15 рисунков).

К. М. Бондаренко. «Старый Джон»: Эскиз грима к спектаклю Ленинградского театра музыкальной комедии «Любовь моряка», Февраль 1942 г.

Пропуск режиссера В. С. Васильева на право прохода по г. Ленинграду в запретное время. 1943

Театральные эскизы

Архивные свидетельства деятельности Театра музыкальной комедии сопровождаются публикацией четырех эскизов из собрания библиотеки. Это эскизы художника Александра Кетова (1914–2011) к спектаклю «Свадьба в Малиновке» (эскизы датированы 1943 годом). Также демонстрируются работы художника Александра Константиновского (1906–1958) к пьесе Н. Симонова «Русские люди», выполненные в 1942 г. Спектакль был поставлен Ленинградским театром драмы им. А. С. Пушкина в эвакуации в Новосибирске (в наши дни театру возвращено название «Александринский театр»). Здесь же представлены эскизы художника Ильи Сегалы (1907–1984) к спектаклю Челябинского театра драмы им. Цвиллинга «Офицер флота» по пьесе А. Крона (1944); а также рисунки военного времени, принадлежащие художнику Театра Северного флота Владимиру Степанову (1914–1993).

Книги

Помимо архивных документов и театральных эскизов проект представляет книги, выходявшие в свет в дни войны и блокады. В фондах библиотеки хранится более 500 экземпляров книг, стеклографических и машинописных изданий, выпущенных в годы войны. Это пьесы, сборники стихов, эстрадных сценок, частушек, публицистические очерки, рассказы о подвигах бойцов.

Книги, изданные в блокадном Ленинграде

В этот раздел помещено одно довоенное издание – уникальное свидетельство стойкости жителей осажденного Ленинграда. Это книга Б. Е. Захавы *Вахтангов и его Студия* (1930). На ее развороте неизвестный нам читатель оставил запись, которую невозможно читать без волнения: «1941 г. Блокада. А я вот не сдаюсь. Не сдамся. Вот назло уродам-немцам читаю о светлом мечтателе. А есть хочется и холодно. Лютый Декабрь».

Газеты и журналы

Важнейший материал по истории войны – газеты и журналы. Библиотека хранит почти полные комплекты некоторых газет и журналов, выходивших в военное и блокадное время. Это красноармейские газеты *Боевой путь*, *На сраже Родины*, газета Ленинградской армии Народного ополчения *На защите Ленинграда*; журналы *Звезда*, *Ленинград*. Красноармейские газеты часто публиковали заметки с упоминанием бойцов, описанием их подвигов и наград. Это неоценимый источник для установления судеб многих участников войны. Выпуски этих изданий представлены на страницах проекта «Война. Блокада. Память».

Также здесь размещены издания театральной тематики: журналы *Ленинградские театры*, *Театральный справочник*, выходившие в 1941 году, газета Театра оперы и балета им. С. М. Кирова (Мариинского) *За советское искусство*. Газета, освещавшая работу театра и его артистов, выпускалась еще до войны в Ленинграде и продолжила выходить в Молотове, куда был эвакуирован театр (ныне городу возвращено название Пермь).

Недавнее ценное пополнение раздела – публикация материалов из коллекции газетных вырезок библиотеки. В проекте представлены вырезки из периодической печати разных лет, объединенные темой «Театры в годы Великой Отечественной войны». Здесь можно найти сведения о советском искусстве в годы войны – творчестве театральных, музыкальных, хореографических коллективов. Публикации часто содержат воспоминания, подлинные документальные свидетельства деятелей искусства – участников войны.

Публикуя книжные и периодические издания в рамках проекта «Война. Блокада. Память», библиотека частично дублирует электронные ресурсы других хранилищ – Российской национальной библиотеки и Президентской библиотеки им. Б. Н. Ельцина. Однако в ряде случаев собрание Театральной библиотеки отличается от других коллекций. В части изданий комплекты периодики полнее. Кроме того, в Электронной библиотеке можно вести поиск по тексту, а на других ресурсах эта

возможность присутствует не всегда. Некоторые издания на сегодняшний день вообще не представлены в Интернете, или представлены единичными выпусками. Например, журнал *Ленинградские театры*.

Все разделы проекта «Война. Блокада. Память» будут постепенно пополняться по мере цифрового копирования материалов. В планах библиотеки разместить здесь театральные программки к спектаклям разных театров, относящиеся к военному времени. В наполнении раздела участвуют сотрудники нескольких отделов библиотеки, ведущие работу по отбору материалов, их оцифровке и размещению на сайте.

Сведения о документах времен войны и блокады можно найти и на других страницах Электронной библиотеки. В одном из ее разделов представлены описи архивных фондов, хранящихся в собрании библиотеки. Среди них – опись фонда Андрея Андреевича Бартошевича (1899–1949), искусствоведа, художественного и театрального критика, в годы войны и блокады – работника Управления по делам искусств Исполкома Ленгорсовета.¹⁶ В составе фонда находится блокадный дневник Бартошевича, который по своему объему, охвату тем и событий, благодаря множеству присоединенных материалов представляет собой уникальное свидетельство периода войны и блокады.

А. А. Бартошевич: Блокадный дневник

¹⁶ «Электронная библиотека. Архивные документы. Описи архивных фондов. Ф. 71. Бартошевич Андрей Андреевич, искусствоведа, критик, директор Лен. гос. Театрального музея (1947–1949)», Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/2574-f-71-bartoshevich-andrey-andreevich-1899-locale-nil-1949-iskusstvoved-kritik-direktor-len-gos-teatralnogo-muzeya-1947-locale-nil-1949> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Бартошевич вел свой дневник с апреля 1942 по июнь 1943 г. Он делал записи в общей тетради, в которую помещал не только свои заметки, но и личные документы, письма от эвакуированных родственников и друзей, газетные вырезки, театральные и концертные программы, пригласительные билеты на спектакли и выставки и другие материалы. (Всего в дневнике насчитывается 138 документов.) В этих записях и документальных источниках блокадного времени отразилась личная история Бартошевича и трагическая история осажденного города.

При составлении описи дел фонда А. А. Бартошевича было принято решение выйти за рамки стандартизированного обобщенного описания, которое документы обычно получают в архивной описи. Было решено по возможности максимально подробно проаннотировать блокадный дневник Бартошевича, насыщенный информацией о людях и событиях блокадного города – как документ, касающийся человеческих судеб в переломные моменты истории и имеющий большое историческое и общественное значение. В аннотации к дневнику подробно раскрыто его содержание, перечислены все упоминаемые лица, организации, художественные выставки, спектакли и кинофильмы. Таким же образом подробно описаны и проаннотированы все 138 документов, вклеенных и вложенных в дневник. Благодаря этой информации текст описи приобретает дополнительное значение справочного ресурса по истории блокады и культурной жизни осажденного города. Опись доступна на сайте Театральной библиотеки в разделах «Электронный каталог» и «Электронная библиотека». Ссылка, ведущая на сайт Театральной библиотеки к описи фонда А. А. Бартошевича, размещена на электронном ресурсе проекта Европейского университета Санкт-Петербурга «Прожито», где публикуются тексты эго-документов – дневников и воспоминаний¹⁷. Повышение информационной насыщенности текста описи способствует расширению поисковых и исследовательских возможностей при работе с документом.

В течение двух последних лет Театральная библиотека принимает участие в общегородском форуме «Дневные звезды». Это новое городское событие, которое проходит в Петербурге по инициативе Государственного мемориального музея обороны и блокады Ленинграда. Форум объединяет несколько десятков организаций-участников (музеи, библиотеки, образовательные и культурные учреждения) и мероприятия, приуроченные ко дню полного освобождения Ленинграда от фашистской

---

¹⁷ «Бартошевич Андрей Андреевич», «Прожито», Европейский университет в Санкт-Петербурге, <https://corpus.prozhito.org/person/506> (дата обращения: 10. 7. 2025).

блокады. Организуются также площадки для профессионального обмена опытом: конференции, дискуссии, круглые столы, выступления ученых. В 2024 году Театральная библиотека участвовала в программе форума, организовав три встречи в рамках цикла «Театры города-фронта».

На этих встречах звучал рассказ о военных и блокадных судьбах артистов Театра драмы им. А. С. Пушкина (Александринского), Театра музыкальной комедии и Театра оперы и балета им. С. М. Кирова (Мариинского театра). Состоялся моноспектакль заслуженного артиста России Семена Сытника «Блокадный дневник Александринки». Выступали работники театров, которые на протяжении многих лет кропотливо восстанавливают военную и блокадную историю своих коллективов. Среди выступавших была Марина Михайловна Годлевская, заслуженный работник культуры Российской Федерации, многолетний руководитель Литературно-драматургического отдела Санкт-Петербургского Театра музыкальной комедии. Война и блокада для нее – личная история. В годы войны Марина Михайловна была маленькой девочкой и всю блокаду провела в осажденном городе.

В 2025 году в библиотеке прошел вечер воспоминаний, посвященный судьбам эвакуированных студентов Ленинградского Театрального института. На этом вечере была представлена хранящаяся в библиотеке рукопись воспоминаний одной из выпускниц института, Анны Хаславской. Благодаря анонсу предстоящей встречи, размещенному на официальной странице библиотеки в социальной сети

К 80-ЛЕТИЮ
ПОЛНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ЛЕНИНГРАДА ОТ ФАШИСТСКОЙ БЛОКАДЫ

ТЕАТРЫ ГОРОДА-ФРОНТА
ЦИКЛ МЕРОПРИЯТИЙ

20 ЯНВАРЯ
76.00

БЛОКАДНЫЙ ДНЕВНИК АЛЕКСАНДРИНКИ
МОНОСПЕКТАКЛЬ ЗАСЛУЖЕННОГО АРТИСТА РОССИИ
СЕМЕНА СЫТНИКА
ИНИЦИАТОР – НАСЛЕДНИК АРТИСТА ВОДЯНИНОВ ВЛАДИСЛАВ

25 ЯНВАРЯ
76.00

**«ТЕАТР ЕЖЕДНЕВНО БЫВАЕТ ПЕРЕКОПЛЕН...»,
БЛОКАДНЫЙ ПАВАНТ ЛЕНИНГРАДСКОГО
МУЗКОМЕДИИ**
ВЫСТУПАЕТ С АНОНСИРОВАННОЙ ПРОГРАММОЙ
САМУЮ ПОПУЛЯРНУЮ ГОСУДАРСТВЕННУЮ ТЕАТРАЛЬНУЮ КОМПАНИЮ

1 ФЕВРАЛЯ
76.00

**«СОВВОДНЫЕ ТВОРЧЕСКИЕ КАДРЫ» -
АРТИСТЫ АНРЕВСКОГО ТЕАТРА
В ДНИ БЛОКАДЫ ЛЕНИНГРАДА**
ПОСЛЕДНИЙ ВЫСТУПАЮЩИЙ (МАРИИНСКИЙ ТЕАТР)

Мероприятия Театральной библиотеки, приуроченные к 80-й годовщине полного освобождения Ленинграда от фашистской блокады

ВКонтакте, откликнулись родственники Анны Семеновны Хаславской, с которыми сотрудники библиотеки не были знакомы прежде. Все они пришли на встречу, которая была очень важна для них.

В 2025 году к 80-летию Победы в библиотеке была организована выставка «Звучал оваций гром, был людям страх неведом. Театр в годы Великой Отечественной войны». Выставка представила военную, блокадную и эвакуационную судьбу ленинградских театров – Театра оперы и балета им. С. М. Кирова (Мариинского), Ленинградского Театра юных зрителей, Театра музыкальной комедии, Городского (Блокадного) театра и других театров и коллективов, работавших в годы войны.

Выставка «Звучал оваций гром, был людям страх неведом... Театр в годы Великой Отечественной войны»

Несмотря на тяготы военного времени, театральная и концертная жизнь страны не замирала. Продолжали работать театры, ставились новые спектакли, воплощаемые на разных сценах режиссерами, актерами, театральными художниками. Артисты в составе концертных бригад выезжали на фронт и выступали перед бойцами. Вопреки тяжелейшим условиям блокады театр жил в осажденном Ленинграде. Трудно переоценить значение театрального искусства в годы войны и блокады – театр поддерживал и давал силы, отвлекал от напряженных военных будней, вселял надежду на победу и будущую мирную жизнь.

Перекидной календарь на 1943 г. артиста Ленинградского театра музыкальной комедии А. В. Королькевича

На выставке широкому зрителю были представлены экспонаты, повествующие о самоотверженной работе театральных артистов, режиссеров, художников: редкие архивные документы и фотографии, театральные эскизы, программы и афиши, книги, периодические издания военного времени (из собрания библиотеки и театров города), а также отдельные документы и мемориальные предметы из частных коллекций. Один из разделов выставки был посвящен нашим коллегам и предшественниками – сотрудникам Театральной библиотеки, в дни войны и блокады не прекращавшим свою работу для читателей и театров.

Артисты Ленинградского театра музыкальной комедии В. Н. Христианова, И. В. Кедров, А. В. Королькевич, Н. Я. Янет, Н. В. Пельцер, Н. В. Болдырева в спектакле «Раскинулось море широко» 1942–1943

Выставка в библиотеке завершилась, но информационные стенды-планшеты с рассказом о военной биографии театров Ленинграда продолжают свою выставочную работу в Мариинском дворце – резиденции Законодательного собрания Санкт-Петербурга.

Театральная библиотека и впредь будет вести работу по сохранению памяти о Великой Отечественной войне и блокаде Ленинграда. Основные направления нашей деятельности – выявление и представление документов по истории войны и блокады в самых разных форматах и для самой широкой аудитории.

Сотрудники библиотеки видят свою миссию в том, чтобы отдать дань памяти всем, кто погиб и всем, кто выстоял в одной из самых страшных войн XX века, представить подлинные документальные свидетельства военных лет, ввести в оборот новые источники, позволяющие продолжить исследование истории Великой Отечественной войны и блокады Ленинграда.

Литература

1. *Без антракта: Актёры города Ленина в годы блокады*: [Сборник]. [Сост. В. Я. Меркулова-Машилова, С. А. Пономаренко]. [Ленинград]: Лениздат, 1970.
2. Крюков, А. Н. *Музыка в дни блокады: хроника*. Санкт Петербург: Композитор. 2002.
3. *Ленинград в годы Великой Отечественной войны: библиографический указатель литературы и источников. 1941–2022 гг.* Сост. А. И. Баду, А. П. Керзум, И. И. Петрова, А. Я. Разумов, А. Ю. Стефаненко (отв. сост.), Э. А. Урусова. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2023.
4. *Ленинградские театры в годы Великой Отечественной войны*. Карская, Т. Я. (редактор). Москва: Искусство, 1948.
5. Синельникова, Т. А. «Жизнь в блокированном Ленинграде глазами искусствоведа и критика, работника Управления по делам искусств Исполкома Ленгорсовета. Блокадный дневник А. А. Бартошевича в архивном собрании Санкт-Петербургской государственной театральной библиотеки». *Ленинград. Война. Блокада. Жизнь города*, под редакцией Н. Ю. Бринюк, Э. Л. Коршунова, А. И. Рупасова, 255–321. Санкт-Петербург: Галарт, 2022. .
6. *Театр Музыкальной комедии в годы блокады*. Ильмас, Е., Габриэльянц, З., Герцфельд, К. (редакторы). Искусство, Ленинградское отделение, 1973.

7. Цаповецкая, М. И. «Записки Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки / [С.-Петербург. гос. Театр. б-ка]. – Вып. 10/11 / [ред.: А. Г. Обрадович, А. И. Даревский]. – Санкт-Петербург : Нестор-История, 2012. Нестор-История. 2012. С. 197–205.
8. Цаповецкая, М. И. «Театральная библиотека во время блокады», в книге «Библиотеки блокадного Ленинграда» под редакцией Е. Г. Ахти. ЦГПБ им. В. В. Маяковского, 2019. С. 90–96.

Татјана Аркадјевна Синељникова

Библиотека Санктпетербуршког државног позоришта

Санкт Петербург

k-tane@yandex.ru

СЕЋАЊЕ НА ВЕЛИКИ ОТАЏБИНСКИ РАТ 1941–1945. И ОПСАДУ ЛЕЊИНГРАДА У ЗБИРКАМА И ПРОЈЕКТИМА БИБЛИОТЕКЕ САНКТПЕТЕРБУРШКОГ ДРЖАВНОГ ПОЗОРИШТА

Сажетак: Чланак даје преглед збирки Санктпетербуршке позоришне библиотеке, које садрже архивска документа о историји Великог отаџбинског рата и опсаде Лењинграда. Представљене су и активности библиотеке у раду са изворима из времена рата и опсаде. Један од трендова последњих деценија је стварање великих електронских информационих ресурса, заснованих на архивским документима и другим материјалима посвећеним очувању сећања на Велики отаџбински рат. Дат је и кратки опис неколико значајних пројеката насталих у Русији. Поводом 75-годишњице победе у Великом отаџбинском рату, на веб-страници библиотеке отворена је виртуелна изложба „Људи Велике победе”, посвећена позоришним личностима које су учествовале у рату, као и запосленима у Позоришној библиотеци, која није престајала са радом током рата и опсаде. У 2024. години, у години 80-годишњице потпуног ослобођења Лењинграда од нацистичке блокаде, креиран је пројекат „Рат. Блокада. Сећање”, који је отворен на веб-страници библиотеке као један од одељака Електронске библиотеке. У њему се перманентно објављују дигиталне копије архивских докумената, књига, периодичних публикација и позоришних приказа из фонда библиотеке, обједињених тематиком Великог отаџбинског рата и блокаде Лењинграда. Чланак садржи и преглед материјала коришћених у пројекту. Још један пример рада са ратним документима је опис дневника опсаде историчара уметности А. А. Бартошевича као дела инвентарисања архивских докумената. Други библиотечки пројекти укључују организовање састанака посвећених позориштима опкољеног Лењинграда, опсади и ратним судбинама позоришних радника. Године 2025, пово-

дом 80-годишњице победе у Великом отаџбинском рату, библиотека је покренула велику изложбу засновану на оригиналним документима која говоре о несебичном раду позоришта у опкољеном Лењинграду и при евакуацији.

Кључне речи: Велики отаџбински рат 1941–1945, опсада Лењинграда, Санктпетербуршка државна позоришна библиотека, архивски документи, дневник опсаде, позоришта током рата, дигитални пројекти, изложбе.

Tatyana Arkadyevna Sinelnikova
Saint Petersburg State Theatre Library
Saint Petersburg
k-tane@yandex.ru

MEMORY OF THE GREAT PATRIOTIC WAR (1941–1945) AND THE SIEGE OF LENINGRAD IN THE COLLECTIONS AND PROJECTS OF THE SAINT PETERSBURG STATE THEATRE LIBRARY

Abstract: This paper provides an overview of the Saint Petersburg State Theatre Library's collections, which house archival documents pertaining to the Great Patriotic War and the Siege of Leningrad. A notable trend in recent decades has been the development of electronic information resources based on these archival materials, aimed at preserving the memory of the Great Patriotic War. The article briefly describes several significant projects undertaken in Russia in this domain. In 2020, the Saint Petersburg State Theatre Library launched its own electronic memory project. To commemorate the 75th anniversary of Victory in the Great Patriotic War, the library's website featured a virtual exhibition titled "People of the Great Victory". This exhibition honored theatre figures who participated in the war, as well as the employees of the Theatre Library who continued operations throughout the war and the siege. In 2024, marking the 80th anniversary of Leningrad's complete liberation from the fascist siege, the project "War. Blockade. Memory" was launched as a section within the library's Electronic Library on its website. This initiative systematically posts digital copies of archival documents, books, periodicals, and theatrical sketches from the library's collection, all unified by the theme of the Great Patriotic War and the Siege of Leningrad. The article includes an overview of the materials presented in this project. Another example of working with wartime documents is the annotation of art historian A. A. Bartoshevich's siege diary, undertaken as part of the inventory of archival fund cases. Among other library projects are organized meetings dedicated to the theaters of besieged Leningrad and the wartime destinies of theatre workers. In 2025, to commemorate the 80th anniversary of Victory in the Great Patriotic War, the

library opened an exhibition featuring original documents that illustrate the selfless work of theaters in besieged Leningrad and in evacuation.

Keywords: Great Patriotic War 1941–1945, Siege of Leningrad, Saint Petersburg State Theatre Library, archival documents, siege diary, theaters during the war years, digital projects, exhibitions.

БИБЛИОТЕКА «МАЛООХТИНСКАЯ» ЦБС КРАСНОГВАРДЕЙСКОГО РАЙОНА САНКТ- ПЕТЕРБУРГА – РОВЕСНИЦА ПОБЕДЫ В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ: ПАМЯТЬ КАК КУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

Аннотация: В канун 80-летия Победы в Великой Отечественной войне в Красногвардейском районе Санкт-Петербурга открылась после комплексной модернизации обновленная библиотека «Малоохтинская». Началом истории пространства считается 9 мая 1945 года, именно в этот день было принято решение об учреждении библиотеки. «Библиотека-ровесница Победы» свою миссию видит в сохранении исторической Памяти. В статье представлены современные сервисы библиотечного самообслуживания, высокотехнологичные мультимедийные ресурсы, новые издательские проекты, экспериментальные локации, в т.ч. иммерсивный зал с эффектом полного погружения, специальное пространство для исследований, благодаря которым посетители могут обратиться к архивам, изучению семейных документов как самостоятельно, так и под кураторством экспертов. Формат «библиотека-лаборатория» позволит работать с Памятью как культурным явлением, сохранять память места, память времени, память личности, эмоциональную память.

Ключевые слова: общедоступная библиотека, историческая память, мультимедийные сервисы, высокотехнологичное пространство, иммерсивность.

Уже 12 лет мы системно работаем над реализацией нашей концептуальной Стратегии «Библиотека: место в городе», приоритетная задача которой – транслировать библиотеку с помощью разных форм выразительности как качественное, современное общественное место в городе. Год за годом библиотеки района претерпевали впечатляющую трансформацию, и сегодня культурный ландшафт района украшают девять обновленных библиотечных пространств. Все они востребованы читательской аудиторией, представляют интерес в профессиональной среде, занимают достойное место в культурной панораме Санкт-Петербурга.

Символично, что в текущем году, в канун 80-летия Победы в Великой Отечественной войне открылась после комплексной модернизации обновленная библиотека «Малоохтинская», которая представляет особую ценность для района и совсем не случайно носит статус «Библиотека-ровесница Победы». Решение об ее учреждении было принято в день Великой Победы – 9 мая 1945 года. Открытие состоялось 20 сентября 1945 года. Сохранился исторический факт: в этот день в библиотеку записалось 12 человек, ее фонд составлял 654 издания.

Еще одна важная веха в истории Малоохтинской – это первая общедоступная библиотека Петербурга, которая еще в 2004 году прошла путь полной модернизации пространства с дизайнерским воплощением, и этот проект был представлен в Москве на Международной научно-практической конференции «Как меняется библиотека, когда меняется мир...». Свою миссию библиотека всегда видела в сохранении исторической Памяти. И в рамках новой модернизации библиотеки, спустя 20 лет, мы углубились в тему «Память как культурный феномен», в специфику разных форматов восприятия Памяти: память места, память времени, память личности, эмоциональная память – под эти задачи вместе с нашими партнерами – компаниями-интеграторами мультимедийных и библиотечных технологий – создано несколько разноформатных локаций и новых сервисов.

Современные библиотечные сервисы обновленной библиотеки оптимизировали процесс взаимодействия читателя с книгой. Библиотека открывается с улицы. Мультимедийная инсталляция в окне «Образы Победы» создана с помощью технологии smart-glass – коллаж образов, символов Победы, личных символов ленинградцев, посвященных теме Победы в Великой Отечественной войне. Автоматизированными гардеробами управляет интерактивная сенсорная панель, принимает читательский билет, банковскую карту, доступна идентификация по лицу, а также предоставляет еще одну комфортную опцию – позволяет зайти читателю в свой личный кабинет и продлить книги. Станция возврата и бронирования книг работает в формате 24/7, обеспечивая круглосуточный доступ по читательскому билету с улицы. Библиотека хранит историю в деталях. Например, в оформлении читательского билета библиотеки использован оттиск печати из Книги учета фонда библиотеки, датированной 1945 годом. В холле читателя встречает приветственный медиа-навигатор с афишами, анонсами, рекомендациями книг по настроению и развлекательным контентом «Гадание по книге». В залах обслуживания обеспечен доступ к электронным ресурсам: фондам Российской Национальной и Президентской библиотекам, 7-ми городским архивам, 5-ти полнотекстовым БД.

Обязательным условием реализации Стратегии является внедрение индивидуальных контент-решений в каждый проект. В этот проект внедрено несколько новейших мультимедийных техно-новаций. Станция самообслуживания вписана в мультимедийный комплекс «Ридер». Функционал ее расширился до выставочной экспозиции и рекомендательного сервиса. Книга, приложенная к станции, «оживает» аннотацией, а в интерактивных экранах размещен контент об исторических фактах Великой Отечественной войны.

Второй мультимедийный сервис – экспозиционное пространство «Медиум» – предназначен для презентации мультимедийных выставок и игровых практик. В нишах могут размещаться как книги, так и любые предметы. На одном экране транслируется материал в текстах и изображениях (фотографии, письма, дневники, интересные факты, библиографические списки и пр.). Другой – работает как игровой терминал с возможностью участия нескольких игроков.

Первая пилотная выставка в пространстве «Медиум» открылась литературной инсталляцией, в которой были представлены личные воспоминания жителей Ленинграда, в том числе – фрагменты из блокадных дневников. В центре был помещен арт-объект «Без подписи», который олицетворял собирательный образ блокадного дневника. Для вовлечения посетителей в проблематику экспозиции был разработан тематический опрос, а также образовательный контент в игровой форме.

Специально для библиотеки «Малоохтинская» экспериментально разработаны эксклюзивные технологичные решения, что является одной из отличительных черт стратегии развития «Библиотека: место в городе». Профессиональные проектные группы Централизованной библиотечной системы Красногвардейского района в соавторстве с крупными разработчиками и поставщиками создают содержательные проекты, базирующиеся на принципах культурной идентичности, актуальных цифровых практик и органичном внедрении в деятельность общедоступной библиотеки.

Топ-локация «Лаборатория памяти» – пространство для исследований, где посетители могут обратиться к архивам, изучению семейных документов как самостоятельно, используя материалы электронного архива рукописей личного происхождения «Прожито», так и под кураторством экспертов. Проекционная инсталляция управляется трекблоком, переключается с помощью встроенных карт и включает 5 сценариев: инструкции по изучению памяти, поиску предков, составлению генеалогического древа. Здесь же размещены и наши собственные исследования: интерактивный таймлайн «История библиотеки Малоохтинская», а так-

же эссе о библиотеках блокадного города. В блокадные годы в Ленинграде работали 22 библиотеки.

Вторая топ-локация – «Иммерсивный зал» с эффектом полного погружения – пространство-идентификатор (360 градусов на 4 стены), где могут проходить разноплановые ивенты: сессии виртуального погружения, трехмерные выставочные проекты, кинопоказы. Высокотехнологичное пространство создано для популяризации исторического и культурного наследия. Оптические эффекты: звуки, цвет, музыка, ароматические композиции усиливают эмоциональную связь с историей страны. Первый мультимедийный продукт, разработанный совместно с партнерами – проект «Память о Великой» – основан на дневниковых записях, письмах, фотографиях жителей блокадного Ленинграда. Он состоит из 5 сцен: «Мир», «Наука», «Библиотеки», «Искусство», «Победа» и повествует о жизни в осажденном городе. Вопреки всем трудностям люди находили поводы для радости и верили в Победу. Ученые блокадного Ленинграда совершали научные открытия, достигли больших успехов в области биологии, медицины, сельского хозяйства. Даже в осажденном городе люди нуждались в книгах. Две библиотеки района (библиотека Гоголя и библиотека «Пороховская») работали все годы блокады и два их сотрудника были награждены медалями «За оборону Ленинграда». Люди не переставали вдохновляться искусством, которое заставляло их вернуться в мир красоты. «Ленинград в лицах. Свидетельства» – такой цикл читки блокадных дневников прошел в «Иммерсивном зале» библиотеки «Малоохтинская» при участии актеров театров города в декаду торжественных мероприятий, посвященных 80-летию Победы.

80-летию Великой Победы посвящены и два наших издательских проекта. Двусторонний блокадный альбом «Под стеклянным небом» создан совместно с сотрудниками Ботанического сада им. Петра Великого. «Стеклянным небом» называли Ботанический сад блокадного Ленинграда. Издание посвящено людям, которые спасали растения в годы блокады, а также растениям, которые спасали людей. Ученые-ботаники не только берегли уникальную коллекцию растений, но и вели большую исследовательскую работу, и, благодаря их знаниям, растения помогали выживать людям.

Еще одно издание юбилейного года – «Ближе на 7 километров» – книга-путеводитель позволяет читателю пройти вместе с героями книги – бабушкой и её внуками – по маршруту Ржевского коридора – легендарной Дороге жизни, по которой эвакуировали жителей блокадного Ленинграда и обеспечивали Ленинград продовольствием. 12 точек

маршрута, каждая остановка на маршруте сопровождается аудио-рассказом, доступным по QR-коду.

К открытию библиотеки была представлена выставка-исследование современных художников «Библиотека Памяти». Интерактивные инсталляции, арт-объекты, визуальные материалы на тему памяти: частной, семейной, общей созданы на основе блокадных дневников жителей Ленинграда; звуковое сопровождение – на основе подлинных записей, сохранившихся в фонотеке Дома Радио. Посетители могли взаимодействовать с выставкой как самостоятельно, так и в рамках кураторских туров, которые проводили художники, демонстрируя свой авторский взгляд на феномен памяти.

Среди моноработ встречались и коллективные. Объект «Журавлиная песнь» был призван вовлечь посетителей в создание единой символической композиции с посланиями добрых вестей. «Мы помним, мы бережем Память, передаем ее из поколения в поколение...» – об этом проникновенные слова жителей и гостей города, принявших участие в создании объекта.

Коллеги-сотрудники библиотеки «Малоохтинская» не раз говорили: «Погрузившись в тексты дневников очевидцев блокады, со временем нам стало казаться, что герои их оживают...». Так «ожила» балерина Наталья Павловна Сахновская и стала прототипом перформанса «Танцую воспоминание...». Свидетельница блокады, все годы войны выступала в Большом зале Филармонии и все 872 дня блокады вела свои дневниковые записи.

Вдохновившись историей балерины, сотрудники библиотеки «Малоохтинская» создали лирический видеоролик с воздушным танцем. Декорациями перформанса стали интерьеры уже обновленной библиотеки, деликатно открывая зрителям панораму долгожданного пространства.

Библиотека «Малоохтинская», столь любимая читателями Красногвардейского района, по праву занимает почетное место в плеяде библиотек ЦБС. Являясь важным элементом в сохранении идентичности Малой Охты, она превратилась в полноценный центр изучения истории Памяти. Ее приоритетная задача сегодня – помочь молодому поколению осознать важность поддержания связи времен, сформировать чувство сопричастности к культурному наследию Родины.

Марина Борисовна Швеџ

Централизовани библиотечки систем Красногвардејског округа Санкт
Петербурга
Санкт Петербург
mshvets@mail.ru

„МАЛООХТИНСКА БИБЛИОТЕКА” ЦБС КРАСНОГВАРДЕЈСКОГ ОКРУГА САНКТ ПЕТЕРБУРГА – ВРШЊАКИЊА ПОБЕДЕ У ВЕЛИКОМ ОТАЏБИНСКОМ РАТУ: СЕЋАЊЕ КАО КУЛТУРНИ ФЕНОМЕН

Сажетак: Уочи 80-годишњице победе у Великом отаџбинском рату у Красногвардејском округу Санкт Петербурга, након свеобухватног реновирања отворена је „Малоохтинска библиотека”. Почетком њене историје сматра се 9. мај 1945. године, када је донета одлука о оснивању библиотеке. „Библиотека – вршњакиња Победе” види своју мисију у очувању историјског сећања. У чланку су представљене савремене библиотечке услуге самоуслуживања, високотехнолошки мултимедијални ресурси, нови издавачки пројекти, експериментални простори, укључујући имерзивну салу са ефектом потпуног урањања, посебан простор за истраживање, захваљујући којем посетиоци могу приступити архивама и проучавати породична документа самостално, или уз помоћ стручњака. Формат „библиотека-лабораторија” омогућиће рад на сећању као културном феномену, као што су чување сећања на место, сећања на време, сећања на личност и емоционално сећање.

Кључне речи: јавна библиотека, историјско сећање, мултимедијалне услуге, високотехнолошки простор, имерзија.

Marina Borisovna Shvets

Centralized Library System of Krasnogvardeysky District Saint Petersburg
Saint Petersburg
mshvets@mail.ru

CENTRALIZED LIBRARY SYSTEM OF KRASNOGVARDEYSKY DISTRICT: MEMORY AS A CULTURAL PHENOMENON.

Summary: On the eve of the 80th anniversary of the victory in the Great Patriotic War, the comprehensively modernized Malookhtinskaya Library in the Krasnogvardeysky District of Saint Petersburg officially reopened. The establishment of this library dates back to May 9, 1945, a decision made coincident with the victory itself. As a contemporary of this significant historical event, the library's mission is fundamentally rooted in the preservation of collective memory. This article highlights the library's contemporary features, which include advanced self-service applications, high-tech multimedia resources, and innovative publishing projects. It also describes experimental spaces, such as an immersive hall offering a total immersion experience, and a dedicated area for conducting research. These enhanced capabilities provide visitors with facilitated access to archives and the opportunity to examine family documents, both independently and with expert guidance. The library's "library-laboratory" format enables engagement with memory as a multifaceted cultural phenomenon, encompassing the preservation of place memory, temporal memory, personal memory, and emotional memory.

Keywords: public library, collective memory, multimedia services, high-tech space, immersion.

Ирина Юрьевна Паина

i.paina@nso.ru

Елена Николаевна Волобоева

e.voloboeva@nso.ru

Новосибирская государственная областная научная библиотека

Новосибирск

УДК 027.022(571.14)

94:316.752

СОХРАНЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В ПРОЕКТАХ БИБЛИОТЕК НОВОСИБИРСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация: Статья посвящена роли библиотек Новосибирской области в сохранении исторической памяти. Рассмотрены различные формы работы библиотек, направленные на популяризацию краеведческих знаний и патриотическое воспитание. Особое внимание уделено исследовательским проектам, выставкам, просветительским мероприятиям и грантовой деятельности библиотек. На конкретных примерах показано, как библиотеки способствуют формированию исторической памяти у жителей региона, особенно у молодежи, и обеспечивают связь поколений. Подчеркивается важность использования современных технологий и партнерских связей для расширения аудитории и повышения эффективности работы библиотек в данном направлении.

Ключевые слова: историческая память, библиотеки, Новосибирская область, краеведение, патриотическое воспитание, исследовательские проекты, культурная память, партнерские проекты.

Со сменой поколений наиболее важные события из социальной памяти людей становятся частью культурной памяти. Культурная память уже не имеет живых носителей. Она сохраняется в музеях, архивах и библиотеках, помогая обществу вспоминать о самых отдалённых эпохах.

Этому моменту очень созвучны слова Алексея Ильича Миллера: «У России трудная, но великая история, полная крупных достижений, блистательных побед и масштабных трагедий. Их нужно вернуть в сознание людей, чтобы они ощущали себя ответственными наследниками прежних поколений».

Процесс формирования исторической памяти достаточно сложен. Среди форматов работы библиотек можно отметить грантовые проекты, просветительские акции и мероприятия, создание электронных кол-

лекций, литературный туризм, мультипликацию, издательскую работу, интеллектуальные игры, создание видеоконтента и мн. др.

Важную и значимую часть среди этих форматов занимает исследовательская работа в области исторического краеведения. Эта работа – одна из самых сложных и затратных с точки зрения времени и ресурсов. И она является основополагающей.

Одно из исследований краеведческих источников в Новосибирской областной научной библиотеки, включающих местную печать, биографические и мемуарные издания, документы из музейных и архивных фондов, было направлено на выявление на территории Новосибирска и пригородов локаций, связанных с новосибирским периодом жизни трижды Героя Советского союза, лётчика Александра Ивановича Покрышкина, значимых для понимания того, как рос, развивался, строил свою жизнь будущий герой. Результаты комплексного исследования опубликованы в форме путеводителя «Александр Покрышкин: место взлёта – Новосибирск» на сайте геоинформационной системы 2GIS Новосибирск. Контент ресурса составляют 14 мультимедийных блоков, размещенных на объектах карты 2ГИС (<https://2gis.ru/novosibirsk/guide/scenario/otkryt-neturisticheskoe/collection/b34c9f05-f589-4f73-afd3-a081489810d6?m=82.909508%2C55.032654%2F12.28>).

Выход на площадку городского справочника-путеводителя 2ГИС (общая посещаемость – до 50 млн. человек) позволяет

- донести краеведческую информацию до аудитории, не являющейся пользователями сайта и социальных сетей НГОНБ;
- привлечь дополнительный трафик к ресурсам НГОНБ;
- популяризировать знание о родном крае и выдающихся земляках.

Результатом исследовательской работы являются выставки. Это привычный и одновременно сложный формат. Здесь нет шаблонных решений. Каждая выставка имеет свое неповторимое лицо и является результатом большой исследовательской работы в области поиска и обработки краеведческой информации.

Выставка «Семейная реликвия Победы» экспонирует документы (письма, фотографии, благодарности командования), хранящиеся в семьях потомков участников Великой Отечественной войны. Это – семейные реликвии. И, как таковые, они очень редко экспонируются. Это то, что остается в семье, в семейном мемориальном архиве.

Документы, которые мы включили в нашу выставку, были собраны в рамках областной краеведческой акции Новосибирской области «Семейная память – от войны к Победе», инициированной и организованной НГОНБ. В каждой семье, которая предоставила эти семейные

реликвии, снимался видеосюжет с рассказом о них. Эти видеосюжеты были опубликованы на сайтах библиотек районов НСО, участвовавших в акции, на каналах видеохостингов, в социальных сетях. Также НГОНБ был создан одноименный акции сайт, где были размещены и видеосюжеты, и сканы некоторых документов: <https://remembrance.ngonb.ru/>.

Наша выставка экспонирует этот бесценный материал в постерном формате. Она состоит из 22 постеров на пенокартоне и предназначена для размещения на площадках библиотек и образовательных учреждений Новосибирска и области; таким образом, это передвижная выставка. На сайте библиотеки «Семейная реликвия Победы» публикуется в формате выставки виртуальной, для всех пользователей онлайн-ресурсов НГОНБ: <https://ngonb.ru/readers/exhibitions/craeved/309282/>

Окно просмотра позволяет увеличить каждый постер до удобного пользователю масштаба. Через QR-коды, которые расположены на 9 постерах, можно прослушать представленные на выставке фронтовые письма, которые прочитаны актерами Новосибирского музыкального театра.

Выставка постеров «Одна на всех Победа» подготовлена Новосибирской государственной областной научной библиотекой при поддержке Генерального консульства Кыргызской Республики в г. Новосибирске, и приурочена к Году защитника Отечества и 80-летию Великой Победы.

На выставке представлены 30 постеров с портретами и сведениями о героях и участниках войны разных национальностей из России (5 чел), Казахстана (4 чел), Кыргызстана (5 чел), Узбекистана (2 чел), Таджикистана (2 чел), Белоруссии (3 чел), Грузии (1 чел), Татарстана (1 чел), Осетии (1 чел), Дагестана (1 чел), Азербайджана (1 чел) и других стран.

Важной задачей настоящей выставки было сохранение исторической правды о Великой Отечественной войне, поэтому также не забыты вклад в борьбу с фашизмом украинского народа и коммунистов Германии. Один из постеров посвящен Александру Печерскому, уроженцу Украины, поднявшему успешное восстание в концлагере Собибор, также один постер посвящен Фрицу Гансу Шменкелю, немецкому коммунисту, перешедшему из вермахта в ряды белорусских партизан, Герою Советского Союза.

Дружба народов обеспечила победу СССР в Великой Отечественной войне. Лётчики, артиллеристы, гвардейцы разных национальностей, со всех уголков нашей Родины, боролись с врагом силой советского оружия. А поэты и писатели, бок о бок с ними прошедшие войну, вдохновляли эту борьбу силой слова. Поэтому на каждом постере насто-

ящей выставки представлены как истории героев войны, так и цитаты художественных произведений.

Одним из важнейших направлений по формированию исторической памяти является гражданско-патриотическое воспитание на примере воинского и трудового подвига наших земляков, которая находит свое выражение в таком направлении работы, как организация просветительских мероприятий и проектов. Немаловажную роль имеют проекты поддержанные различными грантовыми организациями.

Проект «Поколение Победы: современные голоса» НГОНБ (<https://ngonb.ru/prof/projects/pokolenie-pobedy-sovremennye-golosa/>) вошел в число победителей второго конкурса по предоставлению в 2024 году грантов в форме субсидий из областного бюджета Новосибирской области социально ориентированным некоммерческим организациям на реализацию социально значимых проектов по направлению патриотического, в том числе военно-патриотического, воспитания граждан Российской Федерации и содействия гражданскому воспитанию личности.

В рамках проекта была создана серия интервью, в котором молодежь Новосибирской области обсуждали различные темы, связанные с историей Великой Отечественной Войны и ее влиянием на современную жизнь. Участники обсудили такие аспекты, как героизм и жертвы солдат, роль женщин и детей в Войне, вклад юношей и девушек в Победу и их подвиг, а также ценность семейных воспоминаний о событиях прошлого в контексте официальной истории.

Всего в проекте приняли участие около 1000 школьников и студентов из Новосибирской области и соседних регионов.

В рамках проекта был организован цикл мероприятий и молодежных дискуссионных площадок, посвященных памяти и значимости Великой Отечественной войны, а также проведен конкурс творческих эссе и видеосюжетов на тему 80-й годовщины Победы в Великой Отечественной войне. В ходе конкурса были отобраны 48 работ и их авторы награждены благодарственными письмами.

Партнерский проект «ФотоСтихия» разработан Новосибирским региональным общественным военно-патриотическим движением «Защитник», издательским Домом «Советская Сибирь» и областной научной библиотекой при поддержке минкультуры НСО. Реализуется с февраля 2025г. Это уникальный патриотический проект, который соединяет историческую память и современное поэтическое слово. В его основе – архивные фотографии из газеты «Советская Сибирь», запечатлевшие моменты ВОВ, трудового подвига тыла и послевоенного восстановления. Поэты, вдохновившись этими кадрами, пишут стихотворения,

оживляя эмоции и судьбы стоящие за старыми снимками. Уже сейчас из 80 запланированных фото опубликовано 42. К этим фото написано более 400 стихов – их авторами стали как известные поэты, так и любители, все наши земляки-жители Новосибирской области. В ходе реализации проекта пройдут концерты, открытие постерной передвижной фотовыставки, и ее презентация в пяти районах области, создание песен на стихи участников проекта, издание книги.

Православный литературно-художественный фестиваль «Славянская Буквица – традиционное и ожидаемое событие для жителей Новосибирска и Новосибирской области. Он проводится по благословию Высокопреосвященнейшего Никодима Митрополита Новосибирского и Бердского». Фестиваль приурочен ко Дню православной книги. Целью фестиваля является популяризация книжного и духовного наследия России и Сибири, которое имеет уникальную историю и неразрывно связано с российской литературной и исторической традицией. В этом году в течение 4 дней прошло более 20 мероприятий, которые посетило около 1500 человек. Особый интерес у посетителей вызвали встречи с руководителем Сибирского центра колокольного искусства Новосибирской митрополии А. Талашкиным, протоиереем Дмитрием Долгушиным «Декабристы в Сибири», презентация новой книжной серии «Православная Сибирь, мастер-классы по самостоятельному ремонту книг, печати открытки в техники линогравюры, по чистописанию На фестивале можно было познакомиться с новосибирскими изданиями времен ВОВ «Книги, пережившие войну». Впервые фестиваль вышел за пределы г. Новосибирска, для жителей Кочевского района состоялась презентация серии «Православная Сибирь», с участием настоятеля Храма Архистратига Михаила р.п. Коченево отца Тимофея Морева

Проект Библиотеки им. Володи Ульянова «Новосибирское детство» был признан победителем конкурса управления культуры мэрии Новосибирска. В течение года подростки под кураторством библиотеки придумывали сценарии, режиссировали, снимали, монтировали и озвучивали ролики о детстве известных новосибирцев. В итоге получилось 7 видео. «Мы хотим, чтобы жители города ценили его, уважали традиции, знали историю. Наш проект – это не просто история детства. Это история улиц, зданий, краткая летопись событий, история, которую видели разные поколения детей Новосибирска», – поделилась участница проекта Елизавета Прокопенко.

В рамках гранта Президента Российской Федерации при поддержке творческих проектов общенационального значения в области культуры и искусства Маслянинская центральная модельная библиотека реализо-

вала проект по созданию краеведческого зала дополненной реальности «Наш край – большой страны частица».

Разработана одноименная интерактивная карта, на которой представлены 30 поселений Маслянинского муниципального округа, где можно ознакомиться с историей сёл, информацией о памятных местах, о знаменитых людях, достопримечательностях и памятниках природы. Карта содержит живые страницы с использованием сервиса дополненной реальности.

В зале имеются VR-очки, где каждый желающий погружается в виртуальное путешествие по историческим и памятным местам Маслянинского округа (создано 7 исторических и увлекательных экскурсий в формате 360 градусов).

В этом же пространстве оформлена выставка, которая содержит 30 единиц книжных изданий (это краеведческие альбомы и сборники) с мгновенным доступом к электронным изданиям по QR-коду.

Оформлена выставка-экспозиция «Мы помним! Мы гордимся!», посвященная 80-летию Победы в Великой Отечественной войне. На выставке представлены уникальные документы о событиях 1941-1945 гг. Наведя камеру телефона, планшета на расположенный QR-код, открывается полнотекстовый доступ к архивным изданиям газеты «Социалистическое льноводство» периода военного времени.

Значительную роль по изучению культурного наследия имеют масштабные культурно-просветительские акции. Среди них ежегодная историко-культурная просветительская акция «Краеведческий эрудит» НГОНБ – это супервикторина-тест об истории Сибири и своего региона. За три года проведения мероприятия в нем приняли участие более 15.000 человек. В 2024г. акция впервые прошла в большом региональном формате: к нам присоединились Алтайский край, Кемеровская и Омская области. Акция проходила на 360 площадках в библиотеках, школах, колледжах, ВУЗах и даже в трех детских садах. Больше всех площадок организовали библиотеки Карасукского (17 площадок), Чистоозерного (15) и Купинского (14) районов. В этом году впервые в акции приняли участие специальные библиотеки для незрячих и слабовидящих в Новосибирске и Кемерово. Все задания были адаптированы в формат, доступный людям с особенностями здоровья. Таким образом, акция вовлекает в краеведение широкие массы населения и позволяет наладить прочные каналы коммуникации между учреждениями образования и культуры.

В Баганском районе пятый год проходит акция «Читающий автобус», посвященная Великой Отечественной войне. Она направлена на

молодое поколение и вовлекает волонтеров, молодежь и юнармейцев. Маршрут меняется ежегодно, охватывая все села района. «Читающий автобус» – мобильная библиотека с книжной выставкой о войне. В автобусе звучит баян, исполняются песни военных лет, рассказываются истории о героях, проводятся викторины. Пассажирам раздают буклеты о ветеранах-героях района.

Жители сел встречают «Читающий автобус» с транспарантами, песнями и стихами. Акция популяризирует чтение, сохраняет память о героях войны, вдохновляет на патриотизм и объединяет людей разных возрастов.

Необычным подходом вовлечения молодежи к теме исторической справедливости и правды, развитию критического мышления и осмысленного подхода к изучению истории, творческой реализации является Театрализация как основа изучения истории и творческой реализации.

В год 80-летия Великой Победы МКУК «Мошковская районная ЦБС» реализует проект «Дневник солдата. Нитью событий...», поддержанный Фондом Президентских грантов, который стал мощным инструментом сохранения исторической памяти. Театрализованная реконструкция способствовала погружению зрителей в ключевые события Великой Отечественной войны, связанные с судьбами земляков - участников Великой Отечественной войны Мошковского района.

Было создано четыре локации: Блокада Ленинграда, Узники концлагерей (включая воссозданный барак и газовую камеру), Дом Павлова (Сталинградская битва), Партизанская землянка.

Приобретены оригинальная форма красноармейцев, немецкого солдата, макеты оружия (ППШ, Вальтер), созданы декорации с звуковыми и визуальными эффектами (самолёты, железнодорожный состав, вокзал, взрывы, дым).

Такой формат позволяет оживить историю, особенно для молодого поколения. Проект не просто показывает войну – он заставляет почувствовать её через судьбы реальных людей.

С 23 апреля по 7 мая реконструкцию посетили 700 зрителей, и каждый унёс с собой сильные впечатления – никто не остался равнодушным.

По завершению реконструкции из декораций будут созданы инсталляции и размещены в двадцати библиотеках района.

В Тогучинской центральной модельной библиотеке имени М. Я. Черненко работает Патриотический молодежный театр чтения «Мы помним». В его состав входят молодые специалисты библиотеки, волонтеры и старшеклассники, включая молодежь с ограниченными возможностями здоровья.

В рамках работы театра уже состоялось несколько значимых постановок. По повести Э. Веркина «Облачный полк», где участниками молодежного театра чтения показана война изнутри, глазами обычного подростка. Инсценировка произведения Валентина Катаева «Сын полка». Юные актеры проникновенно рассказали историю Вани Солнцева, мальчика, чье детство опалила война, напомнив о трагедии тех лет и важности подвига советских солдат. Спектакль подчеркнул, что даже в самые темные времена верность, преданность и вера в победу помогли выстоять.

В преддверии празднования Великой Победы для жителей города Тогучина состоялось важное и трогательное событие - театрализованная постановка по роману А. Фадеева «Молодая гвардия», представленная у Мемориального комплекса «Память». Спектакль стал данью памяти подвигу юных подпольщиков и уроком мужества для всех присутствующих. Участники театра с искренностью и уважением к истории воплотили образы героев, передав их боль, мужество и ответственность

При отделе краеведения Чулымской центральной библиотеки создана Мастерская перевоплощений». В 2025 году прошла премьера театрализованной постановки «Юность, опаленная войной» - о единстве фронта и тыла. Это пронзительная история о последнем дне детства, о том, как вчерашние выпускники школы, мечтавшие повзрослеть и реализоваться в созидательном труде, шагнули в войну, так и не успев исполнить свои мечты. Это история о дружном и сплоченном классе, из которого в живых остались в живых всего несколько ребят. Это история о войне, рассказанная современными школьниками так, как они ее представляют.

Эти мероприятия играют важную роль в сохранении исторической памяти и передаче ее новым поколениям, напоминая о цене мира и необходимости беречь его.

Популяризировать историко-культурное наследие помогает издательская деятельность библиотек. В Новосибирской области шестой год действует региональная издательская программа «Библиотека Сибирской литературы».

В этой серии выходят в свет произведения известных новосибирских писателей и поэтов – как уже ушедших, так и ныне здравствующих. Некоторые из этих книг издаются впервые, некоторые – переиздаются впервые после нескольких десятков лет. Главным историческим источником при подготовке изданий «Святитель Макарий (Невский), митрополит Московский и Алтайский и его духовное наследие» и «Просветитель Алтая. Жизнь и пастырский труд святителя Макария (Невского)»

стала хранящаяся в Новосибирской государственной областной научной библиотеке коллекция изданий XIX – начала XX веков, включающая труды святителя Макария (Невского), уникальные экземпляры из его личной библиотеки и материалы к биографии. Книги содержат малоизвестные труды сибирского святого и материалы, связанные с историей современной Новосибирской области.

Издания положили начало серии книг «Православная Сибирь». Работа над второй книгой и ее печать была поддержана грантом Президента Российской Федерации для поддержки творческих проектов общенационального значения в области культуры и искусства.

Благодаря реализации проекта «Библиотека Сибирской литературы» в НСО появляется возможность сохранить творческое наследие талантливых земляков и передать его потомкам. Изданные книги пополняют фонды библиотек Новосибирской области. Ещё большее количество читателей сможет ознакомиться с творчеством писателей, имена которых вошли в историю и культуру родного края, познакомиться с ранее не издававшимися авторами.

Библиотеки Новосибирской области играют значимую роль в сохранении исторической памяти, выступая не только хранилищами информации, но и активными участниками культурной жизни региона. Благодаря разнообразию форматов работы, от исследовательских проектов до интерактивных выставок и просветительских мероприятий, библиотеки успешно вовлекают жителей в изучение истории родного края.

Особо следует отметить важность использования современных технологий и партнерских связей для расширения аудитории и повышения доступности краеведческой информации. Интеграция с онлайн-платформами, создание виртуальных выставок и использование мультимедийных форматов позволяют библиотекам привлекать молодежь и другие группы населения, которые ранее не были активными пользователями библиотечных ресурсов.

Грантовая поддержка и партнерские проекты позволяют библиотекам реализовывать масштабные и инновационные инициативы, направленные на сохранение исторической памяти и патриотическое воспитание. Примером тому служат проекты, посвященные Великой Отечественной войне, истории Новосибирска и Сибири, а также культурному наследию народов, проживающих в регионе.

В целом, деятельность библиотек Новосибирской области в сфере сохранения исторической памяти является важным фактором укрепления культурной идентичности региона и формирования гражданской позиции у жителей.

Ирина Јурјевна Паина

i.paina@nso.ru

Елена Николајевна Волобојева

e.voloboeva@nso.ru

Новосибирска државна регионална научна библиотека

Новосибирск

ОЧУВАЊЕ ИСТОРИЈСКОГ ПАМЋЕЊА У ПРОЈЕКТИМА БИБЛИОТЕКА НОВОСИБИРСКОГ РЕГИОНА

Сажетак: Чланак је посвећен улози библиотека Новосибирског региона у очувању историјског сећања. Разматрају се различити облици рада библиотека усмерени на популаризацију локалног историјског знања и патриотског васпитања. Посебна пажња посвећена је истраживачким пројектима, изложбама, образовним догађајима и грант активностима библиотека. Приказани су конкретни примери како библиотеке доприносе формирању историјског сећања житеља региона, посебно код младих и како обезбеђују везу између генерација. Наглашен је значај коришћења савремених технологија и партнерстава за проширивање публике и побољшавање ефикасности библиотека у овој области.

Кључне речи: историјско сећање, библиотеке, Новосибирска област, завичајна историја, патриотско васпитање, истраживачки пројекти, културно сећање, партнерски пројекти.

Irina Yurievna Paina

i.paina@nso.ru

Elena Nikolaevna Voloboeva

e.voloboeva@nso.ru

Novosibirsk State Regional Scientific Library Novosibirsk

Novosibirsk

PRESERVATION OF HISTORICAL MEMORY IN PROJECTS OF LIBRARIES IN THE NOVOSIBIRSK REGION

Summary: This article explores the pivotal role of libraries within the Novosibirsk region in preserving historical memory. It examines diverse forms of library engagement aimed at popularizing local historical knowledge and fostering patriotic education. Particular emphasis is placed on the research projects, exhibitions, educational initiatives, and grant activities undertaken by these libraries. The paper provides specific examples illustrating how libraries contribute to shaping the historical consciousness of regional residents, particularly among younger generations, thereby bridging intergenerational divides. It also underscores the critical importance of leveraging modern technologies and fostering collaborative partnerships to broaden audience reach and enhance the overall effectiveness of libraries in this domain.

Keywords: historical memory, libraries, Novosibirsk region, local history, patriotic education, research projects, exhibitions, educational events, grant activities, cultural memory, Great Patriotic War, local authors, partnership projects.

ИНТЕРАКТИВНАЯ КАРТА ИЗМАЙЛОВСКОЙ СЛОБОДЫ В САНКТ-ПЕТЕРБУРГЕ

Аннотация: В статье освещены история и опыт использования Интерактивной онлайн-карты Измайловской слободы – электронного ресурса, созданного библиотекарями библиотеки «Измайловская» – филиала Межрайонной централизованной библиотечной системы им. М.Ю.Лермонтова. Изюминка проекта – воспоминания нынешних жителей района и исторических персонажей, жизнь которых была связана с районом Измайловской слободы.

Ключевые слова: библиотечное дело, Санкт-Петербург, проектная деятельность, библиотечное краеведение, воспоминания современников.

Проект «Интерактивная карта Измайловской слободы» появился благодаря приглашению к участию в грантовом конкурсе Благотворительного фонда Владимира Потанина. С этим фондом мы успешно реализовали проект в ковидном 2020 году, поэтому нас пригласили в 2022 поучаствовать в конкурсе «Эффективная филантропия». Наша заявка получила поддержку, и в 2022-2023 годах была создана интерактивная онлайн-карта Измайловской слободы

Все 14 библиотек нашей библиотечной системы расположены в историческом центре Санкт-Петербурга. Город, которому 300 лет, рос и развивался там, где сегодня расположены наши библиотеки. Еще во времена основания Санкт-Петербурга некоторые его районы называли слободами – по происхождению или роду занятий живущих здесь людей. Сегодня наши библиотеки расположены там, где находилась слобода Коломна – здесь жили выходцы из подмосковной Коломны, Ямская слобода – здесь поселились перевозчики, в Литейной части жизнь крутилась вокруг Литейного двора, а в Семенцах и Измайловских ротах имели расположение пехотные полки императорской гвардии – Семеновский полк и Измайловский полк.

Проект инициировал и реализовал коллектив библиотеки Измайловская. Эта библиотека ведет свою историю от открытой в 1927 году

библиотеки им. Скворцова-Степанова, проработавшей все 900 дней блокады Ленинграда. С 1952 года библиотека расположена в доме 18 по Измайловскому пр. В 2022 году библиотека была капитально отремонтирована. В Измайловской библиотеке всегда активно работали с темой краеведения, собирали материалы, проводили лекции и встречи с читателями. Интерактивная онлайн-карта – один из самых удобных, проверенных временем форматов для того, чтобы систематизировать большой массив разрозненной информации о той или иной территории и предоставить комфортный доступ к ней любому человеку в любое время из любой точки планеты.

На нашей интерактивной карте можно найти планы Измайловской слободы разных времен, познакомиться с историей этой части города, получить несколько маршрутов для прогулок, поучаствовать в викторине, найти календарь знаменательных дат, связанных с историей этого небольшого района. Все описания заканчиваются подробной библиографией, где каждое название – это ссылка, ведущая в каталог нашей библиотечной системы с возможностью заказать интересующее издание.

История района раскрывается через истории домов и судьбы людей, связанные с развитием интересной и самобытной части Санкт-Петербурга. Смысловое ядро карты – разделы «Дома» и «Люди». Карта задумана как живой, постоянно наполняющийся ресурс, в развитии которого может принять участие любая организация и любой человек, заинтересованный данной темой. Изюминка проекта – воспоминания нынешних жителей района и исторических персонажей, жизнь которых была связана с районом. Воспоминания поистине бесценны, ведь они являются единственными источниками, которые открывают, параллельно с историческими фактами, эмоциональный мир прошлого, помогают окунуться в ту или иную эпоху.

Вот, например, страница об истории дома по соседству с библиотекой «Измайловская» – Доходного дома сельскохозяйственного товарищества «Помещик». Здесь можно не только прочитать историю его строительства, но и узнать, что было на этом участке в 18–19 веках, какими особенностями обладал дом при постройке, какие организации здесь располагались и чем занимались, как выглядят дворы, внутренние постройки и т.д.

Здесь же мы можем обратиться к историям конкретных людей, вспоминающих быт коммунальных квартир в этом доме в 1950-х годах или как девочки в начале XX века бегали в польский костел неподалеку слушать орган.

Именно архивирование личных историй стало нашим настоящим достижением. Этот раздел пополняется: если на конец 2023 года на нашей карте можно было найти информацию о 63 людях, жизнь которых связана с Измайловской слободой, то сегодня это уже 75 человек. Количество опубликованных воспоминаний выросло за год с 15 до 27.

Воспоминания наших современников перекликаются на карте с опубликованными воспоминаниями героев давно ушедших эпох. Так, внучка выдающегося русского поэта 18 века Гавриила Романовича Державина, Надежда Федоровна Самсонова (1818–1895), вспоминая один из балов своего детства, написала:

«Бабушка Державина, которая всех нас очень любила и баловала, вздумала сделать для нас праздник с тем, чтобы расходы были ее, а заботы и гости – наши. Так как гостей должно было быть много, а именно 400 человек, то... решили пригласить в дом Державиной, что у Измайловского моста...

Помню, что танцы уже далеко зашли за полночь, бал подходил к концу, я стояла при входе в залу и видела, как три министра: князь Волконский – министр Двора, князь Чернышев – военный и граф Нессельроде – иностранных дел – сговаривались уезжать по домам и шли по направлению к выходу, когда из боковой двери, под звук заманчивой мазурки, влетели в зал в польских костюмах двенадцать пар с кавалерами, как бы на подбор, одна пара лучше другой. В одно мгновение все три министра, как юноши, вскочили на окно, чтобы лучше видеть танцующих»¹

Знакомясь с Интерактивной онлайн-картой, можно познакомиться с галереей живописных работ, запечатлевших разные уголки Измайловской слободы за 300 лет ее истории, а также проверить свои знания, ответив на вопросы придуманных нами викторин

На сегодняшний день Интерактивная онлайн-карта Измайловской слободы представляет собой не только довольно насыщенный, хорошо структурированный информационный ресурс, но еще и прекрасно помогает в установлении, закреплении и развитии партнерства – крупные ВУЗы, музеи, театры, а также все больше жителей прилегающих домов хотят поделиться своей информацией с нашей помощью. Мы с удовольствием развиваем партнерские связи и уверены, что все возможности созданной нами карты еще далеко не исчерпаны.

---

¹ Айзенштадт В., «Айзенштадт М. Музыкальные традиции дома Державина», *По Фонданке. Страницы истории петербургской культуры* (Санкт-Петербург: Центрполиграф, 2009), 6–28.

Литература

1. <https://izmailovskaya-sloboda.ru/?ysclid=md8mw1a03m835907613> – интерактивная карта Измайловской слободы (дата обращения: 10. 7. 2025).
2. <https://izmailovskaya-sloboda.ru/houses/dokhodnyy-dom-selskokhozyaystvennogo-tovarishchestva-pomeshchik/> – доходный дом сельскохозяйственного товарищества «Помещик» (дата обращения: 10. 7. 2025).
3. <https://lermontovka-spb.ru/petersburg/> – библиотечное краеведение на сайте МЦБС им. М.Ю.Лермонтова (дата обращения: 10. 7. 2025).
4. <https://lermontovka-spb.ru/> – сайт МЦБС им. М.Ю.Лермонтова (дата обращения: 10. 7. 2025).

Јана Викторовна Седељникова

Међуокружни централизовани библиотечки систем „М. ЈУ. Љермонтов”
Санкт Петербург
sedelnikova@lplib.ru

ИНТЕРАКТИВНА МАПА ИЗМАЙЛОВСКЕ СЛОБОДЕ У САНКТ ПЕТЕРБУРГУ

Сажетак: Чланак осветљава историју и искуство коришћења интерактивне онлајн мапе Измајловске слободе – електронског ресурса, који су креирали библиотекари Измајловске библиотеке – огранка Међуокружног централизованог библиотечког система „М. ЈУ. Љермонтов”. Врхунац пројекта су сећања садашњих становника округа и историјских личности чији су животи били повезани са Измајловском слободом.

Кључне речи: библиотекарство, Санкт Петербург, пројектне активности, локална историја, сећања савременика.

Yana Viktorovna Sedelnikova

Inter-district Centralized Library System “M. Yu. Lermontov”
Saint Petersburg
sedelnikova@lplib.ru

INTERACTIVE MAP OF IZMAYLOVSKE SLOBODA IN SAINT PETERSBURG

Summary: The article highlights the history and experience of using the Interactive On-line Map of Izmailovsky Settlement – an electronic resource developed by librarians of the Izmailovskaya Library, a branch of the M.Y. Lermontov Interdistrict Centralized Library System. The unique feature of this project lies in its collection of memories from both current residents of the area and historical figures whose lives were connected with the Izmailovsky Settlement district. This combination of personal testimonials and historical narratives creates a comprehensive picture of the district’s development and cultural heritage.

Keywords: librarianship of St. Petersburg, project activities of libraries, library local history studies, contemporary memoirs.

Татьяна Аркадьевна Синельникова
k-tane@yandex.ru

УДК 025.17(470.23)

Елена Геннадьевна Федяхина
elenafedyahina@yandex.ru

Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека
Санкт-Петербург

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ТЕАТРАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА: 270 ЛЕТ НА СЛУЖБЕ РУССКОМУ ТЕАТРУ

Аннотация: В статье представлены история, фонды и проекты Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки – одной из старейших библиотек России. Театральная библиотека – богатейшее хранилище литературы по истории театра и искусства. Датой ее основания принято считать 30 августа 1756 г., когда российская императрица Елизавета Петровна издала указ об учреждении первого в России государственного профессионального театра. Фонды библиотеки насчитывают более 600.000 единиц хранения и содержат целый ряд ценнейших собраний. В их числе – коллекции-книжные памятники «Русская драма», «Французская драма», «Немецкая драма», «Драматическая цензура», в которых находятся рукописные и печатные драматические произведения на русском, французском и немецком языке с XVI по XX в. Библиотека также хранит уникальную коллекцию подлинных эскизов костюмов и декораций к драматическим, оперным и балетным спектаклям, шедшим на сцене Российских императорских театров. Эскизный фонд продолжает пополняться работами современных театральных художников. Собрание архивных документов библиотеки содержит личные архивные фонды и отдельные документы выдающихся деятелей театра и культуры. В фондах библиотеки находятся частные книжные собрания, мемориальные библиотеки, коллекции либретто опер и балетов, а также собрание периодических изданий по театру и искусству. Важное место занимают издания сербских авторов в оригинале и в переводах на русский и иностранные языки. Среди них – произведения драматургии, переведенные на русский язык и входившие в репертуар русского театра XIX – начала XX в. В статье дан краткий обзор хранящихся в библиотеке произведений сербских авторов в переводах на русский язык, приведена цензурная история некоторых пьес. Библиотека активно взаимодействует с учреждениями культуры Петербурга и других городов России, ведет активную выставочную, издательскую деятельность, развивает электронные и информационные проекты, организует конференции и фестивали, посвященные значимым театральным датам.

Ключевые слова: Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, рукописи и редкие книги, драматургия, театральные эскизы, архивные документы, блокадный дневник сербская драматургия, цензура.

Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека – одна из старейших библиотек России, в 2026 году ей исполнится 270 лет. Это богатейшее собрание литературы по истории театра, искусства и культуры, в котором хранятся материалы, датируемые периодом с XVI века по нынешнее время.

Библиотека находится в самом центре Санкт-Петербурга, она расположена на одной из красивейших улиц города, которая носит имя архитектора Карла Росси. В первой половине XIX века Росси создал здесь прекрасный архитектурный ансамбль, центром которого стали здание Александринского театра, одного из прославленных театров России, и ведущая к нему улица (до 1923 г. улица называлась «Театральная»).

Библиотека соседствует не только с Александринским театром, она стоит в окружении нескольких крупнейших театров и учреждений культуры. В одном доме с Театральной библиотекой расположены знаменитая на весь мир балетная школа – Академия русского балета им. А. Я. Вагановой, а также один из крупнейших театральных музеев – Санкт-Петербургский музей театрального и музыкального искусства. Недалеко от библиотеки находятся Большой драматический театр имени Г. А. Товстоногова, Театр Комедии имени Н. П. Акимова, Драматический театр им. В. Ф. Комиссаржевской, Театр музыкальной комедии, Большой зал Санкт-Петербургской филармонии им. Д. Д. Шостаковича. Чуть дальше – Малый драматический театр – театр Европы, Театр им. Ленсовета, Театр юных зрителей имени А. А. Брянцева, Молодежный театр на Фон-

Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека

танке. Одним словом, библиотека обитает в самом центре театральной и музыкальной жизни города и это не случайно и символично: вся ее история теснейшим образом связана с историей русского театра.

Первый в России государственный профессиональный театр был основан 30 августа 1756 г., когда императрица Елизавета Петровна, дочь Петра I, подписала указ об учреждении «Русского для представления трагедий и комедий театра».

Эта дата считается датой рождения российского театра, и от этой же даты мы отсчитываем историю Театральной библиотеки. Чтобы играть на сцене, первым русским актерам требовался репертуар – пьесы, которые покупались, переводились с иностранных языков, переписывались и поддерживались в порядке. Из этих книг, печатных и рукописных, и стало формироваться библиотечное собрание – Театральная библиотека.

Со временем сложились репертуарные собрания двух других театральных трупп, выступавших в Петербурге и находившихся в ведомстве Императорских театров – французской и немецкой. В 1889 г. три исторически сложившиеся коллекции (пьесы на русском, немецком и французском языке) были собраны под одной крышей, на Театральной улице (ныне улице Зодчего Росси, д. 2), где библиотека живет и поныне.

Первые пьесы русского театра

До нас дошли два из трех прекрасных залов, обустроенных специально для хранения книг в конце XIX века. Это помещения с двухъярусными дубовыми шкафами, лестницами и галереями. Решетки галерей и даже замочные скважины на шкафах украшены изображением символа Российских Императорских театров – лирой в венке под императорской короной.

Зал «Русская драма» – читальный зал Отдела редкой книги, рукописных, архивных и изобразительных материалов

На протяжении долгого времени библиотека оставалась закрытым, сугубо ведомственным хранилищем, сюда могли приходиться только служащие Императорских театров. Все изменилось после Октябрьской революции 1917 г., когда бывшие царские учреждения были упразднены или реорганизованы. В это время Театральная библиотека преобразилась: она открыла свои двери для всех читателей и исследователей. Тогда же существенно пополнились библиотечные фонды, включив в себя новые ценнейшие коллекции.

К сегодняшнему дню фонд Санкт-Петербургской театральной библиотеки насчитывает более 600.000 единиц хранения. Коллекции «Русская драма», «Французская драма», «Немецкая драма», с которых началась библиотека – уникальные собрания. Это печатные и рукописные экземпляры пьес с многочисленными рабочими пометами, сделанными когда-то режиссерами, актерами, суфлерами.

Хронологические границы коллекции «Русская драма» – 1754–1917 гг. Это практически полный репертуар российской драматической труппы за указанный период. Самый ранний хранящийся здесь рукописный экземпляр – перевод на русский язык комедии Мольера «Школа мужей», датированный 1754 годом. Коллекцию дополняют ценные издания драматургии середины XVIII – первой половины XIX вв. из библиотеки великого князя Павла Александровича.

Жан Батист Мольер. Школа мужей. [1754].
Экземпляр из коллекции «Русская драма»

Коллекция «Французская драма» содержит экземпляры XVI–XIX вв. В ее составе находятся уникальные издания французских и итальянских пьес из личной библиотеки князя А. Я. Лобанова-Ростовского, в том числе – рукопись пьесы Ле Блана «Альбер I, или Аделина», преподнесенная автором французской королеве Марии Антуанетте, и прижизненные издания Корнеля, Расина, Мольера. Экземпляры «Немецкой драмы» датированы периодом конца XVIII – начала XX вв.

Эти три коллекции обладают статусом книжных памятников Российской Федерации как собрания, имеющие выдающееся научное, культурное и историческое значение. Сотрудники Отдела редкой книги, рукописных, архивных и изобразительных материалов, в котором хранятся коллекции, ведут их учет в общенациональном реестре книжных памятников. К настоящему времени в реестре зарегистрировано 1416 экземпляров пьес коллекции-книжного памятника «Русская драма»¹.

¹ Санкт-Петербургское государственное бюджетное учреждение культуры «Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека». Национальная электронная библиотека (НЭБ). Реестр книжных памятников, https://knpam.rusneb.ru/owners/17395?active_tab=3 (дата обращения: 10. 7. 2025).

Французские книги из коллекции князя А. Я. Лобанова-Ростовского

Особо нужно отметить богатейшую коллекцию «Драматическая цензура», которая включает в себя произведения, которые подавались в цензурное ведомство, чтобы получить разрешение на постановку. В коллекции, представляющей в большей части драматургию 1865–1917 гг., представлены пьесы на языках народов, населявших Российскую империю: армянском, белорусском, грузинском, еврейском, латышском, польском, русском, татарском, украинском, финском, эстонском, а также пьесы на некоторых других языках. Экземпляры содержат цензорские пометы и резолюции о разрешении пьесы к постановке или ее запрещении по разным причинам. Среди них есть авторские копии текстов, в том числе автографы А. П. Чехова, А. М. Ремизова, В. Э. Мейерхольда. Это уникальное собрание также имеет статус книжного памятника.

Редкие издания, рабочие экземпляры и рукописи пьес А. П. Чехова: пьесы «Иванов», «Чайка» из коллекции «Русская драма»; «Трагик по неволе», «Свадьба» – автографы А. П. Чехова из коллекции «Драматическая цензура» (1889)

П. Гонзаго. Внутренний вид дворца со статуями всадников. Эскиз декорации. Конец XVIII – начало XIX в.

Одно из ценнейших собраний библиотеки – коллекция театральных эскизов декораций и костюмов к спектаклям, шедшим на сцене Императорских театров. Эскизы поступили в библиотеку в 1918 г. в составе Монтировочной библиотеки Дирекции императорских театров. Здесь хранятся эскизы художников разных эпох – Пьетро Гонзаго, Андрея Роллера, Александра Бенуа, Льва Бакста, Александра Головина, Константина Коровина и других. В наши дни эскизный фонд продолжает планомерно пополняться работами современных театральных художников.

А. Бенуа. Эскиз костюма Ведьмы к балету «Павильон Армиды» на музыку Н. Черепнина. Мариинский театр. 1907 г.

Л. Бакст. Эскиз костюма Эстреллы к балету-пантомиме «Карнавал» на музыку Р. Шумана. Мариинский театр 1911 г.

В фондах Театральной библиотеки находится также собрание архивных документов. В нем хранятся отдельные документы и личные архивные фонды выдающихся деятелей театра и искусства – актеров, режиссеров театра и кино, театральных художников, историков театра.

Материалы собрания архивных документов

Это документы драматических актрис Марии Савиной, Веры Комиссаржевской, балетмейстера Михаила Фокина, который создавал балеты для знаменитых Русских сезонов Сергея Дягилева, письма выдающегося певца Федора Шаляпина, драматурга Александра Островского, писателей Льва Толстого и Ивана Тургенева. Особо надо отметить коллекцию писем на иностранных языках, в которой находятся письма Сары Бернар, Аделины Патти, Рашель, Эрнесто Росси, Марии Тальони. Всего в архивном собрании к сегодняшнему дню насчитывается 78 архивных фондов. В их числе личные архивы наших современников – актеров, режиссеров, театральных художников, искусствоведов.

Библиотека хранит также частные книжные собрания, мемориальные библиотеки, среди которых – личная библиотека выдающейся актрисы русского театра Марии Гавриловны Савиной. Значительными по составу являются коллекции либретто опер и балетов, а также собрание периодических изданий по театру и искусству.

Названные материалы находятся, преимущественно, в фондах Отдела редкой книги, рукописных, архивных и изобразительных материалов, часть из них – в Отделе основного книгохранения.

Важное место в фондах Театральной библиотеки занимают издания сербских авторов в оригинале и в переводах на русский и иностранные языки, в том числе издания, посвящённые Сербии, её богатой истории и культуре от Средневековья до

наших дней. Для нас особенно значимо собрание сербской драматургии, в том числе пьесы, переведенные на русский язык и входившие в репертуар русского театра XIX – начала XX века. Они хранятся в коллекциях-книжных памятниках «Русская драма» и «Драматическая цензура». Назовем лишь некоторые из них.

Драма в 5 действиях «Мейрима, или Босняки» Матия Бана (1818–1903), сербского поэта, драматурга и просветителя, автора патриотических и романтических стихов и драм, участника сербского национального возрождения. Пьеса написана в 1847 г. и переведена на русский язык в 1876 г.²

Комедия-шутка «Карп» («Шаран») известного сербского поэта, писателя, переводчика и общественного деятеля, одного из крупнейших представителей романтизма в сербской литературе Йована Йовановича, более известного под псевдонимом Дракон (Змай) (1833–1904) в переводе Веры Глумовой.³

Интересна рукопись перевода поэмы «Горный венец» Пётра Петровича Негоша (1813–1851), одного из самых известных и почитаемых исторических деятелей не только Черногории, но и всей сербской культуры. Перевод и приспособление поэмы для русской сцены выполнены Александрой Григорьевной Лукьяновской, преподавателем женской

Материалы из собрания актрисы
М. Г. Савиной

² М. Бан, «Мейрима, или Босняки. Драма в 5 действиях», перевод с сербского [П. А. Кулаковского], *Русский Весник*. Т. 123, № 6 (1876): 745–835; М. Бан, Мейрима, или Босняки. «Драма в 5 действиях; перевод с сербского», [П. А. Кулаковского]. Москва: Университетская типография, 1876.

³ Йованович-Змай Й. Карп. *Комедия-шуйка*. Перевод с сербского В. Глумовой. (Санкт-Петербург: печатня В. С. Балашева, 1893), 15.

гимназии. В предисловии она, подчеркивая значимость произведения, приводит слова известного русского литературоведа и этнографа Александра Николаевича Пыпина: «Сочинение это есть прекрасная национальная поэма, описывающая в драматической форме изгнание турок из Черногории; она исполнена народных мотивов, истинно поэтической силы, и мастерского изображения народных сцен, и проникнута Черногорским чувством национальной свободы». При работе над текстом переводчица пользовалась, как она пишет: «1) указаниями природных черногорцев и сербов; 2) сочинениями о Сербии и Черногории»⁴.

В фонде «Драматическая цензура» хранится запрещенная цензорами в 1893 г. для представления на русской сцене историческая драма «Неманя» сербского артиста и драматурга Милоша Цветича (1845–1905). Принадлежа к поколению, заложившему основы сербского профессионального театра, Цветич был заметной фигурой в культурной жизни Сербии во второй половине XIX века: работал в Национальном театре Белграда и писал пьесы. Драма «Неманя» была впервые представлена в этом театре 21 февраля 1887 г., а в 1893 г. ее перевели на русский язык Стефан Попович и Вера Глумова. Но драматический цензор И. А. Альбединский, следуя «Цензурному уставу», посчитал невозможным появление на театральной сцене персонажей духовного звания, изображения на сцене обрядов православной церкви и, тем более, пение молитв⁵.

Титульный лист инсценировки поэмы Петра II Петровича Негоша «Горный венец»

⁴ Пётр II Петрович-Негош. Горный венец. [Рукопись]. Перевод с сербского и переделка для сцены А. Г. Лукьяновской. 80 с. (Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека. Отдел редкой книги, рукописных, архивных и изобразительных материалов (далее – СПбГТБ. ОРИРК). Фонд «Русская драма». I.12.5.21, I.12.5.29).

⁵ Цветич М. Неманя. [Рукопись]. Историческая драма в 5 действиях; перевод с сербского С. Поповича и В. Глумовой. Цензурный запрет от 2 декабря 1893 г. (СПбГТБ. ОРИРК. Фонд «Драматическая цензура». № 32941; Российский государственный исторический архив (далее – РГИА). Ф. 776. Оп. 26. Д. 12. Л. 209–210).

А историческую драму в 5 действиях из событий XV века одного из самых ярких представителей сербской культуры XIX века Джура Якшича (1832–1878) «Елизавета княгиня Черногорская» в переводе Л. Иониной, цензура, хоть и с исключениями, но позволила. Пьеса выдающегося сербского поэта, писателя и художника, ставшего символом романтического патриотизма и борьбы за свободу, была подана в цензуру в апреле 1883 г.⁶ В 1890 г. пьеса вновь подавалась в цензуру и была также одобрена к представлению на русской сцене⁷.

Много в цензуре было сомнений о многочисленных переводах драмы черногорского короля Николы I (Петрович Негош) (1841–1921) «Балканская царица». Некоторые переводы были настолько безграмотны «написаны таким невозможным языком, что весьма затруднительно, а местами и совершенно невозможно разобраться в том, что хотел выразить переводчик». Однако запрещенные «по безграмотству» переводы вызвали беспокойство начальника Главного Управления, не заденет ли это самолюбие царствующей особы:

«Конечно, по безграмотству надо запретить, – писал Феокистов, – но в запрещении только одно неудобно: пожалуй, в газетах появится известие, что пьеса князя Черногорского запрещена, а князю будут неизвестны мотивы запрещения. Но как же поступить иначе?». Но встречались и переводы этой пьесы, получившие одобрение цензоров. Все экземпляры хранятся в фонде «Драматическая цензура»⁸.

Титульный лист драмы Д. Якшича «Елизавета княгиня Черногорская» с цензурным разрешением от 9 августа 1890 г.

⁶ Якшич Д. Елизавета княгиня Черногорская. [Рукопись]. Драма в 5 действиях; пер. с серб. Л. Иониной. 159 с. Цензурное разрешение с исключениями от 4 мая 1883 г. (СПбГТБ ОРИРК. Фонд «Драматическая цензура». № 24833).

⁷ Якшич Д. Елизавета княгиня Черногорская. [Рукопись]. Драма в 5 действиях; перевод с сербского Л. Иониной. 159 с. Цензурное разрешение от 9 августа 1890 г. (СПбГТБ ОРИРК. Фонд «Русская драма». I. 21. 4. 1999).

⁸ См.: СПбГТБ ОРИРК. Фонд «Драматическая цензура». № 25734 (Запрет. 1889); Там же № 45050 (Разрешение. 1889); Там же. № 29345 (Запрет. 1890); Там же. № 49595 (Разрешение.

Русско-турецкая война 1877–1878 г. между Российской империей и союзными ей балканскими государствами с одной стороны, и Османской империей – с другой, всколыхнула российское общество и вдохновила многих драматургов. Сочувствие русских к угнетенным славянским народам обнаружилось и в том, что в цензуру разом принесли семь пьес почти тождественного содержания: «Самоотвержение Сербянки», «Сербская война или честь, храбрость, отвага и смерть добровольца», «За веру, за братьев!», «Доброволец», «Добровольцы», «Душман» и «В Сербию!».

Однако настроение русского общества не отвечало намерениям правительства. И, хотя пьесы были, как писал цензор П. И. Фридберг, «проникнуты патриотизмом к нашим балканским единоверцам», но они были признаны неудобными и несвоевременными, так как не отвечали в тот момент высшим политико-дипломатическим соображениям, в них проглядывало стремление «перенести вопрос из области дипломатии в среду военных действий»⁹. На всех пьесах стоит запретительная резолюция от 1 февраля 1877 г. за подписью цензора: «При настоящих обстоятельствах к представлению признана неудобным»¹⁰.

Все материалы, которые хранит библиотека, востребованы нашими читателями – актерами, режиссерами, искусствоведами, филологами и историками, студентами учебных заведений. Библиотека активно ведет работу по оцифровке своих фондов. В течение нескольких последних лет мы развиваем на своем сайте ресурс «Электронная библиотека»¹¹. Здесь размещаются полнотекстовые электронные копии материалов из фондов библиотеки, включая книги, театральную периодику, эскизы, архивные документы и описи архивных фондов, авторские картотеки. Отдельный раздел посвящен книжным памятникам. В 2024 г. открылся раздел «Война. Блокада. Память», где размещаются копии материалов, объединенных темой Великой Отечественной войны и блокады Ленинграда. Библиотека ведет издательскую деятельность, и все наши публикации также представлены в Электронной библиотеке. Этот ресурс пользуется большой популярностью и активно посещается.

1910); Там же. № 34136 (Разрешение. 1912); Там же. № 66906 (Разрешение. 1912); Там же. № 35083 (Разрешение. 1912).

⁹ Заседание Совета Главного управления по делам печати 11 января 1877 г. (РГИА. Ф. 776. Оп. 2. Д. 17. Л. 15 об.–17 об.).

¹⁰ См.: СПбГТБ. ОРИК. Фонд «Драматическая цензура». № 27173, 27174, 27175, 27176, 27177, 28190, 29824, 74628, 74629.

¹¹ «Электронная библиотека», Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/1-razdely> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Издания Санкт-Петербургской Театральной библиотеки

Коллекции библиотеки являются богатейшей базой для исследований во всех областях гуманитарных знаний. Развивая научную деятельность и создавая площадку для дискуссий и обмена опытом, библиотека организует регулярные научно-практические конференции по разным направлениям. Конференция «Книжные памятники Петербурга: комплекс проблем», объединяет специалистов, работающих с редкими книгами. Конференция «Разрешить нельзя запретить» исследует историю драматической цензуры. (Обе конференции проходят один раз в два года.) В 2017 и 2019 гг. в библиотеке прошли конференции «А. П. Чехов и литературно-театральная жизнь Петербурга конца XIX начала XX в.». В 2024 г. состоялись «Демидовские чтения» – двухдневная научно-практическая конференция к юбилею Николая Васильевича Демидова (1884–1953), режиссера, сотрудника К. С. Станиславского, крупнейшего театрального педагога, чья уникальная методика работы с актером чрезвычайно востребована. Сборники материалов конференций опубликованы на библиотечном сайте в разделе «Электронная библиотека».

Активно и плодотворно Театральная библиотека взаимодействует со многими учреждениями культуры Санкт-Петербурга и других городов, находится в тесном контакте со многими театрами. В стенах библи-

отеки часто начинается работа над подготовкой театральных постановок. Организуются выставки, посвященные истории театров, юбилеям выдающихся актеров и режиссеров, художников. На библиотечном сайте также представлены виртуальные выставки, посвященные разным темам и событиям¹².

Библиотека деятельно сотрудничает с музеями, являясь непременным участником многих музейных выставок. Так, например, в последние годы с участием библиотеки прошли масштабные выставки «Египтоomania» (Государственный Эрмитаж, Санкт-Петербург, 2022), «Театрокрафия. Екатерина II и опера» (Государственный музей-заповедник «Царицыно», Москва, 2022), «Первая позиция. Русский балет» (Центральный выставочный зал «Манеж», Санкт-Петербург, 2023) и другие. Выставки постоянно проходят и в самой библиотеке.

Вот уже несколько лет библиотека является инициатором общегородских театральных фестивалей, которые объединяют театры, музеи и библиотеки Санкт-Петербурга. Так, в 2022 г. состоялся первый фестиваль «Петербург. Пространство Мольера», приуроченный к 400-летию комедиографа. За несколько прошедших лет состоялись фестивали, посвященные драматургу Александру Островскому («Наш Островский», 2023), А. С. Пушкину («Петербург. Пространство Пушкина», 2024), Антону Чехову («Чехов. Отражения», 2025). Фестивали объединены важной целью – привлечь внимание самой широкой аудитории к творческому наследию великих драматургов и писателей. Программы фестивалей очень насыщены и включают в себя самые разные мероприятия: научные конференции, выставки, спектакли, лекции, мастер-классы и всегда являются ярким событием, привлекающим жителей Санкт-Петербурга.

Театральная библиотека открыта к сотрудничеству и рада дружить и взаимодействовать по всем интересным для сербских и российских коллег темам и направлениям!

---

¹² «Виртуальные выставки», Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека, <https://ex.sptl.spb.ru/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Литература

1. Антонова, Е. Е., Барабанова, М. В. «Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека. К 250-летию со дня основания. Библиографический указатель», в книге *Записки Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки*. Вып. 6/7. Ойвейсйвенный редактор П. В. Дмийриев. Санкт-Петербург: ИП А. Д. Генкин, 2006, 173–289. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/905-vypusk-6-7#mode/inspect/page/191/zoom/4> (дата обращения: 10. 7. 2025).
2. Ковалева, С. А. «Книжное собрание Н. Н. Ходотова: состав коллекции и книжные знаки», в книге: *Книжный знак. Владельческий символ и произведение искусства: материалы докладов научной конференции*. Санкт-Петербург: Издательство Государственного Эрмитажа, 2004.
3. Ковалева, С. А. «Константин Павлович Ларин и его коллекция в собрании Санкт-Петербургской Театральной библиотеки», в книге *Записки Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки*. Вып. 10/11. Под редакцией А. Г. Обрадович, А. И. Даревского. Санкт-Петербург: Нестор-история, 2012, 87–102. См. также электронную публикацию: [92 http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/907-zapiski-spbgtb-vypusk-10-11#mode/inspect/page/89/zoom/4](http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/907-zapiski-spbgtb-vypusk-10-11#mode/inspect/page/89/zoom/4) (дата обращения: 10. 7. 2025).
4. Нелидов, Ю. А. «Ленинградская театральная библиотека им. А. В. Луначарского», в книге *Театральное наследие: сборник статей*. Сб. I. Ответственный редактор К. Н. Державин. Государственный академический театр драмы, [Ленинград]: Гос. акад. театр драмы, 1934, 9–44. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/10376-teatralnoe-nasledie-1934> (дата обращения: 10. 7. 2025).
5. Санкт-Петербургская государственная Театральная библиотека. 1756–2021. Санкт-Петербург: Чистый лист, 2021. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/7025-buklet-sankt-peterburgskaya-gosudarstvennaya-teatralnaya-biblioteka-1756-locale-nil-2021> (дата обращения: 10. 7. 2025).
6. Синельникова, Т. А. «К истории собирания архивных материалов в Санкт-петербургской государственной Театральной библиотеке. От дел рукописей и Архив государственных академических театров в 1919–1930-х годах», в книге *Российский театр: наследие и векторы развития. Материалы научно-практической конференции, посвященной 260-летию Российской государственной академической театра драмы имени А. С. Пушкина (Александринского театра) и Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки, 1–2 ноября 2016 года*. Санкт-Петербург: Чистый лист, 155–175. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/945-rossiyskiy->

- teatr-nasledie-i vektory-razvitiya#mode/inspect/page/156/zoom/4 (дата обращения: 10. 7. 2025).
7. Синельникова, Т. А. «Собрание архивных документов Санкт-Петербургской государственной театральной библиотеки: вчера и сегодня», в книге *Театральное наследие: архивы и коллекции. Методическое пособие. Коллективный сборник статей*. Ответственные редакторы и составители Д. В. Родионов и А. М. Рубцов. Москва: Культурная инициатива Восток-Запад, 2023, 35–59.
  8. Федяхина, Е. Г. «Цензура драматическая», в книге *Три века Санкт-Петербурга: энциклопедия* [в 3 т.], под редакцией В. В. Яковлева, М. М. Козловой; руководитель проекта С. И. Богданов. Т. 2: Деятельный век, Кн. 7: У–Ч. Санкт-Петербург: Филологический факультет, 2009, 656–660.
  9. Федяхина, Е. Г. «Мельпомена под контролем. Как формировался фонд «Драматическая цензура», *Библиотечное дело* № 12 (2021): 11–15.
  10. Харламова, В. А. «Коллекция А. Я. Лобанова-Ростовского», в книге *Записки Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки*. Вып. 15. Санкт-Петербург: Чистый лист, 2023, 146–159. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/19096-zapiski-spbgtb-vypusk-15#mode/inspect/page/151/zoom/5> (дата обращения: 10. 7. 2025).
  11. Харламова, В. А. «От сундука до интернета», в книге *Российский театр: наследие и векторы развития. Материалы научно-практической конференции, посвященной 260-летию Российской государственной академической театра драмы имени А. С. Пушкина (Александринской театра) и Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки, 1–2 ноября 2016 года*. Санкт-Петербург: Чистый лист, 2017, 223–237. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/945-rossiyskiy-teatr-nasledie-i-vektory-razvitiya#mode/inspect/page/224/zoom/4> (дата обращения: 10. 7. 2025).
  12. Хатко, И. И. «Обзор поступлений в Эскизный фонд Театральной библиотеки в период 1992–2009 гг.», в книге *Записки Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки*. Вып. 8/9. От ответственный редактор П. В. Дмитриев. Балтийские сезоны, Санкт-Петербург: Балтийские сезоны, 2010, 190–208. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/906-zapiski-spbgtb-vypusk-8-9#mode/inspect/page/208/zoom/4> (дата обращения: 10. 7. 2025).
  13. Хатко, И. И. «Характеристика коллекции изобразительных материалов Санкт-Петербургской государственной театральной библиотеки», в книге *Изобразительные материалы в фондах библиотек, архивов, музеев: 6-я научно-практическая конференция по информационным ресурсам театроведения, 14 марта 2012 г.*. Комитет по культуре Правительства Санкт-Петербурга, Центральная городская

публичная библиотека им. В. В. Москва: Маяковского. Северная Звезда, 2012, 53–59

14. Хитрик, А. А. «Французские и немецкие издания в фондах Санкт-Петербургской Театральной библиотеки», в книге *Театральный Петербург: индустриальная модель. Иностранцы в театре и артисты в театре XVIII–XX вв.* Коллективная монография. Вып. 2. Ответственный редактор Г. А. Лапкина, редактор-составитель Т. Е. Кузовлева. Санкт-Петербург: С-Петербург. гос. акад. театр. искусства, 2002. С. 151–160.
15. Хитрик, А. А. «О сколько нам открытий чудных... Интересные находки в коллекции эскизов Отдела редкой книги Санкт-Петербургской Театральной библиотеки», в книге *Театральное наследие и современность. Материалы научно-практической конференции, посвященной 255-летию Российской государственной академической театра драмы имени А. С. Пушкина и Санкт-Петербургской государственной Театральной библиотеки, 10 октября 2011 года*, под редакцией А. Г. Обрадович, А. И. Даревского. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2011, 185–191. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/1226%20teatralnoe-nasledie-i-sovremennost#mode/inspect/page/185/zoom/4> (дата обращения: 10. 7. 2025).
16. Цаповецкая, М. И. «Времена и люди Театральной библиотеки», в книге *Записки Санкт-Петербургской гос. Театральной библиотеки*. Вып. 10/11, под редакцией А. Г. Обрадович, А. И. Даревского. Санкт-Петербург: Не стор-История. 2012, 197–205. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/907-zapiski-spbgtb-vypusk-10-11#mode/inspect/page/199/zoom/4> (дата обращения: 10. 7. 2025).
17. Цаповецкая, М. И. «Имеет казенную квартиру... в Александринском театре», в книге «Записки Санкт-Петербургской государственной Те атральной библиотеки». Вып. 15. Санкт-Петербург: Чистый лист, 2023, 160–165. См. также электронную публикацию: <http://lib.sptl.spb.ru/ru/nodes/19096%20zapiski-spbgtb-vypusk-15#mode/inspect/page/165/zoom/> (дата обращения: 10. 7. 2025).

Татјана Аркадјевна Синелњикова

k-tane@yandex.ru

Елена Генадјевна Федјахина

elenafedyahina@yandex.ru

Библиотека Санктпетербуршког државног позоришта

Санкт Петербург

БИБЛИОТЕКА САНКТ ПЕТЕРБУРШКОГ ДРЖАВНОГ ПОЗОРИШТА: 270 ГОДИНА У СЛУЖБИ РУСКОГ ПОЗОРИШТА

Сажетак: У чланку су представљени историјат, фондови и пројекти Библиотеке Санктпетербуршког државног позоришта, једне од најстаријих библиотека у Русији. Позоришна библиотека је најбогатије књигохранилиште литературе о историји позоришта и уметности. Датумом њеног оснивања сматра се 30. август 1756. године, када је руска царица Јелисавета Петровна издала Указ о оснивању првог државног професионалног позоришта у Русији. Библиотечке збирке броје више од 600.000 јединица и садрже низ вредних колекција. Ту спадају збирке књига „Руска драма”, „Француска драма”, „Немачка драма” и „Драмска цензура”, које садрже рукописна и штампана драмска дела на руском, француском и немачком језику од 16. до 20. века. Библиотека такође поседује јединствену колекцију оригиналних скица костима и сценографије за драмске, оперске и балетске представе које су извођене у руским царским позориштима. Фонд скица се континуирано попуњава делима савремених позоришних уметника. Збирка архивских докумената библиотеке садржи личне архивске фондове и појединачна документа истакнутих личности из области позоришта и културе. Фондови библиотеке обухватају приватне збирке књига, меморијалне библиотеке, збирке оперских и балетских либрета, као и збирку периодике о позоришту и уметности. Значајно место заузимају публикације српских аутора у оригиналу и у преводима на руски и друге стране језике. Међу њима су драме преведене на руски језик и укључене у репертоар руског позоришта 19. и почетком 20. века. Чланак даје кратак преглед дела српских аутора у руским преводима која се чувају у библиотеци, а дата је и историја цензуре неких драма. Библиотека активно сарађује са културним институцијама Санкт Петербурга и других градова Русије, спроводи активну изложбену и издавачку делатност, развија електронске и информационе пројекте и организује конференције и фестивале, посвећене значајним позоришним датумима.

Кључне речи: Библиотека Санктпетербуршког државног позоришта, рукописи и ретке књиге, драма, позоришне скице, архивски документи, дневник опсаде, српска драма, цензура.

Tatyana Arkadyevna Sinelnikova

k-tane@yandex.ru

Elena Gennadievna Fedyakhina

elenafedyahina@yandex.ru

Saint Petersburg State Theatre Library

Saint Petersburg

SAINT PETERSBURG STATE THEATRE LIBRARY: 270 YEARS IN SERVICE TO RUSSIAN THEATRE

Abstract: This paper outlines the history, collections, and projects of the Saint Petersburg State Theatre Library, one of Russia's oldest libraries. Established on August 30, 1756, concurrent with Empress Elizabeth's decree for Russia's first state professional theatre, it has become a premier repository for literature on theatre and art history. The library's extensive collection exceeds 600,000 items and includes several invaluable specialized collections. Notable among these are the "Russian Drama", "French Drama", "German Drama" and "Dramatic Censorship" collections, which house handwritten and printed dramatic works in their respective languages spanning the 16th to 20th centuries. The institution also preserves a unique collection of original costume and scenery sketches for drama, opera, and ballet performances staged at the Russian Imperial Theatres, a fund continuously augmented by works from contemporary theatre artists. Its archival holdings comprise personal archives and individual documents of prominent figures in theatre and culture. Furthermore, the library's resources encompass private book collections, memorial libraries, extensive collections of opera and ballet librettos, and a rich array of periodicals on theatre and art. A significant segment of the collection features publications by Serbian authors, both in their original languages and in Russian or other foreign translations. This includes dramaturgical works translated into Russian that were part of the Russian theatre repertoire from the 19th to the early 20th centuries. The article provides a brief overview of these Serbian works and discusses the censorship history of certain plays. The library maintains active collaborations with cultural institutions in Saint Petersburg and across Russia, engaging in robust exhibition and publishing activities. It also develops electronic and information projects, and organizes conferences and festivals dedicated to significant theatre anniversaries.

Keywords: Saint Petersburg State Theatre Library, manuscripts and rare books, drama, theatre sketches, archival documents, siege diary, Serbian drama, censorship.

Ирина Юрьевна Паина
i.paina@nso.ru

УДК 027.022(571.14)
930.85:338.48(571.14)

Ольга Дмитриевна Владимирская
o.vladimirskaya@nso.ru

02:004

Новосибирская государственная областная научная библиотека
Новосибирск

ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА НГОНБ КАК ПЛАТФОРМА СОХРАНЕНИЯ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ РЕГИОНА

Аннотация: Статья посвящена роли электронной библиотеки НГОНБ (Новосибирской государственной областной научной библиотеки) как важнейшей цифровой платформы по сохранению регионального культурного наследия. Рассматриваются исторические аспекты формирования культурных ценностей в библиотеках, подчеркивается важность электронной формы хранения материалов для обеспечения свободного доступа широкой аудитории. Описаны этапы становления электронной библиотеки НГОНБ, методы корпоративного сотрудничества между учреждениями культуры, процесс оцифровки уникального краеведческого материала и возможности современных информационных технологий в обеспечении доступности объектов культурного наследия.

Ключевые слова: Культурное наследие, электронная библиотека, краеведение, оцифровка, публичные библиотеки, Новосибирская область.

Сохранение культурного наследия – основополагающая функция библиотек. С давних времен библиотеки собирают и хранят документы, в которых зафиксированы накопленные человечеством знания, образцы и ценности мировой, национальной и местной культуры. В фондах многих библиотек помимо книг хранятся картины и гравюры, плакаты и открытки, грампластинки, кассеты и диски с записями произведений литературы, музыкального и киноискусства. Редкие и ценные рукописные и печатные книги, составляющие гордость библиотечных фондов, сами являются объектами культурного наследия, книжными памятниками.

Наша задача – сохранить культурное наследие предыдущих эпох и создать наиболее подходящие условия для развития современной культуры и искусства нашего региона.

Именно на это и ориентирована электронная библиотека НГОНБ.

Основная цель – создание краеведческой электронной библиотеки как платформы по сохранению документального наследия как части культурного наследия народов России в рамках единого информационного пространства региона, предоставление равного и оперативного доступа и популяризации письменных и музыкальных памятников, имеющих особую историческую, научную и культурную значимость.

При создании ЭБ НГОНБ был выбран путь корпоративного формирования контента, централизованного хранения и учета ресурсов с обеспечением единой точки доступа пользователей к фонду. Подобная практика уже была успешно внедрена при создании Сводного каталога публичных библиотек Новосибирской области, запись в НГОНБ через портал Госуслуг, Единый читательский билет и виртуальный билет, обслуживание пользователей в библиотеках автоматизировано с применением RFID- технологий в режиме самообслуживания и другие. Следует отметить, что в целом данный подход позволил более эффективно использовать финансовые ресурсы региона.

НГОНБ приступила к оцифровке собственных фондов в 2003 г.

В 2016 году были связаны воедино разрозненные, размещенные на различных платформах коллекции электронной библиотеки НГОНБ через единый поисковый механизм – электронный каталог НГОНБ, просмотр документов осуществляется благодаря FlippingBook Publisher и создать полноценную интернет – страницу нашей электронной библиотеки, что существенно облегчило нашим пользователям работу с фондом электронных ресурсов библиотеки.

В настоящее время Электронная библиотека НГОНБ насчитывает более 257 тыс. документов в электронной форме, большая часть которых представлена в режиме открытого доступа на сайте электронной библиотеки НГОНБ.

С 2008 по 2024 год НГОНБ оцифровала более 52 тысяч документов, среди которых 572 являются книжными памятниками. За последние пять лет, с 2020 по 2024 год, было создано около 17 тысяч новых документов, что в среднем составляет 3444 документа в год.

На сегодня ЭБ НГОНБ это:

- цифровая платформа, представляющая историю, быт, традиции Новосибирской области и Сибири, в свободном доступе через уникальное документальное наследие региона;
- цифровые копии опубликованных и неопубликованных документов, рукописи, документы, созданные в рамках совместных проектов;

- цифровая региональная интегрированная корпоративная система. В проекте представлены учреждения-участники: библиотеки, музеи, архивы, научные институты, общественные организации.

В основе отбора материалов для оцифровки лежат читательские потребности, научно-просветительские цели и требования координации и кооперации с другими библиотеками.

Режим доступа материалов из ЭБ НГОНБ определяется в соответствии с нормами законодательства об авторском праве. Особое внимание уделяется документам, содержание которых отнесено к общественному достоянию, отражает историю Новосибирской области и Сибирского региона в целом и может быть представлено в режиме всеобщей доступности. Так, в последние годы в открытом доступе на сайте НГОНБ представлены копии уникальных изданий, имеющих особую историческую, научную и культурную значимость. Они объединены в тематические и персональные коллекции: «Сибирская периодика», «Жизнь Сибири», «Районные газеты Новосибирской области», «Произведения сибирских писателей», «Новониколаевск в огне революции», «Библиотека Кольвано-Воскресенских горных заводов. Книги на русском языке», «Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока», персональные электронные библиотеки маршала А. И. Покрышкина, академика В. П. Казначеева, дирижера А. М. Каца, художника А. И. Шурица и др.

В электронной библиотеке представлены 47 коллекций (из них 8 персональных, 39 тематических)

Рейтинг популярных коллекций 2024 года.

Сибирская периодика – 180476 открыто документов,

Районные газеты НСО – 11380 документов

Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока – 8250,

Жизнь Сибири – 6081 документ

Спортивная жизнь Новосибирской области – 3838

Самой крупной в ЭБ НГОНБ является коллекция местных периодических изданий. В настоящее время она насчитывает 153 наименований газет и журналов.

В коллекции имеется доступ к новейшим периодическим изданиям, цифровые копии которых включаются в фонд одновременно с их выходом в свет. Здесь полностью представлен цифровой архив газеты «Советская Сибирь» (1919–2024) и журнала «Сибирские огни» (1921–2024).

Любителям истории Новосибирска будет интересна цифровая краеведческая коллекция «Жизнь Сибири». В ней собраны материалы статистического и фактографического характера, а также издания, от-

ражающие ключевые аспекты развития Сибири с древнейших времен до наших дней, документы первой трети XX в., раскрывающие общественно-политическую, социально-экономическую и культурную стороны жизни города. В коллекции, насчитывающей более 1448 единиц хранения (ЕХ), имеются уникальные фотоматериалы.

В качестве одной из приоритетных задач рассматривается расширение цифровой коллекции «Библиотека Колывано-Воскресенских горных заводов». Исторически сложилось так, что именно в фонде НГОНБ хранится основная часть библиотеки Колывано-Воскресенских горных заводов на Алтае, документального собрания, обладающего статусом книжного памятника. Оцифровка собрания рассчитана на несколько лет. Представляется, что в дальнейшем эта коллекция станет источниковедческой базой для исследования истории и этапов развития культурной жизни сибирской провинции в XVIII–XIX вв. В коллекции насчитывающей более 918 (на иностранных языках 664 документа и 254 на русском языке) единиц хранения (ЕХ).

Цифровое собрание включает не только собственные ресурсы, но и документы федеральных и региональных библиотек, фонды районных библиотек Новосибирской области, общественных и научных организаций, музеев, архивов и личных коллекций.

Новосибирской областной научной библиотекой в партнерстве с Институтом истории СО РАН и Институтом филологии СО РАН были созданы поистине уникальные цифровые коллекции, которые представляют научную, образовательную и информационную ценность как для научных специалистов, преподавателей, студентов и учащихся, так и широкому кругу пользователей.

Совместно с Институтом истории СО РАН была создана коллекция «Сибирское областничество», которая представила документы по общественной жизни сибиряков второй половины XIX – первых двух десятилетий XX в.. В коллекцию включены основополагающие произведения Г. Н. Потанина и Н. М. Ядринцева по истории, археологии, археографии, географии, этнографии, фольклористике Сибири.

Совместно с Институтом филологии СО РАН была создана коллекция «Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока». Оцифровано и размещено в свободном доступе 34 тома, включая грампластинки и CD-диски с аудиозаписями произведений. В коллекции представлено научное издание избранных произведений более чем на 30 языках, представляющих вершинные достижения устно-поэтического творчества народов сибирско-дальневосточного региона (в том числе славянских переселенцев: русских, украинцев, белорусов).

В сентябре 2018 года совместно с Институтом филологии СО РАН представлена уникальная часть русского авангарда в коллекции «Сибирский авангард» – периодика, а также поэзия, проза и публицистика 1910-30-х годов, издававшаяся в Сибири или связанная с Сибирью. Частично или полностью сибирский раздел вписывается в общий контекст русского авангарда, но в то же время отличается особым региональным колоритом.

В рамках реализации партнерского проекта Автономной некоммерческой организации «Историческое общество Сибирского федерального округа» и Новосибирской государственной областной научной библиотеки при поддержке Правительства Новосибирской области были созданы коллекция «Новониколаевск в огне революции» посвящённая 100-летию событий революции и Гражданской войны на территории современной Новосибирской области и коллекция «Комсомол Новосибирской области: вехи истории», приурочена к 100-летию со дня образования Всесоюзного Ленинского Коммунистического Союза Молодежи.

Важное место в составе данных цифровых коллекций занимают документы, предоставленные партнёрами, среди которых Государственный архив Новосибирской области, Новосибирский государственный краеведческий музей, Институт истории СО РАН. В наполнении коллекции приняли участие городские и муниципальные библиотеки, архивы и краеведческие музеи Новосибирской области.

Как итог совместной работы Новосибирской государственной областной научной библиотеки, Новосибирского государственного областного Дома народного творчества, Новосибирского областного центра этнографии и фольклора, Новосибирской государственной консерватории им. М.И. Глинки, Института филологии СО РАН, реализованный в Год культурного наследия народов России была создана коллекция «Фольклорное наследие НСО». В работе принимали активное участие новосибирские ученые-фольклористы.

В коллекции представлены издания, посвященные особенностям регионального сибирского фольклора – монографии, сборники научных трудов, научные и научно-популярные сборники текстов, а также музыкальные и литературные обработки фольклора.

Обновленная «Электронная библиотека А.И Покрышкина», включает коллекцию документов о выдающемся русском лётчике, участнике Великой Отечественной войны, с именем которого связаны новаторские подходы в тактике применения боевой авиации. В честь известного земляка Новосибирская государственная областная научная библиотека при участии ГАНО, НГКМ, Музея Новосибирского технического

колледжа имени А. И. Покрышкина пополнилась значительным количеством новых источников. В коллекцию включены около 328 полнотекстовых документов: книги, публикации из периодических изданий, фото и видеодокументы о жизни и боевом пути летчика-героя.

Коллекция «Просветитель Алтая» создан при активной поддержке и благословения Новосибирской епархии. В коллекции собраны редкие документы с фонда НГОНБ святителя Макария и материалы его биографии.

В 2014 г. при поддержке регионального правительства в Новосибирской области была создана и работает сеть зональных центров оцифровки в библиотеках НСО, как система формирования цифрового культурного наследия региона в соответствии с едиными технологическими требованиями и методиками.

Библиотеки Новосибирской области активно занимаются оцифровкой своих фондов и как итог их многолетней работы, была создана коллекция «Районная периодика» включающая в себя районные газеты Новосибирской области. На сегодняшний день в коллекцию вошли 92 наименования районных газет, хронология включенных материалов – с 1932–2024 гг.

Продолжая развивать и представлять цифровые ресурсы, библиотека предложила своим пользователям виртуальные краеведческие экскурсионные продукты.

Такие как: Интерактивный краеведческий путеводитель-справочник по Новосибирску «Городская сова» и Серия краеведческих аудиотуров по Новосибирску «Говорит сова»

Интерактивный краеведческий путеводитель-справочник по Новосибирску «Городская сова»

Путеводитель задуман, как интерактивное приложение к разделу «Весь Новосибирск» электронной коллекции «Жизнь Сибири». Путеводитель является единой точкой сбора информации об истории улиц города, находящихся на них архитектурных и культурных памятниках, а также выдающихся земляках-новосибирцах. Все улицы и объекты путеводителя нанесены на онлайн-карту, статьи связаны системой перекрестных ссылок. От описания улицы можно сразу перейти к биографии человека, именем которого улица названа, а от биографии – к списку городских адресов, связанных с его жизнью и деятельностью.

Серия краеведческих аудиотуров по Новосибирску «Говорит сова»

Проект развивает экскурсионный потенциал путеводителя «Городская сова». Каждый аудиотур является результатом исследования краеведческих источников из фонда НГОНБ и ГАНУ. Уникальное содержание аудиотура задается выбором предмета исследования и компе-

тенцией авторов, позволяющей обобщить и осмыслить малоизвестные факты из истории Новониколаевска-Новосибирска. Аудитурные размещены на хостинге izi.TRAVEL, где отдел краеведения НГОНБ выступает контент-провайдером.

С точки зрения статистических данных, электронная библиотека НГОНБ сегодня это: количество просмотров документов – около 240 534; количество посещений в месяц – 18000, количество новых пользователей в месяц – около 5900, ежемесячно открывается – 23054 документов.

Особо отметим, что электронная библиотека НГОНБ весьма популярна у пользователей, о чем свидетельствуют данные статистики. Так к ресурсам библиотеки обратилось около 62522 индивидуальных посетителей из 101 страны мира (Россия, Украина, Казахстан, США, Беларусь, Китай, Ирландия, Индонезия и т.д.), посетили электронную библиотеку 222 007 раз, а документовыдача за аналогичный период составила порядка 349 406 документов.

За последние десять лет объем Электронной библиотеки НГОНБ вырос в 13 раз.

К 2030 году ожидается добавление еще около 17 тысяч документов, из которых около 250 будут книжными памятниками. Таким образом, общее количество оцифрованных документов к 2030 году достигнет 69 тысяч.

Пополнению ЭБ будет способствовать предоставление НГОНБ удаленного доступа к обязательному экземпляру печатного издания в электронной форме. В этих целях НГОНБ предполагает инициировать внесение изменений в действующее законодательство.

Создание электронной библиотеки НГОНБ стало эффективным инструментом для реализации миссии библиотек – сохранение и распространение исторического, научного и культурного наследия регионов России. Использование цифровых технологий позволило объединить ранее разрозненные фонды, обеспечить оперативность доступа к ним и повысить интерес общественности к истории и культуре родного края. Благодаря эффективной корпоративной стратегии взаимодействия учреждений культуры региона удалось сформировать единую информационную среду, обеспечивающую свободный доступ к ценнейшим документам и материалам, имеющим высокую историческую и культурную ценность.

Электронная библиотека НГОНБ позволяет уже сегодня обеспечить доступ населения нашего региона и страны в целом к культурному наследию Российской Федерации в цифровом виде, может стать основой для построения реального единого информационного пространства в сфере культуры.

Ирина Јурјевна Паина

i.paina@nso.ru

Олга Дмитријевна Владимирска

o.vladimirskaya@nso.ru

Новосибирска државна регионална научна библиотека

Новосибирск

ЕЛЕКТРОНСКА БИБЛИОТЕКА НДРНБ КАО ПЛАТФОРМА ЗА ОЧУВАЊЕ РЕГИОНАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Сажетак: Чланак је посвећен улози електронске библиотеке НДРНБ (Новосибирска државна регионална научна библиотека) као најважније дигиталне платформе за очување регионалног културног наслеђа. Разматрају се историјски аспекти формирања културних вредности у библиотекама и истиче значај електронског складиштења материјала како би се обезбедио слободан приступ широј публици. Описане су фазе развоја електронске библиотеке НДРНБ, методе корпоративне сарадње међу институцијама културе, процес дигитализације јединствене завичајне литературе и могућности савремених информационих технологија у обезбеђивању доступности објеката културног наслеђа.

Кључне речи: културно наслеђе, електронска библиотека, локална историја, дигитализација, јавне библиотеке, Новосибирска област.

Irina Yurievna Paina

i.paina@nso.ru

Olga Dmitrievna Vladimirska

o.vladimirska@nso.ru

Novosibirsk State Regional Scientific Library

Novosibirsk

NDRNB ELECTRONIC LIBRARY AS A PLATFORM FOR PRESERVING REGIONAL CULTURAL HERITAGE

Summary: This article explores the crucial role of the Novosibirsk State Regional Scientific Library (NSRSL) electronic library as a primary digital platform for safeguarding regional cultural heritage. It examines the historical evolution of cultural value formation within libraries, emphasizing the significance of electronic preservation for ensuring widespread public access to materials. The paper outlines the developmental stages of the NSRSL electronic library, detailing methods of corporate cooperation among cultural institutions. It also describes the digitization process of unique local literature and the capabilities of modern information technologies in enhancing the accessibility of cultural heritage objects.

Keywords: Cultural heritage, electronic library, local history, digitization, access, region, history, culture, information technologies, public libraries, Novosibirsk region, Siberia.

УЛОГА КУЛТУРЕ СЈЕЋАЊА У ПРОЦЕСУ ИНДИВИДУАЦИЈЕ

Сажетак: Како су, према Берђајеву (Николай Александрович Бердяев), историјске катастрофе и преломи нарочито подесни за размишљања и покушаје осмишљавања историјског процеса, покушаћемо у овом раду пронаћи одговор на питање: *Шта је то што треба да научимо из Јасеновца? Можда и на оно битније: Како то треба да нас промијени?* Како памћење не реконструира само прошлост него промишља и искуство садашњости и будућности, сматрамо оправданим говорити о улози културе сјећања у процесу индивидуације. Не само у образовном смислу, са аспекта (културне и/или политичке) историје, него у суштински васпитном смислу (психолошком, духовном). Будући да се не бавимо групом него појединцем, тачније његовим процесом самоостварења и отјелотворења личности, културу сјећања узећемо само као средство у процесу индивидуације. Овај процес ћемо посматрати са васпитног аспекта, којем је крајњи циљ, по Јунгу (Carl Gustav Jung), прилагођењеност за егзистенцију. Указаћемо на важност интеграције Сјенке, тј. освјешћивања сопствених нагона који се појављују као јак покретачки механизам. Освијестити нагоне значи појмити праве разлоге сопствене мотивације за нешто и преузети одговорност за сопствену егзистенцију – освијестивши претходно *савјест* као *орган смисла*. То значи остати слободан, слободан *од нечега* (инстинката) и слободан *за нешто* (одлуку) – бити господар своје воље и слуга своје савјести (у смислу савјести као гласа трансценденције). Ово Франкл (Viktor Emil Frankl) назива егзистенцијалном одговорношћу, која је увијек лична (одговорност *ad personam*) и увијек у датим околностима (одговорност *ad situationem*) и сматрамо да у њој лежи одговор на питања која намеће сусрет са садржајима културе сјећања, са оним најстрашњим у аналима људске историје.

Кључне ријечи: култура сјећања, личност, васпитање, индивидуација, егзистенцијална одговорност.

Умјесто увода или О смислу историје

Историја (народа, култура, цивилизација и свијета уопште) обилује догађајима који су иза себе оставили спаљена и крвава згаришта да је лакше говорити о њеном бесмислу него о смислу. Међутим, како каже Берђајев, ове „историјске катастрофе и преломи, нарочито оштри

у извесним моментима светске историје, увек су били подесни за размишљања у области филозофије историје, за покушаје осмишљања историјског процеса, за заснивање неке филозофије историје”.¹ Хронотоп балканског страдања обилује многобројним катастрофалним моментима који имају оваквог филозофског потенцијала. Као Исток Западу и Запад Истоку, Балкан је био камен под точковима историје, у којем год правцу и смјеру се она кретала, и на њему је остало много трагова. Несумњиво су оне најдубље оставили злочини почињени за вријеме НДХ. Не само зато што су још релативно свјежи него што су толико свирепи да су се дубоко урезали у образ човјечанства.

Берђајев разликује три периода односа према историјском. Према његовом мишљењу, „да би се извршило понирање у унутрашњу тајну ’историјског’ у којој човек непосредно живи у органској целосној епоси човечјег живота, али коју он живећи у њој не сазнаје, о којој он не рефлектира, зато да би осмислио ’историјско’ – потребно је да се прође кроз супротност сазнајућег субјекта и сазнаваног објекта, потребно је на нови начин да се прође кроз тајну раздвајања,² да се уђе у тајну ’историјског’. (...) И ето, када кажем да су катастрофални моменти историје нарочито подесни за заснивање филозофије историје, ја имам у виду такве катастрофе човечјег духа када он, доживевши рушење извесног животног историјског склопа и облика, преживевши моменат цепања и издвајања, може да упореди и супротстави два момента: моменат непосредног живљења у историјском и моменат раздвајања из њега, да би прешао у треће стање духа, које даје нарочиту оштрину свести, нарочиту способност за рефлексију и, уједно с тим, у њему се изврши нарочито обраћање човековог духа тајнама ’историјског’”.³

Метафизика историје, која се тиче односа човјека према Богу и апсолутном извору живота, према Берђајеву, управо је „она сфера у којој почиње историја, у којој је скривено зрно њено и у којој је унапред одређен у главним линијама светско-историјски процес (...) И историја као процес и човјек као процес, почињу и свршавају се у дубини Апсолутног”.⁴

¹ Николај Берђајев, *Смисао историје. Оглед филозофије човечје судбине* (Београд: Дерета, 2001), 7.

² Напомињемо овдје да је и индивидуација у својој првој фази управо раздвајање. Први корак је сепарација – индивидуација новорођенчета од мајке, други издвајање индивидуалног из колективних норми, а трећи раздвајање/диференцирање елемената Сјенке и Персоне ради освјешћивања њихових негативних аспеката и њихове будуће интеграције у другој фази процеса индивидуације.

³ Николај Берђајев, *Смисао историје*, 10–11.

⁴ Николај Берђајев, *Смисао историје*, 52.

а од индивидуације као пута отјелотворења личности зависе обоје. Јер једино зрела личност, свјесна своје егзистенцијалне одговорности у свакој прилици која је, поред односа према Богу и себи, освијестила и однос према другим људима – може да досегне до поменутих тајни.

Колективно и индивидуално у култури сјећања

Прву четвртину 21. вијека одликује *вируленћношћ* тема у вези са памћењем и сјећањем, што због нових електронских медија и могућности екстерног меморисања, што због чињенице да *сћара Европа* у периоду *ћосћкулћуре* постаје предмет сјећања, прераде и коментарисања. Одлучујући мотив је, по Асману (Johann Christoph Jan Assmann), ипак, то што је ово вријеме у којем нестаје цијела једна генерација свједока која памти најтеже злочине и катастрофе у аналима људске историје.⁵

Памћење јесте унутрашњи феномен и као такав је у оквирима неурологије и психологије. Али „шта све памћење садржајно прихвата, како организује те садржаје, колико дуго и шта може да сачува”,⁶ то није питање унутрашњег капацитета појединца већ спољних, тачније друштвених и културолошких оквира. Култура је та која ствара структуре које дјелују адхезивно, како у социјалној тако и у временској равни, повезујући симболички свијет смисла сваког појединца понаособ у јединствен заједнички простор искуства, и то на основу нормативног (аспекта подучења) и наративног (аспекта приповиједања),⁷ који заједно освјешћују припадност и идентитет и што, најједноставније речено, омогућава приповједачу да каже *ми*. Веза између сваког појединца и тога *ми* је, по Асману, *конекћивна сћрукћура* заједничког знања и слике о себи, што се ослања, с једне стране, на заједничка правила и вриједности, а с друге, на заједнички проживљену прошлост.⁸ Из тог односа произилазе социјалне обавезе које се односе на групу која је дужна да својим дјеловањем одговори на питање које поставља култура сјећања – *Шћа је ћо шћо не смћемо да заборавимо?*

Ово *кулћурално ћамћење* „подразумијева постојање низа, на темељу постојећег културног обрасца, изграђених ритуала, текстова и слика

⁵ Jan Assmann, *Kultura pamćenja* (Beograd: Prosveta, 2007), 7.

⁶ Jan Assmann, *Kultura pamćenja*, 16.

⁷ О улози медија у томе види Dunja Dušanić i Biljana Mitrović, „Pripovedanje sećanja: narativne umetnosti u službi komemoracije Prvog svetskog rata (2014–2019)”, u *Transmedijalno pripovedanje i digitalno tapiranje: istorija, sećanje, identitet*, uredile Nevena Daković, Ksenija Radulović i Ljiljana Rogač Mijatović (Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, 2021), 111–129.

⁸ Jan Assmann, *Kultura pamćenja*, 13.

о одређеном догађају који се временом утискују у свијест и постају саморазумљиви”⁹

Издвајајући споменике као саморазумљиве специфичне топосе који су мапирали пејзаж сећања и историјску културу заједница, Олга Манојловић Пинтар прати процесе упросторавања политичких и идејних система вриједности и начине артикулисања идеологија.¹⁰ Однос државе и политика идентитета, у вези с темом овог рада, у најкраћем се своди на то да „држава има моћ да створи различите релативне конструкције али нема моћ да промени грађане који у њој живе”.¹¹ Свака владавина одувијек је била у савезу са памћењем с једне, и са заборавом, с друге стране, тако да се, упоредо са *културом сећања*, његује и *некултура заборава*. Овакве конструкције имају далекосежне посљедице, будући да манипулисање заборавом, према Ђукићевој, мијења историјску свијест. Сјетимо се овдје Бећковићевог „Пера”, које „Кад је изјамљено / После педесет година / Одмах су познали / Перо инжењера Обрадовића. / На глас да је стигло / Похитали су са свих страна / Да питају за своје / И чују поруке из дубина. / Али нису знали одакле да почну / Ни ко је кога нашао / Ни ко је био у дубљој јами / Ни ко је жив а ко није / Ни ко је жеднији / Ни шта ће с њиме / Ни оно с њима / Као да је забасало у туђи свет / Оно се ћутећи распитивало за свој народ / Тражило коме би се поверило / Стрепело коме ће пасти шака. / Али није могло доћи до речи / И више се није чуло ни видело. / Кажу да се немо и неисписано / Вратило у јаму и затрапило само / Само себе запечатило / На небу и на земљи. / И не чује се живо. / Чека некога достојног да га нађе / Јер још нисмо народ коме је припадало”.¹²

„Душевно здравље”¹³ представља неку врсту имунолошког одгово-

⁹ Драгослав Илић, „Анатомија заборава”, у Вања Шмуља, Споменка Кузмановић и Љубица Милекић, *Анатомија заборава* (Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2014), 9.

¹⁰ Olga Manojlović Pintar, *Arheologija sećanja. Spomenici i identiteti u Srbiji 1918–1989*. (Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, Čigoja štampa, 2014).

¹¹ Весна Ђукић, *(Ка)ко смо? Стилугије културе памћења и историјске идеологије у Србији* (Београд: Институт за позориште, филм, радио и телевизију, Факултет драмских уметности, 2017), 12.

¹² Цитирано према Вања Шмуља, *Анатомија заборава*, 40.

¹³ Не изненађује ни најмање то што књигу насловљену *(Ка)ко смо? Стилугије културе памћења и историјске идеологије у Србији* аутор почиње ријечима психијатра. Па и у овом раду, понављено се ослањамо на психијатре: Франкла, Јасперса, Јеротића. На овом простору, који на почетку одредисмо као богат потенцијалом за филозофска промишљања потакнута катастрофама, приоритет је *Нек је жива глава*. Питање шта је и како (у) њој не поставља се често. А нелијечена траума оставља много простора за свакојака идеолошка маневрисања, манипулацију и злоупотребу. И то не само директно код конкретних појединаца него

ра на питања идентитета,¹⁴ а одржавање унутрашње солидарности са идеалима и идентитетом групе¹⁵ једна је од основних конотација самог термина идентитет. Поред тога, тежња за остваривањем везе и јединства с другима један је од два основна мотива¹⁶ процеса индивидуације,¹⁷ тако да о цјеловитој личности нема говора без формирања зрелих ставова¹⁸ према заједници којој се припада и култури сјећања коју та заједница његује.

Будући да се не бавимо групом него индивидуом, ми ћемо у овом раду оперисати културом сјећања само као средством. Покушаћемо понудити одговор на оно кључно питање које ће, више или мање дрско, поставити један просјечан средњошколац у сусрету с овим темама. На њега се не може адекватно одговорити са аспекта културне и/или политичке историје, а оно гласи: *А шта се то ти чине мене конкретно?* Потребан је суштински одгојни¹⁹ приступ (у духовном, психолошком, васпитном смислу, како год да га одредимо) да бисмо понудили задовољавајући одговор на ово питање.

Памћење „не реконструише само прошлост него промишља и искуство садашњости и будућности”,²⁰ стога је оправдано говорити о улози културе сјећања у процесу самоостварења. Не треба заборавити да је психа конзервативна и да је потребна нека крупна невоља²¹ да би се човјек отиснуо путем индивидуације. Овај пут психолошког издвајања појединца из колективне психе, то јест израстања индивидуалности из колективних норми, омогућава стварање нових *конективних сируктура*, које слиједе након културе сјећања, а чија везивна снага није имитирање и очување већ тумачење и сјећање. Тада, по Асману, херменеутика долази умјесто религије и, као што се види у даљем излагању, тек обје

и индиректно, код њиховог потомства. А то је одличан замајак свакој, па и балканској, машинерији зле коби.

¹⁴ Весна Ђукић, *(Ка)ко смо?*, 7.

¹⁵ Erik H. Erikson, *Identitet i životni ciklus* (Beograd: Zavod za udžbenike, 2008).

¹⁶ Први је тежња сопственој аутономији, и ова два мотива су у дијалектичком односу.

¹⁷ Бојана Маринковић, *Од афективне везаности до индивидуације* (Пале: Dis-Company, 2021), 23.

¹⁸ Зрео став подразумевао би ријешене конфликте и мотивацију која не проистиче из нагонског одн. из (личне) фрустрације него из (опште) сврсисходности. Јасперс би је назвао чудноватом сврховитишћу. Усудила бих се рећи да, уколико бисмо морали да све што је живо опишемо једном ријечју, најмање бисмо погријешили управо с том.

¹⁹ Појам *одгојни* овдје користимо у спрези ботаничко-психолошке семантике гајењем до зрелости.

²⁰ Jan Asman, *Kultura pamćenja*, 41.

²¹ Или *гранична сијуација*, према Јасперсу.

заједно могу дати одговор на суштинско питање – *Какав човјек треба да њошанем?*

А питање које овоме претходи, и које у међувремену треба да се интегрише у овај процес трансформације, гласи *Како учиниши да нас су-сретш са њемама културе сјећања промијени набоље.*²² Поклањано је сразмјерно много пажње овоме, али само са наставног аспекта, конкретно одређивања граница преко којих приказивање бруталних садржаја може изазвати трауму. Доказана је чињеница да не реагујемо сви исто на исте подражаје и да „неки послјије трауме не развију психопатологију него успију да активирају механизме превладавања трауме и развију нове облике прилагођавања”.²³ У активирању тих механизма за превладавање трауме, кључ је *конструисано значење* трауматског догађаја и од њега зависи дететов доживљај тог догађаја и „однос тог доживљаја према разумевању себе и света око себе”.²⁴

Дакле, да бисмо (дјечи) одговорили на питања *Шта је то што треба да научимо из Јасеновца? Какве везе то има са сваком од нас појединачно? и Како то треба да нас промијени набоље?* нужно је понудити *конструисана значења* метафизике (процеса) историје уз нове *концептуалне маје* у процесу постајања човјеком, које почивају на индивидуацији и езгистенцијалној одговорности. Или, према оним Хелдерлиновим (Johann Christian Friedrich Hölderlin) стиховима „Ако станем на своје муке, стајаћу на вишем тлу”, треба их научити да знају шта су то њихове (колективне/националне) муке и како да направе тај вертикални искорак ка вишем мјесту, одакле се јасније и даље види (суштина). А суштина је да нема у животу ситуације која би заиста била бесмислена – све док из ње нешто научимо. О свијету, о себи, о свом мјесту у том свијету...

---

²² А немогуће је да нас сусрет с тим стварима не промијени. Након што прочитате *Дневник* Јане Кох или видите фотографију са обдукције дјечака који са 11 година има 11 килограма – не можете остати исти. Овај сусрет, са оним најстрашнијим у аналима људске историје, врло лако може да склизне у патологију и да додатно оснажи наше нагонске механизме одбране – тј. агресивне инстинкте и да нас претвори у котач у механизму неког будућег злочина. А Балкан је својеврстан перпетуум мобиле у машинерији *фрустрације малих разлика* – то је онај неславни универзални братоубилачки феномен: што мања разлика, то већа мржња – па не можемо без стрепње размишљати о будућности, ближој или даљој, у којој ћемо се опет наћи и са ове и са оне стране ножа, уколико оно експлицитно *да се не њонови никад и нијде* не доживимо као нешто се тиче избора сваког од нас појединачно.

²³ Veronika Ispanović-Radojković, „Potraga za smislom nakon traume”, u *Traganje za smislom*, urednik Vojislav Ćurčić (Beograd: IP Žarko Albulj, 2004), 76.

²⁴ Veronika Ispanović-Radojković, „Potraga za smislom nakon traume”, 76.

Индивидуација

Да бисмо упојмили те односе између себе, других и свијета, неопходно је да прво издвојимо себе из те масе. Тај пут постајања-са-собом-идентичним,²⁵ то упојединачење, настајање индивидуом, посебном, недјељивом и цјеловитом, у психологији се назива индивидуација. Сам Јунг, који овај термин уводи у науку својим *Психолошким типологijама*, дефинише индивидуацију као „процес стварања (...) појединачног бића (...) који има за циљ развитак индивидуалне личности”.²⁶ У питању је спонтан процес који одговара природном току једног живота, у коме индивидуа постаје оно што је одувијек била. Индивидуација се може објаснити и као процес психолошког издвајања појединца из колективне психе, то јест сазнавање себе самог као јединственог бића и самоиспуњавања властитих несвјесних, личних и архетипских потенцијала.²⁷ Овај процес психичког сазријевања и трансформације, који се често описује појмовима самоостварења и отјелотворења личности, по Харку (Helmut Hark), најбоље је посматрати као процес израстања индивидуалности из колективних норми.²⁸

Он представља свјесну спознају и интеграцију свих могућности које су својствене појединцу,²⁹ то јест „поступни пут сазревања људске душе до њених највиших могућих домета развоја и јединство”³⁰ њених свесних и несвесних делова путем укључивања њених историјских ко-

²⁵ Karl Jaspers, *Šifre transcendencije* (Banja Luka: Udruženje za filozofiju i društvenu misao, Antikvartijet Ramajana, 2018), 65.

²⁶ Владета Јеротић, *Индивидуација и/или обожење* (Београд: Ars Libri, Задужбина Владете Јеротића, 2017), 12. Он Јунгов појам индивидуације изједначава / доводи у везу / са осмишљеном стварања Берђајева и *нейресцијанним раслиом човека* о којем говори Максим Исповедник. Можемо оване додати и *пуноћу егзистенције* и искорак из профаног у свето, о коме говори Мирча Елијаде (Mircea Eliade). Према њему, „рођењем човек није довршен, он мора да се роди по други пут, духовно; (...) људска егзистенција достиже своју пуноћу низом обреда преласка, сукцесивних иницијација. (...) Праг конкретизује како разграничење између 'споља' и 'изнутра', тако и могућност прелаза из једне зоне у другу (из профаног у свето, на пример)”. Мирча Елијаде, *Свето и профано* (Београд: „Доситеј”, 1998), 133.

²⁷ Žarko Trebješanin, *Rečnik Jungovih pojmova i simbola* (Beograd: Zavod za udžbenike, 2011).

²⁸ Бојана Маринковић, *Ог афективне везаности*, 13. Управо због оваквог односа индивидуалног и колективног, иницијација је неријетко сматрана плодом луциферске гордости. Како год било, према Јоланди Јакоби (Jolande Jacobi), чињеница је да „унутар природног процеса индивидуације постоје људи који потпуно сами од себе (...) доспевају до ове цјеловитости, мудрости, која се стиче као плод једног свестрано избореног и свесно проживљеног живота. Или, можда, постоје и такви, којима је високо развијена индивидуација, *тојиво као дар милосрђа*, већ у колевци дата”. Јеротић, *Индивидуација*, 28. Подвлачење В. Ј.

²⁹ Јоланде Јакоби, *Јунгов типологија индивидуације* (Београд: Јасен, 2011).

³⁰ Виктор Франкл човјека дефинише управо као јединство упркос многострукости. Viktor Frankl, *Kako pronaći smisao života: volja za smislom* (Beograd: Kontrast, 2019), 30.

рена³¹ и садржаја у њену свест”³². Дакле, „човек постаје целовит, потпун, смирен, плодан и срећан оног тренутка (и само тада) када се процес индивидуације приведе крају, када су свесно и несвесно научили да живе у миру и да се међусобно допуњују”³³ и то је бит не само књиге *Човек и његови симболи* него цјелокупне Јунгове психологије.

Овај процес има двије фазе. Прву у првој половини живота, када појединац изграђује и јача своје Ја, формира Персону и развија доминантну функцију. Тада је усмјерен на социјално прилагођавање и на обрачун са несвјесним комплексима и дериватима сексуалног и агресивног нагона. Циљ му је препознати своју Сјенку³⁴ и научити да се што мање негативних или тамних страна сопствене личности³⁵ пројектује на друге људе. Јоланде Јакоби ову фазу одређује као „иницијацију у спољашњу стварност”³⁶. И другу, која наступа у другој половини живота, и то тек ако је прва завршена како треба³⁷ – када се појединац посвећује власти тој унутрашњости, окреће се субјективном свијету, настоји да освијетли што више архетипских, тамних страна своје личности, чиме побољшава увид у себе самога и што га води ка потпунијој личности.

Није без разлога за мото своје књиге *Индивидуација и/или обожење* Јеротић узео Паскалову (Blaise Pascal) изреку: „Опасно је човеку показати сувише јасно колико личи на звери, а да му се истовремено не предочи

³¹ Они добрим дијелом сежу управо из тла културе сјећања.

³² Владета Јеротић, *Индивидуација*, 11.

³³ Karl Gustav Jung, *Човек и његови симболи* (Београд: Kosmos; Подгорика: Nova knjiga, 2018), 10.

³⁴ Како каже Јеротић, Јунг тражи од човјека да се сукоби и препозна своју Сјенку, зло које носи у себи, не да га пресијече, ишчупа, него интегрише у цјелину људског бића – хришћански речено – лијечење човјека од зла путем преображаја тог зла. Владета Јеротић, *Индивидуација*, 57.

³⁵ Свака интроспекција значи сусрет с демонима. „Сваки сусрет са дубинама нашег индивидуалног, можда и фамилијарног и националног, а онда и колективно несвесног значи оживљавање слика и гласова који личе на пребивалиште свих могућих ђавола у нама”. Владета Јеротић, *Индивидуација*, 56. Елијаде наглашава иницијатичку основу психоанализе: „Пацијент се позива да сиђе врло дубоко у самог себе, да оживи своју прошлост, да се изнова суочи са својим трауматизмима и, са формалног гледишта, ова опасна операција подсећа на иницијатичке силаске у ’Пакао’. И као што је посвећени требало да изађе победнички из својих искушења, да ’умре’ и ’ускрсне’ да би могао да приступи одговорној егзистенцији у пуном смислу те речи, отвореној за духовне вредности, тако и пацијент наших дана мора да се суочи са сопственим ’несвесним’, мученим аветима и чудовиштима, да би нашао здравље и психички интегритет, као и свет културних вредности”. Мирча Елијаде, *Светио и њофано*, 153.

³⁶ Јоланде Јакоби, *Јунгов њуј индивидуације*, 58.

³⁷ Према Јеротићу, то подразумева „релативно успешно решавање нагонске проблематике, што значи релативно успешно остваривање брака и породице, опредељење и активно деловање у слободно изабраној професији”. Владета Јеротић, *Индивидуација*, 14.

и његова врлина. Такође је опасно допустити му претерано јасну визију његове величине без његове подлости. Још је опасније оставити га у незнању у погледу обе те ствари”.³⁸ Франкл ову двогубост сматра кључним питањем у антропологији,³⁹ а њено превазилажење, у смислу постајања човјеком, према Јеротићу, стваралачки је чин.⁴⁰ И закључак Шарлоте Билер (Charlotte Bühler), да стваралачки оправдан задатак човјека и специфично људски критеријум једне у потпуности вриједне егзистенције представља „бити ту за Нешто, било да је то Нешто, човек, ствар, рад, једна идеја”,⁴¹ према Јакоби, у потпуности погађа суштину.

Зрела личност

Процес постајања човјеком требало би да нас доведе (и) до зреле личности. Фројдова (Sigmund Freud) дефиниција, према којој је личност здрава и зрела ако може да ради и да воли,⁴² није dostatна 21. вијеку и одавно се на конгресима психотерапеута и духовника, психолога и психијатара, менаџера и осталих расправља о томе како она треба да буде допуњена. На питање шта је зрела личност, то јест које су одлике зрелости, различите одговоре дају сви они појединачно. Међутим, постоје и велике сличности. Сагласности у неким ставовима између хришћанске филозофије живота и савремене динамичке психологије Јеротића и наводе на питање/закључак који гласи „није ли зрела личност у исто време потенцијално или и манифестно религиозна личност?”⁴³

Абрахам Маслов (Abraham Harold Maslow), амерички психолог и мислилац, главни заступник хуманистичке психологије, дефинише десет критеријума/одлика зреле личности: религиозно осјећање (одакле смо, куда идемо, зашто живимо); социјално осјећање (вид саосјећања, способност за љубав која није наметљива); успјешно опажање стварности; прихватање себе и других (познавати себе – знам шта могу, знам шта треба и знам шта не могу да радим); спонтаност; усредсређивање

³⁸ Према Владета Јеротић, *Индивидуација*, 11.

³⁹ „Оно подразумева ни мање ни више него признање да човек, тиме што је постао људско биће, ни на који начин не престаје да буде животиња, као што и авион може и даље да се креће по земљи на аеродрому.” Frankl, *Kako pronaci smisao*, 34.

⁴⁰ „Што успешније човек крчи пут кроз индивидуално према колективно несвесном, преображавајући успут сексуалну, агресивну као и енергију зла у енергију таворске светлости, стваралаштво је већ на делу.” Јеротић, *Индивидуација*, 61.

⁴¹ Јоланде Јакоби, *Јуніов йуїт индивидуације*, 22.

⁴² Владета Јеротић, *Индивидуација*, 70.

⁴³ Владета Јеротић, *Индивидуација*, 78.

на проблем; независност од културе и средине;⁴⁴ демографска структура карактера (зрео човјек поштује све људе и своје и друге етничке и религиозне припадности);⁴⁵ смисао за хумор и креативност – као *најљепши* чинилац зреле личности.⁴⁶

Психијатри, насупрот овоме, углавном говоре о способностима човјека (да воли и неког другог, не само себе, да контролише нагоне и импулсе, да подноси непријатност, бол и патњу и да је независан) који, поред тога, посједује зрелу а не инфантилну савјест⁴⁷ и осјећај дивљења, чуђења и страхопоштовања према свијету око себе.⁴⁸ У најкраћем се може свести на то да је зрела личност она која је способна да преузме одговорност за своју егзистенцију.

Егзистенцијална одговорност

Како је уочио Јунг, људски род воли да задржава одређене проблеме у одвојеним фиокама, стога не чуди што је и свакој науци додијељена област са ограниченим важењем. Али док се савремена динамичка психологија строго чува искорака у духовно, често не само анатомизујући него и атомизујући психичко, егзистенцијалистичка анализа настоји управо да га освијести.⁴⁹

Виктор Франкл, оснивач логотерапије, средином прошлог вијека се усудио да дубинску психологију допуни *психологијом висина* и, поред тога, не само да постави кључно питање *Зашто живимо?* него и да понуди одговор на њега. Иако се егзистенцијалистичка анализа на почетку гордила да покаже како живот има карактер задатка и, истовремено, како егзистенција има карактер одговора, врло брзо је увидјела да „није на човеку да поставља питања о смислу живота, него обрнуто, да се њему поставља питање (...) и да је то његово одговарање увек одговор 'делом',

⁴⁴ Само од рђаве и сумњиве средине. Из укоријењености у добру средину проистичу оријентација, припадање, идентитет.

⁴⁵ А што више познајемо себе и своју вјеру, у *изјегу смо* да толеришемо друге, и људе и вјере, каже Јеротић. Стога је индивидуација кључни фактор толеранције, у свим односима: међуљудским, међуконфесионалним, међуетничким. Овдје треба нагласити да „толерантност не значи преузимање туђих увјерења. Али значи уважавање туђег права да верује и да слуша властиту савест”. Viktor Frankl, *Kako pronaći smisao*, 75.

⁴⁶ Владета Јеротић, *Индивидуација*, 71–74.

⁴⁷ Незрела савјест заснована је на пријетњама, страху и осјећању кривице, а зрела је толерантна и према нагонском – у границама нормалног. Владета Јеротић, *Индивидуација*, 75.

⁴⁸ Владета Јеротић, *Индивидуација*, 74–76.

⁴⁹ Viktor Frankl, *Bog podsvesti: psihoterapija i religija* (Beograd: Kontrast, 2019), 11, 14.

тј. да се на 'животна питања' једино активношћу може заиста одговорити (...) тако да свако преузима одговорност за властиту егзистенцију".⁵⁰

Франкл закључује да је егзистенцијална одговорност⁵¹ увијек одговорност *ad personam* (лична) и *ad situationem* (у датим околности-ма)⁵² и то нас опет доводи до оног питања о васпитању и улози културе сјећања у процесу индивидуације. Нас, са васпитног аспекта, којем је крајњи циљ, по Јунгу, прилагођеност за егзистенцију, више занима ова прва фаза, која, психолошким рјечником речено, подразумејева почетак интеграције сјенке, тј. освјешћивања сопствених нагона и зала у нама, која се појављују као јак покретачки механизам. Освијестити ове нагоне значи појмити праве разлоге сопствене мотивације⁵³ за нешто. Након тога преузимање одговорности за сопствену егзистенцију, уз претходно освјешћивање *савјести као оранице смисла*, долази као природна посљедица раста. То доводи до човјека способног да остане слободан, слободан *од нечећа* (инстинката) и слободан *за нешто* (одлуку) – да буде господар своје воље и слуга своје савјести.⁵⁴

Поједностављено, то би значило дорасати до човјека који неће допустити да постане маљ у туђим рукама. Било чијим. И у име било какве идеје. Ниједан религиозни феномен, како каже Елијаде у књизи *Светло и њрофано*, није успио да се сачува процеса деградације и дегенерације,⁵⁵ као ниједан феномен уопште. Оног тренутка кад идеја постане институционализована, приоритет постаје сачувати моћ коју је она изборила, свим средствима и не презајући ни од чега. И искуство нас учи, што пле-

⁵⁰ Viktor Frankl, *Bog podsvesti: psihoterapija i religija*, 13.

⁵¹ Према Јасперсу, избори и одлуке јесу „знаци егзистенцијалне могућности”. Karl Jaspers, *Šifre transcendencije*, 38.

⁵² Viktor Frankl, *Bog podsvesti*, 14.

⁵³ Поставити себи питање *Зашто ово радим?* био би једноставан начин да се мотивација расвијетли – кад бисмо у потпуности искрено одговорили на њега. Али обично није тако, стога је неопходно и потпитање *Да ли бих ово радио и без штога и штога?* „То” се, у овом случају, односи на све оно што проистиче из нагонских мотива (агресивних и сексуалних) или из баналног конформизма.

⁵⁴ Не можемо овдје не поменути све оне појединце који су у времену зла својим изборима спасавали образ човјечанства. У изложби „Анатомија заборава”, која се бави страдањем цивилног становништва за вријеме НДХ, забиљежена су сва имена на која смо наишли приликом приређивања ове изложбе. Од оних добро познатих, Диане Будисављавић, Драгице Хабазин, Јане Кох – до оних које не бисмо очекивали на овом списку, као што је нпр. усташа Дане, који је спаљен у пећи заједно са онима које није хтио да угура унутра. Избор, дакле, постоји, у сваком времену и свакој ситуацији. Не значи да нас неће довести до ситуације да се нађемо с погрешне стране затворених врата пећи, али значи да ћемо имати привилегију *умирања сојственом смрћу*.

⁵⁵ Мирча Елијаде, *Светло и њрофано*, 7.

менитија идеја, то земљу више крвљу натопа. Хришћанство је најљепша прича икад испричана и најбоље што је човјечанство умјело изнедрити – прича о љубави, ближњем, милосрђу, опраштању и артистократизму служења⁵⁶ – а из ње, конкретно, професионалних разлика, потиче оно зло које редовно, у релативно правилним размацима, избразда лице Балкана. Најдалекосежније опасним показале су се идеје о изабранима (народу, вјери, групи – елити било каквој).⁵⁷ Стога управо у овој езги-стенцијалној одговорности, када човјек „постане свјестан своје личне одговорности и слободе свога бића у разлици од свега шта се иначе догађа у свету”, Јасперс (Karl Theodor Jaspers) види „одјек или извор персонализираног Божанског”.⁵⁸

Савјест као орган смисла

Савјест је, по Франклу, орган смисла. То није она савјест која *има* глас него која је *глас*, и то глас трансцендентног.⁵⁹ На основу њега, ми знамо шта је добро/исправно, а шта није, у свакој ситуацији и са аспекта било које врсте потенцијалне кривице. У уводној Скици књиге *Питање кривице*, Јасперс прави разлику између кривичне одговорности,⁶⁰ политичке,⁶¹ моралне⁶² и метафизичке⁶³ кривице. Све четири су референтне

⁵⁶ „Потпуни духовни аристократизам повезан је са сазнањем о служењу, а не са свешћу о својој привилегованости.” Владета Јеротић, *Индивидуација*, 161.

⁵⁷ Оне су нагонској мотивацији, *фрустрацији малих разлика* и незавршености појединца у духовном смислу – исто што и шећер каријесу.

⁵⁸ Karl Jaspers, *Šifre transcendencije*, 76.

⁵⁹ Viktor Frankl, *Bog podsvesti*, 44.

⁶⁰ „Злочини су објективно доказива дела која несумњиво крше законе. Инстанца је овде суд, који у правном поступку поуздано утврђује чињенице и на њих примењује законе. (...) Последица кривице – злочин среће казна.” Karl Jaspers, *Pitanje krivice*, 27, 29.

⁶¹ До ње доводе поступци званичника и грађана једне државе. Инстанца је сила и побједничкова воља, а последица обештећење и ограничавање политичке моћи и политичких права. Karl Jaspers, *Pitanje krivice*, 27, 29.

⁶² За поступке које починим као појединац носим моралну одговорност, као и за све своје поступке, укључујући и спровођење политичких и војних одлука. Инстанца је сопствена савјест и комуникација с пријатељима и ближњима, а последица окајање и препород – унутрашњи процес који има реалне последице у свијету. Karl Jaspers, *Pitanje krivice*, 27, 29.

⁶³ „Постоји солидарност међу људима као припадницима људског рода која сваког чини саодговорним за сваку кривду и неправедност у свету а посебно за злочине почињене у његовом присуству или с његовим знањем. Ако не урадим све што је у мојој моћи да их спречим, и сам сам делом крив. (...) Једина инстанца је Бог” а последица „преображај људске самосвести пред Богом”. Karl Jaspers, *Pitanje krivice*, 27, 29.

за културу сјећања и егзистенцијалну одговорност,⁶⁴ али, са аспекта индивидуације у контексту васпитања, значајније су посљедње двије.

„Васпитавање је данас више но икада – *васпийшавање за одговорност*” и сврха му није „само то да се младима саопшти знање него да им се савест истанча (...) да тако човек постане осетљив на ’хиљаде заповести’ које се крију у хиљадама ситуација с којима га живот суочава”. Тада му егзистенцијални вакуум, као пошаст савременог човјека, неће бити проблем. И „тада ће му живот изгледати не само опет смислен, него ће бити имун на конформизам и тоталитаризам, јер га једино будна савест чини способним ’за отпор’ (...) да се не прилагоди конформизму или не савије под тоталитаризмом”.⁶⁵

Јеротићева парафраза овог Франкловог васпитавања за одговорност била би – *васпийшавање за алтируизам*. Онај наш „доживотни задатак преображавања своје сопствене грешне природе, путем индивидуације или обожења”⁶⁶ треба да нас доведе на тачку гледишта са које нам оно *Друјо* и *различитио* више није саблазан. И даље, са којих је свако људско створење светиња и свако има иста она права⁶⁷ која за себе тражимо. Када схватимо да смо сви направљени од истог материјала (и физичког/физиолошког и психолошког/духовног), да смо сви у контексту (друштвено-историјском, културном, социјалном) и сви имамо исту потребу да будемо безусловно прихваћени и вољени,⁶⁸ онда нам сваки човјек постаје *ближњи*. И тада схватимо да смо сви на истом путу⁶⁹ и да се истом извору враћамо. И да све између те двије тачке извора и уви-

⁶⁴ Могли бисмо са Јасперсовим типовима кривице повезати Јунгова четири функционална типа који „одговарају очигледним средствима помоћу којих се свест оријентише према искуству. Осет (тј. чулно опажање, сензитивитет) говори вам да нешто постоји; мишљење вам говори шта је то; осећање вам говори да ли је то прихватљиво или не; а интуиција вам говори одакле то долази и куда иде”. Karl Jung, *Čovek i njegovi simboli*, 54.

⁶⁵ Viktor Frankl, *Bog podsvesti*, 79–80.

⁶⁶ Владета Јеротић, *Индивидуација*, 174.

⁶⁷ Биолошка ограничења су датост изван нас самих.

⁶⁸ „Појам афективног везивања је толико обичан (а њему сродан израз ’однос-према-другом’ толико пута предлаган да се њиме искажу сви психички поремећаји и недостаци) да може изгледати чудно приказивати га као недавно откриће, па још непознато и неприхваћено. У ствари, оно што је ново у овом појму је, што из основа мења наше сазнање о раном детињству, у првим корацима детета у живот, па према томе и о његовој природи и самим почецима, заправо јесте *признавање њојребе за афективним везивањем као њримарне чињенице, као сисџема који није сџечен*. (...) афективно везивање је примарна потреба, оно није резултат задовољења хранења, ни мајчине његе”. Наглашавања ауторова. Rene Zazo, *Poreklo čovekove osećajnosti* (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1992), 19.

⁶⁹ Тај пут можемо звати одрастањем, зрењем, непрестаним растом, индивидуацијом, повратком Себи, Богу, кући...

ра подлијеже егзистенцијалној одговорности.⁷⁰ И, напосљетку, да више *свијесџи о ближњем* у нашим изборима и одлукама води не само племенитијем него богатијем и сврсисходнијем животу. Идвидуација и свијест о *друјом* могу у неким моментима изгледати као опозитне, али нису – јер оног тренутка кад прихватимо себе са свим што јесмо и нисмо, имамо и немамо, можемо и не можемо – бићемо у стању да и *друјој* посматрамо као истог таквог или бар себи сличног.

На питање зашто човјек треба да буде алтриуста, Јеротић одговара: „Човек треба да буде алтриуста како не би својим урођеним егоизмом уништио и себе и друге; само међусобна људска одговорност и свест о потреби ове одговорности може да одржи и унапреди цивилизацију и културу; треба бити алтриуста и по цену жртвовања, како би припремили пут будућим генерацијама које би живеле у бољем и срећнијем друштву; треба бити, најзад, алтриуста из осећања бескрајног сажалења за човека, коначног смртног бића, истог таквог мученика и несретника какав сам и сам.”⁷¹

Ако завршимо процес идвидуације, или другом лексиком, „ако слободно и из љубави човек прими Бога, који је ионако одувек у њему, немогуће је да не заволи и друге људе; јер и у – њима види Бога”⁷² – а онда питање алтриуизма постаје сувишно, закључује Јеротић.

Умјесто закључка

Да бисмо били у стању да дјецу васпитавамо на овај начин, прво се морамо и сами отиснути путем идвидуације кроз *свестјрано изборен и свјесно йроживљен живој*. А онда и даље, пратећи *шифре йтранценденције*, по Јасперсу, *йрајове Боја у свијешу* по Елијадеу, или просто Франклову *йрансенденйну савјесј*, расти ка оном најбољем у нама. Ријеткима је високо развијена идвидуација, као дар милосрђа, дата већ у колијевци, да парафразирамо Јоланду Јакоби, те стога они у себи „носе неку јачу светлост свести.”⁷³ Сви остали морају да уложе много труда да би на том путу стигли до свјетлости у себи. Штавише, Јунг је свјестан да „онај ко се одлучио да иде ’демијановским’ путем, освешћујући Сенку,

⁷⁰ Није све ствар наших избора и одлука, али јесте нашег става према ономе на шта не можемо да утичемо. Како каже Франкл, „човекова слобода није слобода од услова већ је слобода да се заузме став пред сваком врстом услова са којом се суочавамо”. Viktor Frankl, *Како пронаћи смисао*, 24.

⁷¹ Владета Јеротић, *Идвидуација*, 158.

⁷² Владета Јеротић, *Идвидуација*, 160–161.

⁷³ Јоланде Јакоби, *Јунјов йуј индвидуације*, 36.

препознајући Персону и допуштајући Анимусу и Аними у себи да буду равноправни, може да без штете пређе свој пут само када је претходно постао свестан светлости у себи⁷⁴.

Само овакво *одмшљавање лoјоса*⁷⁵ (Jaspers, 2018) може досегнути смисао и довести нас до циља ,и као појединца, и као родитеља, и као припадника сваке групе – од члана породице до грађанина свијета (и дјетета Божјег). А тај циљ је зрео појединац, који је освијестио и интегрисао зла свакојака, и она у себи, и она око себе – укључујући нарочито она која заврше као предмет културе сјећања.

Јер „тек преображена снага Зла, прикључење енергије Зла принципу Добра, наоружава небеског путника оружјем којим може остати на земљи колико треба, преображавајући и друге”⁷⁶ како то лијепо каже Јеротић. Социјално одговорном лексиком можемо закључити да је циљ овог процеса зрео појединац који је негативне аспекте своје личности успио преобразити у сопствену покретачку енергију за добро, како би био користан друштву и способан да својим свакодневним дјеловањем себе и свијет чини бољим. А ова унутрашња духовна динамика зависи од „пророчког гледања на прошлост у историји”⁷⁷ које у покрет доводи и историју и човјека. Стога је улога културе сјећања у процесу индивидуације есенцијална. Једино тако можемо дораси до народа којем је припадало перо инжењера Обрадовића. Јер у оном Бећковићевом „*joш* нисмо народ коме је припадало” – лежи и свијест о неопходности преображаја и вјера у потенцијал сопственог народа.

Литература

1. Asman, Jan. *Kultura pamćenja*. Beograd: Prosveta, 2007.
2. Berđajev, Nikolaj. *Smisao istorije: ogled filozofije čovečje sudbine*. Beograd: Dereta, 2001. (na ćirilici)
3. Dušanić, Dunja i Biljana Mitrović, „Pripovedanje sećanja: narativne umetnosti u službi komemoracije Prvog svetskog rata (2014–2019)”, u *Transmedijalno pripovedanje i digitalno mapiranje: istorija, sećanje, identitet*, uredile Nevena Daković, Ksenija Radulović i Ljiljana Rogač Mijatović (Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, 2021), 111–129.

⁷⁴ Владета Јеротић, *Индивидуација*, 65.

⁷⁵ Karl Jaspers, *Šifre transcendencije*.

⁷⁶ Владета Јеротић, *Индивидуација*, 58.

⁷⁷ Берђајев, *Смисао историје*, 49.

4. Đukić, Vesna. *(Ka)ko smo? Studije kulture pamćenja i politike identiteta u Srbiji*. Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju, Fakultet dramskih umetnosti, 2017. (na ćirilici)
5. Elijade, Mirča. *Sveto i profano*. Beograd: „Dositelj”, 1998. (na ćirilici)
6. Erikson, Erik H. *Identitet i životni ciklus*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2008.
7. Hark, Helmut. *Leksikon osnovnih jungovskih pojmova*. Beograd: Dereta, 1998.
8. Ilić, Dragoslav. „Anatomija zaborava” u Vanja Šmulja, Spomenka Kuzmanović i Ljubica Milekić *Anatomija zaborava*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2014, 2–25. (na ćirilici)
9. Ispanović-Radojković, Veronika, „Potraga za smislom nakon traume”, u *Traganje za smislom*, urednik Vojislav Ćurčić (Beograd: IP Žarko Albulj, 2004), 75–82.
10. Jakobi, Jolande. *Jungov put individuacije*. Beograd: Jasen, 2011. (na ćirilici)
11. Jaspers, Karl. *Pitanje krivice*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer, 2009.
12. Jaspers, Karl. *Šifre transcencije*. Banja Luka: Udruženje za filozofiju i društvenu misao, Antikvarijat Ramajana, 2. izd, 2018.
13. Jerotić, Vladeta. *Individuacija i/ili oboženje*. Beograd: Ars Libri, Zadužbina Vladete Jerotića, 2017. (na ćirilici)
14. Jung, Karl Gustav. *Čovek i njegovi simboli*. Beograd: Kosmos; Podgorica: Nova knjiga, 2018.
15. Manojlović Pintar, Olga. *Arheologija sećanja. Spomenici i identiteti u Srbiji 1918–1989*. Beograd: Udruženje za društvenu istoriju, Čigoja štampa, 2014.
16. Marinković, Bojana. *Od afektivne vezanosti do individuacije*. Pale: Dis-Company, 2021. (na ćirilici)
17. Trebješanin, Žarko. *Rečnik Jungovih pojmova i simbola*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2011.
18. Frankl, Viktor. *Bog podsvesti. Psihoterapija i religija*. Beograd: Kontrast, 2019.
19. Frankl, Viktor. *Kako pronaći smisao života. Volja za smislom*. Beograd: Kontrast, 2019.
20. Šmulja, Vanja, Spomenka Kuzmanović i Ljubica Milekić. *Anatomija zaborava*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, 2014. (na ćirilici)

Ваня Шмуля

Национальная и университетская библиотека Республики Сербской

Баня-Лука

vanja.smulja.nubrs@gmail.com

РОЛЬ КУЛЬТУРЫ ПАМЯТИ В ПРОЦЕССЕ ИНДИВИДУАЦИИ

Аннотация: Поскольку, по мнению Николая Александровича Бердяева, исторические катастрофы и поворотные моменты особенно подходят для размышлений и попыток понять исторический процесс, в данной статье мы попытаемся найти ответ на вопрос: чему нам следует научиться из трагедия концлагеря Ясеновац? Или, возможно, на еще более важный вопрос: как она должна изменить нас? Поскольку память не только реконструирует прошлое, но и осмысливает опыт настоящего и будущего, мы считаем обоснованным говорить о роли культуры памяти в процессе индивидуации, не только в образовательном смысле, с точки зрения культурной и/или политической истории, но, по сути, в смысле нравственного воспитания (психологического, духовного). Поскольку мы имеем дело не с группой, а с индивидом, точнее, с процессом его самореализации и воплощения личности, мы будем рассматривать культуру памяти лишь как средство в процессе индивидуации, рассматриваемом с точки зрения морального воспитания, где конечной целью (согласно Юнгу) является приспособленность к существованию. Мы рассмотрим этот процесс с образовательной точки зрения, конечной целью которого, по мнению Юнга (Carl Gustav Jung), является адаптация к существованию. Мы отметим важность интеграции Тени, то есть осознания собственных влечений, выступающих в качестве мощного движущего механизма. Осознание влечений означает понимание истинных причин собственной мотивации к чему-либо и принятие ответственности за собственное существование, предварительно осознав совесть как орган смысла. Это означает оставаться свободным, свободным от чего-либо (инстинктов) и свободным для чего-либо (решения) – быть хозяином своей воли и слугой своей совести (в понимании совести как голоса трансцендентного). Именно это Франкл (Viktor Emil Frankl) называет экзистенциальной ответственностью, которая всегда личная (ответственность *ad personam*) и всегда обусловлена обстоятельствами (ответственность *ad situationem*), и мы полагаем, что она содержит ответ на вопросы, возникающие при встрече с содержанием культуры памяти, с самым страшным в анналах человеческой истории.

Ключевые слова: культура памяти, личность, воспитание, индивидуация, экзистенциальная ответственность.

Vanja Šmulja

National and University Library of the Republic of Srpska

Banja Luka

vanja.smulja.nubrs@gmail.com

THE ROLE OF REMEMBRANCE CULTURE IN THE PROCESS OF INDIVIDUATION

Summary: Drawing on Berdyaev's assertion that historical catastrophes and turning points are particularly conducive to the contemplation and conceptualization of historical processes, this paper seeks to address a fundamental question: *What essential lessons should be derived from the tragedy of the Jasenovac concentration camp?* Furthermore, it delves into a more profound inquiry: *Why is such learning imperative, and how should this experience fundamentally transform individuals?* Since remembrance not only reconstructs the past but also informs the experience of the present and future, the role of remembrance culture in the process of individuation is explored. This exploration transcends mere educational considerations within cultural or political history, extending to the deeper implications for *moral education* (encompassing psychological and spiritual dimensions). With a specific focus on the individual's process of *self-realization and the embodiment of personality*, remembrance culture is analyzed as *a means within the individuation process*. This perspective emphasizes moral education, wherein the ultimate objective, as per Jungian theory, is *adaptability for existence*. In this regard, emphasis is placed on the significance of *Shadow integration*, which involves cultivating an awareness of one's intrinsic instincts that function as powerful motivational forces. Achieving such awareness necessitates recognizing one's own motivations for action. More critically, it requires an understanding of the dual aspects of ideologies that propel human behavior and, ultimately, a recognition of *conscience as an organ of reason*. This implies the capacity for genuine freedom – freedom from restrictive instincts and freedom for deliberate decision-making—thereby asserting mastery over one's will and subservience to one's conscience (understood in the Franklian sense as a voice of transcendence). This concept aligns with Frankl's notion of *existential responsibility*, which is inherently personal (*ad personam*) and context-dependent (*ad situationem*). It is posited that within this framework lies the answer to the profound questions imposed by encounters with the content of remembrance culture, particularly concerning the most egregious atrocities in human history.

Keywords: remembrance culture, individuation, personality, moral education.

Вељко Ивановић
Филолошки факултет
Београд
veljkoivanoviic@gmail.com

УДК 821.163.41.09-1
821.214.58.09-1
027.022:[069.5:341.485(497.11)]
341.485(=163.41)(497.1)"1941/1945"
341.485(=214.58)(497.1)"1941/1945"

ПОЕЗИЈА О СТРАДАЊИМА У БИБЛИОТЕЦИ МУЗЕЈА ЖРТАВА ГЕНОЦИДА

Сажетак: У раду је приказана библиотечка грађа у библиотеци Музеја жртва геноцида у Београду, која се тиче поетских остварења или је пак најтешње везана за њих. Одређивање и опис публикација даје се према краћем филолошком опису. Он подразумева представљање садржаја, функције, карактера и опште стваралачке интенције аутора неког издвојеног наслова. Филолошки приступ условљава местимичне напомене књижевнокритичке или, пак, књижевноисторијске природе. Методолошки план рефлектује и акцију спровођења културне политике Музеја жртва геноцида, то јест, уметничко усмерење у циљу одражавања сећања на геноцид. У том смислу, музејска библиотека издваја се као важан и утицајан чинилац модела сећања управо кроз своје песничке збирке, односно, написе о њима.

Кључне речи: Музеј жртва геноцида, библиотека, поезија о геноциду, поезија о Народноослободилачкој борби, антологија.

Уколико би се савремени човек на тренутак осврнуо на повезаност ратних страдања и само форме онога што бисмо могли означити главним литерарним чуваром културног памћења, чини се да би му један префињени утисак могао изазвати осећај одређеног раскорака. Јер, као што се и за сваки вид неразазнатљивости користи уобичајени израз *хаос-ишчан*, том линијом поимања не можемо пристати на било какву одредницу за геноцид у Другом светском рату која би била блажа од – хаоса (Χάος). Но, уколико се данас траже рефлекси тог истог модалитета људске мржње, динамике деструкције, нежаљења над егзекуцијом читавих народа, као и баштинā чија се вредност не може ни изблиза проценити, вероватно да би један од првих избора за спознају бившег хаоса била – *библиоџека*.

Интересантно, у есеју *О кулџи књија*, Борхес (Jorge Luis Borges Acevedo) експлицира управо однос који нас на овом месту и занима: однос људске катастрофе и књиге као такве. Борхесова линија закључивања протеже се од осмог певања *Одисеје*, где се каже како богови смишљају несреће да би будућа поколења имала о чему да певају. С друге

стране, сугестивна примедба великог писца наговештава Малармеову (Stéphane Mallarmé) тврдњу да је свет створен само зато да би могао ући у једну лепу књигу.¹

По логици истраживачко-културолошког функционисања, очекивано је да највећи и најзначајнији обим грађе о катастрофи какав је геноцид у Другом светском рату, садржи специјална библиотека која се налази у оквиру оног правног лица које јесте примарно задужено за неговање културе сећања на страдања. У нашем случају говоримо, дакле, о Музеју жртава геноцида и специјалној библиотеци која се налази при институцији и која је отпочела рад у марту 2006. године.

Наједном, ступивши у тај простор, затиче нас мир. Свакоме је та врста истраживачког мира добро позната, нарочито када материјал истраживања треба оживети у студијама. Чини се, пак, да ниједна од библиотечких амбијенталности мира не може да се упореди са оном која у тишини изучавања проговара кроз некадашњи бучни хаос, похрањен у књигама. Када појединац чита о теми Холокауста или искорењивања српског народа на просторима НДХ, консеквентна психолошка реакција постаје потреба за документованошћу, за фокусом на *иош*ално заокруживање грађе о геноциду. Психолошка реакција, чини се, одражава једну утемељену потребу за проширивањем *универзума информација*,² што је, вероватно, централни проблем меморабилије.

***

Поезију у библиотеци Музеја жртава геноцида требало би разматрати у кључној подели на: 1) оне публикације које представљају оригиналне књижевне текстове песничке провенијенције; 2) издања која се баве поетичким питањима или појашњавају контекст књижевних дела која певају о страдањима.

У погледу прве групе издања, могло би се напоменути како већи број песничких публикација потиче из пера извесних аутора који углавном нису заступљени у књижевној историји. Реч је о стихотворцима чије дело није имало знатнији књижевни одјек. Представљање њихових остварења имало би за циљ прелазак у књижевну археологију, а она увек може допринети целовитијем, ако не и знатно непосреднијем, увиду у комплетност једне целине – која јесте поезија о геноциду.

¹ Horhe Luis Borhes, *Zid i knjige: ogleđi o književnosti* (Beograd: Službeni glasnik, 2013), 67.

² Piter Brofi, *Biblioteka u dvadeset prvom veku: nove usluge za informaciono doba* (Beograd: Clio, 2005), 126.

Примера ради, оно што представља један од важнијих прилога музејске књижевне библиотеке, јесте и неколико публикација везаних за страдања ромског народа у геноцидним токовима Другог светског рата. У том погледу би требало нарочито истаћи антологију песама о Јасеновцу Алије Краснићија, те књигу Бајрама Халитија *Три ђесника*. Оно што је књигама заједничко јесте покушај валоризације ромског песништва у круговима културолошког и књижевног разматрања геноцида. Ту службу нарочито следи Краснићијева књига, у којој приређивач настоји да својим преводом песништва о Јасеновцу на албански језик предочи страдалничке судбине. Занимљив феномен настаје када читалац, трагајући за поезијом о геноциду, управо у овој књизи музејске библиотеке пронађе препев *Јаме* на албански језик.³

Тежећи кохеренцији јасеновачке поезије, приређивач уврштава у књигу и Ђорђа Радишића, и то стихове који местимично досежу до више уметничке вредности, нарочито у песми „Молитва циганска јасеновачка”, „Доласку”, или пак у „Рахели”, у којој се можда чују одзвуци и Лоркиног *Цијанској романсера*:

*Кад је њрљаву од ђрозних њољубаца
дацише у блајњо крај лојорској зида
као сѡрук увелој цвећа шѡѡ се даца,
заруменела се и зора од сѡида.
Ту је, клујко бола, дујо мисли ѡлела.
Косе ѡвоје црне, ѡде су сад, Рахела?⁴*

Ђорђе Радишић јесте један од аутора који су у библиотеци заступљени у више издања. Трeбало би споменути и његову књигу *Ирод у Драксенићу*. У поеми структурираној из, симболично, 12 (дванаест-апостолских) песама, заједно са последњом, именованом „Откровење”, Радишић се удаљава од теме у Краснићијевој збирци и пева о Србима у драксенићком покољу. Покољ је парадигма страдања младенаца у Витлејему и укључује се у подразумевану библијску алузивност у Другом светском рату. Интересантно је да *Ирод у Драксенићу* подразумева и фолклорни план – обрнут од оног што је новозаветна симболика. Поема у својој VII песми, на пример, призива до доле, док се у фрагменту нумерисаном под X, оглашава и бајалица. Тематски план показује извесне по-

³ Види Ivan Goran Kovačić, „Јама” у Bajram Haliti, *Tri pesnika: genocid nad Romima, Jevrejima i Srbima: da se ne zaboravi* (Beograd: Novinsko informativna agencija Roma, 2016), 26–61.

⁴ Ђорђе Радишић, „Рахела” у Алија Краснићи, *Јасеновац: антилологија ђесама о Јасеновцу = Јасеновац: antologija e điljendi katar o Јасеновац* (Ѓњилане: Меморијални центар Рома за Холокауст студије „Никола Николић”), 72.

дударности Радишићевог певања са споменутих песмама Краснићијеве збирке; нарочито уколико се има увид у то да је, на пример, еквивалент „Рахели” у случају поетске брошуре *Ирод у Драксенићу*, песничка слика фрагмента V.⁵

У кругу ромских страдања, извесан раскорак постоји између Краснићијеве збирке и књиге Бајрама Халитија. Наиме, сачињавајући своју књигу *Три њесника*, Халити је имао на уму обједињавање српског, јеврејског и ромског народа. Као што је историја посведочила мученичко јединство трију етноса у логорима и стратиштима, истом линијом се зацртава и књижевна паралела. Састављач збирке напомиње како је у првом плану било утврђивање тројаке паралеле између самог Халитија, нобеловке Нели Сакс (Nelly Sachs) и Ивана Горана Ковачића. Халитијева поезија, уз то, ипак је ограниченијег домета. За разлику од тога, песме Нели Сакс утврђују наглашеније елементе хебрејске традиције. Песме „Мртво дете говори”, или „Хор нерођених”, делују ефектније у својој песничкој поруци; нарочито друга назначена песма:

*Ми нерођени
Већ њочиње чежња да нас обузима
Обале крви шире се за наш дочек
Као роса њонемо у љубав.
Још леже сенке времена
Као њијњања
Над нашом њајном.*⁶

О Горановој *Јами* нећемо издвајати нарочите коментаре; о поеми је у тумачењима релативно често писано. Но, можемо напоменути како Халитијева књига изражава и благу неуједначеност афирмацијског типа. Док је Горанова поема ненадмашна у својој уметничкој снази, Халитијев поетски опус делује изразито скромно у својим донетима.

Још један од стваралаца који је заступљен са две књиге у музејској библиотеци јесте Ђорђе Ђурић. Две су Ђурићеве књиге на које овом приликом скрећемо пажњу. Реч је о књигама *Ејијѡаф крај зелене ријеке* и *Педесет ѡрѡвних разреда сѡава*. Обе збирке су објављене 1981. године, али између књига постоје, наравно, приметне разлике. Прва Ђурићева збирка посвећена је успомени на покоље Срба у селу Слабиња код Коштајнице. У предговору Мирка Мећаве читалац се упознаје са најваж-

⁵ Ђорђе Радишић, *Ирод у Драксенићу* (Горњи Милановац: Дечје новине; Јасеновац: Спомен-подручје Јасеновац, 1991), 15.

⁶ Neli Saks, „Hor nerođenih”, u Bajram Haliti, *Tri pesnika: genocid nad Romima, Jevrejima i Srbima: da se ne zaboravi* (Beograd: Novinsko informativna agencija Roma, 2016), 59.

нијим детаљима из историје Слабиње током предратног и ратног периода,⁷ док је у саму књигу уврштен и списак 550 погинулих Слабињаца.⁸ За разлику од *Епифафа*, Ђурићева књига *Педесет мртвих разреда сјава* усредсређује се на дечја страдања у рату, те говори о сисачком логору за децу и, наравно, њена посвета је за 7000 малишана са Козаре, Баније, Кордуна, Лике и Славоније.⁹ Ову Ђурићеву брошуру скромнијег обима прате и прецизне илустрације, које упризорују дечје фигуре и лица.

Од Ђурићевих стихова који би били вреднији помена издвајамо један од фрагмената управо из *Педесет мртвих разреда сјава*:

*Слабашан ко сјенка, њи си, Славонче мали,
јрви јуџ корачао улицама јрада.
У коси њи сјало злато класја родних њива,
у очима си носио јричу о јаклу јдје се сјрада,
о смртјима које је донијела офанзива,
о њом како ојањ јуџа села,
како од јуџе вену цвијеће и јрава,
а овдје ње чекала јладна земља
у којој једесет мртвих разреда сјава.*¹⁰

Сродна овој Ђурићевој збирци јесте и брошура Авде Мујкића по имену *Јасеновац*. Мујкић је своје стихове посветио јасеновачкој деци. Графичке представе ове збирке као да следе ликовну обраду Ђурићеве књиге, али са нешто мањом успелешћу. Мујкићеви стихови местимично су обликовани у ликовном духу и преко визуелне представе стихова који сачињавају облик, поступком примене принципа *carmina figurata*.

Ђурићевој и Мујкићевој збирци блиска по формату, не и по главном усмерењу, јесте и збирка *Град дијелих анђела* Радована Пиљка. У својој брошури коју издаје завичајно друштво „Гламоч” (Бања Лука), Пиљак се окреће разноврсним артикулацијама страдања, и то од Јасеновца, Козаре, Драксенића, све до херојског подвига мајора Милана Тепића. Збирка је употпуњена, интересантно, и цитатима из документарног романа *Јасеновац* Љубе Јандрића,¹¹ што је приближава документарном облику.

⁷ Mirko Mečava, „Slabinja je dala ogromne žrtve” u Đorđe Đurić, *Epitaf kraj zelene rijeke* (Kostajnica: „Kostajnički list”, 1981), 7–13.

⁸ Види Đorđe Đurić, *Epitaf kraj zelene rijeke* (Kostajnica: „Kostajnički list”, 1981), 41–61.

⁹ Не чуди што је Ђурића, као сарадника дечјих листова, привукла баш ова тема.

¹⁰ Đorđe Đurić, *Pedeset mrtvih razreda spava* (Zagreb: Školske novine, 1981), 14.

¹¹ Љубо Јандрић, „Јасеновац” у Радован Пиљак, *Град дијелих анђела* (Бања Лука: Завичајно удружење Гламоч, 2007), 34–36.

Јасеновац као најзаступљенија тематска вертикала читује се и у *Појми о Јасеновицу* Душана Дачића. Аутор збирке са препознатљивим печатом Његошевог наслеђа експлицира појединост која је од значаја за централни проблем нашег написа – однос памћења и библиотеке:

*Наду само књије сакриваху
У дебелом мраку библиотеке,
А вера се беше изврнула,
Ка бојов'ма који земљом ходе!*¹²

Појма је компонована тако да место покоља остаје константа у сваком од засебних делова. У односу на главни појам страдања – *поземни град* – успостављају се одговарајући делови поеме: „Припрема за улазак у *град по земљом*”, са каснијим најразличитијим варијацијама. Највреднији део поеме би био њен иницијални део. Наиме, казивање се на том месту задржава на херојима, догађајима и локацијама античког света који представљају оличење херојског и божанског живота: то су Одисеј, Агамемнон, Наусикаја, и други. Но, одсудна измена дешава се када нико од ликова не сме да ступи у одељења подземног града – Јасеновца:

*Сви се слепоше на домак Подземнога Града!
Нису моли даље,
Чак ни Персефона, за ново поземље,
Не беше спремна!*¹³

Подземље у које не сме да крочи ни сама његова владатељка довољно је очита сугестија страха. Наставак поеме премешта акценте са античких представа на људе Другог светског рата. Тако, *Појма о Јасеновицу* представља, рецимо, и опело глинске цркве те и Светог Вукашина Јасеновачког. Дачићева појма довршава круг оних оригиналних текстова који се мање ослањају на документарне податке. Од њих се чак и разликује префињенијом поетском обрадом, ерудицијом, те и брижљивијим односом према песничкој материји.

С друге стране, публикације сврстане у групу оригиналних песничких текстова као интегрални део свог садржаја представљају и најважније песнике друге половине 20. века. Управо публикација тог типа јесте зборник песничких текстова *Југославенско јесништво НОБ и Револуције* у издању загребачког „Глобуса”. Подела књижевности на границе југословенских република условљава и такав размештај да су у књизи

¹² Душан Дачић, *Појма о Јасеновицу: силазак у главни поземни град Србије* (Београд: Сваирос, 1994), 3.

¹³ Душан Дачић, *Појма о Јасеновицу: силазак у главни поземни град Србије*, 8.

одређени писци, махом аутори српске књижевности (попут Б. Ђопића и С. Куленовића), смештени и у књижевност БиХ.

Поред ових имена нашег стваралаштва, полази се од претпоставке да се и у делима других српских аутора могу пронаћи сведочанства о присутној теми. Тако ће се на страницама ове антологије појавити и Д. Максимовић, С. Винавер, О. Давичо, Д. Матић, М. Павловић, С. Раичковић, Љ. Симовић. Оно што је интересантно за избор, јесте и појава одређене неуједначености. Тако, у поезију НОБ-а сврстане су и песме изванреволуционарне интенције, попут „Церја на венцу” Вељка Петровића; па чак и песме које значе имплицитну критику пост-ратног социјалистичког диктата уметношћу, попут песме „Браним” Васка Попе.

Но, уколико је овакав случај са *Јујославенским ијјеснишићвом*, антологија Раше Перића, названа *Срјска риданица*, унеколико је кохерентнија у погледу избора песама. Перићева *Риданица* је изразито књижев-нонационална антологија. Чињеница да се у библиотеци, тако, могу прочитати текстови З. Орфелина, В. П. Dis-а, М. Павића, сугерише усмеренији карактер музејског фонда.

Перићева антологија открива и неке мање познате ауторе и дела. Примера ради, наш истакнути историчар културе Дејан Медаковић заступљен је код Перића и својим песмама „Јасеновац” и „Сећање на Саву Шумановића”. Повезивање геноцида (над људима) везује се са геноцидом над уметношћу и у песми „На баштини” Драгомира Брајковића. Ипак, чини се да једна од најуспелијих поетских реализација ове представе долази из песме „Књигама владичанског двора у Пакрацу” Предрага Богдановића Ција:

Свака
унишћена књија
ијражи ијаљеницу
и минуић ћуићње.

Сјасилац
да чини ијокору
четјрдесетј дана
љубљењем корица књија.

Или
да нико
доживојно
не ијројовори са њим.¹⁴

¹⁴ Предраг Богдановић Ци, „Књигама Владичанског двора у Пакрацу” у Раша Перић, *Срјска риданица: ијесници о јеноциду над Србима* (Крагујевац: Етнопублик, 1995), 176.

Напоследку, *Риданица* тематски досеже до последњих ратних страдања. У том одсеку би требало истаћи песму З. Костића „Дванаест апостола”. Песма је, библијском алузијом на следбенике Христа, везана за смрт дванаесторо новорођенчади у бањалучкој болници, настрадалих услед забрањеног допремања кисеоника.

Истицање поетских збирки мање значајних аутора, заједно са антологичарским перспективама, представља основ поетског стваралаштва у библиотеци. На другој страни, пак, указали бисмо и на одређена издања која се баве разматрањем песничког света унутар самих поетских дела. Ова друга група публикација тиче се књига што садрже тумачења, класификацију или поделу поезије о геноциду. У наставку нашег приказа покушаћемо да укажемо о чему је конкретније реч.

Указали бисмо најпре на књигу Миливоја Родића *Народна поезија револуционарних епоха као књижевни феномен*, као репрезентативни напис. Родићева књига настала је као покушај да се научно оповргне идеја да је у случају народних напева о борбама у Другом светском рату, реч о „стваралачкој стерилности”, и сниженој општој вредности тог песништва услед недошколованих стваралаца.¹⁵ Међутим, сама Родићева методологија, заснована на примерима „из опште књижевне праксе”,¹⁶ окренутост теоријским написима о народној књижевности – као што је посезање за теоријама Маје Бошковић Стули (Stulli),¹⁷ те мултидисциплинарност упућена и на музиколошке феномене,¹⁸ сведоче да усмено песништво ратног времена нипошто не би требало маргинализовати. Родић чак поетички дефинише и структурално објашњава нове књижевне врсте настале у периоду борби за ослобођење, као што су рапорт и врабац.¹⁹ Описивање и класификација ових врста само је микроплан једног широког подручја поетичког одређивања. Обраћајући се и друштвеном аспекту песме,²⁰ аутор наглашава валоризацију песништва о НОБ-у, насталог из грла простонародних стихотвораца под бременим страдања.

За разлику од Родићеве књиге, један део музејских књига критички се односи према грађи, али не у форми теоријског образложења. Странице ових публикација не испуњавају само оригинални текстови стиховне

¹⁵ Уп. Milivoj Rodić, *Narodna revolucija revolucionarnih epoha kao književni fenomen* (Beograd: Svet knjige, 2005), 11.

¹⁶ Milivoj Rodić, *Narodna revolucija...*, 13.

¹⁷ Milivoj Rodić, *Narodna revolucija...*, 398, 461–462.

¹⁸ Milivoj Rodić *Narodna revolucija...*, 456–458.

¹⁹ Milivoj Rodić, *Narodna revolucija...*, 376.

²⁰ Milivoj Rodić, *Narodna revolucija...*, 447.

природе. У њиховим оквирима налази се и већи број пропратних текстова, који имају за циљ прецизирање догађаја, појашњавање историјског, етно-географског контекста, упућивање на стварне актере. Ова чињеница је од нарочите важности. Она упућује на поетичку одређеност: песнички текстови о геноциду често захтевају још веће појашњење од оног које сам поетски текст може дати. Стога је потребно кренути од историје да би се процес разумевања довршио у поетском тексту. С друге стране, ове публикације говоре о односу између оригиналног стиховног стваралаштва и историјско-културолошке литературе.

Примера ради, када аутор Њ. Бошковић саставља *Одјеке шурманачке јаме*, он уоквирује своју књигу и списком литературе која ће читаоцу прецизирати опеване догађаје кроз текстове М. Булајића, С. Аврамов, Л. Лукајића.²¹ О самим догађајима Бошковић кроз стихове казује и као лични познавалац читаве области, о чему оставља исповедно сведочанство.²² У одређеним случајевима аутор оставља и фусноте за своје стихове у којима објашњава на шта се прецизно односи неки део стиха. Овај поступак се чини врло информативним, премда значи велико удаљавање од поетске интенције.

Корак даље од Бошковићеве књиге, међу музејским публикацијама налази се и збирка Петра Штиковца, насловљена *Умрли за васкрс*. Интересантна је и са аспекта проширивања контекста на нешто што наличи књижевним преобликовањима постмодернистичке природе. Наиме, већ у првој фусноти збирке, аутор наводи да су: „[о]во су странице које вам се нуде да их *дописује* ваше искуство и ваша мука. Без ваше сарадње, узалудно је отворена ова књига жалости над светим жртвама и нашим живим мучеништвом расутих проклетом авлијом овог бежбожног свијета”.²³ Имагинирано дописивање сведочи о обједињавању трагичке свести. У збирци у којој је свака песма пропраћена белешком о краткој историји места где се десио покољ, аутор се ослања на српску културну традицију. То значи да се и поред историјских појашњења у *Умрлима за васкрс* могу пронаћи цитати из *Јеванђеља њо Мајшеју*, Николаја Велимировића, из *Жиџија Свѣтої Симеона*, М. Бећковића, И. Андрића, Р. Самарџића, Л. Ранкеа.²⁴ Штиковац чак даје прецизно обавештење које

²¹ Види Његослав Бошковић, *Одјеци шурманачке јаме: усѣашки злочини геноцида над српским народом доњеї слива Нерѣйве 1941. године* (Београд: Свет књиге; Гајдобра: Вукова задужбина, Огранак, 2011), 462.

²² Његослав Бошковић, *Одјеци шурманачке јаме*, 10.

²³ Петар Н. Штиковац, *Умрли за Васкрс: заборављени и неојојани сами себи*, ур. Момир Лазић (Београд: Ривел Ко, 2007), 8.

²⁴ Петар Н. Штиковац, *Умрли за Васкрс*, 15–21.

штиво је било директни ослонац за настанак одређених текстова.²⁵ Документарност поезије ове књиге налази се на толико места да нам у овом формату није ни могуће упутити директно на све изворе, ауторова саопштавања, или исповедање личних искустава у додиру са историјом злочина. Ипак, оно што можемо нагласити јесте то да се *Умрли за васкрс* као збирка недвосмислено придружује документаристичком стихотворству као другој подврсти музејских књига о геноциду.

Чини се да најеклататнија књига овакве врсте потиче од аутора који је у свом напису покушао да опева читав распон од неколико година српске историје у НДХ и пост-ратној Југославији. Књига *Истине и заблуде* М. Узелца, отуд, као да у први план не поставља префигурацију проблема о геноциду, већ предочавање историјских догађаја из личне перспективе. Гранична година у спеву је година 1945. када приповедање о усташама и злочинима смењује критика новоустројеног државног система. О потреби за историјским појашњењем ових обједињених делова стиховног дискурса, подељених на године збивања, говори и једна интервенција на коју се без већих потешкоћа може гледати и у квантитативном смислу.

Наиме, аутор предговора В. Церовац већ у свом уводном напису, као централно усмерење стиховног текста истиче ауторове спекулације, предвиђања, посматрање историје по питању рецидива комунизма, сарадње комунизма и усташког покрета, што у једном систематисаном дискурсу тешко да може сведочити о песничкој критици. Церовац саставља и критичке напомене за Узелчев стиховни текст. Напомене се, наравно, не разликују од ранијих фуснота које смо споменули поводом случаја књиге Његослава Бошковића. Чак, у нешто слободнијој форми, Церовац саопштава о догађајима и у проширенијем контексту. То узрокује феномен да критичке напомене запремају већи простор него сâм поетски текст. Можда се ова појава може посматрати и са прагматичне стране. Јер, сваки пут када би неки посебни догађај изневерио хоризонт поетске спознаје, упућивачки медијум који поставља Церовац кориговао би недостатност, барем у погледу историјске спецификације. Управо ова „кооперативност” два ентитета у једној издвојеној књизи обликују претпостављено и најспецифичнији вид примера који смо назвали документарном поезијом. Узелчев текст у том случају претпоставља први корак претпостављене симбиозе, а напомене Церовца надопуњавају постојећа поетска полазишта.

---

²⁵ Уп. на пример, књигу С. Курдулије *Атлас усташкој геноцида над Србима 1941–1945* у Петар Н. Штиковац, *Умрли за Васкрс*, 27.

Као надопуна овим напоменама о најрепрезентативнијем примеру документарности поезије у библиотеци Музеја жртава геноцида, могла би се поменути још једна публикација. Ако је књига *Истинице и заблуде* претпостављала најупадљивији облик историјско-поетске репрезентације, зборник текстова *Поетски ѿмен Доња Градина* оличава најсврсисходнију тенденцију да се поезија уклопи и у документарну и у општу културолошку намеру о представљању злочина. Сâм поетски помен отворио је 2007. године Добрица Ерић, док су у књигу уврштене његове „Поносна песма”, „Пркосна песма”, те „Топола ужаса”. Са друге стране пак, *Поетски ѿмен* обележава и намера да се књига на што пригоднији начин прикаже и свету изван српске заједнице. У том циљу *Поетски ѿмен Доња Градина* јесте двојезично издање, са истоветним текстом на српском и енглеском језику, и са циљем упознавања појединаца о јасеновачком злочину. Поетском садржају издања, тако, претходи и предговор Србољуба Живановића. Већ и сам Живановић експлицира поетску инструментализацију чувања сећања, наводећи живу акцију меморабилјског карактера: „Многи добронамерни појединци, културни радници и *уметници*, разне организације и поједини грађани организују приредбе, литерарне састанке, предавања, изложбе и друге културне манифестације у спомен јасеновачким мученицима, са циљем да се сачува успомена на њих и да се новим генерацијама укаже на страдање и на геноцид извршен против Срба, Јевреја и Рома”.²⁶

Живановићеве прагматичке културно-историјске напомене допуњава чак и одељак „Сјећања и документи”, који је у књигу помена у Доњој Градини прештампан из публикације *Били су само дјеца* Драгоја Лукића. Заједно са фотографским прилозима, који су подељени на историјске документе страдања и фотографије које упризорују саму манифестацију из 2007. године, историјски прилози сачињавају магистралан ток функционализације поетског, историјског, тестемонијалног.

Колико овај аспект разматрања можемо узети за утицајан на поетски карактер, можда понајбоље говори стваралачки ентузијазам којим се обележава потреба за саопштавањем. У том својству аутори заступљени у музејским публикацијама повезани су непрекинутом нити тежње да историјски момент сачува своје одјеке у вечном трајању и кружењу, у саопштавању надолазећим. Образац преношења тог ентузијазма на издавачку делатност јесу управо репрезентативни примери књига које читалац има у рукама при изучавању уметности у музејској библиотеци.

²⁶ Србољуб Живановић, „Јасеновац” у *Поетски ѿмен Доња Градина*, прир. Милан Дашић (Бања Лука: Слово: Крајишке новости, 2008), 26.

Остаје нам да у завршним напоменама покушамо да пружимо хипотетичко тумачење документарног ауторства у библиотечким збиркама. Јер, то питање и јесте најсложеније и најинтересантније у кругу музејских поетских публикација, док су преостале релативно лакше схватљиве као књиге стихова у којима се историјска и хуманитарна катастрофа препознаје у залеђу и као општи мотив. Због чега настаје документарна поезија?

Чини нам се да на ову дилему можемо понудити један, условно речено, рационалан одговор. Као што јунаци Андрићеве прозе нису људи ако *не казују*, ако прича није нешто више од онога што само приповедање носи, тако ни аутори документарних стихова нису стихотворци уколико не кажу: где, када, како, зашто, с којим последицама. Притом, већина њих јесте пореклом из Босне и Херцеговине, са подручја некадашње Републике Српске Крајине и других, географски блиских крајева; а врло често јесу директни потомци жртава геноцида. Да ли онда уопште има смисла постављати питање о уметничкој вредности и постављати мерила чисте поезије? На ово питање се ни изблиза не усуђујемо да пружимо одговор. Још од средњовековних инструментализација књижевности у служби вере, преко идентичних барокних тенденција и каснијег проповедања Чернишевског (Николај Гаврилович Чернышевский) да је кобасица важнија од Шекспира, питање уступања естетизације пред *живојним* идентетским дилемама није ни утемељено – услед *сувишка* кредибилитета самог живота.

Међутим, оно што се у нашем случају може приметити, јесте то да публикације Музеја жртава геноцида чак и у својим поетским садржајима носе извесни историјски материјал који, уколико не одговара примарном извору, свакако представља извесни облик грађе. С друге стране, стиховна форма као да изнова књижевноисторијски обнавља структуру народног памћења, на чијим су се основама обликовали сви усмени, а касније и записани књижевни текстови.

На овај начин се чак и једном прерасподелом саопштава сугестивна информација о преобликовању поезије у трагедијски живот, као и о историјској грађи која бива оживљена певањем о историјској, хуманитарној, дакле, општечовечанској катастрофи страдања.

Литература

1. Bogdanović, Predrag Ci. „Knjigama Vladičanskog dvora u Pakracu” u Raša Perić, *Srpska ridanica: pesnici o genocidu nad Srbima*. Kragujevac: Etnopublik, 1995, 175–176. (na ćirilici)
2. Borhes, Horhe Luis. *Zid i knjige: ogledi o književnosti*. Preveli Radivoje Konstantinović, Dragana Bajić, Marina Ljujić. Beograd: Službeni glasnik, 2013.
3. Bošković, Njegoslav. *Odjeci šurmanačke jame: ustaški zločini genocida nad srpskim narodom donjeg sliva Neretve 1941. godine*, 1. izdanje. Beograd: Svet knjige; Gajdobra: Vukova zadužbina, Ogranak, 2011. (na ćirilici)
4. Brofi, Piter. *Biblioteka u dvadeset prvom veku: nove usluge za informaciono doba*. Prevela Tanja Tasić. Beograd: Clio, 2005.
5. Dačić, Dušan. *Poema o Jasenovcu: silazak u glavni podzemni grad Srbije*. Beograd: Svairos, 1994. (na ćirilici)
6. Đurić, Đorđe. *Epitaf kraj zelene rijeke*. Kostajnica: „Kostajnički list”, 1981.
7. Đurić, Đorđe. *Pedeset mrtvih razreda spava*. Zagreb: Školske novine, 1981.
8. Živanović, Srboljub. „Jasenovac” u *Poetski pomen Donja Gradina*, prir. Milan Dašić. Banja Luka: Slovo: Krajiške novosti, 2008. 10–27. (na ćirilici)
9. Jandrić, Ljubo. „Jasenovac” u Radovan Piljak, *Grad bijelih anđela*. Banja Luka: Zavičajno udruženje Glamoč, 2007. 34–36. (na ćirilici)
10. Kovačić, Ivan Goran. „Jama” u Bajram Haliti, *Tri pesnika: genocid nad Romima, Jevrejima i Srbima: da se ne zaboravi*. Beograd: Novinsko-informativna agencija Roma, 2016. 26–61.
11. Krasnići, Alija. *Jasenovac: antologija pesama o Jasenovcu = Jasenovac: antologija e điljendi katar o Jasenovac*. Gnjilane: Memorijalni centar Roma za Holokaust studije „Nikola Nikolić”, 2000. (na ćirilici)
12. Mećava, Mirko. „Slabinja je dala ogromne žrtve” u Đorđe Đurić, *Epitaf kraj zelene rijeke*, Kostajnica: „Kostajnički list”, 1981. 7–13.
13. Perić, Raša. *Srpska ridanica: pesnici o genocidu nad Srbima*. Kragujevac: Etnopublik, 1995. (na ćirilici)
14. Piljak, Radovan. *Grad bijelih anđela*. Banja Luka: Zavičajno udruženje Glamoč, 2007. (na ćirilici)
15. *Poetski pomen Donja Gradina*. prir. Milan Dašić. Banja Luka: Slovo: Krajiške novosti, 2008. (na ćirilici)
16. Radišić, Đorđe. *Irod u Drakseniću*. Gornji Milanovac: Dečje novine; Jasenovac: Spomen-područje Jasenovac, 1991. (na ćirilici)
17. Radišić, Đorđe. „Rahela” u Alija Krasnići, *Jasenovac: antologija pesama o Jasenovcu = Jasenovac: antologija e điljendi katar o Jasenovac*. Gnjilane: Memorijalni centar Roma za Holokaust studije „Nikola Nikolić”, 2000. 72–75. (na ćirilici)
18. Rodić, Milivoj. *Narodna revolucija revolucionarnih epoha kao književni fenomen*. Beograd: Svet knjige, 2005.

19. Saks, Neli. „Hor nerođenih” u Bajram Haliti, *Tri pesnika: genocid nad Romima, Jevrejima i Srbima: da se ne zaboravi*. Beograd: Novinsko-informativna agencija Roma, 2016. 59–61.
20. Haliti, Bajram. *Tri pesnika: genocid nad Romima, Jevrejima i Srbima: da se ne zaboravi*. Beograd: Novinsko-informativna agencija Roma, 2016.
21. Štikovac, N. V. *Umrli za Vaskrs: zaboravljeni i neopojani sami sebi*, glavni i odgovorni urednik Momir Lazić, Beograd, Rivel Ko, 2007. (na ćirilici)

Велько Иванович

Филологический факультет

Белград

veljkoivanoviic@gmail.com

ПОЭЗИЈА О СТРАДАНИИ В БИБЛИОТЕКЕ МУЗЕЈА ЖЕРТВ ГЕНОЦИДА

Анотација: В данној работи представљени библиотечни материјали Музеја жртв геноцида у Белграду, односеју се к поэтичким производњима или производњима најближе с њима повезанима. Идентификација и описивање издања дају се на основу краткога филолошког описивања, које укључује у себе представивање садржања, функције, карактера и општег творческог замысла аутора конкретног производа. Филолошки приступ подразумева постојање одвојених литературско-критичких или историко-литературних забелешки. Методички план рада такође одражава реализацију културне политике Музеја жртв геноцида, то јест уметничког напретка, направљеног на осмисливање меморије о геноциду. У овом процесу музејска библиотека излази као важан и утицајан фактор у моделу меморије, управо захваљујући употреби збирки стихова и текстова о њима.

Кључеве речи: Музеј жртв геноцида, библиотека, поезија о геноциду, поезија о Национално-ослободилачкој војни, антологија.

Veljko Ivanović
Faculty of Philology
Belgrade
veljkoivanoviic@gmail.com

POETRY ON SUFFERINGS IN THE MUSEUM OF GENOCIDE VICTIMS LIBRARY

Summary: This paper identifies and describes the poetic works and related materials held within the library of the Museum of Genocide Victims in Belgrade. Each publication is presented through a concise philological description, encompassing its content, meaning, characteristics, and the author's overarching intent. This philological approach occasionally incorporates literary-critical or literary-historical observations. The methodological framework further highlights the implementation of the Museum of Genocide Victims' cultural policy, specifically its artistic direction aimed at reflecting the memory of genocide. In this context, the museum library emerges as a significant and influential component within the memory model, particularly through its collections of poetry and scholarly discourse pertaining thereto.

Keywords: Museum of Genocide Victims, Library, Poetry on Genocide, Poetry on National Liberation War, Anthology.

УЛОГА И ЗНАЧАЈ МУЗЕЈА ЖРТАВА ГЕНОЦИДА У НЕГОВАЊУ КУЛТУРЕ СЕЋАЊА НА ЖРТВЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Сажетак: Музеј жртава геноцида, као матична установа за неговање културе сећања на жртве геноцида почињене над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом светском рату, више од три деценије, кроз бројне активности намењене различитим друштвеним и узрасним групама, настоји да укаже на потребу и значај неговања културе сећања на догађаје који су обележили историју српског народа у прошлом веку. Још од 1998. године, када су организовани први семинари за наставнике историје о ратним злочинима и злочинима геноцида извршеним у Другом светском рату на територији Југославије, Музеј организује различите едукативне активности за ученике, наставнике и грађанство. Неке од њих су: стручна предавања и трибине, семинари и научне конференције, као и објављивање и представљање музејских публикација и публикација других институција о поменутих темама. Збирка архивске грађе, као и књижни фонд специјалне библиотеке Музеја, са око 10.000 монографских и серијских публикација, од изузетног су значаја за истраживаче историје Југославије. Тематске изложбе о страдању српског народа у Првом и Другом светском рату, као и током ратова за југословенско наслеђе у последњој деценији прошлог века, приказане у земљи и у иностранству, као и документарни и документарно-играни филмови и емисије, снимљени у продукцији Музеја или у сарадњи са другим институцијама и доступни на интернет платформама, представљају важан сегмент у очувању и неговању културе сећања на страдање српског народа у 20. веку.

Кључне речи: Музеј жртава геноцида, Други светски рат, специјална библиотека Музеја жртава геноцида.

Музеј жртава геноцида је референтна установа културе од националног значаја, основана 1992. године, ради трајног сећања на жртве геноцида почињеног над српским народом, а може се бавити и геноцидом извршеним над Јеврејима, Ромима и припадницима других народа и националних мањина у Југославији. Од 2021. године је матични музеј у Републици Србији за неговање културе сећања на жртве геноцида и Холокауста и у статусу је Националне канцеларије Републике Србије за сарадњу са ИХРА (IHRA – International Holocaust Remembrance Alliance).

Једна од првих активности Музеја била је иницијатива да се изврши ревизија пописа „Жртве рата 1941–1945” из 1964. године,¹ што је и данас најзначајнији пројекат Музеја. У истоименој претраживој бази података, свакодневно се допуњује списак жртава Другог светског рата, без обзира на њихову етничку, верску и идеолошку припадност, као и учешће у оружаним формацијама у Југославији у том рату.

У оквиру редовних делатности, у вези са успостављањем нових меморијала и обновом постојећих (из Првог и Другог светског рата), Музеј сарађује са државним институцијама Републике Србије, као и са бројним удружењима и организацијама из земље и иностранства. Међу значајне пројекте, који су до сада реализовани, спада и конзервација и рестаурација зидног сликарства Спомен-костурнице из Првог светског рата у Мачванском Прњавору, урађена 2022. године.

Сарадња са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања реализује се кроз верификовање и допуну Државног програма обележавања годишњица историјских догађаја значајних за историју српског народа, а значајне су и активности са Одбором за негововање традиције ослободилачких ратова Србије при Влади Републике Србије, затим са Координацијом српских удружења породица несталих, убијених и погинулих лица на територији бивше Југославије, као и сарадња са Међународним комитетом Црвеног крста.

Активни контакти са институцијама културе и заштите, као и са Српском православном црквом (СПЦ), од којих су неки успостављени још у првим годинама рада Музеја, интензивирани су током претходних година. У реализацији пројеката и стручном усавршавању запослених, Музеј сарађује са Јад Вашемом (Yad VaShem) у Јерусалиму, Музејом Холокауста у Вашингтону, Шоа центром у Лос Анђелесу, Документационим центром за прикупљање грађе о ратним сукобима 1991–1999. из Бањалуке, Документационим центром „Веритас” из Београда, Музејом Републике Српске и другима,² као и са Музејом победе у Москви, Музејом македонске борбе за самосталност у Скопљу, Музејом Херцеговине у Требињу, Народним музејом Србије, Историјским музејом Србије, Народним музејом Крушевац и другима. Кроз бројне активности (стручна предавања, издавачку и изложбену делатност и филмску продукцију), Музеј је присутан на комеморативним обележавањима значај-

¹ *Deset godina Muzeja žrtava genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima (Beograd 1992–2002)*, прир., Милан Булајић (Београд: Фонд за истраживање геноцида: ИŠ „Стручна knjiga” d. p., 2003), 30.

² Вељко Ђурић Мишина, ур., *Генерал Милан Негућ и домаћа ујрава у Србији 1941–1944. Јоги-не – научни њојлеги* (Београд: Музеј жртава геноцида, 2017), 8.

них догађаја из Другог светског рата у Драгинцу, Краљеву и Крагујевцу, у спомен на велики ратни злочин у октобру 1941. као и на стратиштима и меморијалима на територији некадашње Независне Државе Хрватске (НДХ), у Доњој Градини, Сиску, Загребу, Горњем Јеловцу (Мацурама) код Приједора, као и у манастиру Јасеновац, приликом обележавања празника Светих новомученика јасеновачких, 13. септембра.

Од почетка редовне делатности, Музеј је препознао значај научно-истраживачког рада, као и организовање и учешће на међународним и домаћим научним скуповима и конференцијама. Већ 1997. године, Музеј је реализовао Прву међународну конференцију „Концентрациони логор Јасеновац” у Њујорку,³ а уз остале и научну конференцију са међународним учешћем „80 година од појма геноцид – студија случаја: геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима у НДХ” у Београду 2023.

Прва међународна конференција о Јасеновцу, Њујорк 1997.

Кустоси и стручни сарадници Музеја већ више од три деценије своја истраживања редовно представљају на бројним стручним скуповима и научним конференцијама попут скупа „Међународни суд за ратне злочине у бившој Југославији” у Београду 1993, „Recording the Names” у Јад Вашему 1997. године, као и у вишегодишњем регионалном пројекту „Дијалог повјесничара/историчара”. У новије време узели су учешће и на конференцијама у организацији Меморијалног музеја на Мраковици, Музеја „21. октобар”, Меморијалног центра „Старо сајмиште”, ЈУСП „Доња Градина” и другим.

³ *Deset godina Muzeja žrtava genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima*, 31–33.

Музеј жртва геноцида: сарадња са Удружењем „Јасеновац”:
Милинко Чекић, Славко Милановић и Јасмина Тутуновић Трифунов

Образовни пројекти Музеја

Образовни пројекти Музеја, намењени ученицима основних и средњих школа, студентима, као и наставном особљу и стручним сарадницима, реализују се кроз различите активности. Почети образовне делатности Музеја поклапају су са почецима активног рада Музеја. Од 1998. године када су, након едукације о методологији образовања о Холокаусту у Јад Вашему, кустоси Музеја жртва геноцида одржали низ стручних предавања, радионица и семинара о Другом светском рату за наставнике историје у Београду, Новом Саду, Нишу и Зајечару, Музеј је до данас, самостално или у сарадњи са другим институцијама и удружењима, наставио са том праксом. Вишегодишњи пројекат, „Геноцид над Србима у Независној Држави Хрватској: страдање цивилног становништва Југославије у Другом светском рату”, који се реализује од 2015. године у основним и средњим школама у Републици Србији са Удружењем „Јасеновац” из Београда,⁴ као и „Учење о геноциду почињеном над Србима”, програм обуке за наставнике историје, који је одобрило Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије 2023. године – само су неки од њих.

Од 2021. године, кустоси и стручни сарадници Музеја, реализовали су низ предавања у Београду, Новом Саду, Источном Сарајеву и Бањалуци, на Педагошком факултету у Сомбору, затим у Матици српској, Државном архиву Србије, Народној библиотеци Србије, Народном и Ме-

⁴ Јасмина Тутуновић Трифунов, „Зашто су неопходни образовни програми о страдању најмлађих у ратовима?”, *Годишњак за истраживање геноцида* бр. 12/2 (2020), 375–389.

VI београдска гимназија, 2015.

моријалном музеју „21. октобар” у Крагујевцу, као и у бројним другим институцијама. У циљу упознавања грађанства са неопходношћу да се значајни историјски догађаји сачувају од заборавља, током 2021. године је одржана серија стручних предавања широм Србије. У Лебану, Врању, Владичином Хану и у Сурдулици представљена је тема „Страдања и сећања”, а у Ужицу, Кучеву, Суботици и Косовском Поморављу (Косовска Каменица, Ђилане, Шипово, Ранилуг) тема „Музеј жртава геноцида и афирмација културе сећања у Србији”. У Београду је, на Факултету за дипломатију и безбедност одржан семинар „Култура сећања: изазови и перспективе”, а у Народној библиотеци Србије „Култура сећања и улога Музеја жртава геноцида у креирању политике памћења”. У Северној Македонији, у сарадњи са Државним архивом Македоније и Националне и универзитетске библиотеке „Свети Климент Охридски”, у Скопљу, Охрид, Битољу, Тетову и Куманову, одржане су трибине „Други светски рат: како, шта и зашто памтимо”.

Обука за наставнике историје, ОШ „Ђорђе Крстић” у Београду, 2024.

У склопу са савременим стремљењима у музеологији, о активном учешћу публике у музејским активностима, кроз пројекат „Калдрма бола” кустоси Музеја жртава геноцида организују обилазак стратишта и упознају ученике основних и средњих школа и заинтересоване грађане са местима страдања у Београду у току Другог светског рата, као и стручно вођење кроз Спомен-парк Јајинци и Меморијални центар „Старо сајмиште”. Од 2023. године, са матурантима београдских гимназија, Музеј реализује и стручну екскурзију у Републику Хрватску. Уз посету Меморијалног музеја ЈУСП⁵ „Јасеновац”, ученици се упознају и са радом новоформиране Истраживачке библиотеке манастира СПЦ у Јасеновцу, као и библиотеке Владичанског двора у Пакрацу.

У свакодневним активностима Музеја, уз учешће стручњака Музеја на државним (РТС, РТРС) и локалним радио и телевизијским станицама, као вид образовне делатности, објављују се пригодни текстови на званичном сајту Музеја, друштвеним мрежама и интернет порталима.

Издавачка делатност

Непосредно по оснивању, Музеј жртава геноцида је почео да прикупља архивску грађу која се стручно обрађује и чува у оквиру архивских збирки и фондова. Грађа о страдању српског, јеврејског и ромског народа, као и припадника других етничких група и вероисповести у Другом светском рату, редовно се допуњава путем поклона или откупа. Први дародавци архивске и библиотечке грађе били су преживели заточеници логора НДХ, као и борци Народноослободилачке војске Југославије (НОВЈ).

Уз значајну и разноврсну архивску грађу, истраживачима је на располагању књижни фонд специјалне библиотеке Музеја жртава геноцида,⁶ са око 10.000 серијских и монографских публикација, који је од 2021. године претражив и у програму за претраживање COBISS.RS.

Покретање издавачке делатности Музеја⁷ омогућило је размену публикација са сродним институцијама у земљи и иностранству. Посредством Народне библиотеке Србије, издања Музеја су доступна у Држав-

⁵ Јавна установа спомен-подручје.

⁶ Више у: Гордана Шеатовић, *Библиотека Музеја жртава геноцида: првих 15 година (2007-2022): Genocide Victims Museum's Library: The first fifteen years (2007-2022)* (Београд: Музеј жртава геноцида; Belgrade: Genocide Victims Museum, 2023).

⁷ Више у: Наташа Симић, *Библиографија издања Музеја жртава геноцида (1992-2022): Bibliography of the editions of the Genocide Victims' Museum (1992-2022)* (Београд: Музеј жртава геноцида; Belgrade: Genocide Victims Museum, 2022).

ној јавној историјској библиотеци и Музеју победе у Москви, у Музеју Холокауста у Вашингтону, библиотеци Јад Вашема, као и у другим институцијама.

Публиковање стручних и научних радова о ратним злочинима и злочинима геноцида извршеним током 20. века, тематски су одредили издавачку делатност Музеја, која се реализује кроз самостална издања, или у суиздаваштву са другим институцијама или удружењима из Републике Србије и региона.

Прво музејско издање, каталог истоимене изложбе *Јасеновац, ситѐм усѝаашких лоѝора смрѝи*, аутора Младенка Кумовића, штампано је у суиздаваштву са Музејем Војводине у Новом Саду, 1994. године, док је прво самостално издање, двотомни *Zbornik o radu Državne komisije za ratne zločine i zločine genocida (od 20. marta 1992. do 23. jula 1993)*, објављен 1995. године. Успостављање редовне издавачке делатности, као и разноликост тема и методологије аутора који проучавају историју 20. века, временом су условили формирање одговарајућих едиција: *Сведочансѝва*, *Поседна издања*, *Катѝалози изложѝи*, *Докѝторске дисертѝације*, *Sine ira et studio: без ѝнева и ѝрисиѝраѝносносѝи* и *Variae*.⁸

Неке од публикација Музеј је објавио у суиздаваштву са домаћим институцијама и издавачима из Београда, Новог Сада и других места (Институт за новију историју, Архив Српске православне цркве, Удружење Срба из Хрватске, Библиотека „Миодраг Борисављевић” из Апатина, Музеј Војводине, „Прометеј”, „Мало историјско друштво”), као и са издавачима из региона (Национални парк „Козара” из Приједора, Институт за српску културу из Никшића, Архив Републике Српске из Бањалуке, „Графомарк” из Лакташа, ЈУСП „Доња Градина” и други).⁹

Издања су тематски и хронолошки разнолика, а намера Музеја је да њима представи страдање Срба, Јевреја и Рома кроз 20. век. Уз публикације о Првом светском рату, попут оних о српским заробљеницима у логорима¹⁰ или о аустроугарским злочинима у време Церске и Колубарске битке,¹¹ затим тематских зборника докумената о Другом светском

⁸ Наташа Симић, *Библиоѝрафија издања Музеја*, 9–11.

⁹ Наташа Симић, *Библиоѝрафија издања Музеја*, 20–24.

¹⁰ Ненад Лукић, *Срѝи заробљеници у немачким лоѝорима 1915–1919. ѝодине: ѝоѝис умрлих* (Београд: Музеј жртава геноцида, 2021).

¹¹ Слађана Бојковић и Милоје Пршић, *Извешѝаји о великом злочину: докуменѝи о аустро-уѝарским злочинима уочи и ѝосле Церске бѝѝке* (Београд: Музеј жртава геноцида, 2014); Слађана Бојковић, Милоје Пршић и Радован Пилиповић, *Извешѝаји о великом злочину. 2, Докуменѝи о аустро-уѝарским зверсѝивима уочи и ѝосле Колубарске бѝѝке* (Београд: Музеј жртава геноцида, 2014).

рату о немачким и мађарским злочинима у Југославији у Другом светском рату,¹² за сагледавање последица ратова у 20. веку по југословенско друштво, незаменљиви су статистички подаци о људским губицима, попут истраживања Душана Врућинића *Демографски губици Србије ироузроковани рајтовима у 20. веку*.

По теми коју обрађују, највише наслова које је Музеј представио у предходне три деценије, чине истраживања о страдању Срба, Јевреја и Рома на територији НДХ. Неки од њих су *Објављени извори и лијератуура о јасеновачким лојорима* Јована Мирковића,¹³ двотомна монографија *Јадовно Ђуре Затезала о систему коннцентрационог логора Госпић 1941. године*, *Сабирни устјаашки лојор у Славонској Пожеји 1941. године* Миодрага Бјелића, као и публикације о страдању Срба у појединачним и масовним егзекуцијама у Лици, на Банији, Кордуну, Херцеговини и у другим местима. Страдању деце у систему концентрационог логора Јасеновац, посвећена је књига Драгоја Лукића *Били су само деца: Јасеновац – гробница 19.432 девојчице и дечака*, објављена 2000. године.

Промоција монографије Драгоја Лукића „Били су само деца: Јасеновац гробница 19.432 девојчице и дечака”, 2000.

¹² *Немачки рајтни злочини 1941–1945: иресуде јујословенских судова*, прир. Ђорђе Лопичић (Београд: Музеј жртава геноцида, 2009); *Мађарски рајтни злочини 1941–1945: иресуде јујословенских судова*, прир. Ђорђе Лопичић (Београд: Музеј жртава геноцида, 2010).

¹³ Поменута монографија анализира више од 2500 наслова о јасеновачким логорима, објављених до 2000. године. Наташа Симић, *Библиографија Јована Мирковића (1943–2020): Bibliography of Jovan Mirković (1943–2020)* (Београд: Музеј жртава геноцида; Belgrade: Genocide Victims Museum, 2024), 28.

Злочини извршени над Србима на Косову и Метохији, тема вишегодишњег истраживања Ненада Антонијевића и његове монографије *Косово и Метохија 1941-1945: рајни злочини*, заузимају запажено место у издавачкој делатности Музеја, као и радови о страдању јеврејског и ромског становништва у Другом светском рату. Уз раније објављена издања, попут *Холокауст: зборник радова са научне конференције Израелско-српска научна размена у истраживању Холокауста или Страдање Јевреја у окупираном Београду 1941-1944*. Бранислава Божовића, Музеј је стручној јавности представио и резултате нових научних истраживања: *Од Тојовских шума до Сајмишта: квантитативна анализа холокауста у окупираној Србији* Драгана Цветковића, докторску дисертацију Милице Карић *Фикционализација Холокауста у Романима Јержија Козинског, Дејн Јолен и Д. М. Томаса* Милице Карић, као и *Библиографију радова о страдању Рома у Другом светском рату на територији Југославије* Драгана Милошевића, значајан допринос научном истраживању историје Рома на југословенским просторима.

Објављивање монографских публикација са поименичним пописом жртава Другог светског рата, један је од најзначајних циљева Музеја. Неке од њих су: *Смедеревски крај у Другом светском рату: жртве рата* Немање Девића и *Жртве англоамеричког бомбардовања Београда 1944. године: мајичне књиже умрлих београдских православних и римокатоличких цркава и муслиманске џамије као извор за истраживање жртва англоамеричког бомбардовања 1944. године* Тијане Пауновић.

Пракса објављивања зборника са научних скупова и конференција, успостављена 1997. године,¹⁴ настављена је до данашњих дана.

Представљање књиге „Библиотека Музеја жртава геноцида: првих 15 година”, Библиотека града Београда, 2023.

¹⁴ *Jasenovac, sistem ustaških logora smrti: saopštenja sa Okruglog stola održanog u Beogradu 23. 4. 1996, Muzej žrtava genocida [i] Institut za savremenu istoriju; urednik Miloš Hamović, (Beograd: Muzej žrtava genocida, 1997).*

Неки од зборника, штампани самостално или у суиздаваштву су: Зборник радова са научног скупа *Спиродање Срба средбеничкој краја у 20. веку*,¹⁵ зборник о историјској улози генерала Милана Недића у Другом светском рату, као и Зборник радова са конференције са међународним учешћем *80 година од појма геноцид – студија случаја: геноцид над Србима, Јеврејима и Ромима у НДХ*, одржане у организацији Музеја 2023. године.

Изложбене поставке

Попут издавачке делатности, и изложбене поставке Музеја тематски обрађују најзначајаније датуме и места страдања у прошлом веку, од Првог светског рата до ратних сукоба у последњој деценији 20. века на територији некадашње Југославије. Музеј је, од почетка рада, реализовао више од 40 пригодних музејских поставки које су посетиоци могли да погледају у земљи и региону, а неке од њих биле су представљене публици и у иностранству: у Италији, Француској, Великој Британији, НР Кини и у Грчкој. Аутори изложби су, истовремено, и аутори пратећих каталога, који се публикују двојезично (српско-енглески), док је каталог изложбе „Свети новомученици јасеновачки у светлости васкрсења” Јелене Ердџан приређен и на руском језику.

По свеобухватности теме, пажњу захтевају изложба „Губим невино свој живот због неваљали и проклети људи: злочини геноцида и ратни злочини против цивилног становништва на југословенским просторима 1941–1945. (са документарних фотографија)”,¹⁶ као и „Симболи страдања: Срби у Другом светском рату”.¹⁷ Кроз изложбenu делатност, тематски су обрађени велики ратни злочини и злочини геноцида на територији бивше Југославије. Страдања цивила на Косову и Метохији пред-

Каталог изложбе
„Козара 1942”

¹⁵ *Преиспитување Сребренице: зборник радова са научно-стручних скупова о Сребреници 2015. и 2016. године*, уредници Ненад Антонијевић, Александар Павић (Београд: Музеј жртава геноцида: Фонд Стратешке културе Москва, Представништво Републике Српске у Србији, 2017).

¹⁶ Аутори изложбе и каталога: Јован Мирковић, Јасмина Тутуновић Трифунов, Ненад Антонијевић, Драган Цветковић и Лука Тадић.

¹⁷ Аутори изложбе и каталога: Јасмина Тутуновић Трифунов и Гавро Буразор, кустоси Музеја жртава геноцида.

стављени су на изложби „Прећутани злочин: зверства албанских квислинга над Србима и Јеврејима на Косову и Метохији у Другом светском рату” Ненада Антонијевића, док изложбе „Козара 1942”¹⁸ и „Срем 1942”¹⁹ сведоче о злочинима НДХ. Злочине Трећег Рајха на територији окупираних Србије, представили су, кроз изложбене поставке, Дејан Ристић: „Сећања из пепела: Народна библиотека Србије 1941–2021” и Раде Ристановић: „Терор и страдање у Београду у току Другог светског рата”.

Кустоси Музеја Јасмина Тутуновић Трифунов и Ненад Антонијевић учествовали су у реализацији савременог музеолошког пројекта „Виртуелни Музеј Јасеновац: логор смрти, земља живих”.²⁰ Из новије продукције Музеја, страдању најосетљивијих група становништва, деце, жена и старих лица у Другом светском рату посвећене су изложбе „Повратак: прича која траје” Јасмине Тутуновић Трифунов и „Ратне хероине” Биљане Марцојевић.

Изложбом „Мостови светлости”, 2023. године Никола Радосављевић је, кроз различите облике уметничког изражавања (скулптуре, рељефе, графике, уметничке слике и инсталације) из Збирке уметничких дела Музеја, представио специфичан начин меморијализације и сећања на жртве изражен кроз уметничка дела.

Музеј жртава геноцида је уложио вишегодишњи напор да се 2024. године реализује стална изложбена поставка „Пребиловци: 1941” у Дому културе у херцеговачком селу Пребиловци, стварном и иконичном месту страдања српског народа, како у време НДХ, тако и у грађанском рату у Југославији у последњој деценији прошлог века.²¹

Плакат за изложбу „Виртуелни музеј Јасеновац: логор смрти земља живих”, Српски културни центар у Паризу, 2022.

¹⁸ Аутори изложбе и каталога: Бојан Арбутина, Марина Љубичић Богуновић и Борис Радаковић.

¹⁹ Аутори изложбе и каталога: Бојан Арбутина и Радован Сремац.

²⁰ Дарко Николић и Богдан Шпањевић, „Виртуелни музеј 'Јасеновац логор смрти – земља живих' у Новомученици, ур. Јован Ђулибрк и Стефан Радојковић (Београд: Музеј жртава геноцида: Одбор за Јасеновац Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве, 2021), 105–111.

²¹ Аутори изложбе и каталога: Јасмина Тутуновић Трифунов, Драгослав Илић, Предраг Лозо и Бојан Арбутина.

Документарни и играни филмови и емисије

Током претходне три деценије, Музеј жртва геноцида је настојао да сведочанства о страдању цивилног становништва у Другом светском рату забележи и кроз документарне и документарно-игране филмове и телевизијске емисије, као и кроз аудио-снимке, емитоване у радијским програмима. У сарадњи са преживелим заточеницима концентрационих логора у НДХ, запослени у Музеју су, као аутори, стручни консултанти или гостујући стручњаци реализовали низ емисија у продукцији Музеја жртва геноцида или других продуцентских кућа и удружења (РТС, РТРС, ТВ Прва, Фондација „Пријатељ Божији”, TV ORF и други).²² Неки од поменутих пројеката су документарни филмови *Пакао НДХ* Вељка Ђурића и Драгана Ђирјанића, *Свједочим злочин над злочинима* Мире Лолић Мочовић и *Два лица рајна* Зорана Добрића, као и телевизијски серијал *Цркве у њламену* Саве Самарџића, емитован на ТВ „Храм” 2021. године.

Манифестација Музеја жртва геноцида „Култура сећања”, Зрењанин, 2023.

Временом, указала се потреба да се, као пратећи материјал уз изложбе и, истовремено, као квалитетан допунски наставни материјал за рад у школама, реализују документарно-играни филмови. Прилагођено трајању и форми школског часа, тема Холокауста представљена је у филму *Пејто њисмо Хилде Дајч*, страдање цивила на Козари у току Другог светског рата филмом *Две Бранкове Козаре*, док је стрељању у Крагујевцу 1941. године посвећен филм *Србија већа од сјраха: ѡредавање о ѡишини ѡрофесора Павловића*. Током 2024. године, из музејске продукције, представљен је и филм *Крси на Косову*. Аутор поменутих филмова је Ивица Видановић, а у реализацији су, као стручни консултанти, учествовали

²² Милинко Чекић, Ненад Антонијевић, Јасмина Тутуновић Трифунов, *Лојорашци: сјоменица: шездесет ѡдина чувања сећања на злочине ѡноцида ѡочињене у Независној Држави Хрвајској ѡоком Друјој свейској рајна* (Београд: Удружење логораша и потомака Јасеновац систем логора геноцида у Независној Држави Хрватској: Музеј жртва геноцида, 2019), 177–179.

кустоси и стручни сарадници Музеја. Сви филмови су доступни публици у слободном приступу на интернет претраживачима.

Најава играно-документарног филма „Крст на Косову” у Пребиловцима, 2025.

Закључак

Музеј жртава геноцида, од оснивања 1992. и почетка редовне делатности 1995. године, настоји да, кроз различите активности, сачува сећање на велике ратне злочине и злочине геноцида извршене на територији некадашње Југославије. Упркос чињеници да је тежиште истраживања Други светски рат, Музеј кроз изложбenu и издавачку делатност, као и пројекте заштите и обнове постојећих меморијала и предлога за постављање нових, истражује и тежи да сачува сећање на значајне догађаје из историје српског, ромског и јеврејског народа у Првом светском рату, али и у ратовима за југословенско наслеђе у последњој деценији XX века. Уз богату научно-истраживачку и издавачку делатност, тематске изложбе и документарне филмове и емисије, као и образовне пројекте који се у различитим видовима организују за ученике, наставнике и грађанство, Музеј настоји да негује културу сећања на страдале у ратовима у прошлом веку. Осим тога, кроз свакодневни рад на ревизији пописа „Жртве рата 1941–1945” поименично уписује све жртве Другог светског рата, без обзира на њихову националну, верску, идеолошку или војну припадност, што представља неопходан услов за објективно сагледавање историје југословенског простора у прошлом веку.

Литература

1. Bojković, Slađana, Miloje Pršić i Radovan Pilipović. *Izveštaji o velikom zločinu. 2. Dokumenti o austro-ugarskim zverstvima uoči i posle Kolubarske bitke*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2014. (na ćirilici)
2. Bojković, Slađana i Miloje Pršić. *Izveštaji o velikom zločinu: dokumenti o austro-ugarskim zločinima uoči i posle Cerske bitke*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2014. (na ćirilici)
3. *Deset godina Muzeja žrtava genocida nad Srbima, Jevrejima i Romima*, prir. Milan Bulajić. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2003.
4. Đurić, Veljko Mišina, prir. *General Milan Nedić i domaća uprava u Srbiji 1941–1944. godine: naučni pogledi*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2017. (na ćirilici)
5. Đurić, Veljko Mišina, ur. *Prve dve decenije Muzeja žrtava genocida*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2015. (na ćirilici)
6. *Jasenovac, sistem ustaških logora smrti: saopštenja sa Okruglog stola održanog u Beogradu 23. 4. 1996*, Muzej žrtava genocida [i] Institut za savremenu istoriju; urednik Miloš Hamović. Beograd: Muzej žrtava genocida, 1997.
7. Lukić, Nenad. *Srbi zarobljenici u nemačkim logorima 1915–1919. godine: popis umrlih*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2021. (na ćirilici)
8. *Mađarski ratni zločini 1941–1945: presude jugoslovenskih sudova*, prir. Đorđe Lopičić. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2010. (na ćirilici)
9. *Nemački ratni zločini 1941–1945: presude jugoslovenskih sudova*, prir. Đorđe Lopičić. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2009. (na ćirilici)
10. Nikolić, Darko i Španjević Bogdan. „Virtuelni muzej Jasenovac: logor smrti – zemlja živih”. U *Novomučenici: poliperspektiva V: zbornik radova*. Ur. Jovan Ćulibrk i Stefan Radojković, 105–111. Beograd: Muzej žrtava genocida: Odbor za Jasenovac Svetog arhijerejskog Sabora Srpske Pravoslavne Crkve, 2022. (na ćirilici)
11. *Preisptivanje Srebrenice: zbornik radova sa naučno-stručnih skupova o Srebrenici 2015. i 2016. godine*, urednici Nenad Antonijević, Aleksandar Pavić. Beograd: Muzej žrtava genocida: Fond Strateške kulture Moskva, Predstavništvo Republike Srpske u Srbiji, 2017. (na ćirilici)
12. Simić, Nataša. *Bibliografija izdanja Muzeja žrtava enocida (1992–2022): Bibliography of the editions of the Genocide Victim's Museum (1992–2022)*. Beograd: Muzej žrtava genocida; Belgrade: Genocide Victims Museum, 2022.
13. Simić, Nataša. *Biobliografija Jovana Mirkovića*: Biobibliography of Jovan Mirković (1943–2020). Beograd: Muzej žrtava genocida; Belgrade: Genocide Victims Museum, 2024.
14. Tutunović Trifunov, Jasmina. „Zašto su neophodni obrazovni programi o stradanju najmlađih u ratovima?”. *Godišnjak za istraživanje genocida* br. 12/2 (2020), 375–389. (na ćirilici)

15. Čekić, Milinko, Nenad Antonijević i Jasmina Tutunović-Trifunov. *Logoraši: spomenica: šezdeset godina čuvanja sećanja na zločine počinjene u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj tokom Drugog svetskog rata*. Beograd: Udruženje logoraša i potomaka Jasenovac – sistem logora genocida u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj; Muzej žrtava genocida, 2019. (na ćirilici)
16. Šeatović, Gordana. *Biblioteka Muzeja žrtava genocida: prvih 15 godina (2007–2022): Genocide Victims Museum's library: the first fifteen years (2007–2022)*. Beograd: Muzej žrtava genocida; Belgrade: Genocide Victims Museum, 2023.

Ясмина Тутунович Трифунов

Музей жертв геноцида

Белград

jasmina.tutunovic@muzejzrtavagenocida.rs

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ МУЗЕЯ ЖЕРТВ ГЕНОЦИДА В СОХРАНЕНИИ КУЛЬТУРЫ ПАМЯТИ О ЖЕРТВАХ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Аннотация: Музей жертв геноцида, являясь основным учреждением по развитию культуры памяти о жертвах геноцида, совершённого против сербов, евреев и цыган во Второй мировой войне, уже более трёх десятилетий стремится посредством многочисленных мероприятий, предназначенных для различных социальных и возрастных групп, подчеркнуть необходимость и важность развития культуры памяти о событиях, формировавших историю сербского народа в прошлом столетии. С 1998 года, когда были организованы первые семинары для учителей истории, посвящённые военным преступлениям и геноциду, совершённым во время Второй мировой войны на территории Югославии, Музей проводит разнообразные образовательные мероприятия для студентов, преподавателей и общественности. Среди них: экспертные лекции и форумы, семинары и научные конференции, а также публикация и презентации музейных и других изданий по данной тематике. Коллекция архивных материалов, а также книжный фонд специальной библиотеки Музея, насчитывающий около 10 000 монографий и периодических изданий, представляют исключительную ценность для исследователей истории Югославии. Тематические выставки, посвящённые страданиям сербского народа в Первой и Второй мировых войнах, а также войнам за югославское наследие в последнее десятилетие прошлого века, демонстрируемые в стране и за рубежом, а также документальные и документально-игровые фильмы и передачи, созданные Музеем или в сотрудничестве с другими учрежде-

ниями и доступные на интернет-платформах, представляют собой важный элемент сохранения и развития культуры памяти о страданиях сербского народа в XX веке.

Ключевые слова: Музей жертв геноцида, Вторая мировая война, Специальная библиотека Музея жертв геноцида.

Jasmina Tutunović-Trifunov

Genocide Victims Museum

Belgrade

jasmina.tutunovic@muzejzrtavagenocida.rs

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE GENOCIDE VICTIMS' MUSEUM IN FOSTERING A CULTURE OF REMEMBRANCE OF SECOND WORLD WAR VICTIMS

Summary: The Genocide Victims' Museum, as the central institution dedicated to fostering the culture of remembrance of the genocide committed against Serbs, Jews, and Roma during the Second World War, has for more than three decades engaged in a wide range of activities aimed at various social and age groups, in order to emphasize the need and importance of nurturing remembrance of the events that marked Serbian history in the 20th century. Since 1998, when the first seminars for history teachers were organized on war crimes and acts of genocide committed on the territory of Yugoslavia during the Second World War, the Museum has organized numerous educational programs for students, educators, and the general public. These include expert lectures and public forums, seminars, academic conferences, as well as the publication and promotion of the Museum's own works and those of other institutions on related topics. The Museum's archival collections, along with the holdings of its special library, comprising approximately 10,000 monographic and serial publications, represent an invaluable resource for scholars researching the history of Yugoslavia. Thematic exhibitions on the suffering of the Serbian people during the First and Second World Wars, as well as during the Yugoslav Wars in the 1990s, have been presented both domestically and internationally. Furthermore, documentary and docu-drama films and programs, produced by the Museum or in collaboration with partner institutions and made available via online platforms, constitute a vital contribution to preserving and nurturing the culture of remembrance of the Serbian people's suffering throughout the 20th century.

Keywords: Genocide Victims' Museum, Second World War, special library of the Genocide Victims' Museum.

Дејан Мотл

ЈУ Спомен-подручје Доња Градина
Доња Градина – Козарска Дубица
dejanmottl@jusp-donjagradina.org

УДК 94:341.485(=411.16)(497.5+497.6)"1941/1945"(093)

341.485-058.65:929 Волнер И.

„ПИСМА ИЗ ЛОГОРА”: РАДИОНИЦА ЗА УЧЕНИКЕ СРЕДЊИХ ШКОЛА

Сажетак: Јавна установа Спомен-подручје Доња Градина, осим истраживачке дјелатности, бави се и презентацијом и педагошком дјелатношћу. Од 2015. године активно се одржавају радионице за ученике средњих школа из Приједора и Козарске Дубице. Циљ радионица је да ученицима на другачији начин прикажу карактер Независне Државе Хрватске и злочини који су у њој почињени због различитости вјере или расе. Радионица коју овдје представљамо носи назив „Судбина Иве Волнера (Wollner) – писма из логора” и одржана је прошле године за ученике ЈУ Гимназија „Свети Сава” из Приједора и Средњошколског центра „Никола Тесла” из Козарске Дубице. Ученицима је представљена загребачка јеврејска породица Волнер, а кроз читање писама младића Иве упознати су са страхотама режима Независне Државе Хрватске. Иво је од почетка маја 1941. па до смрти, у мају 1944, слао писма родитељима из неколико логора у којима је био интерниран. Овим појединачним и личним примјером, ученицима посредно се представља бруталност усташког режима.

Кључне ријечи: НДХ, концентрациони логори, усташе, Холокауст, Јасеновац, Госпић, логор Даница.

Јавна установа Спомен-подручје Доња Градина, осим истраживачке дјелатности, бави се и презентацијом и педагошком дјелатношћу. Поред свакодневног педагошког рада с посјетиоцима школског узраста, од 2015. године кустоси у овој јавној установи држе и радионице за ученике средњих школа из Приједора и Козарске Дубице. Циљ радионица је да се ученицима на другачији начин прикаже карактер Независне Државе Хрватске и злочини који су почињени због различитости вјере, расе или мишљења. Радионица коју представљамо у овом тексту носи назив „Судбина Иве Волнера (Wollner) – писма из логора”, која је одржана 2024. године са ученицима ЈУ Гимназија „Свети Сава” из Приједора и ЈУ Средњошколског центра „Никола Тесла” из Козарске Дубице. Број

ученика који су похађали радионицу је 44. Ученицима је представљена загребачка јеврејска породица Волнер, а кроз читање писама младића Иве сазнали су о страховатама режима Независне Државе Хрватске. У Јеврејском историјском архиву у Београду налази се збирка дописних карти и логорских дописница из периода Независне Државе Хрватске. Пронашли смо 24 дописнице које Иво Волнер послао, најчешће родитељима, из различитих логора. Дописнице из Копривнице и Госпића су дописне карте које су биле у употреби у Краљевини Југославији, док су дописне карте из јасеновачких логора биле посебне дописно-повратне карте штампане за усташке логоре. На већини дописница видљив је отисак печата да су писма цензурирана, тако да из њиховог текста не можемо сазнати стварне осјећаје овог младића.

Породица Волнер

Иво Волнер је рођен у Загребу 24. јула 1920. године. Био је студент и члан Јеврејског пјевачког друштва „Ахтуд”. На концерту овог друштва, одржаног у фебруару 1940. године, Иво је изводио клавирску пратњу за оперског пјевача Леа Мирковића Фридмана (Friedmann).¹ Отац Густав (Gustav) и мајка Маргит (Marguerite) осим њега имали су и ћерку Миру, рођену у Загребу 19. јануара 1923. Густав је заједно с братом Хугом (Hugo) држао велетрговину „Хуго Волнер и друг” (Hugo Wollner i drug), која се налазила у тадашњој Николићевој улици на броју 14. Хуго је био ожењен Елзом (Elsa) с којом није имао дјеце.²

Након упознавања са овом породицом ученици се упознају и са расним законима које су власти Независне Државе Хрватске донијеле 30. априла 1941. године и законима по којим је становништво јеврејског поријекла дискриминисано и сама егзистенција доведена у питање. Веома брзо су усташке власти почеле хапсити и депортовати Јевреје у логоре. Прво веће хапшење у Загребу десило се 29. маја 1941. године. Радило се о групи од 165 јеврејских младића од 17 до 25 година старости, средњошколаца, студената и чланова спортских удружења. Већ сутрадан ова група је преко Крижевца депортована у Копривницу. Њима је речено да ће неколико седмица боравити на ђачкој радној обавези и да ће се након тог периода вратити кући.³ Међу њима био је и Иво Волнер.

¹ Tamara Jurkić Sviben, „Glazbenici židovskoga podrijetla u sjevernoj Hrvatskoj od 1815. do 1941. godine” (doktorska teza, Sveučilište u Zagrebu, 2016), 318.

² Milo Zeev, *Tako je to bilo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: (1941-1945) sa opširnim historijskim pregledom toga razdoblja* (Beograd: Ivica Eskenazi, 2004), 163.

³ *Antifašistički vjesnik*, pristupljeno 3. 2. 2023, <https://www.antifasisticki-vjesnik.org>. Родитељи су

Писма из Копривнице

Логор Даница код Копривнице основан је у другој половини априла 1941. Био је смјештен у некадашњој Фабрици хемијских производа „Даница” која се налазила на сјеверној периферији града. Поред је пролазила жељезничка пруга, а директан колосијек је, због потреба индустрије, улазио у саму индустријску зону.⁴ Задатак да од напуштених индустријских објеката формира логор добио је усташки емигрант Мартин Немец.⁵ У логору је било заточено највише Срба и Јевреја. Било је и нешто комуниста као и припадника лијевог крила Хрватске сељачке странке. Осим мушкараца у логор су депортовани и жене и дјеца.⁶ Оснивањем логора смрти Госпић–Паг–Јадовно, логор Даница се брзо празнио, али и поново пунио. У априлу 1942. године логор је расформиран.⁷

Након што се упознају са кратким историјатом овог логора ученицима се дају дописнице које је Иво одавде слао својим родитељима. Од укупно 12 сачуваних дописних карти ученицима представљено је пет. Затим су читали писма и наводили шта им је у сваком од њих привукло пажњу. Када би уочили да се на њима налази службени отисак, да су прегледане тј. да су цензурисане објашњава им се како су поједини младићи успијевали да заобиђу цензуру и својим породицама предоче стварне услове у којима су боравили у логору Даница. Тако је Мишо Монтиљо својој породици написао „Поздрав од Фамбриа и Хафтуна”, што на ладинском језику значи „поздрав од глади и батина”.⁸

упутили писмо министру унутрашњих послова у којем моле да се дјецци дозволи одлазак кући јер су са собом понијела љетну гардеробу, а зима се већ полако приближава. Писмо није датирано, али се из садржаја може претпоставити да је писано у другој половини септембра, када већина омладинаца више није била у животу.

⁴ Franjo Horvatić, „Logor Danica u Koprivnici”, *Podravski zbornik*, br. 1 (1975), 43.

⁵ Марко Ручнов, *Зашићо Јасеновац* (Доња Градина: Спомен-подручје Доња Градина, 2022), 328. Мартин Немец (Копривница, 1890 – Копривница, 1947) био је некадашњи трговац брашном. Пребјегао је, 1933. године, у Мађарску у усташки камп у Јанка Пусти, гдје пролази терористичку обуку. Око 14. априла 1941. вратио се у Хрватску и постао повјереник за град и котар Копривницу гдје убрзо оснива логор Даница. Истицао се хапшењима и мучењима логораша Данице, али и грађана Котара. Послије рата је осуђен на смрт. Казна је извршена вјешањем 17. марта 1947. године у кругу некадашњег логора.

⁶ Mirko Peršen, *Ustaški logori* (Zagreb: Globus, 1990), 70.

⁷ Mirko Peršen, *Ustaški logori*, 72, 75.

⁸ Blanka Montinjo, „Bratu Miši Montinju”, *Novi Omanut* br. 34/35 (maj-avg. 1999), 21. <https://jadovno.com/hapsenje-165-zidovskih-omladinaca-u-zagrebu-u-svibnju-1941-godine/?lng=lat> (preuzeto 15. 2025).

Волнерова дописница из Копривнице

Писма из Госпића

Почетком јула 1941. јеврејски младићи из Загреба, као и многобројни други заточеници логора Даница, у сточним вагонима су допремљени у Госпић, где је био формиран нови логор. У згради Окружног суда се налазио управни апарат логора, а ћелије казнионице су коришћене за затварање депортованих људи. За разлику од логора Данице, госпићка група логора основана је искључиво с циљем физичког уништавања. Из Госпића, тј. зграде суда, који је служио као сабирни логор, људи су спровођени у неки од дислокација логора у којем су убрзо били ликвидирани. Највише их је погубљено на планини Велебит гдје је био логор Јадовно. Тијела убијених су бацана у неку од бројних оближњих јама. Дио заточеника спроведен је до Карлобага, а затим бродовима превожен на острво Паг. Ту су одвајани мушкарци од жена те упућивани у логор Слана односно Метајна. До краја августа 1941. године, госпићка група логора је затворена јер је италијанска војска окупирала територију на којој су се они налазили.⁹

У логору Јадовно ће се већини од 165 јеврејских младића изгубити траг. Група, у којој је уз Иву било још девет његових пријатеља, захваљујући школском другу, усташком натпоручнику Јанку Михаловићу,¹⁰ након неколико дана боравка у логору Јадовно издвојена је и враћена у

⁹ Види више у: Ђуро Затезало, *Јадовно. Књ. 1. Комплекс усташких логора 1941* (Београд: Музеј жртва геноцида, 2007).

¹⁰ Марко Ручнов, *Зашто Јасеновац (Доња Градина: Спомен-подручје Доња Градина, 2022)*, 313. Јанко Михаловић, усташки натпоручник био је задужен за политичке заточенике казнионице у Госпићу. Непосредно је одлучивао о одвођењу пристиглих Срба и Јевреја у логоре на Пагу и Јадовно или казнионицу у Окружног суда. Још на жељезничкој станици у Госпићу дочекивао је транспорте и правио селекцију. Након затварања логора у Госпићу постао је командант усташког логора у Јастребарском. Године 1944. побјегао је у Италију гдје је служио као авијатичар. Након рата је проглашен за ратног злочинца. Ђуро Затезало, *Јадовно. Књ. 1. Комплекс усташких логора 1941*. (Београд: Музеј жртва геноцида, 2007), 107.

казнионицу у Госпићу. Сутрадан су одређени за радну групу која је имала задатак да чисти улице Госпића.

Од пет дописница из Госпића ученицима су представљене двије. Запажање ученика је да, и поред бољих услова него што су били у логорима Даница и Јадовно, Иво, заобилазећи цензуру, родитељима пише да га покушају извући одатле јер је свјестан да би ускоро могао бити одведен на неко друго мјесто одакле то неће бити могуће.

Волнерова дописница из Госпића

Дописнице из Јасеновца и Старе Градишке

За мјесто новог логора одабрано је Лоњско поље, које је припадало њемачкој утицајној зони. Близина ријека Саве и Струга испоставила се као идеална за формирање новог логора. То је онемогућавало бијег из логора, као и евентуалне покушаје напада на њега. Осим тога, то се подручје налазило на мјесту додирних тачака неколико регија (Поткозарја, Баније и западне Славоније) у којима је српско становништво чинило знатан удио. Усташама је то омогућило брзо и лако довођење становништва из ових подручја, а депортације су се могле вршити пјешнице, камионима или уз помоћ запрежних кола. Постојала је жељезничка повезаност тог подручја са готово свим крајевима Независне Државе Хрватске, јер је жељезничка пруга Загреб–Београд пролазила кроз сједиште новог логора. Логор је у почетку био смјештен изван насеља Јасеновац, на локацијама Крапје и Брочице, удаљеним неколико километара од Јасеновца. Радило се о логорима I и II у систему концентрационог логора Јасеновац, смјештеним уз саму обалу ријеке Струг. Средином децембра 1941, на одузетом имању српске породице Бачић, које се простирало на источној страни насеља Јасеновац и лијевој обали Саве, на површини од 125 ха, подигнут је Логор III. Почетком 1942. године усташе су у, запад-

ном дијелу мјеста Јасеновац, постојеће складиште жита и још неке објекте оградиле бодљикавом жицом и ту основале нови логор, који је назван Логор IV Кожара. Логор V у Старој Градишци настао је почетком 1942, претварањем објеката бивше казнионице у концентрациони логор.¹¹

Из логора у Старој Градишци и Јасеновцу сачувано је шест дописница. То су биле карте израђене од картона пресавијеног по средини. Прва половина карте била је намијењена за заточеника и на њој се исписивало име и презиме приматеља, а на полеђини су се налазиле отиснуте линије на којима се писао текст. Друга половина је била повратна карта предвиђена да је приматељ откине и на њој напише свој одговор заточенику који ју је послао. Дописне карте су имале одштампано заглавље које се временом мијењало.¹² Карте су садржавале и отиснуте рубрике: „Шаље заточеник: Група: ...”, док је испод стајало „Име и презиме ...”; Дописница из Старе Градишке садржавала је следеће: „Шаље: заточеник бр. ...” те „Име и презиме: ...”. Карте су имале и одштампано упутство: „Саобћења на хрватском језику, обитељске нарави до 20 ријечи” као и податак да су оне „награда за добар рад и владање”.¹³

Након што су се упознали са кратким историјатом концентрационог логора Јасеновац ученици су добили двије карте да их анализирају. На првој карти, посланој из Старе Градишке, запажају да Иво тражи од родитеља да му пошаљу у логор хармонику. Након разматрања схватају да му је његово умијеће свирања олакшало боравак у логору. У другој дописници уочавају да она, први пут, није насловљена на његове родитеље, него на пословног партнера његовог оца, којем Иво изражава велику захвалност на пакету хране који му је послао. Ученици се потом упознају са судбином чланова његове породице који су депортовани у логор у Аушвицу, који је успјела само његова сестра Мира да преживи. Такође сазнају и да је у логору стално владала велика глад и да се у дописницама моли најчешће за пакет с храном.

Ивин положај у логору је донекле био олакшан околностима у којима је често знао забављати усташе свирајући им хармонику. Међутим, почетком јуна 1944. године усташе су га повеле на неку забаву у Босанску Дубицу гдје им је требао свирати. Сутрадан су донијели његово тијело

¹¹ Више види у: Ivo Goldstein, *Jasenovac* (Zagreb: Fraktura, 2018).

¹² Заповједништво сабирних логора, Заповједништво сабирних логора у Јасеновцу, Заповједништво сабирног логора Јасеновац, Заповједништво сабирног логора Стара Градишка итд.

¹³ Maja Kućan, *Jedinomoje i ostali: pisma iz logora* (Jasenovac: Spomen-područje Jasenovac, 2010), 12-13.

уз образложење да је покушао побјећи.¹⁴ Од оне групе од 165 јеврејских омладинаца Други свјетски рат успјела су преживјети само тројица.

Волнерова дописница из Јасеновца

Закључак

Након разговора са ученицима закључујемо да о Холокаусту у Независној Држави Хрватској постоје бројна свједочења, документи и докази. Дописнице које је писао Иво Волнер страдању јеврејског народа дају један лични, индивидуални карактер. Иако цензурисане, из садржаја дописница можемо осјетити топлину, љубав и бригу једног младића за своју породицу као и борбу да се у лошим временима преживи. Осим личних емоција из логорских дописница сазнајемо понешто и о условима у логорима као и сталној потреби за храном. Судбину Иве Волнера и његове породице, дијелиле су многе јеврејске породице на подручју НДХ.

Литература

1. Goldstein, Ivo. *Jasenovac*. Zagreb: Fraktura, 2018.
2. Horvatić, Franjo. „Logor Danica u Koprivnici”. *Podravski zbornik* br. 1 (1975): 43–55
3. Jurkić Sviben, Tamara. „Glazbenici židovskoga podrijetla u sjevernoj Hrvatskoj od 1815. do 1941. godine”. Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2016.
4. Kućan, Maja. *Jedinomoje i ostali: pisma iz logora*. Jasenovac: Spomen-područje Jasenovac, 2010.

¹⁴ Ivo Goldstein, *Jasenovac*, 714.

5. Montinjo, Blanka. „Bratu Miši Montinju”, *Novi Omanut* br. 34/35 (maj-avg. 1999), 21. <https://jadovno.com/hapsenje-165-zidovskih-omladinaca-u-zagrebu-u-svibnju-1941-godine/?lng=lat> (preuzeto 15. jula 2025).
6. Peršen, Mirko. *Ustaški logori*. Zagreb: Globus, 1990.
7. Ručnov, Marko. *Zašto Jasenovac*. Donja Gradina: Spomen-područje Donja Gradina, 2022. (na ćirilici)
8. Zatezalo, Đuro. *Jadovno. Knj. 1. Kompleks ustaških logora 1941*. Beograd: Muzej žrtava genocida, 2007. (na ćirilici)
9. Zeev, Milo. *Tako je to bilo u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: (1941-1945): sa opširnim historijskim pregledom toga razdoblja*. Beograd: Ivica Eskenazi, 2004.
10. www.antifasisticki-vjesnik.org (preuzeto 15. 7. 2025).

Деян Мотл

Мемориални комплекс «Доня Градина»

Доня Градина - Козарска-Дубица

dejanmotel@jusp-donjagradina.org

«ПИСЬМА ИЗ ЛАГЕРЯ»: ЗАНЯТИЯ ДЛЯ УЧЕНИКОВ СРЕДНИХ ШКОЛ

Аннотация: Государственное учреждение Мемориальный комплекс «Доня Градина», помимо исследовательской деятельности, также занимается презентационной и педагогической деятельностью. С 2015 года для старшеклассников Приедора и Козарской Дубицы активно проводятся тематические занятия. Цель мероприятий — по-новому представить учащимся историю Независимого государства Хорватия и преступления, совершённые им на религиозной и расовой почве. Занятие, который мы здесь представляем, называется «Судьба Иво Воллнера (Wollner) — письма из лагеря», оно прошло в прошлом году для учащихся гимназии «Свети Сава» в Приедоре и средней школы «Никола Тесла» в Козарской Дубице. Учащиеся познакомились с еврейской семьёй Воллнер из Загреба, и, читая письма молодого Иво, мы узнаем об ужасах режима Независимого государства Хорватия. С начала мая 1941 года и до своей смерти в мае 1944 года Иво отправлял письма родителям из нескольких лагерей, в которые он был интернирован. Этот личный пример знакомит учащихся с жестокостью режима усташей.

Ключевые слова: Независимое государство Хорватия (НДХ), концентрационные лагеря, усташа, Холокост, Ясеновац, Госпич, лагерь Даница.

Dejan Motl

Donja Gradina Memorial Site

Donja Gradina

dejanmotl@jusp-donjagradina.org

“LETTERS FROM THE CAMP” : WORKSHOP FOR HIGH SCHOOL STUDENTS

Summary: The Public Institution Donja Gradina Memorial Site actively engages in educational and presentation work, complementing its research initiatives. Since 2015, the institution has consistently conducted workshops for high school students from Prijedor and Kozarska Dubica. These workshops aim to convey, in a distinctive and personalized manner, the nature of the Independent State of Croatia (NDH) and the atrocities perpetrated within its borders based on religious or racial discrimination. The specific workshop detailed herein, titled “The Fate of Ivo Wollner – Letters from the Camp”, was recently conducted for students from the Sveti Sava Grammar School in Prijedor and the Nikola Tesla Secondary School Center in Kozarska Dubica. Students were introduced to the Wollner family, a Jewish family from Zagreb. Through the reading of letters authored by Ivo Wollner, a young man interned in various camps from early May 1941 until his death in May 1944, participants gained insight into the horrors of the NDH regime. These deeply personal correspondences provided students with a vivid illustration of the Ustaše regime’s brutality.

Keywords: NDH, concentration camps, Ustaše, Holocaust, Jasenovac, Gospić, Danica camp.

„ЈАСЕНОВАЦ, МОЈА ПРИЧА”: ИЗЛОЖБА РАДОВА УЧЕНИКА И РАДНИКА УГОСТИТЕЉСКО- -ЕКОНОМСКЕ ШКОЛЕ ПРИЈЕДОР

Сажетак: Поводом 80 година од пробоја јасеновачких логораша приређена је изложба и пратећи каталог под називом *Јасеновац, моја њрича*. Угоститељско-економска школа Приједор има 16 одјељења и преко 60 радника, па је било значајно пронаћи начин како допрети до свих и мотивисати их да истраже своју породичну историју која, по закону вјероватноће, мора бити повезана са логором Јасеновац, козарским страдањем и збјеговима. Након предочене јасеновачке голготе, која је почела на Романији, ученици у Крајини почели су схватати важност приче о прецима, али и о непоузданости сјећања и значају записивања и документовања важних догађаја у свим временима. Када су почели пристизати први радови, разговарало се о утиску које су приче оставиле на њих, недоследностима и подацима које је потребно допунити. На тај начин је критички пропитивано сјећање и запис о њему, а доживљај прочитаног упоређиван са оним што је доступно у школским уџбеницима. Циљ свега био је дати име и лице некоме ко је у причи дотад био само прадеда, прабаба, далека тетка, стриц. Иако је ученике врло тешко мотивисати, резултат је ипак био 28 прича које су написали професори, директор, библиотекар и ученици и ненаставно особље који су дотад били мање или више упознати са логором Јасеновац у историји њихових породица. Наглашено је да циљ није да се пробуди мржња и осветољубивост, него да се сачува успомена на настрадале и стекне оријентир у важном историјском тренутку у којем живимо.

Кључне ријечи: култура сјећања, геноцид у Јасеновцу, геноцид у НДХ, Козара, збјегови, школа као чувар сјећања.

Увод

Поводом 80 година од пробоја јасеновачких логораша приређена је изложба с пратећим каталогом под називом *Јасеновац, моја њрича*. Изложбом се настојало очувати сјећање и запис о њему, сјећање на голготу, страдања, а циљ свега није била мржња нити осветољубивост већ искључив о чување успомене на страдале.

Убивства невиног српског света, како наводи Мило Ломпар, била су распростра на разним тачкама злочиначке творевине НДХ, а у српској колективној свести, нажалост, „није освешћено да је геноцид – који симболизује Јасеновац – нови моменат српског културног обрасца, настао у XX веку; није опажно да је минимализовање и прекодирање историјског садржаја у комунистичким образложењима историјских догађаја у Другом светском рату превасходни облик *идеолошког инструментализације*, није препознато да је усташка држава била један од садржаја – никако једини – магистралног кретања хрватске политике...”¹

Синтагма култура сјећања односи се на активности којима се настоји сачувати успомена на претке. Оно што је у преовлађујућој усменој култури било уткано у свако биће и обликовано причом, пјесмом и народном умјетношћу, коју често зовемо традиција, данас мора да се учи, подстиче и повезује са важним историјским датумима. Страдање Срба у Другом светском рату на подручју НДХ, било је толиких размера да не би било ни етички, ни историјски, ни људски добро да се не сачува и да се не напишу све жртве и приче о њима, нарочито испричане од чланова породице. Према истраживању немачког дипломате, високо рангираног чиновника Трећег рајха, координатора војне и цивилне власти за Балкан Хермана Нојбахера, хрватски поход уништавања православних Срба спада у „најужаснија масовна убијања светске историје”.² Говорећи о прекрајању историје, Јован Јањић објашњава на које све начине квазиисторичари покушавају да умање број жртава и рехабилитују НДХ. Не само да игноришу историјске изворе о броју жртава чак и када су поименично идентификоване, већ их „одбацују као личност и као број, само уколико нађу да недостаје бар неки податак неопосредне идентификације. А за тим, иначе, како се види, предано трагају, с недвосмисленим циљем да се доведе у сумњу и умањи број идентификованих и предочених жртава у Јасеновцу. Не баве се анализом да ли је било и да ли јесте могуће идентификовати све жртве”.³

Управо из тих разлога значајна је свака акција која доприноси сјећању на жртве, нарочито ако тиме показује да су то личности, са надама и сновима, који су прекинути због нечије суровости, а при томе наши преци, неко од кога потичемо, без кога не бисмо постојали. Кроз

¹ Мило Ломпар, „Геноцид и српски културни образац – шта стоји иза покушаја релативи-зације Јасеновца?”, у *Јасеновац и ми: српска култура сећања на усташки злочин геноцида*, приредио Владимир Димитријевић (Нови Сад: Прометеј, 2022), 40–41.

² *Срби у мемоарима Хермана Нојбахера*, приредио Никола Живковић (Београд: Јасен, 2007), 85.

³ Јован Јањић, *Историја у лојору: рехабилитовање НДХ умањивањем броја жртва у Јасеновцу* (Београд: Фондација „За српски народ и државу”, 2023), 73.

конкретне акције сјећања требало би пробудити дух заједништва и блискости са живућим генерацијама и повезаност са прецима, односно са историјом свог народа. Истраживање породичне историје укључује истраживање докумената и фотографије, као и разговор са члановима породице, те умногоме показује непоузданост сјећања које није записано, обнављано и које се неријетко утапало у општу матрицу догађаја и њиховог тумачења. Управо са антрополошког аспекта говори Данило Трбојевић, који наводи да групно, локално и национално сјећање никада раније није било од такве важности као што је то случај данас. Свака модерна држава увелико ради на томе да кроз своје институције обликује сећање својих грађана и на тај начин можда и учини друштво хомогенијим и поред мултикултурализма који је данас заступљен.⁴

Рад са ученицима на тему Јасеновца

Радећи са ученицима на тему Јасеновца намјера је била заинтересовати их за претке којих се, углавном, не сјећају, и упутити их у *критичко и промишљање* (још једна модерна синтагма)⁵ о догађајима у Другом свјетском рату и посљедицама које су претрпјеле све генерације. Приступ проблему могао је бити демографски, економски, психолошки, политички, историјски, географски, религијски, социолошки, а тумачили смо га у зависности од тога шта преовлађује у тексту. Намјера је била да схвате позицију и улогу појединца коју он може имати без обзира на то да ли је жели, као и чињеницу да се сваким поступком опредељујемо за добро или зло. Питање достојанства човјека у времену страдања анализирали смо и кроз поређење са дјелом *Зашићо се нисте убили* Виктора Франкла, јеврејског психоаналитичара, који је прошао логорске тортуре.

Нарочито је било важно да ученици схвате вриједност живота у свим околностима, да сазнају како је могуће пронаћи снагу да се настави живјети након трауматизације и шта раздваја нашу генерацију од оних чија су прва сјећања из логора. Такође, циљ је био да се кроз упознавање са судбинама логораша упознају с појмом *емоционална интелијенција* те да освијесте и умију препознати сопствене емоције које се јављају у сусрету с овим причама. То су били бијес, гађење, невјерица, осветничко

⁴ Данило Трбојевић, *Сећање на зло* (Београд: Српски генеалогски центар: Музеј жртава геноцида, 2014), 14.

⁵ Како наводи Виолета Кецман пут до „складиштене” информације „подразумева активну критичку перцепцију (уместо некадашње пасивне, засноване на репродуктивном усвајању знања): селекцију, интерпретацију, анализу, евалуацију, као и продукцију и креативност...” Violeta Kecman, *Медијска писменост и критичко мишљење* (Београд: Clio, 2023), 12.

расположење, туга, сажаљење и запитаност. Појмови су били значајни као мотивациона снага која би покренула рационалан приступ теми геноцида, у смислу истраживања живота предака, али и теми опроштаја као лијека уз чију помоћ се наставља живот.

Оправдано је било запитати се да ли има смисла и сврхе да школа проводи програме културе сјећања јер, по правилу, ученици имају отпор према свему што долази као школска иницијатива. Такође, то су тешке теме које их не занимају и, по њиховим ријечима, далека су прошлост, мучне су, непотребне, узнемирујуће, незанимљиве, изазивају мржњу. Донекле бисмо се могли сложити са њиховом перцепцијом, али смо као педагози свесни да је на нама одговорност како ћемо нешто реализовати. Будући да је школа институција која пружа најмасовнију и систематску платформу за ширење неких садржаја, требало би дјецу да научи да је прошлост важна и да код њих пробуди интересовање за претке.

Настојали смо да на часовима буду присутни и наставници јер је свако од њих имао шта да каже о Јасеновцу и да својим ауторитетом подржи идеју библиотекара који је за ученике, најчешће, ненаставно особље, које сједи у библиотеци и позајмљује им књиге, без обзира на то што се упознају у првом разреду, организују радионице, излете, посјете и друге активности. Врло често школски библиотекар мора сарађивати са наставницима како би га ученици доживјели као интегрални дио њиховог образовања, а ово је била прилика да их ученици виде као особе које се сјећају својих предака и говоре о њиховом страдању.

Био је обавијештен и Савјет родитеља, затражена и њихова помоћ, али је родитеље као и ученике тешко мобилисати и постићи масовност. Свјесни смо да је ово последњи тренутак да запишемо сјећања, да их следећа генерација неће баштинити без нашег посредовања и да је потребно да се сви укључимо.

Сваки пројекат захтијева много труда на мотивисању ученика како би се приволило довољно појединаца који ће истрајати до краја. Организовано је по пет посјета сваком од 16 разреда, а разговори са колегама нису евидентирани. Један од начина мотивисања била је прича о мојим прецима, с обзиром на то да међу њима постоје страдали и преживјели у Јасеновцу, преци убијени на кућном прагу, мучени и убијени у логору Крушчица. Мајка мог дједа спаљена је са шесторо дјеце и још 15 чланова породице у кући, у селу Брезовице крај Пала. И очева и мајчина фамилија је пострадала тако да је право чудо што се последице неко родило. Намјера је била да ученици себе виде не као плод игре судбине него као Божји залог.

Реализација пројекта и утисци

Први текстови су пристигли од потомака преживјелих из Јасеновца, који су послије тог искуства наставили да храбро свједоче о свим дешавањима без обзира на одређени репресивни приступ државе. При посјетама разредима читали смо о мукама дјеце која су прошла све тортуре: од глади, жеђи, физичког и психичког злостављања, раздвајања од породица до покатоличавања и присиљавања да усвоје нови идентитет скројен по мјери НДХ-а. Ту су била и свједочења о приједорским селима Горњи и Доњи Јеловац, Јутрогашта, Гаревци, Ламовита па је дјечи било занимљиво помињање познатих топонима. Као и увијек, ученици који су пасивни размишљали су да ће неко други урадити задатак, без разумијевања значаја своје улоге. Било је право изненађење када би се појавио неко од њих и донио причу. Остали, већина, нису жељели да учествују, а разлог је био просто љеност. Уколико би родитељи потврдили да постоји предање морали би додатно да се ангажују што им је представљало непотребно замарање. Ипак, били су присутни на часовима и слушали су приче других.

Почеле су се појављивати и крхотине прича, одломци који нису могли ући у изложбу, јер не постоје основни подаци о жртви, а сам догађај је стао у једну или двије реченице. На пример, ученица је рекла како зна причу да је једна њена прабака спасена од логора јер ју је, док су у колони ишли према Јасеновцу, неко одгурнуо у јарак поред пута и рекао у ком је правцу Омарска, село поред Приједора. Нико више не зна како се та жена звала, нити постоје сродници које можемо питати. Ово спасавање, уз друге које знам, наводили смо као примјередомишљатости и трезвности у тренуцима шока, наглашавајући да је веома важно да знамо име те особе али, нажалост, за то је касно.

Занимљив је и примјер ученика који је рекао да зна породичну историју, има сроднике који су убијени у Јасеновцу, али не жели да пише о томе. Када смо желели да сазнамо разлог, из онога што је рекао и онога што је прећутао, стекли смо утисак да постоји емотивни набој који није желио да искаже у национално мјешовитом разреду. Једино што смо могли да урадимо јесте да га посавјетујемо да своју причу запише и сачува за будућа покољења.

У процес се укључио директор, наставници и ненаставно особље. Писали су о сродницима, али и о комшијама што је нарочито важно за породице које су се након рата одселиле у Војводину и више их се нико не сјећа. Неке од прича које смо добили испричане су и раније, али нису због тога мање вриједне. Под кровом школе нашле су заједничко мјесто са другим свједочењима.

Изложба је отворена 22. 4. 2025. године у холу школе и била је врло посећена. Касније су колеге из других школа довеле неколико разреда да виде изложбу па смо настојали да и њих упознамо са најзанимљивијим детаљима и заинтересујемо да запишу своју историју. У каталогу, који је пратио изложбу, на последњој страници је остављено мјесто за причу особе која је добила каталог на поклон.

Изложба „Јасеновац: моја прича”

Битно је изнијети неколико запажања из цијелог процеса, оно што је било најважније и, понекад, најстрашније. Ученици који су први до-нијели текстове били су потомци логораша који су јавно свједочили о страдању. Један број ученика до реализације овог пројекта није ни знао да су му преци били у Јасеновцу. Велики број ученика зна да је Јасеновац највеће српско стратиште, али нема никакав однос према томе јер не може да се поистовијети са настрадалима, нема емотивни доживљај. Детаљи су нестали, остала су општа мјеста у причама: бијег, паљење села, збјег, одвођење у логор, размјештање по хрватским селима, покатоличавање, повратак, тако да свака прича личи једна на другу. Једним дијелом ово се догађа јер жртве нису жељеле да говоре о свему, а другим дијелом јер је прошло превише времена и лична прича је постала заједничка, односно надомјештају се догађаји и утапају у општу слику која се препричава даље као истина. Наравно, ово не значи да је прича лажна, него само то да детаљи нису преживјели проток времена.

Најпоразније запажање је то да ни данас неке од жртава нису спремне да говоре јер се плаше и стиде. Намрле су се страха у Јасеновцу и још увијек су тамо заробљене. Нисмо много инсистирали на причи, али чак ни као анонимни такви људи нису хтјели да говоре. Понекад се осјетила и љутња у њиховим одговорима. Још један тренутак могао би се издвојити као побједа зла, а то је када је одговор жртве гласио да се „по томе не треба копати и зашто то некога интересује”. Ипак, нешто најтужније што може да се догоди јесте када се жртва упокоји и са собом однесе патњу коју није могла да исприча. Прабака једне ученице умрла је у октобру 2024. године, три мјесеца прије него смо започели пројекат и њену причу више нема ко испричати.

Иако су ученици исламске и католичке вјероисповијести били присутни и свакако је наглашено да су антифашисти свих вјера страдали у логорима, за шта имамо и доказе у причама, нико од ових ученика није се укључио у пројекат.

Каталог изложбе „Јасеновац: моја прича”

Закључак

Из рада на култури сјећања закључујемо да оно што дјеца уче у уџбеницима није довољно. Важно је у школе доводити историчаре из Меморијалног центра Доња Градина и посјећивати мјеста страдања, музеје, развијати љубав према историји, инсистирати на испитивању породичне историје. Такође, потребно је научити дјецу да воде биљешке, дневник и слично, како би се развила навика која ће касније постати свакодневица. Најважније од свега, потребно је дјецу научити да воле то што јесу, да воле своју земљу и своје претке, те да се истином боре против лажи и зла.

Литература

1. Janjić, Jovan. *Istorija u logoru: rehabilitovanje NDH umanjivanjem broja žrtva u Jasenovcu*. Beograd: Fondacija „Za srpski narod i državu”, 2023.
2. *Jasenovac i mi: srpska kultura sećanja na ustaški zločin genocida*, priredio Vladimir Dimitrijević. Novi Sad: Prometej, 2022. (na ćirilici)
3. Kecman, Violeta. *Medijska pismenost i kritičko mišljenje*. Beograd: Clio, 2023.
4. *Srbi u memoarima Hermana Nojbaheera*, priredio Nikola Živković. Beograd: Jasen, 2007. (na ćirilici)
5. Trbojević, Danilo. *Sećanje na zlo*. Beograd: Srpski genealoški centar: Muzej žrtava genocida, 2014.

Бранка Ковачевич

Высшая школа общественного питания и экономики г. Приедор

Приедор

branka_ninja@yahoo.com

«ЯСЕНОВАЦ, МОЯ ИСТОРИЯ»: ВЫСТАВКА РАБОТ УЧЕНИКОВ И СОТРУДНИКОВ ШКОЛЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ И ЭКОНОМИКИ Г. ПРИЕДОР

Аннотация: К 80-летию побега из концлагеря Ясеновац была подготовлена выставка и каталог под названием «Ясеновац, моя история». Школа общественного питания и экономики г. Приедор состоит из 16 отделений и более 60 сотрудников и поэтому было важно найти способ достучаться до каждого из них и мотивировать их к исследованию истории своей семьи, которая, согласно закону вероятности, должна быть связана с лагерем Ясеновац, побегам узников из лагеря и страданиями людей на горе Козара. После рассказа о голгофе в Ясеноваце, начавшегося на горе Романия, ученики из Карины начали понимать важность рассказов о предках, а также ненадежность памяти и важность постоянного документирования важных событий. Когда начали поступать первые работы, мы обсуждали, какое впечатление они на них произвели, замечали ли они, что в работах чего-то не хватает, или есть ли несоответствия, которые следует изучить, и вместе определяли, какую информацию авторам следует добавить в текст. Таким образом, критически анализировались память и записи о нём, а прочитанное сопоставлялось с тем, что содержалось в школьных учебниках. Целью всего было дать имя и лицо тому, кто в рассказе до этого момента был лишь прадедушкой, прабабушкой, дальним родственником – тётей, дядей.. Хотя мотивировать учеников очень сложно, в результате мы имеем

28 историй, написанных учителями, директором школы, учителем, тётёй, библиотекарем и учениками, которые к тому моменту более или менее были знакомы с лагерем Ясеновац в истории своих семей. Подчёркивается, что целью было не пробуждение ненависти и мстительности, а сохранение памяти о жертвах и обретение ориентира в важном историческом моменте, в котором мы живем.

Ключевые слова: культура памяти, геноцид в Ясеноваце, геноцид в Независимом государстве Хорватия (НГХ), Козара, беглецы, школа как хранитель памяти.

Branka Kovačević

Secondary School of Restaurant Management and Economics

Prijedor

branka_ninja@yahoo.com

“JASENOVAC, MY STORY”: AN EXHIBITION OF WORKS BY STUDENTS AND STAFF OF THE HOSPITALITY AND ECONOMICS SCHOOL IN PRIJEDOR

Abstract: To commemorate the 80th anniversary of the Jasenovac camp breakout, an exhibition and accompanying catalog titled “Jasenovac, My Story” were organized. Given that the Hospitality and Economics School in Prijedor comprises 16 classes and over 60 staff members, a methodology was developed to engage and motivate all stakeholders in exploring their family histories. This initiative was predicated on the statistical probability of familial connections to the Jasenovac camp, the Kozara tragedy, and wartime exodus. While the specific historical narrative of the organizing entity’s family’s suffering in Jasenovac originated in Romanija, discussions with students in the Krajina region encompassed ancestral accounts, the inherent fallibility of memory, and the critical importance of comprehensively recording and documenting significant historical events. Upon the submission of initial student narratives, these works were read aloud in classrooms, fostering interactive discussions regarding their impact on the students. Collaborative analysis identified any perceived omissions or inconsistencies requiring further investigation, leading to collective determinations on essential information for authors to integrate into their texts. This iterative process facilitated a critical examination of both memory and its written representation, with comparisons drawn between personal interpretations and established content in school textbooks. The primary objective was to personalize historical figures, transforming abstract references such as “great-grandfather”, “great-grandmother” or “distant aunt/uncle” into individuals with distinct identities. Despite inherent challenges in student motivation, this endeavor yielded 28 unique narratives contributed by teachers, the principal, school maintenance personnel, a cleaning staff member, the librarian, and students, some of whom possessed varying degrees of prior familiarity with the historical significance of the Jasenovac camp within their family narratives. A funda-

mental tenet of this project was to foster remembrance and provide historical orientation within the contemporary context, rather than inciting animosity or retaliatory sentiments.

Keywords: culture of remembrance, genocide in Jasenovac, genocide in the NDH, Kozara, wartime exodus, school as a guardian of memory.

Надица Стојановић

nadic80@yahoo.com

Весна Илић

vesnailic0212@gmail.com

Народна библиотека „Радоје Домановић”

Лесковац

УДК 027.022:021.4(497.11)

94(497.11 Лесковац)"1941/1944":316.752

УЛОГА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ „РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ” У ЛЕСКОВЦУ У КУЛТУРИ СЕЋАЊА НА ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

Сажетак: У раду је приказана улога Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу у очувању културе сећања на Други светски рат. Завичајно одељење Библиотеке приказано је као ризница грађе о Другом светском рату. Представљена је књига *Између два светска рата: Писма из заробљеништва* Атанасија Д. Младеновића (2019), чиме је дат значајан допринос култури сећања. Описан је пројекат „Ризница успомена” (2021), у оквиру којег се дигитализује и грађа из породичних архива наших суграђана која се односи на Други светски рат, а која се похрањује у Дигитални архив Библиотеке. Описани су Завичајни часови историје, реализовани у сарадњи са Народним музејем Лесковац. Године 2024. одржана су два часа историје – један поводом обележавања Дана сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату и други поводом обележавања 80 година од бомбардовања Лесковца – Дана сећања на страдале Лесковчане у савезничком бомбардовању, 6. септембра 1944. године.

Кључне речи: култура сећања, Лесковац, Завичајно одељење, Завичајни час историје, Други светски рат, Ризница успомена.

Увод

Идентитет једног народа може се разумети сагледавањем мреже односа културе сећања и друштвених дешавања који обликују наше постојање. „Људи су као индивидуе, додуше, ’недељиви’, али ни у ком случају нису самодовољни ентитети... Свако ’ја’ повезано је са једним ’ми’ које му обезбеђује важне основе његовог сопственог идентитета”.¹ У оквиру колективних оквира гради се индивидуални идентитет који се „односи на аспекте дефиниције сопства од стране индивидуе и може

¹ Alaida Asman, *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti* (Beograd: Knjižara Krug, 2011), 19.

да укључује циљеве, вредности и веровања, стандарде понашања, доношење одлука итд.”²

Колективни и индивидуални идентитет у блиској су вези са нашим сећањем и памћењем који нас повезују са прошлошћу. Сећање „чува и чини нам доступним прошла искуства, радње, везе итд., изграђује осећај који имамо о самима себи и у тесној је вези с постојаношћу особе или групе”.³ Памћење није „само пасивни одраз културе и политике, него и творац културе, веровања и вредности јавног и приватног живота”.⁴ Сећање је више везано за лична искуства појединца, а памћење се односи на организовано и колективно чување прошлости кроз културну праксу, установе и медије. И тако долазимо до формирања свести и културе сећања прошлог времена где се прошлост стално преиспитује и примењује приликом тумачења садашњости и сагледавања будућности, јер „однос према прошлости увек је у узрочно-последичној вези са односом према будућности”.⁵

Култура сећања кроз различите облике комуникације добија на својој реализацији. Она „проучава начине којим културе, режими и класе преносе знање о прошлости, како га измишљају, обрађују, користе, потискују, заборављају и преиначују... Институционализација културе сећања почиње преласком сећања у културно памћење”. (...) Обухвата појединачна и колективна сећања, као и праксу у установама кроз које се гради одређено виђење историје. Разликујемо „усмене, писмене и електронски посредоване културе сећања”.⁶

Посебно место у култури сећања заузима сећање на Други светски рат, оружани сукоб који је обележио 20. век. Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу улаже напоре у очувању културе сећања на тај догађај, кроз организовање бројних активности. Библиотека то чини кроз сопствено издаваштво, очувањем завичајног фонда и дигитализацијом грађе у оквиру интернет платформи „Дигитална библиотека” и „Ризница успомена”, као и кроз организацију Завичајних часова историје у сарадњи са Народним музејем Лесковац.

² Momir Škorić, „Kolektivni identitet, kolektivno pamćenje i ideologija” u *Kultura sećanja na vojvođanskom prostoru: tematski zbornik*, ur. Momir Samardžić (Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet Novi Sad, 2017), 12.

³ Džefri Blastin, „Sećanje kao predmet vrednosnog ispitivanja” u *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, prir. Michal Sládeček, Jelena Vasiljević i Tamara Petrović Trifunović (Beograd: Zavod za udžbenike; Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2015), 142.

⁴ Todor Kuljić, *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti* (Beograd: Čigoja štampa, 2006), 10.

⁵ Zoran V. Rakić, „Kultura sećanja u lokalnoj zajednici”, *Novi Legat* god. 4, br. 6 (2023), 24.

⁶ Zoran V. Rakić, „Kultura sećanja u lokalnoj zajednici”, 11.

Завичајно одељење Библиотеке као ризница грађе о Другом светском рату

Фонд Завичајног одељења Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу богат је старом и ретком грађом и изворима, као и црквеном грађом Јабланичког округа. На Одељењу се могу наћи књиге лесковачких аутора који су се бавили темом Другог светског рата, међу којима су Никола П. Илић, Сава Димитријевић, Живан Стојковић, Вукашин Цонић, Хранислав Ракић и други. Неке од публикација које су објављене у Лесковцу током Другог светског рата, а налазе се на Завичајном одељењу су: *Пређе жене женама: важно за свакој* Босиљке Костић, у издању Штампарског завода „Покрет” у Лесковцу (1941); *Лик Лењинградске жене* Фађејева, у издању Округног Н.О.О. пропагандног одсека Лесковац (1944) и *О масовном њарџиском рагу* М. Калињина, у издању Округног Н.О.О. пропагандног одсека Лесковац (1944).

Лист *Наша реч* у издању Округног одбора народно-ослободилачког фронта – Лесковац, који је Библиотека добила на поклон од уредништва листа,⁷ објављен је одмах после ослобођења Лесковца, 7. новембра 1944. године. Уместо уводне речи, у првом броју листа, наведено је следеће: „Рат улази у своју завршну фазу и није далеко дан када ће наша земља бити потпуно слободна, како од фашистичког освајача тако и од домаћих издајника. Али крај рата не значи и крај наше борбе. Напротив, његов свршетак значи почетак наше борбе у другом виду. И та борба, исто тако тешка као и она с оружјем у руци, почиње да се претвара у величанствени колективни рад на обнови наше попаљене и порушене, намучене и унесрећене земље”.⁸ У овом листу, наилазимо и на рубрику под називом „Месне вести”, где се у наслову „Из Градске читаонице”⁹ читаоци упозоравају да на време врате књиге узете на читање и да се оне могу задржати највише седам дана. Ако се књига не врати на време, корисник ће бити опоменут, а уколико се понови изгубиће право на узимање књига. Податак да је и у тешким послератним временима књига била присутна, потврђује и рубрика „Нове књиге” под називом „Књиге које треба читати”,¹⁰ где се суграђанима препоручују књиге које се односе на народноослободилачку борбу против фашистичке Немачке.

⁷ Дана 7. јуна 1944. године Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу од уредништва листа *Наша реч* добила је на поклон штампана издања овог листа за годину 1944/45.

⁸ „Место уводне речи”, *Наша реч*, 7. новембар 1944, 1.

⁹ „Из Градске читаонице”, *Наша реч*, 23. децембар 1944, 4.

¹⁰ „Књиге које треба читати”, *Наша реч*, 10. март 1945, 5.

Чување културе сећања на Други светски рат у публикацијама сопственог издаваштва Библиотеке у Лесковцу

Схватајући значај издавања књига завичајних аутора, Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу је 2019. године објавила публикацију *Између два светска рата: писма из заробљеништва* Атанасија Д. Младеновића. Књига је одштампана, а може се наћи и у електронској форми на интернет платформи „Дигитална библиотека”.¹¹

Атанасије Д. Младеновић, педагог, драматург, хроничар и новинар, био је један од најпознатијих лесковачких интелектуалаца. „После немачког напада и капитулације Југословенске војске, Немци су га заробили 16. априла 1941. године на Страцину”¹² и одвели у заробљенички логор Мозбург – Сталаг VII А, у Немачку. Ослобођен је након две године заробљеништва, 1943. године. Атанасије Д. Младеновић је после ослобођења Лесковца поставио темеље модерног библиотекарства у граду.

Публикација *Између два светска рата: писма из заробљеништва* садржи драму и писма из заробљеништва. Драму у три чина са предигром „Између два светска рата” Младеновић је скицирао док је био у логору, а коначан облик добила је 1954. године. Други део књиге садржи „Писма из заробљеништва”, која се налазе у породичној заоставштини породице Младеновић. Рукопис се налази у приватној архиви породице више од пола века и на иницијативу Библиотеке, објављивањем публикације, грађа је спасена од заборава.

Овом књигом Библиотека у Лесковцу је имала намеру да да свој допринос култури сећања на Други светски рат, као и да заокружи опус књижевног стваралаштва свог некадашњег управника Атанасија Д. Младеновића.

Дигитална платформа „Ризница успомена”

Библиотека у Лесковцу има важан задатак – да отргне и сачува од заборава богату културну баштину Лесковца и Јабланичког округа. Библиотека је са дигитализацијом почела још 2004. године и она се бави дигитализацијом извора и грађе из сопствене архиве, затим из архива

¹¹ Дигитална библиотека „Између два светска рата: Писма из заробљеништва” Атанасија Д. Младеновића, <https://digitalnabiblioteka.rs/knjiga/izmedju-dva-svetska-rata/> (преузето 17. 6. 2025). Дигитална библиотека је интернет платформа покренута у оквиру пројекта Библиотеке „Дигитализација и презентација старе књиге, завичајног фонда и других посебних фондова у Лесковцу”.

¹² Атанасије Д. Младеновић *Између два светска рата: писма из заробљеништва*, (Лесковац: Народна библиотека „Радоје Домановић”, 2019), 98.

других културних установа у граду, као и грађе из цркава и манастира у Јабланичком округу.

С обзиром на то да се у породичним архивима Лесковчана налази вредна грађа значајна за град Лесковац и изучавање наше завичајне историје, Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу осмислила је и реализовала пројекат „Ризница успомена”¹³ (2021), у оквиру којег је формирала истоимену дигиталну платформу. Фотографије и документа из приватних збирки наших суграђана се након дигитализације похрањују у Дигитални архив. Након тога, добија се приступ грађи на основу јединственог кода који породица може поделити са рођацима и пријатељима широм света.

Међу дигитализованом грађом са ове платформе налазе се и документа и фотографије из Другог светског рата.

Завичајни часови историје

Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу, у сарадњи са Народним музејем Лесковац, почела је са реализацијом Завичајних часова историје са циљем очувања културе сећања на страдања нашег народа.

Године 2024. реализована су два часа завичајне историје. Први Завичајни час историје организован је поводом обележавања Дана сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату. Час је започет обиласком Арапове долине, једног од највећих страстишта Рома у Другом светском рату. Након тога, у Библиотеци је одржана конференција за медије.¹⁴ Током дана, реализована су четири предавања на тему „Дан сећања на жртве холокауста, геноцида и других жртава фашизма у Другом светском рату”,¹⁵ реализоване су и три изложбе – изложба постера са фотографијама из збирки Народног музеја Лесковац, изложба предмета из логора Ботн у Норвешкој¹⁶ и изложба публикација из фонда Библиотеке. Поред суграђана, на Завичајном часу историје прису-

¹³ Ризница успомена, Народна библиотека „Радоје Домановић” у Лесковцу, <https://riznicausopena.rs/>, (преузето 15. 6. 2025).

¹⁴ На конференцији за медије обратили су се Марија Рајковић, члан Градског већа, Весна Илић, директор Библиотеке, Небојша Димитријевић, директор Народног музеја Лесковац, и потомци логораша Ана Михајловић и Александар Нешић.

¹⁵ Предавачи и сарадници били су Владимир Петковић, кустос историчар, Жаклина Исламовић, музејски педагог, библиотекари Надица Стојановић и Марија Југовић, и потомци логораша Ана Михајловић и Александар Нешић Ганди.

¹⁶ Народни музеј Лесковац, Историјски одсек, Збирка Други светски рат. Изложене предмете је 2023. године Народном музеју Лесковац поконио норвешки историчар Кнут Фловик Торесен (Knut Flovik Thoresen).

ствовали су представници Дома културе Рома и града Лесковца, кустоси и библиотекари, као и ученици основних и средњих школа.

Исте године у сарадњи са Народним музејем Лесковац, Библиотека је реализовала и Завичајни час историје поводом обележавања 80 година од бомбардовања Лесковца – Дан сећања на страдале Лесковчане у савезничком бомбардовању, 6. септембра 1944. године. Одржана је конференција за медије на којој су се обратили директори обе установе, а положени су и венци на Спомен-чесму невино страдалим Лесковчанима у два бомбардовања Лесковца, 1941. и 1944. године. Део Завичајног часа историје одржан је на отвореном простору обиласком локација и објеката погођених савезничким бомбардовањем Лесковца, заједно са суграђанима и ученицима средњих школа. У просторијама Библиотеке приређене су изложбе постера са фотографијама и изложба музејских предмета из фонда Народног музеја у Лесковцу, као и изложба публикација из фонда Библиотеке под називом „Дан сећања на страдале Лесковчане у савезничком бомбардовању, 6. септембра 1944. године”. Час је завршен у Народном музеју Лесковац, где је одржана пројекција првог документарног филма на тему савезничког бомбардовања Лесковца под називом „Недеља пацова”, сценаристе Драгана Марковића, у режији Велимира Стојановића.

Играчка коју су логораши Ботн логора направили за децу која су им остављала храну поред „Крвавог пута” у Норвешкој¹⁷

¹⁷ „Крвави пут” је пут који су у Норвешкој за време Другог светског рата принудним радом градили југословенски ратни заробљеници, пре свега Срби, који су били заточени у немачким концентрационим логорима у тој земљи.

Закључак

Од изузетне је важности неговати сећање на историјске догађаје који су обележили један временски период нашег друштва. У томе установе попут библиотека, кроз реализацију бројних активности у вези са тим догађајима у прошлости, могу дати велики допринос. Завичајни аутор Сава Димитријевић написао је: „Јер, усуд времена је да има особину за коју се може рећи да је наличје живота – не може ни да прође, ни да промакне и да, према томе, без обзира да ли ми то желели или не – све остаје у времену. Као усуд живота!... Па се и поставља питање – да ли време долази из сећања или сећање из времена?”¹⁸ На нама је да сачувамо сећања на протекле догађаје и да их не препустимо заборавау.

Литература

1. Asman, Alaida. *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti*. Beograd: Knjižara Krug, 2011.
2. Blastin, Džefri. „Sećanje kao predmet vrednosnog ispitivanja” u *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*. Priredili Michal Sládeček, Jelena Vasiljević i Tamara Petrović Trifunović. Beograd: Zavod za udžbenike; Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2015.
3. Dimitrijević, Sava. *Kuća doktora Danila: Slavnik – jezivo stratište u prvih 76 koraka*. Leskovac: Naša reč, 2002. (na ćirilici)
4. Kuljić, Todor. *Kultura sećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja štampa, 2006.
5. „Mesto uvodne reči”. *Naša reč*, 7. novembar 1944, 1. (na ćirilici)
6. Mladenović, Atanasije D. *Između dva svetska rata: Pisma iz zarobljeništva*. Leskovac: Narodna biblioteka „Radoje Domanović”, 2019. (na ćirilici)
7. Rakić, Zoran V. „Kultura sećanja u lokalnoj zajednici”. *Novi Legat* god. 4, br. 6 (2023): 24. (na ćirilici)
8. Škorić, Momir. „Kolektivni identitet, kolektivno pamćenje i ideologija” u *Kultura sećanja na vojvođanskom prostoru: tematski zbornik*, ur. Momir Samardžić. Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet Novi Sad, 2017.

---

¹⁸ Сава Димитријевић, *Кућа докћора Данила: Славник – језиво стратиште у првих 76 корака* (Лесковац: Наша реч, 2002), 15.

Надица Стоянович
nadic80@yahoo.com

Весна Илич
vesnailic0212@gmail.com

Национальная библиотека имени Радое Домановича
Лесковац

РОЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ИМЕНИ РАДОЕ ДОМАНОВИЧА В ЛЕСКОВАЦЕ В КУЛЬТУРЕ ПАМЯТИ О ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ

Аннотация: В статье рассматривается роль Национальной библиотеки имени Радое Домановича в Лесковаце в сохранении культуры памяти о Второй мировой войне. Отдел краеведения библиотеки представлен как сокровищница материалов о Второй мировой войне. Представлена книга Атанасии Д. Младеновича «Между двух мировых войн: Письма из плена» (2019), которая вносит значительный вклад в культуру памяти. Описан проект «Сокровища воспоминаний» (2021), в рамках которого оцифровываются материалы из семейных архивов, относящиеся ко Второй мировой войне, которые сохраняются в цифровом архиве библиотеки. Описаны уроки отечественной истории, реализуемые совместно с Национальным музеем Лесковаца. В 2024 году состоялись два урока отечественной истории: по случаю Дня памяти жертв Холокоста, геноцида и других жертв фашизма во Второй мировой войне, и второй – в ознаменование 80-й годовщины бомбардировки Лесковаца – Дня памяти жителей Лесковаца, погибших в результате бомбардировки союзниками 6 сентября 1944 года.

Ключевые слова: культура памяти, Лесковац, Отдел краеведения библиотеки имени Радое Домановича, уроки отечественной истории, Вторая мировая война, Сокровище памяти.

Nadica Stojanović

nadicas80@yahoo.com

Vesna Ilić

vesnailic0212@gmail.com

Public Library “Radoje Domanović”

Leskovac

THE ROLE OF THE PUBLIC LIBRARY “RADOJE DOMANOVIĆ” IN LESKOVAC IN THE CULTURE OF REMEMBRANCE OF WORLD WAR II

Summary: This paper examines the role of the Public Library “Radoje Domanović” in Leskovac in preserving the culture of remembrance pertaining to the Second World War. The Library’s Homeland Department is highlighted as a crucial repository of materials concerning this historical period. A particular focus is placed on the book, *Between the Two World Wars: Letters from Captivity* by Atanasije D. Mladenović (2019), which represents a significant contribution to the culture of remembrance. The “Treasury of Memories” project (2021) is also detailed, outlining its objective to digitize and store materials from the family archives of local citizens related to the Second World War within the Library’s Digital Archive. Furthermore, the paper describes the implementation of Homeland History Lessons, conducted in cooperation with the Leskovac National Museum. In 2024, two such lessons were held: one commemorating the Day of Remembrance for the Victims of the Holocaust, Genocide, and Other Victims of Fascism in World War II, and another marking the 80th anniversary of the bombing of Leskovac, specifically the Day of Remembrance for the People of Leskovac who perished in the Allied Bombing on September 6, 1944.

Keywords: culture of memory, Leskovac, Homeland Department, Homeland History Class, World War II, Treasury of Memories.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ: ПРОСТОРИ СЕЋАЊА И ИСПРЕПЛЕТЕНИХ ИДЕНТИТЕТА

Сажетак: Народна библиотека Србије представља једно од најкомплекснијих места сећања. Попут других националних библиотека широм света, чува књижно благо свог народа, а тешке и сложене околности, у којима су више пута страдали и фонд, и грађевине у којима је био смештен, допринеле су стварању снажног меморијалног односа српског народа према њој и просторима где је чувана. Споменички карактер Народне библиотеке Србије чине, поред књижног фонда, сећање на страдале рукописе и места на којима је постојала; остаци зграде Библиотеке, срушене у бомбардовању 1941. и локација где је саграђена прва наменска грађевина. Фонд Народне библиотеке у целини, њена зграда, Светосавски плато (где је грађена), као и Косанчићев венац (где је била порушена), су, на основу својих особености нематеријалне, асоцијативне и симболичке вредности, проглашени за културна добра. Уз то се истовремено доживљавају и као посебни простори сећања.

Кључне речи: Народна библиотека Србије, место сећања, меморијални простор, архитектура.

Увод

Народна библиотека Србије, уз Библиотеку Матице српске, највећа је и најстарија библиотека националног типа у Србији и једно од најкомплекснијих места сећања.¹ Попут других националних библиотека широм света обухвата највредније књижно благо свог народа, а тешке и сложене околности током два века, у којима су страдали и фонд, и грађевине у којима је био смештен, допринеле су стварању снажног меморијалног односа, српског народа према својој националној библиотеци и просторима где је чувана.

¹ Место сећања дефинисао је француски историчар Пјер Нора (Pierre Nora). Иако је писао у специфичном, француском, националном контексту, тај концепт се сада широко користи. *Les lieux de mémoire*, ed. Nora, Pierre, Vol. I–II (Paris: Gallimard, 1997).

Пут националне библиотеке до наменски пројектоване грађевине није био једноставан нигде у свету, јер су многе библиотеке страдале у пожарима, или на други начин. Као прворазредна места меморије посебно се доживљавају оне библиотеке које су због ратова имале трагичну судбину као што су то Александријска библиотека,² или Залуски библиотека у Варшави.³ Посета националним библиотекама понекад има и ходочаснички карактер, не само због књижног фонда, већ и због њихове историје, значења простора и здања у која су смештене. Грађевине пројектоване за националне библиотеке, неретко, својом структуром преносе одређену поруку или чувају сећање на простор где су подигнуте попут Националне и универзитетске библиотеке Словеније у Љубљани, саграђене на месту срушеног Кнежјег двора,⁴ према пројектима Јоже Плечника.

Споменички карактер Народне библиотеке Србије чине, поред књижног фонда, остаци зграде Библиотеке, срушене у бомбардовању 1941; потом локација где је саграђена прва наменска грађевина – близина Карађорђевог парка и Храма Светог Саве, као и архитектура која подсећа на традиционалну балканску кућу, пројектовану у складу с актуелном културном политиком тадашње државне заједнице – Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ).

Иако су фонд Народне библиотеке у целини,⁵ њена новосаграђена зграда,⁶ Светосавски плато где је саграђена,⁷ као и Косанчићев венац,⁸ где

² Lionel Casson. *Libraries in the Ancient World*. New Haven and London: Yale University Press, 2002.

³ Jan Kozłowski. *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1986. <https://www.archdaily.com/630420/ad-classics-viipuri-library-alvar-aalto> (преузето 3. 3. 2025).

⁴ Национална и универзитетска библиотека Словеније позната као ранобарокна палата, страдала је у пожару 1895. Предња фасада комбинује опеку и камен, од којих су неки археолошки остаци страдале палате (сполије), чиме Библиотека на јединствен начин комбинује топографске карактеристике, културну симболику и чува сећање на важну културну баштину Словеније. Prelovšek, Damjan. *The architect Jože Plečnik: guide to monuments* (Ljubljana: Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, 2008), 63–69.

⁵ Фонд Народне библиотеке у целини представља културно добро које се трајно чува. Весна Јовановић Трифуновић, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич* (Београд: Народна библиотека Србије, 2021), 5.

⁶ Зграда Народне библиотеке Србије је због својих посебних културно-историјских и архитектонских вредности 1987. утврђена за непокретно културно добро – споменик културе. „Одлука”, *Службени листи града Београда* бр. 16/87.

⁷ Светосавски плато је проглашен културно-просторном целином, на предлог Завода за заштиту споменика културе града Београда, 2021. *Службени гласник РС* бр. 52/2021.

⁸ Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда, из 1971. године, део града, окружен улицама Кнеза Симе Марковића, Поп Лукином, Фрушкогорском и Косанчићев венац, утврђен је за просторну културно-историјску целину. Весна Јовановић Трифуновић, „Косанчићев венац”, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич*, 5.

је била порушена, проглашени за културна добра, њихов меморијални карактер, тј. статус „меморијалног места” нису званично признати. На основу њихових особености доживљавају се као просторе сећања, стога је циљ овог рада да укаже на њихове карактеристике, нематеријалне, асоцијативне⁹ и симболичке вредности, због којих су ови важни топови били у служби опстанка и очувања идентитета српског народа.

Страдања и трагања

Пут Народне библиотеке од оснивања до своје прве наменски грађевне зграде био је дуг и мукотрпан, а њена историја снажно се преплиће са историјом српске модерне државе. Са својим народом ова установа дели двовековна страдања, стварања, рушења, грађења и окупљања, из чега и произилази њен слојевити идентитет и споменички карактер. Основана је без формалног писаног акта о оснивању, према усменој одлуци и вољи кнеза Милоша Обреновића, без озваниченог назива и пребивалишта.¹⁰ Несигурне историјске прилике у Србији, која тада није била потпуно ослобођена, нити је имала своје законодавство, одразиле су се на развој библиотеке, а проузроковале су нејасано историјско сећање на њен настанак.

О пореклу Народне библиотеке у досадашњој историографији помињу се две теорије: као место настанка наводе се Књижара Возаревић и Топографско одељење Министарства просвете.¹¹ Библиотека је основана захваљујући ученим људима у Србији и њиховој свести о потреби оснивања националне библиотеке, која би била један од стубова стварања модерне државе. Милош Обреновић је исте године установио праксу обавезног примерка и статус депозитне, односно матичне библиотеке.¹²

Делећи судбину Државне штампарије, а потом и Министарства просвете, Народна библиотека се неколико пута селила у Крагујевац, а у Београду је до изградње наменске зграде 1972. пуно пута мењала адресу. Конак Књегиње Љубице, Топцијска кафана на углу Сарајевске и Немањине улице, Хотел „Српска круна”, неке су од грађевина где је чувана Библиотека. Више просторија Библиотека је први пут добила када је пресељена у Капетан-Мишино здање, у којем је провела пет деценија. Током бомбар-

⁹ О асоцијативним вредностима места сећања види: *Interpretation of the Cite of Memorories*, Study commissioned by the World Heritage Centre of UNESCO and funded by the Permanent Delegation of the Republic of Korea, 31 January 2018. (преузето 5. 8. 2025).

¹⁰ Весна Јовановић Трифуновић, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич*, 6–7.

¹¹ Damjan Prelovšek, *The architect Jože Plečnik: guide to monuments*, 63–69.

¹² Весна Јовановић Трифуновић, *Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич*, 6–7.

довања 1914. оштећен је део зграде у коме је смештена. Највреднија издања, међу којима и старе рукописне књиге, пресељена су на више места у Београду, Нишу, Косовској Митровици, Крушевцу и другим градовима.¹³

За потребе Народне библиотеке, 1920. године је откупљена зграда фабрике и Картонаже Милана Вапе на Косанчићевом венцу у Београду.¹⁴ Репрезентативна зграда, изведена према пројектима Бранка Таназевића, у академском духу, иако недовољна за смештај фонда који се континуирано ширио, дала је Народној библиотеци спољашњи сјај.

Зграда Народне библиотеке Србије, Косанчићев венац, 1920–1941.
(Колекција Милоша Јуришића)

Током немачког бомбардовања Београда, 6. априла 1941. године, Народна библиотека је циљано гађана и из трећег покушаја је запаљена, након чега је горела два дана. Уништен је књижни фонд од 500.000 свежака, скоро хиљаду и по ћирилских рукописа, међу којима су повеље од 12. до 17. века, потом картографска и графичка збирка од 1500 јединица, 4000 часописа и 1800 наслова новина и друго.¹⁵

¹³ Дејан Ристић, *Кућа несајоривих речи: Народна библиотека Србије: 1838–1941*. (Београд: Народна библиотека Србије, 2016): 64–69.

¹⁴ Дивна Ђурић-Замоло, „Стара зграда Народне библиотеке на Косанчићевом венцу у Београду”, *Библиошкар*, бр. 1 (1970): 18–26.

¹⁵ О страдању Народне библиотеке на Косанчићевом венцу: Дејан Ристић. *Кућа несајоривих речи*, 149–195; Душан Злоколица, *80 година од бомбардовања Београда и зграде Народне библиотеке* (Београд: Народна библиотека Србије, 2021); Весна Јовановић Трифуновић,

Одлуком Министарског савета Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца, из јула 1919, Народна библиотека је проглашена за централну библиотечку установу у Краљевству,¹⁶ што је значило да је постала депозитна библиотека за целу државну заједницу.

О изузетном културном и политичком значају за државу (Кнежевину Србију Краљевину Југославију, СФРЈ, Републику Србију) сведочи њена архитектура, али и манифестације, окупљања испред и унутар Народне библиотеке, која су била у служби репрезентација владајућих елита, као што су: примопредаја штафете којом се обележавао Дан младости и рођендан председника Тита 1975, посета краљевских породица, страних дипломата,¹⁷ одавања почастима жртвама Другог светског рата и друго.

Библиотека је уз своју установу и историју чврсто повезала и најзначајније домаће писце. Нобеловац Иво Андрић је власник прве чланске карте, као и добитник Спомен-плакете Народне библиотеке СР Србије, поводом свечаног отварања нове зграде, за значајан допринос развоју Библиотеке. Убрзо након отварања, награду за најчитанију књигу 1973. добио је Милош Црњански.¹⁸

Поред различитих сегмената рада и бројних библиотечких активности и послова које обавља, Народна библиотека Србије баштини вредне збирке фотографија, цртежа, графике и дом је многих легата значајних личности из културног и уметничког живота Србије, као што су – Милош Црњански, Милан Ракић, Десанка Максимовић, Љубица Цуца Сокић и Милан Младеновић¹⁹ – што доприноси споменичком карактеру Библиотеке. Како су се богатали њени депои, тако су се усложњавале и делатности које данас укључују издаваштво, промоције, организацију научних скупова, изложбе и друге активности од којих су многе усмерене на презентацију сећања на Народну библиотеку Србије, њен историјат, фондове и легате које чува.

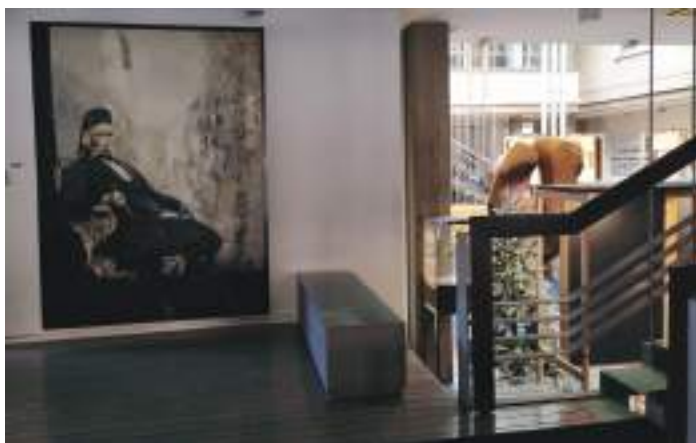
Народна библиотека Србије: 1832–2021: водич, 16–17.

¹⁶ Дејан Ристић, *Кућа несајоривих речи*, 62.

¹⁷ Мирјана Симовски и Душан Злоколица, *Пола века здања Народне библиотеке Србије: 6. април 1973 – 6. април 2023* (Београд: Народна библиотека Србије, 2023), 214–215.

¹⁸ Мирјана Симовски и Душан Злоколица, *Пола века здања Народне библиотеке Србије*, 213.

¹⁹ О фондовима и програмима Народне библиотеке Србије: Душан Никодијевић и др. *Водич кроз фондске фондове Народне библиотеке Србије* (Београд: Народна библиотека Србије, 2015); Светлана Гавриловић. *Водич кроз културне програме Народне библиотеке Србије: јануар 2002 – јануар 2012* (Београд: Народна библиотека Србије, 2012).

Ентеријер данашње зграде Народне библиотеке Србије, 2023.
(аутор фотографије: Валентина Вуковић)

Косанчићев венац – место страдања и вишеслојних археолошких налазишта

За Народну библиотеку Србије и даље се везује место њеног страдања – угао Косанчићевог венца, где постоје њени остаци. С обзиром на то да је страдала током првог напада нацистичке Немачке на Београд, почетак Другог светског рата у Србији и страдање Библиотеке обележавају се истовремено, а остаци зграде Народне библиотеке на Косанчићевом венцу представљају кључно место окупљања и сећања на Други светски рат. Док је сећање шире јавности на њен историјат релативно нејасно, трагедија у којој је изгубљен књижеви фонд и уништена зграда, коју је проузроковао један конкретан догађај – циљано уништење зграде – снажно евоцира сећање и емпатију грађана Србије.

Током осамдесет година, колико је прошло од пожара у којем је изгорела, стручна и шира јавност давала је предлоге о томе како би ово место у будућности требало да изгледа и о чему би требало да сведочи. О потреби да се контекстуализују мнемоничке улоге рушевина сведоче бројне идеје и идејни пројекти.²⁰ Међутим, трајно решење уређења и коришћења овог простора било је врло деликатно и предмет спорења с обзиром на то да су истовремено трајала и његова истраживања.

²⁰ По Јан Асману, аутору термина „мнемотопи“ (места која подржавају сећање), памћење није само средство за чување информација, већ сила која може обликовати културни идентитет и омогућити културама да креативно одговоре и на свакодневне изазове и на катастрофалне промене. Jan Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

Остаци зграде Народне библиотеке Србије на Косачићевом венцу, 2021.
(вл: Спутник, аутор фотографије: Дејан Симић)

Први важан корак ка културној валоризацији дела града у којем су рушевине Библиотеке јесте Решење Завода за заштиту споменика културе града Београда, из 1971. године, којим је део града утврђен за просторну културно-историјску целину као: „најстарије целовито српско насеље у вароши Београду... са великим бројем старих кућа и јавних грађевина које документују историјски развој овог дела Београда од прве половине 18. века.”²¹

Косанчићев венац 1932–1933.
(Колекција Милоша Јуришића)

У поетичном и елегично тонираном тексту под насловом „Свето место на Косанчићевом венцу” Светислав Мандић, песник, сликар и конзерватор, у листу Политика од 23. фебруара 1969, први је јавно пред-

²¹ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Синијунум у њемељима Народне библиотеке*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 2021), 154–155.

ложио решење ревитализације овог простора.²² У духу овог текста настао је први званични пројекат уређења чији су аутори Светислав Вученовић и Зоран Јаковљевић, архитектате Завода града Београда. Међутим, већ исте године због сумње да дотадашња археолошка истраживања нису била довољна и да испод темеља има још књига, радови су прекинути.²³

Захваљујући вишедеценијским систематско-сондажним радовима (1976–1997) на терену где је била Народна библиотека, добијени су значајни подаци о културној стратиграфији од праисторије до средине 20. века. Најдоминантнији културни слој везан је за остатке јавног купатила (thermae) античког Сингидунума из последњих деценија 2. века. Остаци овог купатила додатно су отежали питање решавања уређења парцеле. Археолог Гордана Цветковић Томашевић, која је водила истраживања, инсистирала је да пројекат обележавања меморијалног места укључује конзервацију и презентацију двеју споменичких целина: ископина Народне библиотеке – као меморијалног споменика и ископина римске грађевине – као археолошког споменика и пројекат уређења простора за посетиоце. Ипак ова идеја до данас није реализована јер археолошки остаци нису у целости валоризовани, нити су препознати као део изузетне културно-историјске вредности наслеђа Београда.²⁴

Пројекти и идеје о ревитализацији простора на којем је страдала Народна библиотека, које су предлагали конзерватори, археолози, архитекте, уметници, књижевници, тежили су да одговоре на неколико императива који су били важни за обележавање места сећања. Међу њима је пре свега оживљавање трагедије у којој је срушена зграда Библиотеке и подсећање на догађај када је спаљен књижни фонд, који је чинио идентитет једног народа. Уметничка група „*Рагна оріанизација*” из Београда, предвођена Драганом Стојчевским, са групом иностраних уметника, приредила је, 2005. године, на простору остатака Народне библиотеке, мултимедијални догађај под именом „*Уиркос вайри*”, током којег је симулиран изглед Библиотеке с намером да се успостави интерактивни процес преиспитивања сећања.²⁵

Супститути зграде и књига обухваћени су идејним пројектом Завода за заштиту споменика културе града Београда из 2017. године, који је осмишљен на основу идејног решења Бориса Подрекe, а предвиђа изнад

---

²² Према: Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 149–150.

²³ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 11–14.

²⁴ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 166.

²⁵ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Сингидунум у темељима Народне библиотеке*, 159–160.

средишњег дела остатака Народне библиотеке црне бетонске монолите од разбацаних књига – гробље знања и симбол смрти, приказ видљив и изван комплекса. Погледом се досеже и до супротног краја меморијала – цветног врта, обележја животне радости,²⁶ што одговара другом императиву, не мање значајном приликом осмишљавања пројекта ревитализације, а то је показивање снаге српског народа да се трагедија превазиђе. Мноштво културолошких, религиозних, моралних и идеолошких појмова омогућавало је стварање просторног конструкта различитих метафора.

Овај меморијални простор, који обухвата спој архитектуре и природе, поред тога што захтева да темељи Библиотеке у потпуности буду очувани и обухваћени будућим споменичким комплексом, требало би да се уклопи и у специфичан амбијент Косанчићевог венца, једног од најстаријих делова Београда.

Светосавски плато

Пажљиво одабрана локација је одувек била важна претпоставка приликом пројектовања библиотека. Попут храмова и других установа које су грађене у сврху чувања историјског блага човечанства – музеја и галерија – и библиотеке су се градиле на посебно важном месту у граду. Њихова архитектура и пажљиво осмишљена фасада требало би да буду истакнуте и препознатљиве.

Локација за изградњу Народне библиотеке Србије више пута је била мењана. Тек након изабраног победничког рада на конкурс, за прву наменску зграду Народне библиотеке Србије, пронађена је одговарајућа локација – плато код Карађорђевог парка – која би била истакнута, издвојена у парковском окружењу и релативно безбедна у случају ратних дејстава (близина Клиничког центра).

Светосавски плато је највиша тачка и географско средиште града, у чијој се близини преплићу готово све значајније саобраћајнице.²⁷ Са својим симболичким, меморијалним, културно-историјским, архитектонско-урбанистичким и уметничким вредностима представља место меморије два преломна догађаја у српској историји: спаљивања моштију Светог Саве (за које се сматра да се десило на том месту) и Првог српског

²⁶ Маја Ђорђевић и Гордана Каровић. *Синијунум у темељима Народне библиотеке*, 162.

²⁷ Дијана Милашиновић Марић, „Смисао широког потеза, архитекта Иво Курјовић: документарна емисија”, из серије *Српска модерна архитектура, личности и поезије* (Београд: РТС 2, 2004).

устанка, јер се у непосредној близини налазило аутентично место логора устаничке војске.²⁸

Зграда Народне библиотеке Србије на Светосавском платоу, разгледница, 1973–1983.
(Колекција Милоша Јуришића, аутор фотографије: Иво Етеровић)

Нова грађевина требало је да употпуни простор поред монументалне зидине започетог Храма и мале цркве, и да допринесе стварању целине на платоу који није био урбанистички ближе дефинисан. Окружење Библиотеке допуњује и скулптура Карађорђа, израђена према моделу Сретена Стојановића из 1954, а постављена је 1979. на узвишици с бочне стране Библиотеке, у Карађорђевој парку.²⁹ Нови Парохијски дом изграђен је према пројекту архитекте Матеје Ненадовића 2004, исте године када је са северне стране храма постављена бронзана скулптура Светог Саве, руског вајара Вјачеслава Михаиловича Кликова.³⁰ Мала црква, Храм, Парохијски дом и скулптура везују се за личност Светог Саве и обележавање догађаја спаљивања његових моштију, док су зграда Народне библиотеке Србије и споменик Карађорђу подигнути у спомен прослављања годишњица Првог српског устанка.

²⁸ О Светосавском платоу: https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/svetosavski-plato-u-beogradu (преузето 2. 8. 2025).

²⁹ Александра Ристановић. „Сагледивост неких јавних споменика са подручја града Београда”, *Наслеђе*, XIX (2018): 141–146.

³⁰ https://beogradskonasledje.rs/katalog_kd/svetosavski-plato-u-beogradu (преузето 5. 8. 2025).

Карађорђево парк на Светосавском платоу, 2008.
(аутор фотографије: Валентина Вуковић)

Зграде Народне библиотеке Србије и Храма Светог Саве, једна поред друге, имају вишеструко симболичко значење: обе зграде су храмови, чувари националног бића, а враћају нас на основне вредности и у градитељском смислу, будући да је свака људска насеобина започињала свој развој изградњом куће и богомоље око којих се даље градило насеље. Изградњом објеката Народне библиотеке и највећег српског Храма као и споменика на Светосавском платоу, формирана је једна комплексна мрежа политичких, друштвених и културних идентитета, погодних за артикулацију политичких ставова и културних пракси, којима се спроводи процес институционалне и политичке легитимације српских верских и политичких елита.

Традиционална балканска кућа – узор за нову зграду Народне библиотеке Србије

Однос библиотеке према природној и урбаној околини, али и културној политици града и државе често је био проактиван. Зграде националних библиотека су доминантне, монументалне зграде, које се по правилу граде у истакнутом делу града и изражавају одређену друштвену, политичку поруку.³¹ Тако је млада социјалистичка југословенска држава

³¹ Ivana Banović Đorđević i Vojana Vojanić Obad Šćitaroci, „Public Library as an appealing Urban-scapes Element”, у: *Градиплејско наслеђе и урбанизам, IX конференција* (Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2021), 300–311.

својом културном политиком тежила да архитектонским изразом обухвати етнички и верски плурализам који ју је одликовао.³²

Конкурс за зграду Народне библиотеке Србије, расписан почетком августа 1957. године, имао је и меморијални карактер. Међу захтевима је била и јасно наглашена тенденција стварања спомен-простора Првог српског устанка. Од 43 пројекта из Београда, Загреба, Љубљане, Скопља и Новог Сада, одлучено је да прва награда буде додељена архитектама Иви Куртовићу и Слободану Михаиловићу из Београда.³³ Од конкурсног рада, који показује архитектуру интернационалног стила, с равним крововима, чистим, безорнаменталним зидним површинама и равним кровом, временом се одустало и постепено се дошло до концепта традиционалне куће.

Одустајање од „неутралног” дизајна током педесетих година и посејање за обogaћивањем архитектуре, елементима и материјалима локалног и регионалног градитељства, утицало је и на Иву Куртовића, који је од 1964. сам радио на пројекту. Након проучавања литературе и доступне грађе о другим светским библиотекама, обиласком бројних европских градова,³⁴ одлучио је да зграда Народне библиотеке Србије буде у виду традиционалне куће са шаторастим кровом и дубоким стрехама.

Зграда Народне библиотеке Србије из Небојшине улице, 2008.
(аутор фотографије: Валентина Вуковић)

³² О југословенству у архитектури видети: Aleksandar Ignjatović, *Jugoslovenstvo u arhitekturi (1904–1941)*, (Beograd: Građevinska knjiga, 2007); Aleksandar Ignjatović, *Practising Dialectical Materialism, The Balkan House and Architectural in Socialist Yugoslavia*, *Journal of contemporary History* 59 (2023).

³³ Мате Бајлон, „Програм и конкурс”, у: *Народна библиотека СР Србије: монографија о изградњи* (Београд: Југословенски грађевински центар, Дирекција за изградњу и реконструкцију Београда, [б. г.]), 23–28.

³⁴ Валентина Вуковић, „Иво Куртовић – пројектант установа културе”, у: *Спомен-збирка Павла Бељанског и њен архивекција Иво Куртовић*, Нови Сад: Спомен- збирка Павла Бељанског, 2021), 35–36.

Евоцирање балканске куће и њених вредности тумачи се као представљање аутентичне архитектуре народа који су чинили југословенску заједницу. Позивање на локално и изворно, требало је да потврди да су бројни народи који су чинили југословенску заједницу поникли из истог миљеа.³⁵ Меморијални карактер и осећај повезаности са прошлошћу наглашава и боја мермера који у хоризонталном слогу различитих нијанси упућује на полихромију црква Моравске школе српске средњовековне архитектуре.³⁶

Мотив традиционалног крова користио је и Ле Корбизје (Le Corbusier) у пројекту зграде Парламента у Индији (1951–1962). Експресивна архитектура, инспирисана локалним наслеђем, била је средство презентовања нове нације и новог индијског града: Чандигара – рођеном из масакра и трагедија, али и наде и вере у будућност.³⁷ Корбизје, који је иначе био Куртовићев узор током пете и почетком шесте деценије 20. века, вероватно је био и инспирација Куртовићу и својим пројектима из Индије, али је такође вероватно да се традиционалан кров, као обједињавајући фактор за људе различитог порекла и вероисповести, паралелно користио на различитим меридијанима.

Закључак

Народна библиотека Србије се, због своје богате и бурне историје, из данашње перспективе доживљава с пуно емпатије, изазивајући многобројне асоцијације и сећања. Изузетну вредност Народне библиотеке чини њен књижни фонд који се трајно чува, простор Светосавског платоа, наменски подигнута зграда Библиотеке, као и простор на Косанчићевом венцу, где су остаци страдале Библиотеке, топос за који се у колективној свести српског народа и даље везује место Народне библиотеке. Асоцијативне вредности чине сећања на њену историју, уз коју пратимо стварање модерне српске државе и напоре српског народа да установи своју националну библиотеку, сачува расут фонд и пронађе одговарајућу зграду у коју би био смештен; потом сећања савременика, запослених, стручњака, али и шире јавности на прошлост Библиотеке, као и најснажније сећање на разарање Народне библиотеке током шестоа-

³⁵ Валентина Брдар, *Иво Куртовић*, 164–165.

³⁶ Надежда Катанић, *Декоративна камена илацифика Моравске школе* (Београд: Просвета: Републички завод за заштиту споменика културе, 1988); Владислав Ристић, *Моравска архитектура* (Крушевац: Народни музеј, 1996).

³⁷ Viliam Dž. R. Kertis. „Simbolizam Čandigara”, *Istorija moderne arhitekture* (Beograd: Arhitektonski fakultet, 1999), 375–390.

прилског бомбардовања Београда, што се памти као један од највећих културоцида током Другог светског рата.

Напори генерација стручне и шире јавности да се ове сложене и бројне материјалне и нематеријалне вредности обликују у поруку, кроз меморијални градски простор, трају дуже од осамдесет година. Засад су ти напори без коначне реализације, али се препознају у бројним акцијама и предлозима, што показује постојање свести српског друштва о важности које Народна библиотека Србија представља за српско, али и светско културно наслеђе и културу сећања.

Народна библиотека Србије као установа и грађевина, подигнута на Светосавском платоу, спаја различите, често кроз историју и супротстављене, идентитете српског народа и државе: религиозне, националне, југословенске, модерне, средњевековне. Богатство садржаја које пружа, архитектура постојеће зграде, место где је страдала некадашња зграда Библиотеке, са вишеслојним остацима различитих култура које и даље чекају на одговарајућу артикулацију, препознаје се као један од најважнијих и најсложенијих простора сећања у Србији.

Литература

1. Assmann, Jan. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
2. Bajlon, Mate. „Program i konkurs”. U *Narodna Biblioteka SR Srbije: monografija o izgradnji*. Beograd: Jugoslovenski građevinski centar, Direkcija za izgradnju i rekonstrukciju Beograda, [s. a.]. (na ćirilici)
3. Bajlon, Mate. „Spomen-zgrada Narodne biblioteke u Beogradu”, *Bibliotekar*, br. 2/3 (1958): 103–111. (na ćirilici)
4. Banović Đorđević, Ivana i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci. „Public Library as an appealing Urbanscape Element”, u: *Graditeljsko nasleđe i urbanizam: IX konferencija*, 300–311. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, 2021.
5. Brdar, Valentina. *Ivo Kurtović*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika grada Beograda, 2011. (na ćirilici)
6. Vuković, Valentina. „Ivo Kurtović – projektant ustanova kulture”. U *Spomen-zbirka Pavla Beljanskog i njen arhitekta Ivo Kurtović*. Novi Sad: Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, 2021, 32–62. (na ćirilici)
7. Gavrilović, Svetlana. *Vodič kroz kulturne programe Narodne biblioteke Srbije: januar 2002 – januar 2012*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2012. (na ćirilici)

8. Đorđević, Maja i Gordana Karović. *Singidunum u temeljima Narodne biblioteke na Kosančićevom vencu*. Beograd: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 2021. (na ćirilici)
9. Đurić-Zamolo, Divna. „Stara zgrada Narodne biblioteke na Kosančićevom vencu u Beogradu”, *Bibliotekar*, br. 1 (1970): 18–26. (na ćirilici)
10. Zlokolica, Dušan. *80 godina od bombardovanja Beograda i zgrade Narodne biblioteke*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2021. (na ćirilici)
11. Ignjatović, Aleksandar. *Jugoslovenstvo u arhitekturi (1904–1941)*. Beograd: Građevinska knjiga, 2007.
12. Ignjatović Aleksandar. “Practising Dialectical Materialism: The Balkan House and Architectural in Socialist Yugoslavia”, in: *Journal of contemporary History*, 59 (2023).
13. *Interpretation of the Cite of Memorories*, Study commissioned by the World Heritage Centre of UNESCO and funded by the Permanent Delegation of the Republic of Korea, 31 january 2018. (преузето 5. 8. 2025).
14. Jovanović Trifunović, Vesna. *Narodna biblioteka Srbije: 1832–2021: vodič*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2021. (na ćirilici)
15. Kozłowski, Jan. *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*. Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 1986. <https://www.archdaily.com/630420/ad-classics-viipuri-library-alvar-aalto> (преузето 3. 3. 2025).
16. *Les lieu de mémoire*. ed. Norra, Pierre. Vol. I–II. Paris: Gallimard, 1997.
17. Katanić, Nadežda. *Dekorativna kamena plastika Moravske škole*. Beograd: Prosveta, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, 1988. (na ćirilici)
18. Kertis, Dž. R. Viliam. 1999. „Simbolizam Čandigara” u: *Istorija moderne arhitekture*. Beograd: Arhitektonski fakultet, 375–390.
19. Milašinović Marić, Dijana. „Smisao širokog poteza, arhitekta Ivo Kurtović: dokumentarna emisija”, iz serije *Srpska moderna arhitektura, ličnosti i poetike*. Beograd: RTS 2, 2004. (na ćirilici)
20. Nikodijević, Dušan i dr. *Vodič kroz posebne fondove Narodne biblioteke Srbije*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2015. (na ćirilici)
21. Prelovšek, Damjan. *The architect Jože Plečnik: guide to monuments*. Ljubljana: Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, 2008.
22. Ristanović, Aleksandra. „Sagledivost nekih javnih spomenika sa područja grada Beograda”, u: *Nasleđe*, XIX (2018): 141–146. (na ćirilici)
23. Ristić, Vladislav. *Moravska arhitektura*. Kruševac: Narodni muzej, 1996. (na ćirilici)
24. Ristić, Dejan. *Kuća nesagorivih reči: Narodna biblioteka Srbije: 1838–1941*, Beograd: Narodna Biblioteka Srbije, 2016. (na ćirilici)
25. *The Construction of the French Past. Realms of Memory*. Norra, Pierre. (ed.), Vol. I–III. New Yourk: Columbia University Press, 1997.
26. Simovski, Mirjana i Dušan Zlokolica. *Pola veka zdanja Narodne biblioteke Srbije: 6. april 1973 – 6. april 2023: katalog izložbe*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2023. (na ćirilici)
27. Casson, Lionel. *Libraries in the Ancient World*. New Haven and London: Yale University Press, 2002.

Валентина Вукович

Архив Воеводины

Нови-Сад

valentinabrdrvuk@gmail.com

НАЦИОНАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА СЕРБИИ: ПРОСТРАНСТВА ПАМЯТИ И ПЕРЕПЛЕТЕННЫХ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ

Аннотация: Национальная библиотека Сербии, одно из старейших культурных учреждений страны, является одним из самых сложных мест памяти. Как и другие национальные библиотеки мира, она хранит литературное наследие своего народа, а сложные и тяжелые обстоятельства, в которых неоднократно страдали как ее коллекции, так и здания, способствовали формированию глубокой мемориальной связи между сербским народом и помещениями, в которых размещалась Библиотека. Мемориальный характер Национальной библиотеки Сербии формируется не только ее фондами, но и памятью о потерянных рукописях и местах, где она когда-то находилась: остатки здания библиотеки разрушенного бомбардировками 1941 года и место первого специально построенного здания. Хотя собрание библиотеки в целом, ее здание на Светосавском плато (где находится нынешнее здание) и Косанчичев Венац (где предыдущее здание было разрушено) были признаны культурными ценностями, они также воспринимаются как символические места памяти благодаря своему нематериальному, ассоциативному и символическому значению.

Ключевые слова: Национальная библиотека Сербии, место памяти, мемориальное пространство, архитектура.

Valentina Vuković

Arhiv Vojvodine

Novi Sad

valentinabrdarvuk@gmail.com

THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA: SPACES OF MEMORY AND INTERWOVEN IDENTITIES

Abstract: The National Library of Serbia stands as one of its most complex sites of memory. Like other national libraries around the world, it safeguards the literary heritage of its people. However, the difficult and turbulent circumstances under which both its collections and buildings have repeatedly suffered have contributed to the formation of a profound memorial bond between the Serbian people and the spaces in which the Library has been housed. Its commemorative character is shaped not only by its holdings, but also by the memory of lost manuscripts and the physical locations that once sheltered them: the ruins of the Library destroyed in the 1941 bombing; the site of its first purpose-built facility near Karađorđe's Park and the Temple of Saint Sava; and its architectural design, reminiscent of the traditional Balkan house, which resonated with the diverse populations of the former Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

Although the Library's collection, its building at the Svetosavski Plateau (where the current structure stands), and Kosačićev Venac (where the previous building was destroyed) have all been designated as cultural assets, they are also perceived as symbolic spaces of memory due to their intangible, associative, and emblematic significance.

Keywords: National Library of Serbia, site of memory, memorial space, architecture.

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ КАО ИНСТИТУЦИЈА КУЛТУРЕ СЕЋАЊА

Сажетак: У раду се полази од теоријских основа културе сећања, како би се расветлио положај и улога Архива Војводине као институције која у континуитету обликује, чува и преноси сећање заједнице. Истражује се настанак и развој Архива, као и његов идентитет кроз историју, анализира издавачка и изложбена делатност у функцији меморијалне културе и истиче утицај ове институције на стварање културе сећања у локалном и ширем друштвеном контексту.

Кључне речи: култура сећања, Архив Војводине, институционални идентитет, издавачка делатност, Други светски рат, културна баштина, меморијална пракса.

Појам културе сећања

Настао у контексту великих историјских траума – попут Холокауста и светских ратова – појам *култура сећања* развио се током XX века и до данас означава институционализоване и друштвено условљене облике чувања, обликовања и тумачења прошлости. Термин култура сећања (*Erinnerungskultur*) утврђује се у немачком говорном подручју у оквиру процеса суочавања са нацистичким наслеђем (*Vergangenheitsbewältigung*), а убрзо прелази националне границе и постаје општи појам у хуманистици и друштвеним наукама. Француски социолог Морис Албваск (*Maurice Halbwachs*)¹ први је систематски уобличио појам *колективної сећања* (*mémoire collective*), полазећи од становишта да се појединац увек сећа унутар оквира друштвених група. Он истиче да „не постоји индивидуално сећање које није гледиште на једно колективно сећање”.² Његова теорија постала је кључна основа за каснији развој појма. Крајем XX

¹ Био је Бергсонов ученик, а појам колективне свести помогао му је да превазиђе бергсоновски субјективизам, те да памћење интерпретира као социјални феномен. Jan Assmann, *Kulturno pamćenje: pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama* (Zenica: Vrijeme, 2005), 41.

² Maurice Halbwachs, *Les Cadres sociaux de la mémoire* (Paris: Presses Universitaires de France, 1925), 51. https://classiques.uqam.ca/classiques/Halbwachs_maurice/cadres_soc_memoire/cadres_soc_memoire.html (preuzeto 30. 8. 2025).

века француски историчар Пјер Нора (Pierre Nora) развија појам *lieux de mémoire* (месџа сећања), означавајући симболичке тачке у којима се колективно памћење кристалише и опредмеђује – у архивима, споменицима, музејима, ритуалима и комеморацијама.

Немачки египтолог и културолог Јан Асман (Jan Assmann) је почетком 1990-их увео кључну разлику између комуникативног и културног памћења. Комуникативно памћење је краткорочно и усмено, везано за три до четири генерације, односно док живе савременици одређеног догађаја. Насупрот томе, културно памћење је дуготрајно и институционализовано: оно се чува и преноси кроз симболе, ритуале, библиотеке и архиве, чиме обезбеђује трајност сећања изван домета личног искуства. У фундаменталној студији која је поставила основе данашњих *memory studies*, посебно у европском академском контексту *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* (1992), Асман показује да кроз властито културно наслеђе једно друштво постаје видљиво за себе и за друге. У односу на то какву прошлост приказује кроз то наслеђе и које се вредности јављају у његовом идентификационом опредељењу, сазнајемо о томе шта је наслеђе и чему тежи.³ У том контексту, посебно је значајна његова мисао да идентитет почива на памћењу, да је памћење услов идентитета појединца и културе и да без памћења човек, као и друштво, губи способност самоодржања и самодефинисања.⁴

Ипак, памћење и историја нису у потпуности одвојене сфере: историја се гради на материјалу који је преживео захваљујући културном памћењу, док памћење добија трајност управо кроз историјско бележење. У том смислу, по Асману, прошлост не постоји као природна датост, већ настаје тек у начину на који јој се заједница враћа и интегрише је у сопствени систем смисла; културно памћење ту има нормативну функцију, јер не само да чува прошлост већ активно обликује идентитет групе, обезбеђујући трајност и истовремено постављајући оквире за будућност.⁵

За Мориса Албакса и Пјера Нору постоји јасна разлика између памћења и историје. Памћење је увек везано за идентитет, оно је селективно и оријентисано на оно што за заједницу има посебан значај; његов задатак није да реконструише прошлост у свој њеној објективности, већ

³ Jan Assmann, „Kolektivno sećanje i kulturni identitet”, u: *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, priredili Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović (Beograd: Zavod za udžbenike: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2015), 68.

⁴ „Identität beruht auf Gedächtnis. Das Gedächtnis ist die Bedingung der Identität eines Menschen wie auch einer Kultur. Ohne Gedächtnis verliert der Mensch wie auch eine Gesellschaft die Fähigkeit zur Selbsterhaltung und Selbstdefinition”. Jan Assmann, *Kulturno pamćenje*, 19.

⁵ Jan Assmann, *Kulturno pamćenje*, 37–43.

да очува оно што група сматра суштинским за своје трајање. Историја, напротив, тежи да буде универзална, неутрална, а Јан Асман је ову дистинкцију критички систематизовао, истичући: „Док памћење повезује прошлост са садашњим идентитетом, историја раскида тај однос и поставља прошлост у научни и хронолошки контекст”.⁶

Истакнути немачки хуманиста Алеида Асман (Aleida Assmann) истиче да културно памћење може бити инструментализовано у политичке сврхе. Она разликује функционално културно памћење (*Funktionsgedächtnis*), које се активно користи у јавним политикама и идентитетским наративима, и складишно културно памћење (*Speichergedächtnis*), које представља архивску грађу пасивно похрањену, али доступну за будуће интерпретације. Како истиче Асманова: „На свим нивоима, сећање се дефинише као замршена интеракција између памћења и заборављања. Културно сећање разликује се од других облика сећања по томе што његова структура није биполарна, већ тријадична. Ова трећа категорија односи се на културолошку функцију складиштења великих количина информација у библиотекама, музејима и архивима. Садржај активног сећања чува се уз помоћ посебних пракси и институција, и супротставља се доминантној тенденцији пропадања и општег заборава”.⁷

У том теоријском оквиру, посебно место припада архивима као институцијама културе сећања: они не само да чувају документарно наслеђе, већ активно обликују колективни идентитет. Стога је и Архив Војводине могуће посматрати као специфичан простор културног памћења – између прошлог и будућег.

Култура сећања између наратива моћи и идентитета

Иако се чини да културно памћење припада групама или државама, у пракси оно постоји само кроз низ појединачних чинова: сведочења, записивања, фотографисања, чувања предмета, па чак и кроз одлуке о томе шта ће бити изостављено. Тако је култура сећања колективна по структури, али индивидуална по свом одржавању и обликовању. Када говоримо о архивима, једна одлука архивисте, или грађанина може да одреди судбину читавог документа. Његово чување или уништавање утиче не само на материјалну базу културног памћења, већ и на саму могућност будућег истраживања.

⁶ Jan Assmann, *Kulturelles Gedächtnis*, 49–50.

⁷ *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, priredili Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović; redakcija prevoda Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović (Београд: Завод за удџбенике: Институт за филозофију и друштвену теорију, 2015), 82–83.

Физичко уклањање извора ремети континуитет меморије, отвара простор за политичку и идеолошку манипулацију прошлости, и у ратним околностима може постати део *културног џеноцида*, односно систематског брисања трагова постојања читавих заједница. Последице оваквих поступака огледају се у појави *руина* у историјским наративима, ослањању истраживача на фрагментарне остатке уместо на целовиту грађу, као и у слабљењу колективне меморије услед губитка аутентичних доказа.

Друга кључна тачка која пресудно утиче на културу сећања су такозвани *затворени архиви*. Одлука о затварању архивских фондова представља чин који има исто толико далекосежне последице као и уништавање грађе. Иако документа формално постоје, истраживачима је ускраћена могућност приступа, чиме се обликују границе знања и колективног памћења. Међународни архивистички стандарди попут *Principles of Access to Archives* (ICA)⁸ и *Universal Declaration on Archives* (UNESCO)⁹ наглашавају да ограничења приступа морају бити јавно утврђена и временски ограничена.¹⁰ У српском законодавству, *Закон о архивској грађи* предвиђа временска ограничења (30, 50 или 70 година) за коришћење фондова који садрже осетљиве податке.¹¹ Историјска пракса показује да су друштва често каснила у суочавању са прошлосту управо због затворених архива. Немачки пример показује да је приступ досијеима Министарства за државну безбедност (MfS), познатог као Штази, омогућен тек доношењем закона из 1991. године,¹² а Аролсен архив (Arolsen Archives), једна од највећих збирки докумената о жртвама нацистичке репресије, деценијама је био ограничен за јавност.¹³ Случајеви овакве контроле по-

⁸ International Council on Archives (ICA), *Principles of Access to Archives* (Paris: ICA, 2012), Principle 2. (preuzeto 30. 8. 2025).

⁹ UNESCO, *Universal Declaration on Archives* (Paris: UNESCO, 2011), čl. 5. (preuzeto 30. 8. 2025).

¹⁰ UNESCO, *Universal Declaration on Archives* (2011). (preuzeto 30. 8. 2025).

¹¹ „Закон о архивској грађи и архивској делатности”, *Službeni glasnik RS*, br. 6/2020, čl. 24–26.

¹² Преседан у међународној пракси представљао је немачки пример из 1991. године, када је донет *Закон о документацији Службе државне безбедности дивизије НДР (Stasi-Unterlagen-Gesetz)*. Овим законом било је регулисано да се милионске количине грађе које је оставила тајна полиција Источне Немачке ставе на располагање грађанима, истраживачима и правосудним органима. Јавности је први пут омогућен увид у сопствене досијее, али и у механизме репресије, што је представљало корак ка транзиционој правди и демократизацији. Немачки пример је постао модел за отварање фондова тајних служби у другим посткомунистичким државама, *Gesetz über die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Stasi-Unterlagen-Gesetz)*, BGBl. I S. 2272, 29. decembar 1991.

¹³ Arolsen Archives – International Center on Nazi Persecution, „History of the Archives”, <https://arolsen-archives.org/en/history> (preuzeto 27. 7. 2025).

казују да одлука о затварању фондова није само административна мера, већ чин који директно утиче на културу сећања и историјску свест.

У целини посматрано, крађа или пак затварање архива за истраживање функционишу као механизми контроле памћења. С друге стране, отварање архива јавности делује као чин обнове и демократизације памћења. Обезбеђујући транспарентност, архиви омогућавају да друштво самостално интерпретира своју прошлост. Овај процес доприноси изградњи поверења у институције и промовише друштвену катарзу и помирење. У том контексту, појам *архивске моћи*¹⁴ означава способност институционалне или политичке контроле над начином како се прошлост документује, тумачи и памти, наглашавајући да је архив простор у којем се конституише ауторитет истине – онај ко управља архивом, у великој мери обликује и колективно сећање. Како је то формулисао Жак Дерида: „There is no political power without control of the archive, if not of memory”.¹⁵

У савременом друштву однос према прошлости више није једнозначан нити искључиво заснован на историографском истраживању, већ се у значајној мери обликује кроз деловање колективног памћења. Управо тај слој друштвене свести често добија примат над научно проверљивим историјским знањем, креирајући представе о прошлости које служе потребама садашњице. Проф. др Теодор Куљић, један од водећих српских социолога и теоретичара културе сећања запажа наводи: „Од краја 20. века и слома биполарног светског поретка (...) прошлост је постала сложенија, расутија, лишена непријатеља који је редуковао њену сложеност у хладном рату. Слом европског социјализма отворио је нову будућност, али и нову прошлост (...) Однос садашњице и прошлости замршен је и узајаман. Потребне садашњице намећу слике прошлости, али и слика прошлости повратно делује на актуелне процесе”.¹⁶ Ово указује на чињеницу да историја није једном заувек затворен корпус чињеница, већ простор сталног тумачења и преобликовања. Куљић објашњава даље да историјско јесте непобитно и непроменљиво, али се наша тумачења мењају, стога, у контексту промењених друштвених и политичких околности, „новој будућности увек је потребна нова прошлост”.¹⁷ Овај динамичан однос између прошлости и садашњости чини културу сећања

¹⁴ Jacques Derrida, *Archive Fever: A Freudian Impression* (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 4.

¹⁵ „Нема политичке моћи без контроле над архивом, ако не и над сећањем” (превод аутора); Jacques Derrida, *Archive Fever*, 4.

¹⁶ Todor Kuljić, *Kultura sećanja* (Beograd: Čigoja štampa, 2006), 3–4.

¹⁷ Todor Kuljić, *Kultura sećanja*, 87.

не само пољем интерпретације, већ и активним чиниоцем у обликовању друштвеног идентитета и будућих културних политика.

У том контексту, архиви, библиотеке и музеји имају кључну улогу не само као чувари извора и сведочанстава већ и као актери у обликовању интерпретација прошлости. Њихова мисија мора укључивати критичко преиспитивање и активну одбрану од злоупотреба колективног памћења, чиме постају чувари не само докумената него и плурализма у тумачењу историје.¹⁸

Архив Војводине у очувању сећања

Архив Војводине¹⁹ има вишеслојни идентитет: просторно, културно и институционално одређен. Војводина, као историјски, етнички и језички разуђен регион, представља специфичан контекст за рад архивске установе. Иако је као институција оформљен у XX веку, Архив Војводине у својим збиркама чува документе који сведоче о животу и деловању бројних народа и државних управа, на више десетина језика, у временском распону од XVI века до данас. Због тога се с правом може сматрати *џросџором меморије* и важним истраживачким центром за проучавање историје европског културног простора. Истовремено, он има изразиту улогу у очувању националног идентитета српског народа.

У фондовима Архива налазе се документа о страдањима, борби за аутономију, као и о политичком, друштвеном и културном развоју српске заједнице у различитим државним оквирима – од Хабзбуршке монархије и Краљевине Југославије, преко периода социјалистичке Југославије, све до савремене Републике Србије. Тај идентитет међутим, није једноставан – он је историјски слојевит и укоревен у различите институционалне форме које је Архив кроз време преузимао.

Оснивање Државне архиве у Новом Саду, 1926. године, представља први институционални покушај систематског прикупљања, чувања и тумачења архивске грађе на територији данашње Војводине. Др Димитрије Кириловић (1894–1956), први архивиста и управник Архива, успоставио је основне принципе рада и формирао бројне фондове од изузетне вредности. Од тада до данас, Архив Војводине је прешао дуг и сложен развојни пут, формирајући једну од кључних институција за очување историјске свести на простору Војводине. Његов рад показује да изградња

¹⁸ Todor Kuljić, *Kultura sećanja*, 203.

¹⁹ О Архиву Војводине види више: Павловић, Леонила и Иванићевић, Владимир. *Архив Војводине 1926–2011: кроз одабрану архивску грађу*. Нови Сад: Архив Војводине, 2011.

институције није била само питање простора и докумената, већ и неговање одговорности према прошлости која ће ту установу утврдити као стручни и научни центар. Управо тај однос одређује углед Архива као стручног и научног центра.

Почетак Другог светског рата затекао је Државну архиву у Петроварадину, а у периоду 1941–1944. припала је такозваној Независној Држави Хрватској. Рад установе био је прекинут, а рат је донео озбиљне губитке. На положај окупационог комесара Архива именован је Рудолф Шмит,²⁰ који је успео да отуђи највреднију грађу: најмање двадесет вагона са матичним књигама и другом документацијом пребачено је у Беч и Чехословачку. Процењује се да су две трећине грађе однете, док је преостала трећина остала у веома лошем стању. Димитрије Кириловић је у изјави Покрајинској комисији за утврђивање ратних злочина у Војводини оштро осудио Шмита: „Типичан издајник, злочинац, Културбундаш Рудолф Шмит одиграо је на тај начин своју улогу без маске. Његова одбрана толико је наивна да прелази у комику. Његова одговорност за пропаст ове Државне архиве толико је јасна и очевидна, да не може доћи у дискусију”.²¹

Овај пример сведочи да архиви деле судбину држава којима припадају: у ратовима и кризним временима они су изложени непријатељској крађи или уништавању. У таквим околностима њихова судбина зависи не само од законске и институционалне заштите, већ и од етичких и моралних квалитета појединаца који их чувају.²² Након завршетка Другог светског рата, Архив се нашао пред задатком не само обнове, већ и поновног дефинисања своје улоге у друштву. Први кораци били су усмерени на повратак и сређивање грађе која је преживела ратна разарања, као и на трагање за материјалом однетим у иностранство. Комитет народног ослобођења прогласио је маја 1945. архивску грађу културним добром под државном заштитом.²³ Овим актом архив је добио чврст правни темељ за наставак рада.

---

²⁰ Љубица Будаћ, *Др Димитрије Кириловић: архивист, библиотекар и научни радник: животи у служби заштитне културне баштине Војводине* (Нови Сад: Архив Војводине, 2021), 146.

²¹ Љубица Будаћ, *Др Димитрије Кириловић*, 151–152.

²² Поређења ради, у књигу сећања уписује се и дело части и храбрости – када је ратне 1992. године, у разореном Пакрацу, хрватски официр Иван Хити спасао вековно културно благо – библиотеку Српске православне цркве. <https://www.frontal.rs/ivan-hiti-covjek-koji-je-spasio-biblioteku-spc-u-pakracu/> (преузето 30. 8. 2025).

²³ „Закон о заштити народних добара и њиховом управљању”, *Службени лист ДФЈ*, бр. 36, 29. мај 1945.

Публикације Архива Војводине посвећене култури сећања на Други светски рат

Издавачка и изложбена делатност Архива Војводине²⁴ представља један од највидљивијих облика његове савремене мисије. Захваљујући вредним изворима грађе, који представљају и средства за обликовања културе сећања, делује као институција која истовремено чува, тумачи и преноси прошлост у локалном, националном и међународном контексту. Посебно место у том процесу заузимају издања о Другом светском рату, која већ више од пола века чине јединствен корпус што систематски документује и интерпретира најважније аспекте рата и послератног периода, утемељујући сећање као једну од кључних димензија архивске делатности – као друштвену обавезу.

Издвојићемо најпре издања посвећена улози КПЈ у изградњи идентитета покрета и државе. Ова целина обухвата Издања која осветљавају улогу Комунистичке партије Југославије у формирању идентитета народноослободилачког покрета и послератне државе. Публикације из ове групе показују на који начин је партија кроз идеолошке, политичке и културне механизме обликовала наратив о Другом светском рату и успостављала свој легитимитет у друштву. Неки од важнијих наслова су: *Покрајински комитет КПЈ за Војводину 1941–1945* (1971) и *Окружни комитет КПЈ за Војводину 1941–1943* (1975), Љубице Василић. Ова издања сведоче о идеолошкој улози КПЈ у процесу изградње послератног идентитета.

У другој целини под називом Институционална историја НОП-а (1941–1945), документује се настанак и рад народноослободилачких органа управе у Војводини и пружа темељ за разумевање легитимације нове власти и развоја институција које су настале током рата. Као примере ћемо узети публикације: Јелена Попов, *Главни НОО Војводине 1943–1945* (1977) и Сања Куч, *Главни народноослободилачки одбор Војводине* (аналитички инвентар, 1979). Ови наслови представљају основни корпус за проучавање институционалне историје НОП-а у Војводини. Документују политичку културу, механизме одлучивања и структуру власти у условима окупације. Издања из 1970-их поставила су стандард за систематско критичко објављивање архивске грађе и тиме трајно обезбила меморијални каталог Архива Војводине.

Трећу целину представљају Насељавање и послератна обнова, издања која обрађују рад Главне комисије за насељавање бораца у Војводи-

²⁴ Види више: Крњић, Теодора, и др. *Кроз фондове и збирке Архива Војводине*. Нови Сад: Архив Војводине, 2005.

ни и показују како је нова власт, кроз колонизацију и обнову, стварала социјалне и политичке основе послератног друштва. Ова документација омогућава увид у демографске и економске трансформације, као и у процес изградње нових социјалних односа након рата. Неки од репрезентативних наслова су: Никола Николић, Ибоља Добаи, *Главна комисија за насељавање бораца у Војводини – Нови Сад (1945–1948)* (1979) и Мара Шовљаков: *Колонизација Срба из Босне и Херцеговине у јужну Бачку њосле Првој и Другој светској рати: ујоредна анализа* (2021). Ова публикација представља извор за разумевање послератне државне политике насељавања у Војводини и документује како је колонизација бораца довела до дубоких промена у власничкој структури и етничком саставу становништва. У ширем контексту, овај корпус илуструје начин на који је држава кроз управљање земљиштем и становништвом обликовала културни и политички идентитет покрајине.

Четврта тематска целина је Судбина културне баштине у ратним околностима и бави се судбином културне баштине у условима окупације и разарања. Показује да Други светски рат није односио само људске жртве, већ је разарао и институције, библиотеке, архиве и друга културна добра. Значај ових издања лежи у томе што тему уништења повезују са појмом културног геноцида и систематског брисања трагова идентитета. Репрезентативни наслови су: Душан Вулетић, *Судбина културне баштине Срема у њоку II светској рати* (1997); Andreas Rot, *Johan Albreht fon Rajsvic (1899–1962): od nelagodnog struĉnjaka za jugoistoĉnu Evropu do zaštitnika sromenika* (2022); Војислав М. Јовановић Марамбо, *Украдена историја: аустријска њљачка јуословенских архива у Другом светском рату* (2025). Ови радови показују да је уништавање и отуђивање културне баштине било саставни део ратне стратегије и окупационе политике. Истовремено, они отварају питање културне одговорности и неопходности очувања документационог наслеђа у условима рата и политичке кризе.

Пета тематска целина је Злочини окупатора и колаборациониста и представља најснажнији и најразвијенији сегмент издавачке делатности Архива Војводине. Публикације документују страдање Срба и других народа у Другом светском рату кроз депортације, масовне злочине, логоре и присилна покрштавања. Њихова вредност огледа се у томе што локалне догађаје постављају у шири национални и међународни контекст културе сећања. У овој целини налазе се значајни наслови: *Дейорџација бачких Јевреја 1944.* (2019); Павле Станојевић, *Сћолеће заборава* (2019; 2020); Саопштења о злочинима окупатора у Војводини фототипска изд, књ. 1–2 (2020); Драгољуб Војновић, *Убийи им није било нишџа* (2021); Драгољуб Војновић, *Тратиом хрвајских злочина* (2024).

У шестој тематској целини Жртве и сећање – зборници, именички попис жртава и каталози посвећени жртвама рација и логора. Основ за локалне комеморације и истраживања налазе се значајне публикације: *Жртве у Срему (1941–1945)*. Књ. 1: А–Љ; књ. 2: М–Ш. (2021); Милан Кољанин, *Усташка зверства 1941–1942* (2020, 2022, енгл. изд. 2025); *Deportation of the Jews of Ваџка in 1944* (2021, енгл. изд.); Небојша Кузмановић, *Мученици из Чуруја* (2021); Радомир Гламочанин, *Јаук и ехо јаука српског народа у НДХ* (2021); Александар Љубичић, *Култура сећања: стварања у Лијевчанском Појскозарју* (2022); Филип Шкиљан, *Покајоличавање Срба у НДХ* (књ. 1–3, 2022); Јован Удицки, *Споменица жртвава Другог светског рата у Сремској Мишковици* (2022); Радован Сремац, *Crimes of the Ustashe* (2023); Стево Лапчевић, *Мученици и јамари: стварање Лежмираца у акцији Виктора Томића август 1942.* (2023); Миливоје Иванишевић, *Хроника нашег ратња или Слово о стварању српског народа Брајунца, Милића, Скелана и Сребренице* (фототипско изд. 2023); Aleksandar Бурсаћ, *Zločiny proti Slovákom počas druhej svetovej vojny na území AP Vojvodiny: archívny materiál fondu F. 183 Archívu* (2023); Владимир Умељић, *Дехуманизација, дискриминација и стигматизација Рома у зајадноевропским хроникама XV–XVIII века...* (2024); Ђорђе Прокић, *Трпња: извори постојања. Део 3, Жртве ратова у XX веку* (2024); Миле Дакић, *Комунистички злочини на Кордуну, паралеле с другим крајевима* (2024); Milan Koljanin, *The Ustasha Atrocities – A Collection of Documents (1941–1942)* (2025). Ова издања чине темељ меморијалне свести о Другом светском рату у Војводини. Њихов значај је вишеструк: документују конкретне злочине и жртве, чиме се стварају именички корпуси и материјал за комеморативне праксе; уносе локалне догађаје у међународни контекст – посебно издања на енглеском и двојезична; обезбеђују континуитет у интерпретацији геноцида и холокауста, од фототипских издања докумената до савремених научних студија. На тај начин, Архив Војводине профилише се као централна институција у региону за проучавање и меморијализацију холокауста и злочина над Србима у НДХ.

Следећа целина носи назив Биографске студије. Ова издања меморијалну културу осветљавају кроз личне и породичне судбине. Историју не чине само велики догађаји, већ и интимне приче страдања, сведочанства појединаца и усмена сећања, која оживљавају искуство прошлости у колективном памћењу. Неки од важнијих наслова су: Драгољуб Војновић, *Ратовања и постојања Лазарева; Живој и крај Влајка Прокина* (2022); Душан Познановић, *Људевит Веслај: једна лична и породична драма* (2023); Милош М. Дамјановић, *Др Нехемије Шенфајн (1886–1942): биографија Швајцарца у Југославији* (2023); Марија Јововић, *Блајоје Јово-*

вић (књ. 1–2, 2024). Ове публикације показују како се кроз биографије појединаца и породичне драме гради осећај блискости са прошлошћу. Такви радови омогућавају емпатично разумевање страдања и доприносе култури сећања која није заснована искључиво на бројевима и статистикама, већ на животним причама. У томе лежи њихова меморијална и културна вредност.

Значајније публикације посвећене памћењу у целини Култура сећања су: Небојша Петровић, *Архијелаї мржње* (2020), где се указује на механизме репресије и конструкцију непријатеља у послератној Војводини и Кристијан Обшуст, *Култура сећања на йросйору Нової Сага и Петйрoварадина* (2021).

У целини под називом Зборник архивских докумената (*Editio documentorum*) налази се примарна изворна грађа. Научно издање са преписима, преводима и критичким апаратом докумената из Ватиканског архива. Кроз тему покрштавања Срба у XVI–XVIII веку сведочи о историјским процесима губитка и очувања идентитета, која добија статус трајног научног и меморијалног сведочанства. Веома значајне публикације су: Марко Јачов, *Сйиси йајної ваййиканскої архива XVI–XVIII века* (фототипско изд. из 1983) и Марко Јачов, *Сйиси конйреїације за йроїаїанду вере у Риму о Србима: 1622–1644*. Том 1 (2022).

Зборници као израз сарадње и отворености ка научним и академским институцијама огледају се у издању: *The Holocaust, European Values and Local History. Local Archives in the European Historical and Cultural Mosaic* (2021), објављеном у сарадњи са организацијом Terraforming. Публикација, доступна и у електронском формату, настаје у контексту европских вредносних иницијатива и указује на улогу локалних архива у очувању европске историјске свести и у борби против негирања холокауста. Овај зборник такође афирмише улогу Архива Војводине као партнера у мрежама европске културне политике сећања.

Проїаїанда и јавни нарайиви у социјалистйичкој Јуїославији (2021), зборник који су приредили др Бојана Богдановић и Кристијан Обшуст, настао у сарадњи са Етнографским институтом САНУ, представља интердисциплинарни увид у механизме обликовања јавног дискурса у социјалистичкој Југославији и улогу пропаганде у одржавању партијског наратива о Другом светском рату. Кроз оваква издања Архив Војводине улази у простор критичке анализе идеологије, показујући да архиви могу деловати у преиспитивању службеног сећања.

У целини под називом Историјске синтезе и националне перспективе Другог светског рата налазе се издања која представљају синтетичке историографске студије у којима се осветљавају страдања и историјски

процеси српског народа у Другом светском рату, повезујући националну историју са ширим културним и друштвеним токовима. Значајни су наслови: Милорад Екмечић, *Дујо крейшање између клања и орања* (2021); Василије Крестић, *Геноцидом до велике Хрватске; Великохрватске њрејензије на Војводину, Босну и Херцеговину; Бискуи Шћросмајер: Хрвајт, великохрвајт или Јујословен; Знамениити Срби о Хрвајтима* (2021). Ове историографске синтезе осветљавају Други светски рат из различитих националних и међународних перспектива: Е. П. Гурјев (Е. П. Гурьев), С. Ј. Кондратенко, *Совјетски Савез у Друјом свейском рајћу* (2025), у коме је акценат на војно-политичким и идеолошким аспектима; Салваторе Лои (Salvatore Loi), *Јујославија 1941.* (2025), представља студију о слому Југославије и почетку окупације 1941.

Наредна целина носи назив Сведочења и усмена историја и чува аутентичне гласове жртава и сведока Другог светског рата. Публикације овог типа имају двоструку функцију – историјску (као примарни извор) и меморијалну (као акт очувања личних сећања). Усмена сведочанства, преточена у архивске записнике и књиге, показују хуманистички и документарни потенцијал архивске делатности. Репрезентативни наслов је: Вељко Ђурић Мишина, *Саслушања срјских издејлица* (2023). У уводној студији се говори о историјском контексту и анализи саслушања, а публикација је посвећена Јасеновачком логору, Лобор граду – логору за српске жене и децу, акцији римокатоличке цркве, страдањима у Босни и Херцеговини и вишетомном корпусу о Хрватској, Далмацији, Славонији и Срему. Овај корпус публикација обједињује архивистику и усмену историју, претварајући индивидуална сведочанства у колективни документ и представља пример како институција архива не чува само службене документе, већ и људска сећања.

У целини под називм Савремена тумачења, историографија и нови истраживачки правци намећу се наслови: Васа Казимировић, *НДХ у свейлу немачких докумената и дневника фон Хорсћенауа* (2024); Предраг Илић, *Сћейинац и јеноцид над Србима у НДХ* (2024); Салих Селимовић, *Муслимани у Равнојорском њокрејћу и јединицама ЈВУО 1941–1945* (2025); Слободан Продић, *Полијичко-војна ањажованост муслиманској свешћенствива у њарћизанском њокрејћу* (2025); Снежана Алексић, *Историјски срез Земун*, (2022). Издања су посвећена личностима или појединим војним формацијама и доприносе вишегласној расправи о сложеним темама Другог светског рата. На тај начин Архив учествује у широј академској дебати и позиционира се као институција која обликује савремене историјске интерпретације.

Изложбе и дигитални извори Архива Војводине

Изложбе представљају највидљивији облик културе сећања, јер документе и фотографије претварају у просторне наративе доступне јавности. Визуелизација омогућава да се архивска грађа доживи емотивно и непосредно, што је посебно значајно у контексту образовања млађих генерација.

У протеклих пет деценија, Архив Војводине је својим изложбеним програмом допринео очувању сећања на трагичне догађаје Другог светског рата, развијајући културу сећања као део институционалне мисије. Кроз изложбе које тематизују геноцид, страдање цивила, погроме, ратне злочине и постратну судбину појединих група, Архив је обликовао једну од кључних димензија архивске делатности — сећање као друштвену обавезу. Неке од најзначајних изложби Архива биле су: „Усташки геноцид у Срему 1942. године – Акција Виктора Томића” (1992) – у сарадњи са Историјским архивом Срема; аутори Мита Секулић и Павле Станојевић (поводом обележавања педесетогодишњице злочина); „Мученици чурушки – отргнути од заборава” (2021), изложба о страдалим цивилима у Чуругу током јануара 1942. године, за време мађарске окупације (садржи архивске документе у функцији меморијализације једног од најболнијих догађаја у историји Бачке); „Кад закон заћути” (2024) (посвећена адвокатима страдалим у јануарском погрому 1942. године); „Тужна сенка тишине: Сећање на страдање жена у јануарском Погрому 1942. године у Новом Саду” (2025) (тематизује маргинализовану тему: страдање жена у ратним злочинима); „Откривени архиви ван граница Словачке: злочини над Србима и Словацима током Другог светског рата на територији АП Војводине” (2023) (свечано отворена у Братислави, потом је имала гостовање у меморијалном комплексу на Јанковом Врху у Словачкој).

Значајне су и гостујуће изложбе а међу њима се издвајају: „Поруке са зидова 2 – Знакови Јевреја” (2021) – визуелно-архитектонска реконструкција трагова некада живе јеврејске заједнице у продукцији др Марије Силаћи и др Силарда Антала; „Инсталација дигиталне реконструкције логора Јасеновац – интерактивна виртуелна панорама” (2022), која је кроз савремене медије представила простор и природу најпознатијег усташког логора смрти (покренута у оквиру европског пројекта / *Accessing Campscapes: Inclusive Strategies for Using European Conflicted Heritage*); „Трагом брчанских Јевреја” (2023) – Тамаре Вијоглавин Манчић, представља слику живота Јеврејске заједнице у Брчком, почев од њеног успостављања крајем XIX века, па све до њеног трагичног уништења за време Другог светског рата; „Козара 1942” (2023) сведочи о

стравичном страдању српског народа током немачко-хрватске офанзиве на Козари у лето 1942 – аутори су кустоси Музеја жртава геноцида и Меморијалног музеја на Мраковици.

Ове изложбе, свака на свој начин, уносе у јавни простор архивске институције историјску правду, видљивост жртава и критичко памћење, што јесте и основна функција савремене културе сећања. Архив Војводине, отварајући врата овим поставкама, излази изван граница традиционалне архивистике и делује као простор савести и културне одговорности која све више спаја документ, сведочење и јавну меморију у један ангажовани културни чин.

Архив Војводине је у протеклој деценији развио и низ онлајн платформи²⁵ као облика савременог меморијалног деловања, чиме је институција учинила доступним грађу и интерпретације у дигиталном окружењу:

- Култура сећања Новог Сада – интегративни извор од посебног значаја за Војводину, са акцентом на Другом светском рату, холокаусту и новијем периоду страдања и отпора. Платформа обједињује текстове, фотографије, сведочанства, документа и академске прилоге;
- Злочини над Словацима у току Другог светског рата – посвећена документовању страдања словачке заједнице у Војводини и њеној меморијализацији;
- Усташка зверства – тематска платформа која прати историју геноцида у НДХ кроз архивску грађу и научне прилоге;
- Угрожена баштина – посвећена идентификацији, документовању и заштити културног наслеђа изложеног уништењу, заборава или политичкој манипулацији, чиме доприноси превентивној култури сећања и етичком очувању историјског наслеђа;
- Жртве у Срему (1941–1945) – дигитална репрезентација именичких пописа и докумената о страдалим цивилима;
- Конфесије у региону (1756–1895) – платформа која презентује црквене матичне књиге као извор за истраживање демографске, верске и културне историје.

---

²⁵ <https://arhivvojvodine.org.rs/platforme-arhiva-vojvodine/> (preuzeto 30.8.2025).

Закључак

Архив Војводине током свог постојања поступно је изграђивао консистентан меморијални каталог ратног и послератног искуства Војводине. Кроз критичка издања, фототипије, аналитичке инвентаре и дигиталне платформе, меморија се одржава као отворен процес – проверљив, доступан и педагошки употребљив. Идентитет, континуитет и улога у култури сећања не постоје изоловано, већ се прожимају у пракси Архива као простора где документ постаје сведочанство, сећање облик знања, а културна политика одговорност. Његов историјски развој, издавачка делатност, међународна сарадња и ангажман у култури сећања чине га примером савремене архивске праксе која истовремено чува прошлост и отвара простор за критичко преиспитивање будућности.

У епохи дигиталне трансформације, историјског ревизионизма и потребе за јавном истином, Архив Војводине потврђује свој значај као динамична институција од стратешке важности за културну политику Републике Србије.

Међународна конференција „80 Years of Memory: The Road of Victory through Generations” (Санкт Петербург, 21. април 2025)

Литература

1. Arolsen Archives – International Center on Nazi Persecution, „History of the Archives”, <https://arolsen-archives.org/en/history> (preuzeto 27. 7. 2025).
2. Assmann, Jan, *Kulturno pamćenje: pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme, 2005.
3. Assmann, Jan. „Kolektivno sećanje i kulturni identitet,” u: *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, priredili Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović. Beograd: Zavod za udžbenike: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 201.
4. Budać, Ljubica. *Dr Dimitrije Kirilović: arhivist, bibliotekar i naučni radnik: život u službi zaštite kulturne baštine Vojvodine*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, 2021. (na ćirilici).
5. Derrida, Jacques. *Archive Fever: A Freudian Impression*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
6. „Закон о заштити народних добара и њиховом управљању”, *Службени лист ДФЈ*, бр. 36, 29. мај 1945.
7. „Закон о архивској гради и архивској делатности”, *Службени гласник РС*, бр. 6/2020, чл. 24–26.
8. International Council on Archives (ICA), *Principles of Access to Archives* (Paris: ICA, 2012), Principle 2. (preuzeto 30. 8. 2025).
9. *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, priredili Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović; redakcija prevoda Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović. Beograd: Zavod za udžbenike: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2015
10. Krnjić, Teodora, i dr. *Kroz fondove i zbirke Arhiva Vojvodine*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, 2005. (na ćirilici).
11. Kuljić, Todor. *Kultura sećanja*. Beograd: Ćigoja štampa, 2006.
12. Pavlović, Leonila i Vladimir Ivanićević. *Arhiv Vojvodine 1926–2011: kroz odabranu arhivsku građu*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, 2011. (na ćirilici)
13. UNESCO, *Universal Declaration on Archives* (Paris: UNESCO, 2011), чл. 5. (preuzeto 30. 8. 2025).
14. UNESCO, *Universal Declaration on Archives* (2011). (preuzeto 30. 8. 2025).
15. Halbwachs, Maurice. *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris: Presses Universitaires de France, 1925.
16. https://classiques.uqam.ca/classiques/Halbwachs_maurice/cadres_soc_memoire/cadres_soc_memoire.html (preuzeto 30. 8. 2025).
17. <https://arhivvojvodine.org.rs/platforme-arhiva-vojvodine/> (preuzeto 30. 8. 2025).

Дуня Андрич
Архив Воеводины
Нови-Сад
dunja.a@arhivvojvodine.org.rs

АРХИВ ВОЕВОДИНЫ КАК ИНСТИТУТ КУЛЬТУРЫ ПАМЯТИ

Аннотация: Статья начинается с теоретических основ культуры памяти, чтобы указать на положение и роль Архива Воеводины как учреждения, которое непрерывно формирует, сохраняет и передает память сообщества. Исследуются возникновение и развитие Архива, а также его идентичность на протяжении всей истории, анализируется издательская и выставочная деятельность в функции мемориальной культуры, а также подчеркивается влияние этого учреждения на формирование культуры памяти в местном и более широком социальном контексте.

Ключевые слова: культура памяти, Архив Воеводины, институциональная идентичность, издательское дело, Вторая мировая война, культурное наследие, мемориальная практика.

Dunja Andrić
Archives of Vojvodina, Novi Sad
dunja.a@arhivvojvodine.org.rs

THE ARCHIVES OF VOJVODINA AS AN INSTITUTION OF MEMORY CULTURE

Abstract: This paper draws upon the theoretical foundations of memory culture to illuminate the role and significance of the Archives of Vojvodina as an institution that continuously shapes, preserves, and transmits the collective memory of the community. It explores the origins and historical development of the Archives, examining its evolving institutional identity. Special attention is given to its publishing and exhibition activities as instruments of memorial culture, highlighting the institution's influence on the formation of memory practices within both local and broader societal contexts.

Keywords: memory culture, Archives of Vojvodina, institutional identity, publishing activity, World War II, cultural heritage, memorial practice.

МОЈ ЗАВИЧАЈ ПАМТИ: КУЛТУРА СЈЕЋАЊА НА ДЈЕЧИЈЕМ ОДЈЕЉЕЊУ БИБЛИОТЕКЕ У ЛАКТАШИМА

Сажетак: Лакташи су једна од поткозарских општина чије је становништво током Другог свјетског рата масовно настрадало у једној од највећих трагедија Срба у 20. вијеку – Бици на Козари. Таква средина има шта да памти и обавезна је да његује културу сјећања на те догађаје. У раду је представљен тромјесечни рад са члановима секције „Мали библиотекарџи”, која је дјеловала у оквиру Дјечијег одјељења, почевши од гостујуће изложбе „Читамо и пишемо са Аном Франк”, преко анализе књижевних дијела и мемоара, до проучавања доступне грађе из завичајне збирке и упознавања конкретних случајева страдања из наше локалне средине. Активности су завршене радионицама библиотерапије, с циљем постизања свјесности о широком распону претходно доживљених емоција. Узимајући као обавезу да то сјећање сачува и његује, Библиотека у Лакташима је кроз књижевност и историјске чињенице младим генерацијама покушала приближити размјере страдања српског становништва у Другом свјетском рату на подручју наше општине и околине.

Кључне ријечи: култура сјећања, Лакташи, Други свјетски рат, „Мали библиотекарџи”.

Увод

Свако поколење гради властиту слику прошлости у складу са потребама садашњице. Имајући на уму да ту слику не кроје само интереси моћних, нити ирационални реваншизам, већ и лични ставови, емоције и тачке гледишта различитих генерација, од оних који те догађаје још увијек памте, до њихових праунука, сматрали смо да је његовање културе сјећања код најмлађих нараштаја изузетно важно. С обзиром на то да новим генерацијама, садашњим корисницима дјечијих одјељења библиотеке, ова тема није блиска, нити је популарна, покушали смо је приближити кроз књижевна и историјска дјела. Не само како би нове генерације освијестиле историју свог народа и, нажалост, немјерљиве размјере

његовог страдања, него и како би се у будућности, којој ови нараштаји припадају, успоставила култура сјећања, утемељена на поштовању живота и етици људског достојанства, те универзалној етици, без условљености тиме којој етничкој категорији жртве или починиоци припадају.

Младим читаоцима, који се још увијек когнитивно развијају и граде своје животно искуство и вјештине читања, управо дјечја ратна књижевност може бити јак подстицај за учење и одрастање у емпатичне и моралне људе. С друге стране, истраживање локалне историје кроз библиотечке фондове, те упознавање са историјским догађајима, људима и културом, који су обликовали наше окружење, доприносе очувању сјећања и изградњи сопственог идентитета, како личног, тако и колективног.

Култура сјећања на Дјечијем одјељењу

Практичне активности, које су у Библиотеци спроведене на тему култура сјећања са корисницима Дјечијег одјељења, односиле су се на дио наше прошлости, који је посљедњих деценија предмет великих спорења, преиспитивања и поновног оцјењивања. У питању је засигурно најтрауматичнији сукоб који је обиљежио протекло стољеће, из којег смо се, нажалост, чини се, само календарски измакли – Други свјетски рат – сукоб у коме су се сукобили с једне стране нацизам и његова амбиција да цијели свијет преуреди и подреди својим начелима, а с друге покрет, рођен у отпору тој амбицији, сложен и хетероген, али обједињен под називом антифашизам – називом који му је фашизам наметнуо. Разлог више за бављење овом темом је чињеница да су Лакташи,¹ локална средина у којој дјелујемо, једна од поткозарских општина чије је становништво током Другог свјетског рата масовно настрадало у једној од највећих трагедија Срба у 20. вијеку – Бици на Козари.²

Библиотека у Лакташима се овој теми посветила након поставке изложбе „Читамо и пишемо са Аном Франк”, коју је заједно са кућом Ане Франк припремила организација Тераформинг из Новог Сада. Помену-та изложба је дизајнирана као мобилна поставка коју прати едукативна радионица, са радним материјалом прилагођеним различитим узрасти-ма. Идеја изложбе је била да млади науче више о холокаусту, али и да боље упознају *Дневник Ане Франк*, њену породицу и савременике, као и

¹ Видети више: *Laktaši u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji: 1941–1945*, [redakcioni odbor Karapetrović Jovanka ... et al.] (Laktaši: Opštinski odbor SUBNOR-a, 1981).

² Видети више: *Dragoje Lukić, Rat i djeca Kozare* (Beograd: Književne novine; Prijedor: Nacionalni park Kozara; Jasenovac: Spomen područje Jasenovac, 1990).

да се скрене пажња на читање и писање као могуће „уточиште” у тешким ситуацијама.

Будући да је у том периоду при Дјечијем одјељењу библиотеке активно радила секција „Мали библиотекари”, са 14 чланова, узраста од 12 до 15 година, а који су били укључени у све промотивне активности Дјечијег одјељења, планирано је да и у активностима представљања изложбе учествују од почетка до краја. Након заједничког постављања изложбе, први пут су се упознали са њеним садржајем, присуствовали радионицама, те су се након тога, уз добијене смјернице, укључили као вршњачки едукатори у њеном представљању наредним посјетиоцима.

Дакле, изложба је била полазна тачка и непосредни повод за активности којима смо на Дјечијем одјељењу кориснике упознали са значајем културе сјећања, како за појединца тако и за друштво у цјелини. Тромјесечне активности су се одвијале у четири етапе: Анализа књига *Дневник Ане Франк* и *Ханин кофер*; Други свјетски рат у дјелима наших књижевника; „Мој завичај памти” – истраживање завичајног фонда на тему Другог свјетског рата; Радионице библиотерапије.

Анализа књига *Дневник Ане Франк* и *Ханин кофер*

Читање и анализа *Дневника Ане Франк*, али и по тематици врло сличне књиге *Ханин кофер* ауторке Карен Левин, послије изложбе наметнуло се као логична прва активност на тему културе сјећања. Прича о Ани Франк је вјероватно једна од најпрепознатљивијих и најпознатијих прича из Другог свјетског рата. Искуства која су Ана и њена породица прошли, док су се крили од нациста током Холокауста, добро су документоване ријечима Аниног *Дневника*.

У *Ханином коферу* ради се о јеврејској дјевојчици Хани која је умрла у Аушвицу. Јапанка Фумико је, деценијама касније, истражила њену причу и подијелила је са свијетом, а брат јеврејске дјевојчице, који је преживио рат, придружио се њеним напорима у ширењу приче.

Стављајући се у улогу Ане Франк и Хане Бради, дјевојчица које су жртве холокауста, дјеца су имала могућност да упознају не само ратне околности у којима су оне одрастале, него и њихове особине, жеље, интересовања, али и страхове, дилеме и надања. Оваквом идентификацијом са стварним ликовима, који су постали и књижевни, утицало се на развој емпатије учесника, као једног од битних облика просоцијалног понашања.

Такође, вршена је упоредна анализа ова два дјела. Обје дјевојчице су пролазиле фазе од очајања до наде. Ана у свом дневнику пише: „Сада сам стигла до ступња где ми је свеједно да ли ћу живети или умрети. Земља

ће се и даље окретати и без мене: оно што ће се десити, десиће се, и у сваком случају, одупирање никуд не води. Уздам се у срећу и само радим, у нади да ће све бити добро”,³ док Хана очекује подршку; „Ти си несрећна и уплашена. То нацисти и желе да виде у нама. Не можеш да им пружеш оно што желе. Ми смо јаче и боље од тога. Мораш да обришеш сузе Хана и наместиш одважан израз лица”.⁴ Важан аспект одржавања наде су и сјећања, којим се тежи попунити унутрашња празнина, а својеврсно уточиште у тешким околностима, обје дјевојчице виде у писању, јер „ко не пише и не зна колико је то лепо”.⁵

Обје приче нас подсећају на страшне посљедице нечовјечности, предрасуда, нетолеранције, али и уче да памтимо, јер памћење и разумијевање догађаја из прошлости стварају темељ за бољу будућност.

Други свјетски рат у дјелима наших књижевника

Након анализе наведених дјела, на Дјечијем одјељењу су издвојене књиге наших аутора како би се упознао начин на који су наши писци видјели Други свјетски рат. Послије проналаска мноштва наслова на ову тему, издвојене су књиге: Бранка Ћопића, Анђелке Мартић, Арсена Диклића, Алексе Микића, Душана Костића и Марина Зурла, те су подијељени читалачки задаци. Од изабраних наслова, постављена је изложба са препорукама. Потом су „Мали библиотекари” подијељени у двије групе: прва се бавила дјелима Бранка Ћопића, а друга, књижевним и новинарским радом Марина Зурла. Овакав избор је направљен с разлогом, јер су оба аутора на различите начине везана за наш завичај.

Бранко Ћопић је писао о нашем ширем завичају – Козари и Грмечу, при чему се простор може схватити као једна од димензија памћења, више него као географско и физичко одређење, јер је нагласак на односу појединца према мјесту, што најбоље илуструје његов јунак Николетина Бурсаћ реченицом: „Козара је наше огњиште, а ми смо њени чувари”. Његови ликови су на извјестан начин прототип крајишког јунака, са свим његовим врлинама и манама, што допириноси осјећају идентификације. Ћопићев специфичан хумор је близак дјечи, а горка ведрина, која је присутна у његовим дјелима, даје праву мјеру између ужаса рата и дјечије безбрижности. Он не само да приказује „колективна

³ Ana Frank, *Dnevnik Ane Frank: od 12. juna 1942. do 1. avgusta 1944.* (Beograd: Bookland, 2007), 129.

⁴ Karen Levin, *Hanin kofer: istinita priča* (Beograd: Laguna, 2009), 79.

⁵ Ana Frank, *Dnevnik Ane Frank.*

стања и токове народноослободилачког покрета на терену Крајине, него и индивидуализира јунаке, одреди их, обасја заједништво које их повезује и мале тајне које се гнијезде у скривеним кутовима интима”.⁶

Као крајњи исход анализе Ћопићевих дјела настала су два игроказа, један по његовом тексту „Игра” и други, по заједничком тексту дјецe и водитеља – о сјећањима бака Ђује и бака Стане, које су преживјеле сурова страдања на Козари „Било једном на Козари”. Први је представљен у локалним школама, а други је приказан у двије основне школе у склопу манифестације „Књижевни сусрети на Козари”.

Други одабрани аутор, Марино Зурл⁷ је својеврсни настављач мисије Диане Будисављевић. Он је задужио Козару и све поткозарске општине својом акцијом спајања поткозарске дјецe спасене из логора са њиховим биолошким породицама. Као новинар загребачке „Арене”, у Хрватској 1963. године, покренуо је акцију „Тражимо ваше најмилије” и личним ангажманом вратио у биолошке породице 168 српске дјецe са Козаре, који су преживјели Јасеновац и потом са замијењеним идентитетом били смјештени у хрватске породице. Након спајања првог дјетета са Козаре са његовом породицом 1963. године, на ове просторе се сваки пут изнова враћао и на крају остао ту да живи, на Јокином брду, мјесту које је добило име по његовој стварној јунакињи приче „Јока, кћи козарачка”.

Обим трагедије, које је задесио српску дјецу са Козаре, може се сагледати тек кроз овакве личне, индивидуалне приче, у којима бројке добију лица, а посебно су потресни апели и слике родитеља који траже дјецу. Осјећај који ове приче буде свакако доприноси бољем разумијевању ужаса рата, али и вриједности људског живота, и у вези с тим, мирном рјешењу сукоба као приоритетном.

Мој завичај памти – истраживање Завичајног фонда на тему Другог свјетског рата

Насупрот Ћопићевим измишљеним ликовима, који су само утемељени на стварности, документи из Завичајне збирке су нам показали конкретна имена из нашег мјеста. Кроз доступну литературу истражена

⁶ Zorica Turjačanin, *Ključevi zlatnih vrata* (Banjaluka: Glas, 1978), 31.

⁷ Заборављени хуманиста: Марино Зурл, човјек који је враћао идентитет дјецe из усташких логора, <http://www.zlocininadsrbima.com/Novost.aspx?Naslov=Zab%00%BEavljeni-humanista-%00%9Carin%00%BE-Zurl,-c%00%BEv%D1%98%D0%B5k-k%D0%BE%D1%98i-%D1%98%D0%B5-vr%D0%B0c%D0%B0%D0%BE-id%D0%B5ntit%D0%B5t-d%D1%98%D0%B5ci-iz-ust%D0%B0skih-l%D0%BEg%D0%BEr%D0%B0> (преузето 20. 7. 2025); Марино Зурл, *Прсиен од сламе и колач од блаија*. I (Приједор: Град Приједор: Народна библиотека „Ђирило и Методије”, 2022).

су дешавања са почетка рата, те ко су били млади активисти из Лакташа у два формирана покрета отпора: Народноослободилачком покрету и Југословенској војсци у отаџбини.

Прегледани су архивски документи са списковима страдалих са подручја Лакташа, што је указало на размјере трагедије, коју је наш народ на овом простору доживио. Проучена су и конкретна свједочанства преживјелих из наше локалне заједнице, а посебно занимљив и емотиван је био сусрет са Вељком Гвозденовићем, преживјелим из усташког покоља у Маглајанима,⁸ у септембру 1944. године, који је тада имао 11 година. Све ове активности, позната презимена и локације, код наших младих чланова покренуле су интересовање за проучавање и истраживање сопствене прошлости, што је резултирало да и они трагом породичних сјећања, употпуне нашу завичајну збирку са три нова записа – причама из својих породица.

Култура сјећања не подразумијева само садржај памћења појединаца, већ се спаја у логичну цјелину са средином и својеврсним симболима у њој, попут споменика. Сазнали смо да наш завичај овај период памти и кроз укупно 38 споменика на територији града. Ти артефакти документују и причају историју, али и означавају мјеста солидарности, окупљања и оснаживања заједница. Кроз њих је представљена радничка и антифашистичка историја Лакташа, али и отворен простор за савремено промишљање како се и чега данас сјећати.

Радионице библиотерапије

Тромјесечни рад на тему култура сјећања је, због интензитета емоција које је изазвао, резимиран серијом од три радионице библиотерапије⁹: „Смисао у бесмислу”, „Одлазак” и „Прича о свјетлости”.

Циљ прве радионице је био структурисање непознатог, односно изражавање и осмишљавање несвјесних садржаја кроз цртеж и писање. Учесници су из цртежа, насталог насумичним шарањем затворених очију, препознавали одређен лик, коме су након тога давали смисао, описујући његове карактеристике.

Друга радионица имала је за циљ боље разумијевање и превладавање тешких ситуација попут неминовности губитка и смрти. Одвијала се кроз читање припремљеног текста, писање писма лику из текста, а

⁸ Село надомак Лакташа.

⁹ О радионицама библиотерапије види више: Весна Петровић и др. *Психосоцијална помоћ у школи (теорија и пракса)* (Бања Лука: Републички педагошки завод, 1997).

потом, након размјене *написаної*, одговарања на писмо које је написао неко из групе.

Завршна радионица била је усмјерена на враћање наде, препознавање сопствених снага и помоћ у успостављању унутрашњег локуса контроле. Радионица је подразумијевала осмишљавање завршетка приче у којој су учесници имали прилику исказати различите начине доласка до свјетлости, као симбола наде.

Закључак

Сачувати сјећања и пренијети их будућим генерацијама значајно је за очување једног народа. Библиотека у Лакташима је свој допринос чувању сјећања дала кроз тромјесечни рад са члановима Дјечијег одјељеља на поменуту тему.

Искористивши дјечију ратну књижевност као простор културно-историјског памћења, утицало се на развој емпатије код дјеце, која има директан утицај и на изградњу моралних оквира и способности поштовања људског живота и достојанства. Кренувши од ширег просторног оквира ка локалној историји, учесници су се упознали са ратним периодом кроз књижевне и историјске публикације и документе. Посебну важност је имало упознавање са локалном историјом ради бољег схватања положаја сопственог народа и размјера његовог страдања током Другог свјетског рата.

Литература

1. Заборављени хуманиста: Марино Зурл, човјек који је враћао идентитет дјечи из усташких логора,
2. <http://www.zlocininadsrbima.com/Novost.aspx?Naslov=Zab%0%BEravljени-humanista:-%0%9Carin%0%BE-Zurl,-c%0%BEv%0%1%98%0%B5k-k%0%BE%0%1%98i-%0%1%98%0%B5-vr%0%B-0c%0%B0%0%BE-id%0%B5ntit%0%B5t-d%0%1%98%0%B5ci-iz-ust%0%B0skih-l%0%BEg%0%BEr%0%B0>
3. Zurl, Marino. *Prsten od slame i kolač od blata*. I. Prijedor: Grad Prijedor: Narodna biblioteka „Ćirilo i Metodije”, 2022. (на ћирилици)
4. *Laktaši u narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji : 1941–1945*, [redakcioni odbor Karapetrović Jovanka ... et al.]. Laktaši: Opštinski odbor SUBNOR-a, 1981.
5. Levin, Karen. *Hanin kofer: istinita priča*. Beograd: Laguna, 2009.

6. Lukić, Dragoje. *Rat i djeca Kozare*. Beograd: Književne novine; Prijedor: Nacionalni park Kozara; Jasenovac: Spomen područje Jasenovac, 1990.
7. Петровић, Весна и др. *Психосоцијална помоћ у школи (теорија и пракса)*. Бања Лука: Републички педагошки завод. 1997.
8. Turjačanin, Zorica. *Ključevi zlatnih vrata*. Banjaluka: Glas, 1978.
9. Frank, Ana. *Dnevnik Ane Frank: od 12. juna 1942. do 1. avgusta 1944*. Beograd: Bookland, 2007.

Дияна Трубаич

Национална библиотека «Веселин Маслеша»

Лакташи

МОЯ РОДИНА ПОМНИТ: КУЛЬТУРА ПАМЯТИ В ДЕТСКОМ ОТДЕЛЕНИИ БИБЛИОТЕКИ В Г. ЛАКТАШИ

Аннотация: Лакташи – один из муниципалитетов региона Козара, население которого сильно пострадало во время Второй мировой войны в одной из величайших трагедий сербов XX века – битве при Козаре. Такая среда хранит память и обязана развивать культуру памяти об этих событиях. В статье представлена трёхмесячная работа с членами секции «Маленькие библиотекари», действующей при Детском отделе, начиная с посещения выставки «Чтение и письмо с Анной Франк», анализа литературных произведений и мемуаров, изучения имеющихся материалов из местной коллекции и знакомства с конкретными случаями страданий, связанных с нашей местной средой. Мероприятия завершались семинарами по библиотерапии, направленными на осознание широкого спектра ранее пережитых эмоций. Взяв на себя обязательство сохранять и лелеять эту память, библиотека в Лакташи стремится донести до молодого поколения масштабы страданий сербского населения во Второй мировой войне в нашем муниципалитете и окрестностях через литературу и исторические факты.

Ключевые слова: культура памяти, Лакташи, Вторая мировая война, «Маленькие библиотекари».

Dijana Trubajić
Public library “Veselin Masleša”
Laktaši

MY HOMETOWN REMEMBERS: FOSTERING A CULTURE OF REMEMBRANCE IN THE CHILDREN’S DEPARTMENT OF THE LAKTAŠI LIBRARY

Abstract: This paper presents a summary of a three-month project with the “Little Librarians” section, a group that operated within the Children’s Department of the Laktaši library. The project’s goal was to help young people understand the scale of suffering experienced by the local Serbian population during World War II, a period that included the Battle of Kozara – one of the 20th century’s greatest tragedies for Serbs. The project activities began with the visiting exhibition “Reading and Writing with Anne Frank” and continued with analyses of literary works and memoirs. Participants also studied materials from the local history collection to learn about specific instances of suffering within their community. The project concluded with bibliotherapy workshops designed to help participants process a range of emotions related to the topic. By using literature and historical facts, the Laktaši library has preserved and fostered a culture of remembrance, honoring the victims of the Second World War.

Keywords: culture of remembrance, Laktaši, World War II, Little Librarians.

ИЗЛОЖБА „ЗЛОЧИНИ НАЦИЗМА И ОСЛОБОДИЛАЧКА МИСИЈА ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ У ЕВРОПИ”

Сажетак: У раду је дат приказ Сталне изложбе Централног музеја Великог отаџбинског рата у Москви под називом „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи”¹, која је посвећена 70-годишњици Велике победе у Другом светском рату. Део те изложбе приказан је и на Летњем форуму Библиотекарског друштва Србије. Изложба је приказана у знак захвалности и сећања на велику улогу и допринос Црвене армије у ослобађању Европе, а међу њима и Југославије.

Кључне речи: изложба, злочини нацизма, жртве геноцида, холокауст, Европа, СССР, Југославија, Србија, Русија, Црвена армија, Дан победе, Други светски рат.

Стална изложба Централног музеја Великог отаџбинског рата у Москви под називом „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи”¹ посвећена 70-годишњици Велике победе у Другом светском рату, организована је с циљем присећања на жртве цивилног становништва у Европи, али и на величину и племенитост подвига совјетског народа и његове војске, као и жртве које су поднели у име ослобађања Европе од нацизма.

Изложбу прати збирка мултимедијалних материјала смештена на осам ДВД-ова посвећених ослобађању осам европских земаља, у периоду од августа 1944. до маја 1945. године: Аустрије, Бугарске, Мађарске, Немачке, Пољске, Румуније, Чехословачке и Југославије. Сваки ДВД садржи копије архивских докумената, графичких приказа, филмских, фото и видео материјала, историјских референци, као и напомене уз слике на 15 језика. Изложба и збирка мултимедијалних материјала чине саставни део пројекта који је приредила Државна агенција за послове Заједнице независних држава и сународника, који живе у иностранству, као и по-

¹ Видети више: *К 70-летию освобождения от фашизма стран Европы: Австрия, Болгария, Венгрия, Германия, Польша, Румыния, Чехословакия, Австрия, Болгария, Венгрия, Германия, Югославия: сборник мультимедийных материалов* (Москва: Центральный музей Великой отечественной войны, [2015?]).

слове међународне хуманитарне сарадње (*Россојрудничесџво*). Циљ овог пројекта јесте усмеравање пажње руске и међународне јавности на догађаје завршне фазе Другог светског рата, односно ослобађење европских земаља од нацизма и сведочења о историјској улози СССР-а у победи над фашизмом.

Изложба „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи” – зборник мултимедијалних материјала (8 DVD)

У формирању садржаја мултимедијалне публикације учествовале су водеће архивске и музејске организације Русије, које поседују потребне информације, средства и ауторска права на њих. Аутор историјског концепта и консултант пројекта је научни тим Руског државног архива друштвено-политичке историје (РГАСПИ). Збирка обухвата копије архивских докумената, музејских експоната и видео-материјала Централног архива Министарства одбране Руске Федерације (ЦА МО РФ), Руског државног архива филмских и фото-докумената (РГАКФД), Централног музеја Великог отаџбинског рата 1941–1945 (ЦМ ВОВ) и ООО „Нет-Филм-а”.

Година 2025. је година обележавања 80 година победе над нацизмом. Летњи форум Библиотекарског друштва Србије под називом „Култура сећања: улога архива, библиотека и музеја”, одржан 23–27. јуна

2025. године у Србији и Републици Српској, у организацији Библиотекарског друштва Србије, у сарадњи са Руском библиотечком асоцијацијом и Друштвом библиотекара Републике Српске, Архивом Војводине, Музејом жртава геноцида и Спомен-подручјем Доња Градина, у потпуности је био посвећен обележавању овог јубилеја. Осим домаћих библиотечких стручњака, учешће је узео и велики број стручњака из Русије па је то била права прилика да се представи овај значајан пројекат и манифестација.

Изложба се састоји из 105 слајдова смештених у неколико одељака:

- Геноцид над цивилним становништвом на окупираним територијама;
- Ослобађање европских држава и градова;
- Хуманитарна помоћ Црвене армије становништву.

Одељак посвећен геноциду над цивилним становништвом на окупираној територији СССР, говори такође и о уништавању индустријских и културних центара, градова и села. Велика страдања претрпели су совјетски ратни заробљеници. Услед нечовечног поступања са њима и тешког принудног рада, већина ратних заробљеника је страдала. Тема геноцида над цивилним становништвом допуњена је материјалима који приказују истребљење цивилног становништва на окупираним територијама Источне Европе, где су расна дискриминација и најтежи услови присилног рада проузроковали смрт милиона људи.

У другом делу су документа која сведоче о ослобађању Европе, започето 26. марта 1944. године, одлуком СССР-а да трупе Црвене армије преко Румуније ступе на тло Европе и започну своју ослободилачку мисију. Хиљаде километара прешли су совјетски војници на путу ка Берлину, ослобађајући Аустрију, Бугарску, Мађарску, Румунију, Пољску, Словачку, Чешку, Југославију, делимично Норвешку и Данску. Око седам милиона совјетских војника борило се изван домовине, а више од милион дало је своје животе за ослобођење народа Европе од нацизма.

Бројни материјали у трећем одељку сведоче и о томе да су совјетске трупе ушле на територију окупираних европских држава без агресивних планова, са циљем да спроведу програм своје ослободилачке мисије. Овај програм предвиђао је ослобађење народа Европе од нацистичких освајача, помоћ у обнови њихових националних држава и хапшење нацистичких ратних злочинаца. Црвена армија је улазећи на територију европских држава одржала своју част и високо достојанство. Племенитост совјетских војника огледала се у чињеници да су хранили, лечили и штитили становништво ослобођених земаља, укључујући и донедавне

непријатеље, без потребе за осветом и реваншизмом. О томе сведоче материјали посвећени хуманитарној помоћи Црвене армије становништву ослобођених земаља Европе.

Међу најупечатљивијим документима приказаним на изложби издвајају се следећа:

- Докуменат под називом План Барбароса – стратегијски војни план Немачке против СССР од 18. децембра 1940;
- План Розенберга од 20. јуна 1941. на којем се види прерасподела територије Источне Европе у случају освајања СССР, односно приказ онога што би у том случају од СССР-а остало. На фотографији се види да је линија границе померена у дубину територије СССР-а спајајући Лењинград, Москву, Тулу, Ураљск и Астрахањ;
- Фотографија вешања цивилног становништва у месту Стара Руса;
- Фотографија деце у финском концентрационом логору;
- Фотографија цивилног становништва у доби од 18 до 45 година (за грађане јеврејске националности од 14 до 60 година) за које је уведена радна обавеза, а радни дан трајао од 14 до 16 сати, што је услед великог физичког напора и неухрањености довело до умирања великог броја људи;
- Фотографије жртава Холокауста на територији Европе – масовног уништавања Јевреја током којег је страдало преко шест милиона људи;
- Фотографије жртава Будимпештанског гета и трамваја само за Јевреје у Варшави;
- Мапа са преко 100 нацистичких логора смрти и њихових огранака на територији Европе као што су Аушвиц-Биркенау, Мајданек, Треблинка, Собибор, Дахау, Бухенвалд, Заксенхаузен, Равенсбрик, Маутхаузен, итд., намењених масовном уништавању Срба, Јевреја и Рома (од 18 милиона европских грађана, који су завршили у Хитлеровим логорима смрти, више од 11 милиона људи је истребљено);
- Фотографије совјетских војних заробљеника од којих је око 60 % страдало у војним логорима (између 4.500.000 и 5.700.000 војника)
- Фотографије опљачканих и разрушених споменика културе на територији СССР-а, међу којима је било на стотине музеја, црква, библиотека, као што су Екатеринин дворца у Царском селу, Спомен-кућа Л. Н. Толстоја у Јасној Пољани, споменик А. С. Пушкину у Михајловском итд.;

- Фотографије сцена ослобађања европских држава, међу којима је и Југославија, на којима се могу видети совјетски генерал В. И. Жданов и српски генерал Пеко Дапчевић у обраћању народу, на митингу поводом ослобађања Београда, 20. октобра 1944. године;
- Фотографија оснивача Антихитлеровске коалиције Стаљина, Черчила и Рузвелта;
- Мапе највећих битака Црвене армије у Европи за сваку земљу појединачно, међу којима је и мапа војних дејстава у вези са ослобађањем Београда у периоду од 28. септембра до 21. октобра 1944. године, у којима је рањено, страдало или нестало око 35.000 припадника Црвене армије;
- Фотографије напада на Берлин и потписивања акта о капитулацији, 8. маја 1945. године, на основу којег је 9. маја проглашен дан Велике победе;
- Фотографије и документа који сведоче о хуманитарној помоћи Црвене армије народу на ослобођеним територијама;
- Фотографије и документа Нирнбершког процеса (20. октобра 1945 – 1. октобра 1946), током којег су за ратне злочине и дела против човечности на смрт осуђена 24 немачка официра.

Поменуто збирку мултимедијалних материјала у свом фонду поседује Библиотека Матице српске у Новом Саду, под сигнатуром ДВД2168 и у електронском каталогу под бројем COBISS.SR-ID – 173072649, коју је добила путем међународне размене публикација са Руском државном библиотеком у Москви. Овом приликом, и на овакав начин, српски народ жели показати захвалност руском народу на подршци приликом ослобађања своје земље, али и захвалност на сарадњи и неговању историјских и културних веза које спајају српски и руски народ.

Литература

1. *К 70-летию освобождения от фашизма стран Европы: Австрия, Болгария, Венгрия, Германия, Польша, Румыния, Чехословакия, Австрия, Болгария, Венгрия, Германия, Югославия [Elektronski izvor]: сборник мультимедийных материалов.* Москва: Центральный музей Великой отечественной войны, 2015.

Верица Шево
Библиотека Матицы Сербской
Нови-Сад
vericabmsns@gmail.com

ВЫСТАВКА «ПРЕСТУПЛЕНИЯ НАЦИЗМА И ОСВОБОДИТЕЛЬНАЯ МИССИЯ КРАСНОЙ АРМИИ В ЕВРОПЕ»

Аннотация: В статье представлена постоянная выставка Центрального музея Великой Отечественной войны в Москве «Преступления нацизма и освободительная миссия Красной Армии в Европе», посвященная 70-летию Великой Победы во Второй мировой войне, которая также представлена на Летнем форуме Библиотечной ассоциации Сербии „Культура памяти. Роль архивов, библиотек и музеев”, состоявшаяся 23-27 июня 2025 года в Сербии и Республике Сербской, с участием библиотечных экспертов из России, по случаю празднования 80-летия Великой Победы и в знак благодарности и памяти о великой роли и вкладе Красной Армии в освобождение Европы, в том числе и Югославии.

Ключевые слова: выставка, преступления нацизма, жертвы геноцида, холокост, Европа, СССР, Югославия, Сербия, Россия, Красная Армия, Великий День Победы, Вторая мировая война.

Verica Ševo
Matica Spska library
Novi Sad
vericabmsns@gmail.com

EXHIBITION “CRIMES OF NAZISM AND THE LIBERATION MISSION OF THE RED ARMY IN EUROPE”

Summary: The paper presents the permanent exhibition of the Central Museum of the Great Patriotic War in Moscow entitled “Crimes of Nazism and the Liberation Mission of the Red Army in Europe,” which is dedicated to the 70th anniversary of the Great Victory in the Second World War and is also shown at the Summer Forum of the Library Association of Serbia entitled “Culture of Remembrance.” The Role of Archives, Libraries and Museums, held on June 23-27, 2025 in Serbia and the Republic of Srpska, with the participation of library experts from Russia, on the occasion of marking the 80th anniversary of the Great Victory and as a sign of gratitude and memory of the great role and contribution of the Red Army in the liberation of Europe, including Yugoslavia.

Keywords: exhibition, crimes of Nazism, victims of genocide, holocaust, Europe, USSR, Yugoslavia, Serbia Russia, Red Army, Victory Day, World War II.

Татјана Богојевић
Библиотека Магице српске
Нови Сад
tatjanabogojevic71@gmail.com

УДК 069.5:004]:355.4"1941/1945"(049.32)
02:061.2(497.11)

Ивана Јаношевић
Библиотека „Влада Аксентијевић”
Обреновац
ivanajanosevic5@gmail.com

ЕЛЕКТРОНСКА ИЗЛОЖБА „80 ГОДИНА ПОБЕДЕ НАД НАЦИЗМОМ: КУЛТУРА СЕЋАЊА”

Баштинске установе културе (библиотеке, музеји и архиви) у својим фондовима чувају и грађу која документује раније догађаје и резултате истраживања, настале на основу те грађе. Кроз самосталне програме или међусобну сарадњу у изложбеним и издавачким пројектима, активно учествују у обележавању значајних историјских догађаја и истицању доприноса, стваралаштва и деловања истакнутих личности. На тај начин оне испуњавају своју улогу као институције јавног памћења, посвећене очувању и омогућавању приступа културној баштини.

Култура сећања представља важан сегмент очувања културног, духовног и националног идентитета. Исказивање поштовања према минулим временима, људима и догађајима подразумева њихово уважавање, али и преношење порука и вредности, како би се сачувале од заборавља и биле предочене новим генерацијама. У годинама када се обележавају јубилеји, историјски процеси се с временске дистанце изнова сагледавају, тумаче и анализирају, често и на основу новооткривених или раније недоступних извора, без једностраних идеолошких интерпретација и уз савремене могућности презентовања.

Године 2025. обележава се осамдесет година од победе над нацизмом. Ову значајну годишњицу велике победе обележава и Србија. Библиотекарско друштво Србије тим поводом приредило је електронску изложбу „80 година победе над нацизмом: култура сећања”, с циљем да одабраним избором библиотечке, архивске и музејске грађе, путем докумената, речи и слика, прикаже дане када су ослобађани градови у Србији, као и радост коју је донела четири године чекана слобода. Изложба је приказана првог дана Летњег форума Библиотекарског друштва Ср-

бије, у просторијама Архива Војводине у Новом Саду, а доступна је на сајту Библиотекарског друштва Србије.

Обим и разноврсност приказане грађе на овој изложби само су један од могућих начина да се она учини видљивијом и доступнијом. Објављивана у монографским и периодичним издањима, музејским и изложбеним каталозима, чувана у завичајним фондовима и легатима, збиркама некњижне грађе или представљена у дигиталним колекцијама, изложба има вредност живог сведочанства и историјског извора. За ову прилику направљен је избор из монографских публикација, каталога изложби, серијских публикација и фотографија, које говоре о великој борби у Другом светском рату и победи над нацизмом.

Грађу за ову изложбу уступиле су: Библиотека Матице српске, Народни музеј Шабац, Библиотека „Влада Аксентијевић”, Обреновац, Музеј Војводине, Завичајни музеј Јагодина Историјски архив Града Новог Сада. Коришћени су и извори из колекција: *Дигиталној завичаја* Народне библиотеке Бор, Колекција фотографија Дигиталне колекције Народне библиотеке „Стеван Сремац” – Ниш, Претражива дигитална библиотека УБ „Светозар Марковић” – Београд, Федералное архивное агентство (Росархив), „Победа: 1941-1945”.

Изложбу су приредиле Татјана Богојевић и Ивана Јаношевић, а сарадници су били: Драган Стојменовић, Нада Димитријевић, Љубица Ђоровић, Небојша Цвејић и Петар Ђурђев. Она је показатељ да и на овај начин библиотеке, музеји и архиви могу заједнички приказати један део своје грађе, посебно поводом значајних јубилеја.

Насловна страна електронске изложбе „80 година победе над нацизмом: култура сећања”

Татьяна Богоевич
Библиотека Матицы Сербской
Нови-Сад
tatjanabogojevic71@gmail.com

Ивана Яношевич
Библиотека «Влада Аксентиевич»
Обреновац
ivanajanosevic5@gmail.com

ЭЛЕКТРОННАЯ ВЫСТАВКА «80 ЛЕТ ПОБЕДЫ НАД НАЦИЗМОМ: КУЛЬТУРА ПАМЯТИ»

Аннотация: Учреждения культурного наследия (библиотеки, музеи и архивы) посредством самостоятельных программ или взаимного сотрудничества в выставочных и издательских проектах активно участвуют в увековечении значимых исторических событий. Таким образом, они выполняют свою роль учреждений общественной памяти, призванных сохранять и обеспечивать доступ к культурному наследию. В год празднования этой знаменательной годовщины Библиотечное общество Сербии организовало электронную выставку «80 лет Победы над нацизмом: культура памяти» с целью представить дни освобождения сербских городов посредством избранных библиотечных, архивных и музейных материалов, документов, слов и изображений. Выставка была представлена в первый день Летнего форума БДС-а и представляет собой один из возможных способов сделать его более заметным и доступным.

Ключевые слова: День Победы, библиотеки, музеи, архивы, электронные выставки.

Tatjana Bogojević
Matica Spska library
Novi Sad
tatjanabogojevic71@gmail.com

Ivana Janošević
Public Library “Vlada Aksentijević”
Obrenovac
ivanajanosevic5@gmail.com

DIGITAL EXHIBITION “80 YEARS OF VICTORY OVER NAZISM – CULTURE OF REMEMBRANCE”

Abstract: Heritage institutions – libraries, museums, and archives – play an active role in commemorating significant historical events, whether through independent initiatives or collaborative exhibition and publishing projects. In doing so, they fulfill their mission as custodians of public memory, dedicated to preserving and facilitating access to cultural heritage. To mark this important anniversary year, the Library Association of Serbia curated a digital exhibition titled “80 Years of Victory Over Nazism – Culture of Remembrance.” Through a carefully selected compilation of library, archival, and museum materials – presented via documents, narratives, and imagery – the exhibition portrays the days of liberation of cities across Serbia. The exhibition was launched on the opening day of the Summer SLA Forum and serves as one of the many possible approaches to enhancing visibility and accessibility of cultural memory.

Keywords: culture of remembrance, Victory Day, libraries, museums, archives, digital exhibitions.

**БИБЛИОТЕЧКИ ПРОЈЕКТИ И
ИНОВАЦИЈЕ**

**БИБЛИОТЕЧНЫЕ ПРОЕКТЫ И
ИННОВАЦИИ**

МЕЖДУНАРОДНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК РЕСУРС ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ: ОПЫТ РАБОТЫ БИБЛИОТЕК РОССИИ

Аннотация: Статья рассматривает историю формирования и тенденции развития международной деятельности библиотек России, рассматривая такую деятельность как действенный инструмент профессионального развития библиотечных специалистов, позволяющий развивать кругозор, определять свои приоритеты и, таким образом, обеспечивать высокое качество библиотечно-информационного обслуживания нашего общества. Приведены примеры успешных международных программ профессионального развития, осуществляемых библиотеками России, таких, как проект поддержки специалистов русскоязычных коллекций, расположенных за рубежом «Наши библиотеки: Читать по-русски», представлена ежегодная Премия Рудомино за лучший международный библиотечный проект.

Ключевые слова: международная деятельность библиотек, программы профессионального развития, Премия Рудомино, «Наши библиотеки: Читать по-русски».

Что же это такое – международная деятельность библиотек? Каковы условия ее возникновения, ее особенности, динамика ее развития, перспективы?

Если исходить из того, что основная функция библиотек с момента их возникновения – это сбор максимально полной информации по тому или иному вопросу или той или иной сфере знаний, международная деятельность или контакты библиотек с целью расширения своих коллекций существовали всегда. И до сих пор данная функция осталась неизменной и одной из основных. Если мы заглянем в суть наших современных библиотечных международных проектов – то их конечной целью всегда будет строительство наших коллекций. И это – первая из отличительных черт международной деятельности библиотек.

Еще одна важнейшая функция библиотек – это сохранение собранного. Сохранность коллекций – многогранная, многоуровневая и очень

сложная задача, часто требующая особого внимания мирового библиотечного сообщества и объединенных усилий. Когда мы говорим о сохранности физических носителей, становится крайне важным делиться своим опытом друг с другом и помочь нашим коллегам избежать уже совершенных кем-то ошибок. С этой целью Российская библиотечная ассоциация, секция РБА по международному сотрудничеству, Петербургское библиотечное общество организуют эффективные программы профессионального развития (ППР), знакомя реставраторов и других специалистов в сфере сохранности с мировыми тенденциями и очень часто эти тенденции создавая)) Мне кажется, что и библиотечным сообществам наших стран также будет полезно дать новый импульс развития таких программ. Например, существует прекрасный опыт России – федеральный проект по созданию сети региональных Центров консервации и реставрации; проведение Всероссийского мониторинга состояния федеральных библиотечных фондов, который осуществляет Российская государственная библиотека. У федеральной Библиотеки иностранной литературы наработан огромный опыт по организации ППР как на территории России, для специалистов стран мира, так и выездных – для изучения национальных систем сохранности культурного наследия – для специалистов из России. Такая программа состоится осенью, когда 45 специалистов из России выезжают в Китай для ознакомления с лучшими практиками работы культурных институций страны. Помимо сохранности физических активов существует огромный пласт проблем по работе с цифровыми продуктами и объектами и тут нам необходимо работать всем вместе с целью регулирования этих процессов и создания общей документальной, юридической базы, обеспечивающей понятное правовое поле такой деятельности. Итак, вторая отличительная черта международной деятельности библиотек – сложные многоуровневые задачи, направленные на сохранение собранной информации.

Третья основная функция библиотеки – это предоставление собранной информации в общественный доступ. На деле это означает нашу с вами эффективную работу с нашими пользователями самых разных уровней, со всеми сегментами нашего общества, ведь библиотеки – это единственно действительно общедоступные учреждения культуры. Отдельным направлением нашей работы должно являться предоставление информации о нашей деятельности нашим коллегам и нашим учредителям.

Знакомиться с передовыми формами работы надо постоянно и планомерно, поскольку перспектива, отличная от твоего собственного восприятия мира, помогает лучше понять то, что ты и твоя организация делает. Таким образом международное взаимодействие позволяет нам

более четко определить свои собственные приоритеты в предоставлении собранного нами знания в общественный доступ, расширить наш профессиональный кругозор и разнообразить инструментарий работы с нашими аудиториями.

Мне хотелось бы отметить, что российское профессиональное сообщество приняло решение отмечать лучшие международные библиотечные проекты специальной ежегодной премией. Такую премию, при поддержке Секции РБА по международному сотрудничеству, утвердила Библиотека иностранной литературы им. М. И. Рудомино. Маргарита Ивановна Рудомино – выдающийся директор библиотеки, ее основатель, известный международный деятель. В Премии несколько номинаций – основная, специальный приз Библиотеки иностранной литературы, выбор библиотечного сообщества (видеоконкурс). Приглашаем всех ознакомиться с материалами на сайте Библиотеки иностранной литературы.

Также необходимо помнить, что международная деятельность библиотек – процесс постоянно развивающийся в соответствии с потребностями профессионального сообщества и изменениями в окружающей среде. Несколько слов о том, что же изменилось в окружающем мире и как это отразилось в тенденциях развития международного взаимодействия библиотек.

Говоря о международной библиотечной деятельности России в исторической перспективе, мне хотелось бы упомянуть М.И. Рудомино, саратовскую девочку 21 года, которая сумела убедить молодое советское правительство, что Библиотека иностранной литературы необходима социалистической России. И все годы советской власти именно Библиотека иностранной литературы осуществляла взаимодействие с библиотеками мира в максимально возможных в то время объеме и форме. Маргарита Ивановна была вице - президентом ИФЛА, в 1970 году ей удалось привезти в Москву Всемирный библиотечный конгресс. Профессиональные достижения советской науки в библиотечном деле высоко котировались в международном библиотечном поле и играли существенную роль в формировании корпуса международных норм и стандартов.

После распада Советского Союза активное международное сотрудничество пришло в регионы России и стран Содружества, библиотеки приобретали все больше опыта, открывались новые возможности. Конечно, оглядываясь назад, мы ясно осознаем, что многие финансовые возможности, которые открылись нам в то время, были направлены прежде всего на то, чтобы сломать ту идеологическую платформу, на которой мы тогда находились. Но в то время, опьянев от вдруг свалившейся

на нас открытости и свободы, нам было сложно увидеть глубинную суть вещей. Сейчас, как мне кажется, наступило время здоровой рефлексии и осмысления того, что с нами происходило в прошедшие 30 лет. На самом деле я очень благодарна этому периоду нашего библиотечного дела, потому что он открыл нам совершенно новые аспекты библиотечного дела, показал, что, наряду с существованием советской библиотечной школы, существуют и другие подходы. Именно этот период позволил нам выйти на международную арену, осознать, что, по многим направлениям, благодаря нашим ограниченным ресурсам, мы нашли наиболее эффективные решения многих профессиональных проблем. Положительным результатом я также считаю рост профессионального самоуважения и осознание собственной ценности, своего собственного уникального места в глобальной сети библиотек.

Какие же выводы мы сделали, пройдя непростой путь становления, и какие соответствующие принципы международной деятельности библиотек мы сейчас для себя определяем?

- Основной принцип любого взаимодействия – познавая иное, крайне важно не потерять себя. Не раствориться в чужой культуре и системе ценностей, а наблюдать и брать на заметку как положительные, так и отрицательные аспекты иного.
- Автоматически перенесенный чужой опыт не гарантирует эффективного решения проблемы или, как говорят в народе, «что русскому здорово, то немцу смерть». Ну, например, процесс превращения библиотек в чисто общественные пространства, без книжных и цифровых коллекций – эта тенденция проявилась в некоторых библиотеках Европы и перекинулась на целый ряд наших библиотек.
- Время показало, что успешные партнерства в международной деятельности библиотек формируются не только на профессиональной основе, но и требуют совпадения ценностных аппаратов, без этого проекты рано или поздно умирают. Какое-то время можно обсуждать профессиональные проблемы, не касаясь тем, в которых вы расходитесь диаметрально. Но наступает момент, когда такие вопросы игнорировать уже нельзя, и такие партнерства со временем распадаются. Примерно такие процессы сейчас, к сожалению, наблюдаются в сотрясаемой переменами ИФЛА, когда целый ряд библиотек мира считает неприемлемыми некоторые «нормы» западного либерального бытования, и вместо открытого обсуждения этой проблемы мы видим полное нежелание организации эту разность признавать и уважать.

- Любое взаимодействие должно быть равноправным и взаимовыгодным – это всегда дорога с двусторонним движением. Очень долгое время библиотеки России находились в положении обучаемых, и это было оправдано в тех областях, где мы заведомо имели меньше опыта – например, в работе с местными сообществами, в привлечении новых аудиторий. Но всегда имелось что то, где наши компетенции были выше. И теперь, строя свои образовательные проекты, мы обязательно должны предоставлять пространство для всех участников процесса, дать возможность встречного движения.
- Взаимодействие ради взаимодействия больше не в тренде, алгоритм сейчас - четко определенные проблемы, их активная проработка и, как результат, - получение конкретных практических рекомендаций по их решению. Мы прекрасно помним такое время, когда сам факт заключения соглашения о сотрудничестве являлся достижением сам по себе. Но мы несколько застряли в этом моменте, мне кажется. Сейчас уже считается неприличным просто съездить на конференцию, просто подписать договор. Главные вопросы – зачем, что конкретно, как, когда. Каков будет практический результат – инструмент по разрешению данной проблемы.
- Осуществляя международную деятельность библиотек мы должны ставить перед собой самый главный вопрос: зачем мы это делаем. Я бы определила ответ как следующее утверждение: любое международное взаимодействие библиотек должно осуществляться с единственной целью – развивать национальную библиотечную отрасль для более качественного обслуживания населения, обеспечивая информационный, культурный, а, значит, политический и экономический суверенитет своей страны.

Итак, подытоживая все сказанное, мы можем утверждать, что международная деятельность библиотек является действенным инструментом профессионального развития библиотечных специалистов, позволяющим развивать кругозор, определять свои приоритеты и, таким образом, обеспечивать высокое качество библиотечно-информационного обслуживания нашего общества.

Несколько слов о том, как строятся российские международные программы профессионального развития. Неотъемлемые черты таких программ:

- Предварительная работа – отбор участников через определение миссии библиотек, написание эссе, мотивационных писем или создание видео визиток

- Сочетание теоретических и практических аспектов обучения (полевые визиты в библиотеки и другие культурные институции города) – национальный, городской и районный аспект библиотечного дела.
- Партиципативные креативные практики – проектные сессии и групповая работа
- Интенсивное погружение в культурный контекст города – работа с музеями и театрами
- Формирование каналов профессионального и человеческого общения для работы после программы, установление горизонтальных связей.

Ярким примером таких программ, помимо уже упомянутых программ по сохранности, является проект Библиотеки Маяковского «Наши библиотеки. Читать по-русски». Цель проекта – методическая поддержка библиотечных специалистов, работающих с русскоязычными коллекциями, расположенными за рубежом. Программа осуществляется третий год в тесном взаимодействии с Комитетом по внешним связям Санкт-Петербурга (финансирует проживание и культурную программу) и Россотрудничеством (осуществляет отбор кандидатур). Профессиональная программа формируется Центральной городской публичной библиотекой им. В. В. Маяковского и ведущими библиотеками города, под эгидой Петербургского библиотечного общества. Программа 2025 года состоится в сентябре, тема года «Библиотека как место разговора о важном». Приглашаем всех следить за новостями и участвовать в программе.

Отзывы участников программы подтверждают правильность выбранного нами пути, отдельно отмечается практическая польза полученной информации, мощный импульс профессионального развития, который обеспечивает крайне интенсивная, но очень полезная программа. Для того, чтобы вы почувствовали атмосферу проекта «Наши библиотеки», позволю себе показать заключительный ролик 2024 года.

Российская библиотечная ассоциация/Секция по международному сотрудничеству
 Всероссийская государственная библиотека иностранной литературы им. М. И. Рудомино/профессионалам Ежегодная Премия Рудомино за лучший международный библиотечный проект

Международное сотрудничество библиотек России и Сербии

Светлана Анатољевна Горохова

Централна градска јавна библиотека В. В. Мајаковски

Санкт Петербург

svetagorokhova@gmail.com

МЕЂУНАРОДНЕ АКТИВНОСТИ КАО РЕСУРС ЗА ПРОФЕСИОНАЛНИ РАЗВОЈ БИБЛИОТЕЧКИХ СТРУЧЊАКА: ИСКУСТВО РУСКИХ БИБЛИОТЕКА

Сажетак: У чланку се бавимо приказом историјата и трендовима развоја међународних активности руских библиотека, као и активностима које служе као ефикасан алат за професионални развој библиотечких стручњака. Та активност омогућава да библиотекари развију своје хоризонте, одреде своје приоритете и тиме обезбеде висококвалитетне библиотечко-информационе услуге нашем друштву. Дати су примери успешних међународних програма стручног развоја које спроводе руске библиотеке, као што је пројекат подршке стручњацима за публикације на руском језику у иностранству „Наше библиотеке: Читајте на руском”, а представљена је и годишња награда Рудомино за најбољи међународни библиотечки пројекат.

Кључне речи: међународне активности библиотека, програми стручног развоја, награда Рудомино, „Наше библиотеке: Читајте на руском”.

Svetlana Anatolyevna Gorokhova

Central city public library. V. V. Mayakovsky

St. Petersburg

svetagorokhova@gmail.com

INTERNATIONAL ACTIVITIES AS A RESOURCE FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF LIBRARY SPECIALISTS. EXPERIENCE OF RUSSIAN LIBRARIES

Summary: The article examines the history of the formation and development trends of international activities of Russian libraries, considering such activities as an effective tool for the professional development of library specialists, allowing them to expand their horizons, determine their priorities and, thus, ensure high quality library and information services to our society. The author demonstrates the examples of successful international professional development programs implemented by the Russian libraries, such as the project to support specialists of Russian-language collections located abroad “Our Libraries. Read in Russian” and presents the annual Rudomino Award for the best international library project.

Keywords: international activities of libraries, professional development programs, Rudomino Award, “Our Libraries. Read in Russian”, international relations, cooperation.

Марина Владимировна Савченкова

Научная библиотека Томского государственного университета

Томск

m.savchenkova@mail.ru

УДК 027.7(571.16)

021.4:7.025.4(571.16)

НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ТОМСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА И МЕЖДУНАРОДНАЯ ШКОЛА РЕСТАВРАЦИИ, КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПЛАТФОРМА ПО ВОПРОСАМ СОХРАНЕНИЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ

Аннотация : Город Томск – самый студенческий город России, основан в 1604 году и старейший в Сибири крупный образовательный, научный и инновационный центр, насчитывающий 9 высших учебных заведений и 15 научно-исследовательских институтов. Научная библиотека Томского государственного университета открылась в 1888 году а ее основой стала родовая библиотека Строгановых в составе 22.626 томов. В настоящее время фонд библиотеки насчитывает 3,8 миллиона единиц хранения. В 1988 году при Отделе редких книг и рукописей был создан Сектор гигиены и реставрации книжных памятников, который в 2002 г. был преобразован в Региональный центр консервации документов. По инициативе специалистов Центра, в 2014 году начала работу Международная школа реставрации. Ежегодно здесь проходят очное и онлайн обучение специалистов из библиотек, музеев и архивов России и Беларуси. С 22–26 сентября 2025 г. будет проходить VIII Международная школа реставрации. Тема: «Научная реставрация. Проведение предреставрационных исследований. Практическая реставрация переплета».

Ключевые слова: город Томск, Томский государственный университет, Научная библиотека, родовая библиотека Строгановых, Региональный центр консервации документов, Международная школа реставрации.

Томск – город в России, основан в 1604 году, расположен на востоке Западной Сибири на берегу реки Томи. Старейший в Сибири крупный образовательный, научный и инновационный центр, насчитывающий 9 высших учебных заведений, 15 научно-исследовательских институтов, особую экономическую зону технико-внедренческого типа и 6 бизнес – инкубаторов. В городе проживает около 560.000 человек. Это самый студенческий город России.

Здание Научной библиотеки Томского государственного университета

Научная библиотека Томского государственного университета открылась в 1888 году одновременно с университетом. В формировании обширного по численности и уникального по составу первоначального фонда библиотеки огромную роль сыграли российские меценаты, ученые, писатели, общественные деятели.

Первым вкладом в библиотеку был дар графа Александра Григорьевича Строганова, члена Государственного совета, сына известного русского дипломата, посла в Швеции, Испании и Турции. В 1875 г. А. Г. Строганов передал будущему университету родовую библиотеку своего отца в составе 22 626 томов, где были представлены издания XIII – начала XIX вв. по самым различным отраслям знаний, энциклопедии, различные словари и справочники, карты, атласы, ноты, а также около 30 рукописных книг. Приобретенные рукописи были на латинском и французских языках, написанные на пергаменте с художественными виньетками и заставками. Уже при разборе этой коллекции было отмечено наличие в ней большого количества книжных редкостей и ректором В. М. Флоринским было принято решение сохранить ее как единое целое, а особо редкие и ценные книги (около 500) разместить в специальные витрины.

Региональный центр консервации документов (Томск)

В 1914 г. по проекту известного сибирского архитектора А. Д. Крячкова для библиотеки было построено отдельное здание, а витрины с редкими книгами были установлены в специальном помещении, которое получило название «комната витринных книг». В настоящее время здесь располагается Региональный центр консервации документов.

Особую ценность этой библиотеки представляла интересная подборка различных художественных альбомов XVII – начала XIX в., имеющих в своем составе гравюры с картин известных европейских художников, хранившихся в то время в крупнейших музеях Европы – Дрезденской галерее, Лувре, галерее Питти и др., а также 25 оригинальных акварельных рисунков XVIII в., которые являются копиями с фресок Геркуланума и несколько литографий с картин известных русских художников.

Таким образом, библиотека Строгановых стала основой для библиотеки Томского университета и коллекция рукописей начала складываться одновременно с фондом библиотеки с 1880 года.

В 1998 г. Томский университет, и в его составе библиотека, получил статус особо ценного объекта культурного наследия народов Российской Федерации. В настоящее время фонд библиотеки насчитывает 3,8 миллиона ед. хранения.

Отдел редких книг и рукописей был создан в библиотеке, как самостоятельное структурное подразделение в 1944 году и именно в это время рукописи были выделены в отдельную коллекцию. За время существования Отдела в структуре Научной библиотеки собран уникальный для Сибири фонд книжных памятников, насчитывающий свыше 126 тыс. ед. хранения. Общие хронологические границы фонда – конец XII–XXI вв. При отделе рукописей и книжных памятников создан Музей книги, который дает возможность увидеть памятники книжной культуры, хранящиеся в стенах библиотеки.

Отдел редких книг и рукописей

В 1988 году по инициативе Археографического совета, при Отделе редких книг и рукописей, был создан Сектор гигиены и реставрации книжных памятников. Участие в федеральном проекте «Культура России» привело к созданию в 2002 году Регионального центра консервации документов».¹

¹ Отдел рукописей и книжных памятников // <https://lib.tsu.ru/ru/istoriya-0> URL: <https://lib.tsu.ru/ru/otdel-rukopisey-i-knizhnyh-pamyatnikov>; Томск // Википедия URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA> (дата обращения: 1. 8. 2025).

В центре работают 11 специалистов – реставратор графики, реставратор книжных памятников, переплетчик, консерватор, микробиолог.

Благодаря финансовой поддержке Министерства Культуры и университета Центр оснащен современным оборудованием, реставрационными материалами высокого качества.

Сотрудники Центра прошли обучение в ведущих реставрационных центрах Москвы и Санкт-Петербурга, Государственной библиотеке Германии; Оксфордском консорциуме консервации, Австрийской национальной библиотеке, Библиотеке Вильнюсского государственного университета, Национальном архиве Словакии и др.

Оправдывая «региональную» часть своего названия, Региональный центр консервации документов сотрудничает с библиотеками Сибирского региона.

Основными задачами центра являются:

- Реставрация рукописей, печатных документов, произведений графики
- 2.Оказание научно-методической, консультационной и практической помощи по широкому кругу вопросов, связанных с сохранением памятников письма и печати.
- Проведение конференций, семинаров, мастер-классов для реставраторов, хранителей, сотрудников библиотек, музеев, архивов.
- Обследование библиотечных фондов и условий их хранения.
- Обеззараживание документов, подвергшихся биологическим повреждениям.
- Сохранение документов.

Роль Регионального центра консервации документов в образовательной деятельности университета:

- Сотрудники центра для студентов факультетов Культурологии и Музеологии читали курс «Сохранение документов»
- Проводят ознакомительные уроки для студентов колледжа Культуры
- Выполняют реставрацию редких документов из отдела Редкой книги, что дает возможность их изучать исследователям
- Реставрируют редкие книги и документы для музея Книги в Научной библиотеке

В 2014 г. по нашей инициативе начала работу Международная школа реставрации. Для регионов нашей страны это было необходимо. В Сибири и за Уралом хранится огромное количество документального наследия, которое требует консервации и реставрации. Все ведущие реставрационные центры расположены в Москве и Санкт-Петербурге.

Огромные расстояния и материальные затраты на обучение не позволяют часто проходить очное обучение.

Цели и задачи для организации такой Школы были сформированы на стратегической сессии вместе с ведущими реставраторами нашей страны:

- Объединение профессионального сообщества
- Создание благоприятной среды для обмена лучшими практиками
- Изучение лучших практик российских и международных специалистов
- Обучающий курс обязательно должен состоять из теоретической и практической части.

Принцип работы Школы – знания должны формироваться от базового уровня к продвинутому (от простого к сложному).

За это время были изучены свойства материалов используемых для изготовления переплетов, лабораторные исследования перед реставрацией документов и после, различные техники и технологии типов переплетов. Каждым студентом выполнены модели с различными способами шитья книжных блоков, креплением сторонки, плетением капталов. Освоена техника изготовления «мраморной» бумаги. Изготовлены макеты западноевропейского и полукожаного переплетов.

Международная школа реставрации

С 16–20 сентября 2024 г. прошла VII Школа реставрации. Тема – «Научная реставрация. Русский переплет: формирование продвинутого уровня знаний и практических навыков».

Каждый студент изучил историю, конструктивные особенности русского переплета. Накопленные знания за весь период с 2014г. позволил каждому слушателю изготовить модель Русского переплета с использованием таких материалов, как дерево, кожа, металл.

Практическая реставрация переплета

С 22–26 сентября 2025г. будет проходить уже VIII Международная Школа реставрации. Тема «Научная реставрация. Проведение реставрационных исследований. Практическая реставрация переплета».

Весь учебный материалы предыдущих Школ размещен на сайте <http://project.lib.tsu.ru/restschool> и находится в свободном доступе для профессионального сообщества.

Ежегодно в МШР, на базе Научной библиотеки ТГУ проходят очное обучение специалисты из библиотек, музеев и архивов России в течение недели, в количестве 15–18 человек из 10–12 регионов страны. Сформирована группа из постоянных участников. Два года назад к нам присоединилась Беларусь. По итогу каждый участник получает Удостоверение государственного образца.

На протяжении всего учебного процесса ведется онлайн трансляция. Онлайн участники имеют возможность изучать теоретическую часть и выполнять практикум синхронно с очными студентами. Итоговая работа оценивается по фотографиям и выдается Сертификат Участника.

Международная школа реставрации призвана объединить квалифицированных российских и зарубежных специалистов для консолидации усилий по сохранению документального (культурного) наследия, формирования современной теории и практики в реставрации, содействия развитию реставрационных исследований и практики в других регионах.

Школа может стать образовательной площадкой, которая объединит специалистов России и Сербии, что даст возможность вместе сохранять славянскую культуру.

Российские и зарубежные специалисты участники
Международной школы реставрации

Литература

1. История // НБТГУ URL: <https://lib.tsu.ru/ru/istoriya-0> (дата обращения: 1. 8. 2025).
2. Отдел рукописей и книжных памятников // <https://lib.tsu.ru/ru/istoriya-0> URL: <https://lib.tsu.ru/ru/otdel-rukopisey-i-knizhnyh-pamyatnikov> (дата обращения: 1. 8. 2025).
3. Томск // Википедия URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA> (дата обращения: 1. 8. 2025).

Марина Владимировна Савченкова

Научна библиотека Томског државног универзитета

Томск

m.savchenkova@mail.ru

НАУЧНА БИБЛИОТЕКА ТОМСКОГ ДРЖАВНОГ УНИВЕРЗИТЕТА И МЕЂУНАРОДНА ШКОЛА РЕСТАУРАЦИЈЕ КАО ЕДУКАТИВНА ПЛАТФОРМА ЗА ОЧУВАЊЕ ДОКУМЕНТАРНОГ НАСЛЕЂА

Сажетак: Град Томск, „најстудентскији град” у Русији, основан 1604 године, један је од најстаријих и највећих образовних, научних и иновативних центара у Сибиру. У њему се налази девет високошколских установа и 15 научно–истраживачких института. Научна библиотека Томског државног универзитета основана је 1888. године, а у њеној основи налази се породична библиотека Строганових, која се састоји од 22.626 књига. Тренутно, фонд библиотеке броји око 3,8 милиона јединица. Године 1988. основан је Сектор за чување и рестаурацију публикација при Одељењу за ретку књигу и рукописе, који је 2002. године прерастао у Регионални центар за конзервацију докумената. На иницијативу стручњака Центра, 2014 године, почела је са радом Међународна школа рестаурације. Сваке године одржава се редовна и онлајн обука стручњака из библиотека, музеја и архива Русије и Белорусије.

Кључне речи: Томск, Томски државни универзитет, Научна библиотека Томског државног универзитета, породична библиотека Строганових, Регионални центар за конзервацију докумената, Међународна школа рестаурације.

Marina Vladimirovna Savchenkova
Research Library, Tomsk State University
Tomsk
m.savchenkova@mail.ru

THE TOMSK STATE UNIVERSITY RESEARCH LIBRARY AND THE INTERNATIONAL RESTORATION SCHOOL AS AN EDUCATIONAL PLATFORM FOR PRESERVING DOCUMENTARY HERITAGE

Abstract: Founded in 1604, Tomsk is Russia's most student-centric city and the oldest major educational, scientific, and innovation hub in Siberia, home to 9 universities and 15 research institutes. The Research Library of Tomsk State University opened in 1888, with its foundation built upon the 22,626-volume Stroganov family library. Today, the library's collection holds 3.8 million items. In 1988, the Department of Rare Books and Manuscripts established a Sector for the Hygiene and Restoration of Book Monuments. This was transformed into the Regional Center for Document Conservation in 2002. Driven by the Center's specialists, the International Restoration School was launched in 2014. The school provides annual in-person and online training for specialists from libraries, museums, and archives across Russia and Belarus.

Keywords: Tomsk, Tomsk State University, Tomsk State University Research Library, Stroganov family library, Regional Center for Document Conservation, International Restoration School.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАВЫКОВ ВИЗУАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ БИБЛИОТЕКАРЕЙ МЦБС ИМ. М.Ю.ЛЕРМОНТОВА В ПРОЕКТАХ «FOTOLIB» И «ВЕБТЮНЬ»

Аннотация: В статье рассматриваются инновационные проекты по развитию визуальной коммуникации в деятельности библиотекарей. Представлен опыт реализации проектов «FOTOLIB: Библиотечная фотолаборатория» и «Вебтюнь!», направленных на повышение качества визуального контента в библиотечной сфере. Описаны методики обучения сотрудников работе с фотоизображениями и цифровой иллюстрацией, создание единого фотобанка, проведение профессиональных конкурсов. Проанализированы результаты внедрения проектов, включая повышение эффективности продвижения библиотечных услуг через социальные сети.

Ключевые слова: библиотечное дело, Санкт-Петербург, визуальная коммуникация, социальные сети, цифровая иллюстрация, профессиональное обучение, проектная деятельность, библиотек.

В мире современных коммуникаций все большее значение имеют визуальные способы общения. Уметь качественно показать себя, таким образом рассказать о себе – важно для современного библиотекаря.

В МЦБС им. М.Ю.Лермонтова были проанализированы успехи и неудачи библиотечного визуального контента, размещаемого на сайте и в социальной сети ВКонтакте. В результате в 2023–2024 году появились и были успешно реализованы 2 проекта, которые помогли улучшить ситуацию в этой области.

Цель проекта «FOTOLIB: Библиотечная фотолаборатория» – улучшить качество работы сотрудников библиотечной системы с фотоизображениями. Проект был реализован методическим отделом с привлечением сотрудников различных библиотек, входящих в МЦБС им. М. Ю. Лермонтова.

Для начала необходимо было сформировать фундамент, то есть убедить коллег и утвердить важность красивой «картинки» в продвиже-

нии книг, чтения и библиотечных услуг. В этой связи важным компонентом является обучение. Изучая цели и задачи фотографии в библиотеке, технические особенности создания изображения с помощью телефона, формируя насмотренность и практикуясь в создании «хорошего» фотоконтента сотрудники самостоятельно приходили к мысли о том, что одна красивая фотография может заменить десять плохих. Цикл обучающих занятий для библиотекарей «Основы фотографии в библиотеке» прошли 20 библиотекарей из 9 библиотек МЦБС им. М. Ю. Лермонтова.

Осознание важности качественного визуального контента в ходе обучения стало основой для формирования Фотобанка. В результате был сформирован единый для МЦБС им. М. Ю. Лермонтова Фотобанк из 300 качественных изображений по разделам: Библиотеки, Люди, Мероприятия, Видео корпоративные – который является основой для создания визуального контента любой из библиотек. Фотобанк продолжает пополняться.

Далее необходимо было проверить профессиональную состоятельность сотрудников в области фотографирования и дать им возможность конкурировать. Ведь именно в конкурентной среде выявляются истинные таланты. Мы отказались от конкурса фоторабот между своими сотрудниками и намерено расширили его до городского масштаба. Это дало результаты, сотрудникам МЦБС было важно показать свои лучшие работы и сравнить их с работами коллег. На конкурс фотографий «Библиотека: Твой взгляд» поступило 107 заявок от сотрудников и волонтеров-фотографов библиотек Санкт-Петербурга и Ленинградской области по 3 номинациям: Библионатюрморт, Библиотека в лицах и LIB of my life.

Далее мы продолжили изучать важность фотографии и решили разбить известный стереотип об образе библиотекаря как «старушки в тапках». Ведь именно так, по мнению многих, выглядит современный библиотекарь. Помочь опровергнуть эту мысль нам помогла фотография! А точнее серия фотографий, из которых сформировалась выставка «Идентификация. [Библиотекарь] = Я». Нам важно было показать то, как библиотекари сами видят свою профессию. Выставка имела успех у посетителей Центральной библиотеки им. М.Ю.Лермонтова – ее посетили за три месяца свыше 5 тыс. человек. Выставка получила продолжение – в 2025 году она была дополнена фотоработами библиотекарей Централизованной библиотечной системы Выборгского района Санкт-Петербурга и с успехом демонстрировалась одним из районных Домов культуры.

«Вебтьюн!» – проект, направленный на обучение библиотекарей МЦБС им. М.Ю.Лермонтова навыкам цифровой иллюстрации для продвижения мероприятий и услуг библиотек в социальных сетях, создания

креативных рекламных публикаций через оригинальные визуальные решения, освоение нового способа коммуникации с молодой аудиторией.

Цель – продвижение библиотечных услуг с помощью нового цифрового инструмента – вебтюнов.¹ Проект реализован Библиотекой комиксов (отдел библиотеки «Измайловская»), входящей в МЦБС им. М.Ю.Лермонтова.

Для обучения библиотекарей рисованию вебтюнов были привлечены опытные специалисты – преподаватели цифровой иллюстрации. Две группы из сотрудников МЦБС им. М.Ю.Лермонтова научились рисовать вебтюны, приняли участие в проведении мастер-классов по созданию вебтюнов. Затем обученные библиотекари опубликовали авторские вебтюны в соцсетях своей библиотеки, рекламируя мероприятия и услуги с помощью оригинальной цифровой иллюстрации.

В ходе проекта «Вебтюнь!» были обучены 10 сотрудников библиотек МЦБС, созданы свыше 50 оригинальных цифровых иллюстраций (вебтюнов), выполненных по заданиям проекта, опубликованы в группах библиотек ВКонтакте. Оценка эффективности этих постов проводилась по коэффициенту вовлеченности ER, который значительно вырос.

Успешно освоившие курс цифровой иллюстрации сотрудники получили в распоряжение своих библиотек графические планшеты для использования полученных навыков в продвижении библиотечных услуг и дальнейшей работы в творческой команде.

Проект «Вебтюнь!» получил признание в профессиональной среде – реализовавшая его Библиотека комиксов в 2025 году стала победителем Всероссийского конкурса библиотечных пабликов в номинации «Мастерство изображений».

По решению проектного комитета МЦБС им. М.Ю.Лермонтова проект «Вебтюнь!» продолжается в 2025 г. с целью закрепления и масштабирования полученных результатов.

---

¹ Вебтюн – южнокорейский цифровой комикс, обычно предназначенный для чтения на смартфонах.

Литература

1. https://lermontovka-spb.ru/news/Fotokonkursvbiblioteke/?sphrase_id=14226 – фотоконкурс «Библиотека: Твой взгляд» (дата обращения: 1. 8. 2025).
2. https://lermontovka-spb.ru/events/fotovystavka-identifikatsiya-bibliotekar-ya/?sphrase_id=14224 – фотовыставка «Идентификация. [Библиотекарь] = Я» (дата обращения: 1. 8. 2025).
3. https://vk.com/comix_library - страница Библиотеки комиксов МЦБС им. М. Ю. Лермонтова в социальной сети ВКонтакте (дата обращения: 1. 8. 2025).
4. https://vk.com/wall-43658654_9706 – вебтюн библиотеки «Измайловская» МЦБС им. М. Ю. Лермонтова в социальной сети ВКонтакте (дата обращения: 1. 8. 2025).
5. https://vk.com/wall-43658654_9630 – вебтюн библиотеки «Семеновская» МЦБС им. М. Ю. Лермонтова в социальной сети ВКонтакте (дата обращения: 1. 8. 2025).
6. https://vk.com/wall-43658654_9620 – вебтюн библиотеки «Бронницкая» МЦБС им. М. Ю. Лермонтова в социальной сети ВКонтакте (дата обращения: 1. 8. 2025).
7. https://vk.com/wall-43658654_9609 – вебтюн библиотеки «Екатерингофская» МЦБС им. М. Ю. Лермонтова в социальной сети ВКонтакте (дата обращения: 1. 8. 2025).

Јана Викторовна Седељникова

Међуокружни централизовани библиотечки систем „М. ЈУ. Љермонтов”
Санкт Петербург
sedelnikova@lplib.ru

УНАПРЕЂЕЊЕ ВЕШТИНА ВИЗУЕЛНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ БИБЛИОТЕКАРА МЕЂУОКРУЖНОГ ЦЕНТРАЛИЗОВАНОГ БИБЛИОТЕЧКОГ СИСТЕМА „М. ЈУ. ЉЕРМОНТОВ” У ПРОЈЕКТИМА „PHOTOЛІВ” И „WEBTUNE”

Сажетак: Чланак разматра иновативне пројекте за развој визуелне комуникације у активностима библиотекара. Представљено је искуство реализације пројеката „PHOTOЛІВ: Библиотечка фото-лабораторија” и „Webtune!”, усмерених на побољшање квалитета визуелног садржаја у библиотечкој сфери. Описане су методе обуке запослених за рад са фотографијама и дигиталним илустрацијама, креирање јединствене фото-банке и одржавање стручних такмичења. Анализирају се резултати реализације пројеката, укључујући повећање ефикасности промоције библиотечких услуга путем друштвених мрежа.

Кључне речи: библиотекарство, Санкт Петербург, визуелна комуникација, друштвене мреже, дигитална илустрација, стручно усавршавање, пројектне активности, библиотеке.

Yana Viktorovna Sedelnikova

Inter-district Centralized Library System “M. Yu. Lermontov”

Saint Petersburg

sedelnikova@lplib.ru

IMPROVING VISUAL COMMUNICATION SKILLS OF LIBRARIANS OF THE INTER-DISTRICT CENTRALIZED LIBRARY SYSTEM “M. YU. LERMONTOV” IN THE PROJECTS “PHOTOLIB” AND “WEBTUNE!”

Summary: This article examines innovative projects designed to enhance visual communication within librarians' professional activities. It presents the implementation experience of “FOTOLIB: Library Photolaboratory” and “Webtune!” – two initiatives focused on improving the quality of visual content in the library sector. The paper describes the methodologies employed for training employees in photographic image manipulation and digital illustration, the creation of a centralized photo bank, and the execution of professional competitions. The analysis of project outcomes includes an increased effectiveness in promoting library services through social networks.

Keywords: librarianship of St. Petersburg, visual communication, social networks, digital illustration, professional training, project activities of libraries.

Маријана Узуновски
marijana@zaprokul.org.rs

УДК 374.7:02-057.16(497.11)

Јелена Ђорђевић
jelena.djordjevic@zaprokul.org.rs
Завод за проучавање културног развитка
Београд

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ И ПРОФЕСИОНАЛНИ РАЗВОЈ БИБЛИОТЕКАРА У СРБИЈИ – СТАЊЕ, ИЗАЗОВИ, ПРЕПОРУКЕ

Сажетак: У раду је представљена анализа анкетног истраживања спроведеног у оквиру Секције за стално стручно усавршавање и професионални развој Библиотекарског друштва Србије (БДС), с циљем да се добије увид у искуства, ставове и приоритетне потребе библиотекара у области стручног усавршавања. Истраживање није обухватило целокупну популацију запослених у библиотекама Србије, већ је засновано на добровољном одговору чланова Библиотекарског друштва Србије на онлајн упитник. Анализа је извршена на узорку од 237 испитаника, што чини око 26% укупног чланства БДС-а (909 чланова). Спроведено је путем Гугл упитника током прве половине 2024. године, а обрада података је обављена у Екселу, уз помоћ алата Пауер Пивот (Power Pivot). Циљ истраживања био је да се сагледа у којој мери постојећа понуда програма одговара професионалним потребама библиотекара и у којим областима се испитују потребу за додатним знањем и компетенцијама.

Кључне речи: библиотекари, професионални развој, стручно усавршавање, квантитативна анализа, Завод за проучавање културног развитка, Библиотекарско друштво Србије.

Увод

Завод за проучавање културног развитка је специфична истраживачка установа која спроводи различита квантитативна и квалитативна истраживања, базирана на методологији друштвених и хуманистичких наука, чије теме припадају областима савременог стваралаштва и културног наслеђа. Истраживачке теме које су у фокусу установе баве се питањем културне партиципације, односно културним интересовањима и навикама опште популације и посебних група, као и различитих публика. Резултати истраживања Завода користе се за потребе планирања ре-

публичких, локалних, самосталних и др. актера у култури, али и туризма, образовања и социјалне политике. Такође, истраживања се налазе и у функцији стратешког планирања културног развоја на националном и на локалном нивоу. Током 56 година постојања Завода спроведено је преко 300 различитих истраживања у области културе и њеног развоја.

Једна од важних платформи рада Завода је и пројекат *e-Култура*, у сарадњи са Републичким заводом за статистику. Иако ово истраживање није део тог система *e-Култура*, настало је у контексту вишегодишњег бављења културном статистиком и потребом за подацима о стручном усавршавању запослених у култури. Истраживање које следи није било усмерено на институционални систем као такав, већ на појединачне библиотекарe – чланове БДС-а, чија лична мишљења и искуства дају увид у актуелне праксе и ставове, посебно у домену професионалног развоја и стручног усавршавања.

Поставка истраживања о сталном стручном усавршавању и професионалном развоју библиотекара

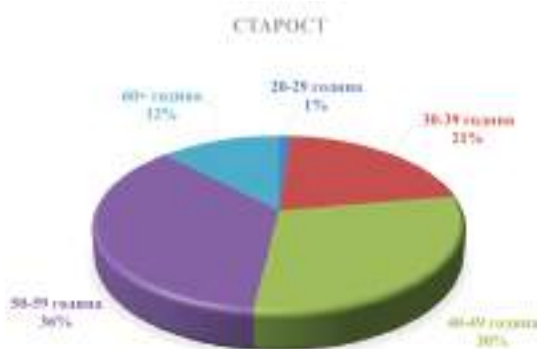
Ауторке су, као чланови Библиотекарског друштва Србије, спровеле анкетно истраживање о сталном стручном усавршавању и професионалном развоју библиотекара. Анкета се спроводила у оквиру годишњег плана Секције за стално стручно усавршавање и професионални развој Библиотекарског друштва Србије. Циљ овог истраживања било је сагледати актуелну ситуацију и потребе за сталним стручним усавршавањем и професионалним развојем запослених у библиотекама Србије.

Анализа је извршена на узорку од 237 испитаника, што чини око 26% укупног чланства БДС-а (909 чланова). Истраживање је спроведено путем Гугл упитника током прве половине 2024. године, а обрада података је обављена у Екселу, уз помоћ алата Пауер Пивот. Циљ истраживања био је да се сагледа у којој мери постојећа понуда програма одговара професионалним потребама библиотекара и у којим областима се испитује потребу за додатним знањем и компетенцијама.

Анкета је садржала десет основних питања која су се односила на демографске карактеристике испитаника (старост, пол, радно искуство), тип библиотеке у којој су запослени, форме и области стручног усавршавања, као и пожељне формате и дужине програма. Сарадња са Матичном службом Народне библиотеке Србије остварена је на тај начин што су питања у упитнику делимично преузета из анкете коју је НБС спровела у септембру 2022. године. Коначни упитник направљен је у сарадњи са члановима Секције.

Преглед резултата

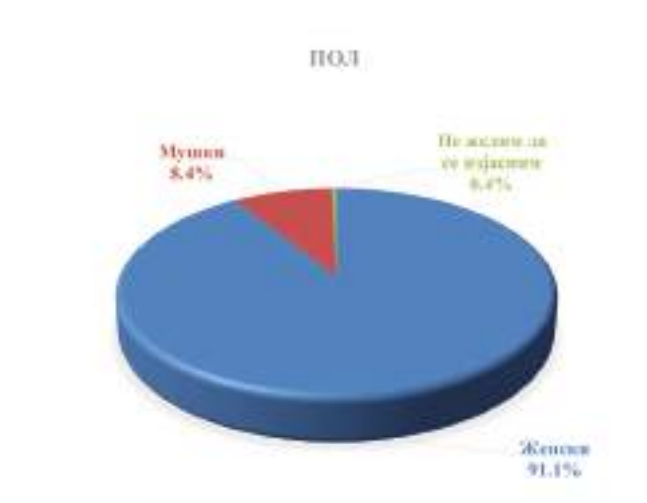
Резултати показују да су испитаници углавном жене (91,1%), најчешће старосне доби од 50 до 59 година (35,9%). Следи група 40–49 година (29,5%), затим 30–39 година (21,1%). Најмање испитаника је у групи 20–29 година (1,3%). Већ летимичан преглед ових података показао је да је у библиотекама присутан евидентни родни дисбаланс, што се надовезује и на податке из истраживања које је у Заводу за проучавање културног развита спроведено 2017. године под именом *Жене у јавним установама културе*,¹ али их не треба апсолутизовати, јер се односе само на чланове Библиотекарског друштва Србије који су одговорили на анкету. Приметно је и да је учешће млађих библиотекара (20–29 година) изузетно ниско, што може указивати на демографску структуру чланства у БДС-у или слабију ангажованост млађих кадрова у оваквим истраживањима.

Графикон 1: Старост испитаника

Испитаника мушког пола било је само 8.4% (20 укупно) и опет је највећи број у старосној групи од од 50 до 59 година (њих 35%), док не постоји у категорији од 20 до 29 година запослен у библиотеци.

¹ У овом истраживању истраживачи Завода: Вера Миловановић, Бојана Субашић и Богдана Опачић, уз помоћ сараднице Јелене Ђорђевић прикупиле су податке свих 513 јавних установа културе у Србији и свих 9979 запослених у сталном радном односу, односно 10726 делатника по свим основама. Према тим подацима више од три четвртине укупно запослених (77,5%) чине припаднице женског пола. У укупно 135 самосталних библиотека, у трима републичким је ангажовано 67,7% жена, а у осталим локалним 79,6%. Ни у једној од републичких библиотека жене нису у мањини, а највише их је у Библиотеци Матице српске где чине 71,9% колектива. Вера Миловановић, Бојана Субашић, Богдана Опачић, *Жене у јавним установама културе* (Београд: Завод за проучавање културног развита, 2017), 40.

Графикон 2: Пол испитаника

Што се радног искуства у библиотечко-информационој делатности тиче, највише испитаника има 21–25 година радног искуства (23,6%). Испитаници са мање од пет година искуства чине најмању групу (9,3%).

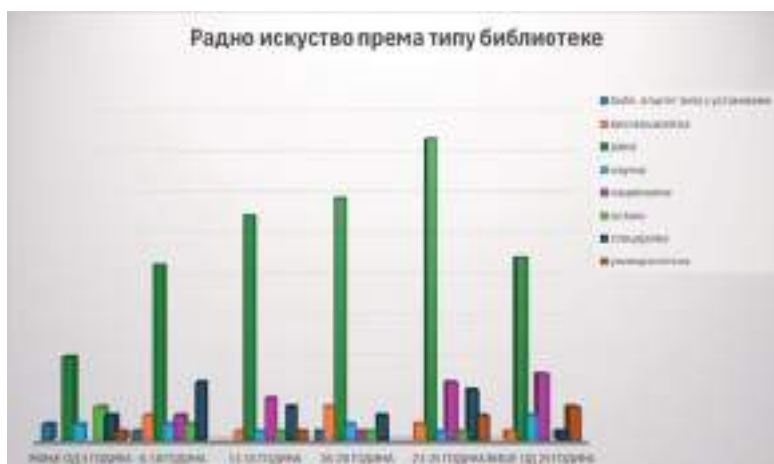
Графикон 3: Радно искуство испитаника

Према типу библиотеке у којој су запослени, највећи број испитаника ради у јавним библиотекама (61,2%). Најмање их ради у библиотекама општег типа у установама/ предузећима (1,7%).

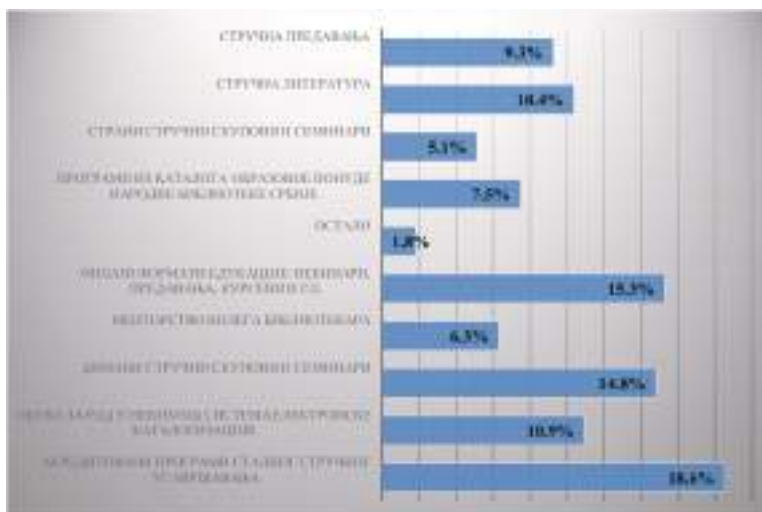
Графикон 4: Тип библиотеке у којој су испитаници запослени

Што се типа библиотеке у којој су испитаници запослени и радног искуства тиче, јавне библиотеке су највише заступљене у свим категоријама. У категорији више од 25 година такође предњаче јавне библиотеке, али се истичу и научне, специјалне и универзитетске. Научне библиотеке имају стабилну заступљеност, нарочито од 11 година па навише. Високошколске библиотеке су умерено заступљене у свим групама. Библиотеке општег типа у установама имају више запослених са мање радног искуства. Националне и специјалне библиотеке су мање заступљене, али имају равномерно распоређено радно искуство. Универзитетске библиотеке имају нешто већи број запослених са преко 25 година искуства.

Графикон 5: Радно искуство испитаника према типу библиотеке

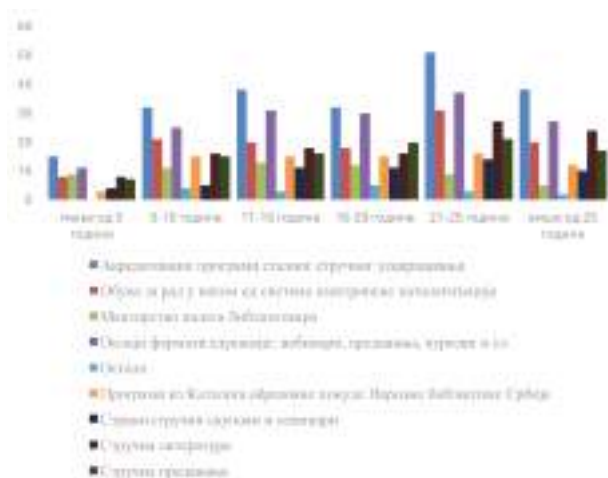
У погледу сталног стручног усавршавања, највише испитаника користи акредитоване програме сталног стручног усавршавања (18,6%). Страни стручни скупови и семинари су најмање популарни (5,1%).

Графикон 6: Тренутни видови стручног усавршавања

Уочава се да библиотекари свих категорија радног искуства најчешће учествују у акредитованим програмима сталног стручног усавршавања, при чему је највеће учешће запажено код испитаника са 21–25 година радног стажа. Ова категорија запослених такође се у великој мери опредељује за онлајн формате едукације, што указује на прихватање савремених начина учења и потребу за флексибилним приступом знању. Учествовање у обукама за рад у системима електронске каталогизације присутно је у свим групама, са благим растом у средњим и вишим групама по стажу, што може указивати на важност континуиране обуке у овој области, независно од дужине радног искуства. Менторство колега библиотекара заступљено је највише у средњим групама (6–20 година стажа), али се смањује код најiskusнијих библиотекара. Ово може указивати на то да млађи и средње искусни стручњаци чешће траже или добијају подршку кроз менторске односе. Мање заступљени облици, као што су програми из Каталога образовне понуде Народне библиотеке Србије и страни стручни скупови и семинари, показују релативно уједначено и скромно учешће, што може указивати на потребу за већом доступношћу или подстицајем за учешће у овим програмима. Најмање укључени у све облике стручног усавршавања су библиотекари са мање од пет година

радног стажа, што указује на потребу да се почетници додатно мотивишу, информишу и системски подрже у професионалном развоју.

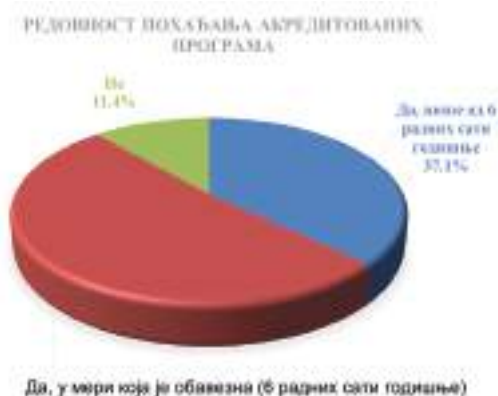
Графикон 7: Радно искуство и тренутни видови усавршавања

Вештачка интелигенција је најтраженија област за стручно усавршавање (9,8%), али је готово једнако заступљено интересовање за област дигитализације грађе, док су области са најмање интересовања: „Историја и теорија библиотекарства” и „Матичне функције” (по 1,4%).

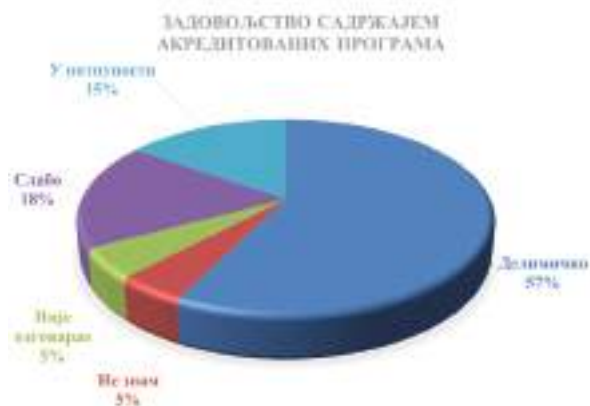
Графикон 8: Области из којих је потребно стручно усавршавање

Највише испитаника (51,5%) похађа обавезних шест радних сати годишње, док 11,4% испитаника не похађа редовно стручне програме.

Графикон 9: Редовност похађања акредитованих програма

Већина испитаника (57,4%) сматра да програми делимично одговарају њиховим потребама. Само 15,2% сматра да у потпуности одговарају.

Графикон 10: Задовољство садржајем акредитованих програма

Већина испитаника (71,3%) је била редовно информисана о акредитованим програмима. Такође, преферирају традиционалне формате едукације уживо.

Закључци на основу општег прегледа квантитативног истраживања

Прикупљени подаци показују мали број запослених младих стручњака у библиотекама, управо оних који би, у каснијем раду, имали потребу да се додатно стручно усавршавају и професионално развијају. Ова чињеница дугорочно може представљати велики кадровски проблем читавој библиотечкој заједници, те је неопходно размишљати у правцу ангажовања младих како запошљавањем, тако и путем волонтерских програма. Даљи подаци показали су да је најтраженија област за стручно усавршавање дигитализација грађе, те се у складу са претходним поставља питање да ли би се појавила нека нова могућа област за стручно усавршавање променом најзаступљеније старосне групе.

Испитаници су у отвореном питању дали и веома интересантне предлоге који могу побољшати усавршавање попут: развоја дигиталне инфраструктуре за научну комуникацију, пружање подршке научном издаваштву, развој електронских материјала за учење, али и образовање младих библиотекара за програме одрживог развоја у библиотекама. Интересантна је свесност и иноватиност испитаника који су указали на потребе за усавршавањем које је везано за виртуелни и физички маркетинг библиотека, као и усавршавање у сфери комуникације, дигиталног маркетинга и „data stewardship” – усавршавања у области одговорног управљања подацима, што показује окренутост библиотекара технологији савременог тренутка али и посвећеност новим развојим идејама.

У даљем раду на ову тему неопходно је оформити фокус групе запослених у библиотекама Србије, које би понудиле додатне податке о начину самог усавршавања који би био најадекватнији за библиотекарe. За почетак потребно је организовати додатну дискусију на постојећим семинарима што би свакако дало нове идеје за побољшање тренутног стања.

Литература

1. Вера Миловановић, Бојана Субашић, Богдана Опачић, *Жене у јавним установама културе*, Завод за проучавање културног развита: Београд, 2017.

Марияна Узуновски

marijana@zaprokul.org.rs

Елена Джорджевич

jelena.djordjevic@zaprokul.org.rs

Институт изучения культурного развития

Белград

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА И ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ БИБЛИОТЕКАРЕЙ В СЕРБИИ – СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ, РЕКОМЕНДАЦИИ

Аннотация: В статье представлен анализ опроса, проведенного Секцией непрерывного профессионального обучения и развития Библиотечной ассоциации Сербии (БДС) с целью изучения опыта, отношения к работе и приоритетных потребностей библиотекарей в области профессиональной подготовки. Опрос не охватывал всех сотрудников сербских библиотек, а основывался на добровольных ответах членов Библиотечной ассоциации Сербии на онлайн-анкету. Анализ проводился на выборке из 237 респондентов, что составляет около 26% от общего числа членов БДС (909 человек). Опрос проводился с помощью анкеты Google в первой половине 2024 года, а обработка данных проводилась в программе Excel с использованием инструмента PowerPoint. Целью исследования было выяснить, насколько существующее предложение программ отвечает профессиональным потребностям библиотекарей и в каких областях они рассматривают потребность в дополнительных знаниях и компетенциях.

Ключевые слова: количественный анализ, опрос, профессиональное развитие, библиотекари, Институт изучения культурного развития.

Marijana Uzunovski

marijana@zaprokul.org.rs

Jelena Đorđević

jelena.djordjevic@zaprokul.org.rs

Institute for Cultural Development Research

Belgrade

PROFESSIONAL TRAINING AND DEVELOPMENT OF LIBRARIANS IN SERBIA: CURRENT STATE, CHALLENGES, RECOMMENDATIONS

Abstract: This paper presents an analysis of a survey conducted by the Section for Continuous Professional Training and Development of the Serbian Library Association (SLA). The primary objective was to gain insight into the experiences, attitudes, and priority needs of librarians concerning professional development. The study did not encompass the entire population of library employees in Serbia; instead, it relied on voluntary responses from SLA members to an online questionnaire. The analysis was performed on a sample of 237 respondents, representing approximately 26% of the total SLA membership (909 members). Data collection was conducted via a Google Forms questionnaire during the first half of 2024, with data processing managed in Excel using the Power Pivot tool. The research aimed to assess the degree to which existing program offerings align with the professional needs of librarians and to identify areas where additional knowledge and competencies are required.

Keywords: librarians, professional development, professional training, quantitative analysis, survey, Institute for Cultural Development Research.

ПРОЕКТЫ МЦБС ИМ. М.Ю. ЛЕРМОНТОВА «ГЕНЕАЛОГИЯ» И «ГОЛОСА ХУДОЖНИКОВ» В ПРОДВИЖЕНИИ ВОЗМОЖНОСТЕЙ БИБЛИОТЕК И АРХИВОВ САНКТ-ПЕТЕРБУРГА

Аннотация: В статье представлен опыт успешной реализации двух проектов в Межрайонной централизованной библиотечной системе имени Михаила Юрьевича Лермонтова, которую входят 14 библиотек. В результате проекта «Голоса художников» в социальной сети ВКонтакте появились 50 видеоподкастов с художниками, произведения которых хранятся в Библиотеке книжной графики, одном из подразделений МЦБС. В результате проекта «Лермонтовка. Генеалогия» в библиотеках появились новые читатели, увлекающиеся генеалогическими исследованиями.

Ключевые слова: библиотечное дело, Санкт-Петербург, проектная деятельность, библиотек, художники-графики Санкт-Петербурга, генеалогический поиск.

В состав Межрайонной централизованной библиотечной системы имени Михаила Юрьевича Лермонтова входят 14 библиотек. Библиотеки расположены в самом сердце Санкт-Петербурга. Наши соседи – Эрмитаж и Русский музей, Мариинский театр и Петербургская филармония, Российская национальная библиотека и Центральная городская публичная библиотека имени В. В. Маяковского. В таком окружении Лермонтовка сумела выработать свой стиль, заслужить доверие пользователей, стать одной из самых востребованных библиотечных организаций города. По всем основным показателям мы входим в пятерку лидирующих библиотечных систем Санкт-Петербурга, а по некоторым занимаем ведущее положение среди библиотек России – так, например, в 2023 году МЦБС стала лидером в рейтинге регионов России по количеству читателей, подключенных к проекту Литрес. Библиотека (бесплатный доступ к электронным и аудиокнигам). Наши показатели по итогам 2024 года – 65.375 читателей, . посещений, книговыдача – 789.335 ед. (из них 580.730 – выданные книги на физических носителях, 204.578 – выданные книги из электронных библиотек).

С 2021 года в МЦБС параллельно с основной деятельностью. развивается проектная. Наши проекты инициируются и реализуются сотрудниками библиотек, мы ежегодно отбираем лучшие из поступивших предложений и изыскиваем ресурсы для того, чтобы проект был реализован полностью и привел к намеченному результату. Всего в МЦБС им. М. Ю. Лермонтова в 2021–2024 годах было реализовано 27 проектов.

«Голоса художников»

Фонд МЦБС богат и разнообразен. Среди 500 тыс. книг вы найдете и комиксы, и редкие издания произведений М. Ю. Лермонтова, и произведения графики современных петербургских мастеров.

Нам хотелось привлечь внимание наших читателей к фонду графики, входящему в коллекцию Библиотеки книжной графики. Особенность его в том, что многие подарившие нам свои работы художники продолжают жить и творить в Санкт-Петербурге. И мы подумали, что нашим пользователям будет интересно послушать, как авторы графических работ рассказывают о своей работе и своих произведениях. Так родилась идея представить нашу графическую коллекцию через видеointервью художников и искусствоведов.

Результаты проекта превзошли все наши ожидания. Работа по созданию видеointервью укрепила дружеские связи Библиотеки книжной графики со своими постоянными читателями – они выступили в роли волонтеров (36 человек). Художники с большим интересом восприняли возможность высказаться не только в творчестве, но и поделиться своими мыслями в интервью (50 видеointервью). В ходе общения с художниками в коллекцию Библиотеки книжной графики были подарены более 100 работ, передано в дар художественное наследие выдающегося мастера Геннадия Сотникова. Видеointервью продолжают пользоваться популярностью в социальной сети ВКонтакте – если по окончании проекта в середине 2024 года было около 1600 просмотров, то сегодня наши видео посмотрели уже более 73.000 чел.

«Лермонтовка: генеалогия»

Предпосылки для появления проекта «Лермонтовка. Генеалогия» появились благодаря активному развитию цифровизации в архивах Санкт-Петербурга и взаимодействию Архивного комитета, управляющего 6 городскими архивами, с библиотеками Санкт-Петербурга. На Сайте Архивного комитета всем желающим предоставлен доступ к

каталогам архивов и оцифрованным фондам за небольшую плату. Несколько лет назад в библиотеках Санкт-Петербурга были установлены автоматизированные рабочие места, с которых доступ в базу данных архивов можно получить бесплатно. Эта возможность была востребована специалистами, но широкая публика о ней не знала и большого интереса не проявляла. В то же время в нашей стране нарастает интерес к исследованию истории своей семьи, многие люди все больше интересуются генеалогией. Мы подумали, что если на базе существующих рабочих мест помочь горожанам в генеалогических исследованиях, то можно привлечь в библиотеки новых пользователей. Так появился проект «Лермонтовка. Генеалогия».

Наши библиотекари, работающие в 4 библиотеках, где установлены специализированные АРМы, – Центральной библиотеке им. М. Ю. Лермонтова, библиотеке им. А. И. Герцена, библиотеках «Измайловская и Старая Коломна», – научились выполнять удаленные запросы и проводить очные консультации с читателями, показывая, как нужно вести поиск по архивным документам. В результате с готовым списком архивных документов с шифрами человек может посетить архив и лично познакомиться с подлинниками. Оцифрованные документы доступны сразу на рабочем месте в библиотеке.

Благодаря возможностям архивной базы данных поиск осуществляется сразу по каталогам всех 6 городских архивов, что позволяет существенно сэкономить время пользователя.

Проект «Лермонтовка. Генеалогия» полностью достиг планируемых результатов. Но дополнительно оказалось, что эта тема весьма популярна среди журналистов – пожалуй, этот проект получил максимум внимания со стороны СМИ. Кроме того, оказалось, что многие любители генеалогии, пришедшие к нам на лекции, не были читателями библиотеки – так мы получили новую аудиторию.

Проект получил свое развитие в 2025 году – мы набираем участников в клуб «Агентство родословного сыска», архивные АРМы установлены еще в 2 библиотеках нашей системы. Мы видим, что объединенные возможности архивов (в значительной степени закрытых учреждений) и общедоступных библиотек дают совершенно новое качество жизни всем интересующимся историей своей семьи, своего края, своей страны.

Литература

1. <https://lermontovka-spb.ru/online/?TYPE=178> – страница проекта «ГОЛОСА ХУДОЖНИКОВ» (дата обращения: 1. 8. 2025).
2. <https://lermontovka-spb.ru/genealogy/> – страница генеалогического поиска (дата обращения: 1. 8. 2025).
3. <https://lermontovka-spb.ru/> – страница МЦБС им. М.Ю.Лермонтова (дата обращения: 1. 8. 2025).

Јана Викторовна Седељникова

Међуокружни централизовани библиотечки систем „М. Ју. Љермонтов”
Санкт Петербург
sedelnikova@lplib.ru

ПРОЈЕКТИ МЦБС М. ЈУ. ЉЕРМОНТОВА „ГЕНЕАЛОГИЈА” И „ГЛАСОВИ УМЕТНИКА” У ПРОМОЦИЈИ МОГУЋНОСТИ БИБЛИОТЕКА И АРХИВА САНКТ ПЕТЕРБУРГА

Сажетак: Чланак представља искуство успешне реализације два пројекта у Међуокружном централизованом библиотечком систему „М. Ју. Љермонтов”, који обухвата 14 библиотека. Као резултат пројекта „Гласови уметника”, на друштвеној мрежи ВКонтакте појавило се 50 видео интервјуа са уметницима чија се дела чувају у Библиотеци књижевне графике, једном од одељења МЦБС-а. Као резултат пројекта „Љермонтовка. Генеалогичка” у библиотекама се појављују нови читаоци који су заинтересовани за генеалогичка истраживања.

Кључне речи: библиотекарство, Санкт Петербург, пројектне активности, библиотеке, графички уметници Санкт Петербурга, генеалогичка истраживања.

Yana Viktorovna Sedelnikova

Inter-district Centralized Library System “M. Yu. Lermontov”

Saint Petersburg

sedelnikova@lplib.ru

PROJECTS OF THE ICLS M. Y. LERMONTOV “GENEALOGY” AND “VOICES OF ARTISTS” IN PROMOTING THE CAPABILITIES OF LIBRARIES AND ARCHIVES OF ST. PETERSBURG

Summary: The article presents results of two projects successfully implemented by the Mikhail Yurievich Lermontov Interdistrict Centralized Library System. The system comprises 14 city libraries. The project «Voices of Artists» includes 50 video interviews published in VK social network. Artworks of interviewed artists are stored in one of the Lermontov Library’s department – Library of Book Graphics that allows library audience to get public access to art objects. The project «Lermontov. Genealogy» allowed all the libraries of the System named Mikhail Lermontov to attract new audiences interested in genealogical research.

Keywords: librarianship of St. Petersburg, project activities of libraries, graphic artists of St. Petersburg, genealogical search

БИБЛИОТЕКА МЕСТО В ГОРОДЕ: КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ СТРАТЕГИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ БИБЛИОТЕК КРАСНОГВАРДЕЙСКОГО РАЙОНА САНКТ-ПЕТЕРБУРГА: СЕРИЯ КОРОТКИХ ОЦЕНОК

Аннотация: В статье представлено детальное описание системного подхода к модернизации библиотек Красногвардейского района Санкт-Петербурга в рамках реализации стратегии развития: «Библиотека: место в городе». Главная идейная линия Стратегии есть реализовать оптимальные модели современных библиотек, адаптированные к новым условиям их деятельности в современном мире и способные отвечать на вызовы времени; обрести каждой библиотеке свое Место в городе, свою индивидуальность, уникальную идентичность, стать местом культурной силы территории. За последнее десятилетие семь библиотек района прошли комплексную модернизацию, открыты две новые библиотеки. Все они имеют свою авторскую концепцию, свои доминанты, траектории развития, транслируют интересные для современного читателя в цифровую эпоху смыслы, образы, технологии, ресурсы, сервисы.

Ключевые слова: современная библиотека, стратегия развития, модернизация, цифровизация, культурные практики.

Последние 12 лет деятельность библиотечной системы Красногвардейского района Санкт-Петербурга строится на основе собственной стратегии развития: «Библиотека: место в городе». Стратегия носит проблемно-ориентированный характер, опирается на запросы граждан и тренды культурной индустрии. В основу ее легли четыре основополагающих принципа, ставшие базовыми линиями: технологии, имидж, пространство, место, которые решают приоритетную задачу – реализовать новейшие практики библиотечного дела, подчеркнуть широкий диапазон современной библиотеки как общественного Места в городе. Сегодня культурный ландшафт района украшают девять обновленных библиотечных пространств. Все они отвечают потребностям и вкусам современных читателей, занимают достойное место в культурной панораме Петербурга.

Миссия – «что» мы делаем? Ценности – «как» мы делаем? Или немного о философии Стратегии. Осознано и стратегически мы пришли к планированию и осмыслению сети публичных библиотек как единого бренда. Путем синтеза разных видов деятельности получить новый продукт – современную библиотеку – главная цель Стратегии. Сформировалась и наша система базовых ценностей, которые влияют на наше профессиональное мышление. Смысловое поле – у каждой библиотеки свой образ, своя атмосфера, свои доминанты и траектории развития, что помогает нам избегать дублирования, разногласий, искать и находить эксклюзивные решения, развивать соревновательный дух. Созерцание – «библиотекой не только пользоваться, но и созерцать» – наш флагманский тезис об обязательном внедрении в проект архитектурных и дизайнерских решений. Цифровизация – доминирующая задача для формирования образа будущего библиотеки. Важно экономить время и персонала, и читателя. И новые технологии дают эти решения. Эволюция персонала – стратегия стимулирует этот процесс. Персонал воспринимает библиотеку как точку самореализации, формирующую его личный успех. Таким образом формируется мышление: «ты в команде», ощущение общности для достижения приоритетной цели – занять библиотеке высокий рейтинг в позиции «современное общественное Место в городе». Представлю три наиболее успешных и востребованных кейса среди читательской аудитории и в профессиональной среде.

Центральная районная библиотека имени Н. В. Гоголя, которая носит имя, пожалуй, самого загадочного классика русской литературы, стала нашим первым экспериментальным проектом модернизации в 2013 году. Современная библиотека с петербургскими традициями не только сохраняет дух петербургской книжной культуры, она наиболее полно раскрыла свой потенциал в культурной среде города. Библиотека имеет собственный бренд в медиапространстве – мультимедиа-музей «Город Гоголя». 3D-мэппинг «Петербургские повести. Дневник» – интерьерная медиа-инсталляция по мотивам знаменитого цикла произведений Н. В. Гоголя, традиционно объединяемых в «Петербургские повести», которая стала визитной карточкой библиотеки. Сенсорные карты «Гоголевский Петербург» и «Гоголевский Рим» позволяют совершить виртуальный тур, отражая странствующий дух писателя, побывавшего во многих городах мира – посетить любимые места великого классика, пройтись городскими маршрутами его персонажей. Один из уникальных проектов библиотеки – первый музыкальный трибьют-альбом «Повести Гоголя» объединил 12 музыкантов из разных городов России, написавших 10 треков, посвященных классике. Проект получил убедительную под-

держку бизнеса, высокую востребованность (более 22 000 прослушиваний только на платформе VK) и стал победителем музыкальных премий, в том числе заняв 1 место Региональной премии в области общественных связей «Серебряный лучник» (ТОП-10 лучших проектов Северо-Запада). Концепция библиотеки с атмосферой гоголевского Петербурга, сделала ее сегодня туристической достопримечательностью города. С 2022 года библиотека Гоголя входит в перечень объектов «Новой туристской географии Санкт-Петербурга». Команда библиотеки активно презентует свою деятельность как в профессиональном сообществе, так и на крупнейших культурных событиях – Международная выставка-форум «Россия» на ВДНХ, Форум «Друзья Петербурга», Первый федеральный форум нового поколения профессионалов креативных индустрий «Арт-мастерс» и др. Библиотека Гоголя входит в ТОП крупнейших библиотечных представительств в социальной сети «ВКонтакте». Подписчиками являются более 30 тыс. человек, а география аудитории охватывает всю Россию, а также зарубежные страны.

«ШКАФ» – новая повестка современной библиотеки. Новаторская бренд-стратегия: библиотека и арт-резиденция – концепция, построенная на принципах экспертности. Замысел проекта – создать вдохновляющее пространство, которое генерирует творческий код города. Выбран приоритетный культурный слой «ШКАФА»: комьюнити-площадка для диалога людей, профессионально занимающихся искусством. В фокусе: литература, дизайн, архитектура, исполнительское искусство. Стратегический партнер – экспертное сообщество в области креативных индустрий. Для реализации этих целей созданы специальные локации. Одна из них – «Черный зал» – зал исполнительского искусства, оснащенный уникальным медиа-комплексом, который дает возможность полной интеграции в контент, максимального погружения в виртуальную среду, не ограниченную физическим пространством. Создание спектаклей, медиа-выставок, моделирование гейм-площадок – такая оптика позволила «ШКАФУ» выйти за пределы привычных классических форматов и сделала библиотеку кросс-медийным пространством. Новацией в области библиотечных технологий стала автоматизированная система книговозврата, встроенная в фасад здания, обеспечивая работу библиотеки в формате 24/7. Поворотный шкаф с электроприводом – архитектурная доминанта проекта и главный конструктивный элемент для автоматизированного зонирования пространства под запрос целевой аудитории. Именно за счет поворотных шкафов, органично встроенных в архитектуру здания (их 15), трансформируются залы из одного пространства в несколько обособленных помещений для проведения параллельных

мероприятий. Безусловной экспериментом «ШКАФА» стал новый формат работы – арт-резиденции. Вместе с экспертами, кураторами и профессионалами в области арт-индустрии команда «ШКАФА» реализует масштабные экспозиционные проекты, демонстрируя их широкой аудитории. База резидентов насчитывает более 600 междисциплинарных художников в коллаборации с которыми проведено уже более 10 резиденций. Примечательно, что при библиотеке «ШКАФ» создана архитектурная лаборатория, которая в формате стратегических сессий совместно с молодыми архитекторами и дизайнерами города разработала под наш запрос дизайн-концепции 2-х новых библиотечных пространств района (библиотеки «ЛЕС» и «БУКВА»).

На пике популярности сегодня находится и наш новый проект – библиотечно-культурный центр «НОТА», получивший признание, как одна из самых инновационных и высокотехнологичных библиотек России. Отличительная черта «НОТЫ» – ее многослойность. Проект создан на переплетении трех слоев: архитектурного – мультимедийного – сценографического. Четыре эмоциональных якоря проекта – книга, звук, свет и цвет – различные комбинации их взаимодействия тонко соединяются в библиотеке, смешивая которые НОТА и реализует свои культурные практики. «НОТА» – первый в Петербурге опыт внедрения сценографической концепции в библиотечное пространство. Пространство – главный герой «НОТЫ». Библиотека позиционируется как арт-объект. Восемь локаций, каждая из них имеет своё лицо и свой проектный потенциал. «Капелла» с парящим роялем и музыкальными струнами – читательские места для работы с нотным фондом и проведения камерных музыкальных концертов привлекают своей эстетикой. «Тоннель» с книжным витражом – художественное решение для раскрытия фонда классической литературы. «Перевернутая комната» – специальная локация для выставок-медиаций, где в прямом смысле слова «перевернут взгляд на выставки. «Сад» – вдохновляющее романтическое пространство представляет поэтический интерфейс. «Настроение НОТЫ» – высокотехнологичная и атмосферная инсталляция презентации книг – пример интеграции нейросетей в проект (полки звучат и светятся при прикосновении к книге). Мультимедийная экосистема «НОТЫ» играет очень важную роль в проекте. В дни выставок и событий «НОТА» превращается в фестивальное пространство и звучит единым аккордом как книжная вселенная, галерейное пространство, мультимедийная площадка, доступная для видео-арта и саунд-дизайна. Практики НОТЫ затрагивают все органы чувств – и это качественно новый опыт работы библиотеки. А возможность большого выбора локаций под запрос, под

формат мероприятия, под настроение читателя создают особые условия для взаимодействия с книгой, желание посещать и возвращаться в библиотеку. Отдельное место в «НОТЕ» занимает «Печатный коворкинг» – общедоступная книжная мастерская с оборудованием для оформления, печати и книжного переплёта. В «НОТЕ» также впервые в России внедрена новая технология в области создания комфортной библиотечной среды – технология «Книжный луч», которая при помощи дополненной реальности указывает читателю путь к книге с точностью до стеллажа и полки. Сервис вызывает большой читательский интерес (в 2024 году зарегистрировано 27.000 поисковых запросов).

В настоящее время проектная команда ЦБС Красногвардейского района находится в процессе разработки и проектирования новой библиотеки – библиотечно-культурного центра «МЕСТО», которая позволит нам перейти на более высокий уровень нашей профессиональной деятельности.

Отвечая на вопрос: «Какой должна быть библиотека в цифровую эпоху?», определены три стратегических ориентира, три платформы новой модели. «Охтинский бренд» – локальный код места (с Охты – территории Красногвардейского района начинался город Санкт-Петербург). «Умная библиотека» – место новейших передовых технологий библиосферы. «Мультимедийный портфель» – цифровой след места – место трансляции лучших достижений и практик Красногвардейского района, размещенных на едином ресурсе. БКЦ «МЕСТО» свяжет воедино прошлое и настоящее локальной территории, которая хранит историю и смело исследует будущее, тем самым станет местом эмоциональной вовлеченности людей, местом культурной силы территории.

Марина Борисовна Швец

Централизовани библиотечки систем Красногвардејског округа
Санкт Петербурга
mshvets@mail.ru

БИБЛИОТЕКА МЕСТО У ГРАДУ: КОНЦЕПТУАЛНА СТРАТЕГИЈА МОДЕРНИЗАЦИЈЕ БИБЛИОТЕКА КРАСНОГВАРДЕЈСКОГ ОКРУГА САНКТ ПЕТЕРБУРГА: СЕРИЈА КРАТКИХ ПРОЦЕНА

Сажетак: Чланак представља детаљан опис системског приступа модернизацији библиотека Красногвардејског округа Санкт Петербурга у оквиру имплементације стратегије развоја: „Библиотека: место у граду”. Главна идејна линија стратегије је имплементација оптималних модела модерних библиотека, прилагођених новим условима њиховог деловања у савременом свету, способних да одговоре на изазове времена. Свака библиотека треба да пронађе своје место у граду, своју индивидуалност, свој идентитет, да постане место културног потенцијала територије. Током протекле деценије, седам окружних библиотека прошло је кроз свеобухватну модернизацију, а отворене су две нове библиотеке. Све оне имају свој ауторски концепт, своје доминанте и путање развоја и све преносе значења, слике, технологије, ресурсе и услуге које су занимљиве савременом читаоцу у дигиталној ери.

Кључне речи: савремена библиотека, стратегија развоја, модернизација, дигитализација, културна пракса.

Marina Borisovna Shvets

Centralized Library System of Krasnogvardeysky District

Saint Petersburg

mshvets@mail.ru

LIBRARY A PLACE IN THE CITY: CONCEPTUAL STRATEGY FOR MODERNIZATION OF LIBRARIES IN THE KRASNOGVARDEYSKY DISTRICT OF ST. PETERSBURG: A SERIES OF SHORT ASSESSMENTS

Summary: This article details a comprehensive approach to modernizing libraries within the Krasnogvardeysky District, aligning with the “Library: an urban location” development strategy. The strategy’s primary objective is to implement exemplary models of contemporary libraries, adapting them to current global operating conditions and enabling them to effectively address modern challenges. A crucial aspect involves empowering each library to establish a distinct identity and unique position within the urban landscape, transforming it into a focal point for cultural engagement within its territory. Over the last decade, seven libraries in the district have undergone extensive upgrades, while two new libraries have also commenced operations. Each renovated or newly established library possesses its own unique conceptual design, defining characteristics, and development trajectory. These institutions now effectively convey meanings, images, technologies, resources, and services tailored to the interests of contemporary readers in the digital age.

Keywords: modern library, development strategy, modernization, digitalization, cultural practices.

Ирина Юрьевна Паина

i.paina@nso.ru

Ирина Леонидовна Непейна

i.nepeina@nso.ru

Новосибирская государственная областная научная библиотека
Новосибирск

УДК 061:008]:655(571.14)"2018/2025"

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ПРОГРАММА НОВОСИБИРСКОЙ ОБЛАСТИ: ХРОНИКА И ИМЕНА

Аннотация: Настоящая статья посвящена изучению региональной издательской программы Новосибирской области, реализованной в рамках Государственной программы «Культура Новосибирской области». В статье анализируются цели, задачи и эффективность реализации проекта, направленного на поддержку культурных инициатив и популяризацию литературного наследия Сибири. Особое внимание уделено отборочным критериям и механизму формирования экспертного совета, осуществляющего контроль над публикациями. Представлены итоги пятилетней работы программы, включающие общий объем изданий и конкретные издания, вышедшие в свет с момента запуска инициативы.

Ключевые слова: культура, литература, издательские проекты, Сибирь, регион, государство, художественное творчество, традиционная культура.

С 2018 года при поддержке Правительства Новосибирской области и министерства культуры Новосибирской области в рамках комплекса мероприятий «Сохранение культурного наследия» государственной программы Новосибирской области «Культура Новосибирской области», издаётся серия «Библиотека сибирской литературы».

Цель программы – популяризация творчества сибирских авторов через издание и распространение книг о Новосибирской области, людях, внёсших значительный вклад в развитие области.

Реализация настоящей программы направлена на решение комплекса стратегических задач, обеспечивающих устойчивое развитие духовной и нравственной среды общества, укрепление национальных основ русской культуры и повышение роли культурных традиций в развитии регионов Российской Федерации.

Во-первых, это реализация государственной политики по сохранению и укреплению традиционных духовно-нравственных ценностей.

Программные мероприятия направлены на активизацию усилий органов власти, образовательных учреждений и общественных организаций в деле формирования единого пространства культурно-нравственного воспитания молодого поколения, основанного на уважении к семейным ценностям, патриотизму и бережному отношению к отечественным культурным наследиям.

Во-вторых, это изучение и понимание истории и культуры Новосибирской области, сохранение культурного наследия региона. Одним из основных приоритетов программы является продвижение историко-культурного наследия региона, изучение исторического прошлого и многообразия народных традиций.

В-третьих, это накопление систематизированного культурно-исторического опыта, который служит основой для выработки эффективных решений социальных проблем современного общества. Программа нацелена на создание механизмов интеграции культурных практик в повседневную жизнь населения, внедрение инновационных подходов в процесс передачи культурных знаний и ценностей новым поколениям.

Эти задачи формируют фундамент всей программы, направленной на всестороннее развитие культуры, воспитание патриотов своего Отечества и сохранение уникального культурного потенциала, являющегося важнейшим достоянием нашей страны

В 2021 году при министерстве культуры Новосибирской области создан Экспертный совет, в который вошли представители министерства культуры Новосибирской области, представители Новосибирского отделения Союза писателей России и представители библиотек. В сфере полномочий Экспертного совета - определение приоритетных направлений развития и поддержки книгоиздания, формирование предложений об издании произведений и формирование списка распределения тиража.

Экспертным советом также были сформулированы критерии отбора произведений, которые могут войти в издательскую программу:

- высокий литературно-художественный или научный уровень произведения;
- новизна и оригинальность (уникальность, неповторимость);
- проповедует идеи гуманизма, справедливости, нравственности, доброты, любви к родному краю;
- способствует привлечению интереса к Новосибирской области, живущим в нем людям, его истории и культуре;
- представляет интерес для широкого круга читателей.

Экспертным советом также были рассмотрены дополнительные условия отбора рукописей, направленные на поддержание высокого ка-

чества публикуемых произведений и эффективность расходования бюджетных средств. В числе критериев допуска к переизданию – срок давности издания: в программу не могут быть включены книги, опубликованные менее десяти лет назад. Исключение составляют альбомы живописи или фотографий, которые могут быть переизданы спустя двадцать лет после первого выхода в свет.

Финансирование осуществляется исключительно в рамках Государственной программы «Культура Новосибирской области», утвержденной постановлением Правительства Новосибирской области.

По состоянию на начало 2025 года итоги реализации программы демонстрируют стабильные показатели роста числа издаваемых книг. За период с 2018 по 2024 год было опубликовано 16 наименований книг совокупным тиражом 16 400 экземпляров. Среди произведенных публикаций значительную долю занимают произведения художественной прозы, исторические очерки и мемуары.

Реализованная государственная поддержка позволила укрепить позиции региональных авторов и существенно расширить доступ местного населения к качественному литературному контенту, содействуя созданию благоприятных условий для дальнейшего творческого роста и профессионального совершенствования писателей и поэтов Новосибирска и области.

Первое издание в серии «Библиотека сибирской литературы» - трехтомник к 85-летию автора П. Дедова Петр Павлович Дедов снискал себе славу талантливого художника, бесстрашного летописца советской эпохи. Его творчество отмечено наградами конкурса Союза писателей СССР за лучшее произведение о крестьянстве (1985). Получил множество профессиональных премий за достижения в области литературы.

В 2019 году в рамках серии были переизданы собрание произведений Николая Самохина и избранные произведения Александра Денисенко.

В собрание сочинений Николая Яковлевича Самохина вошли повести, рассказы, публицистика разных лет, стихи, интервью, воспоминания друзей и родных писателя.

Николай Яковлевич Самохин – советский писатель в жанре сатиры и юмористической прозы. Его произведения увлекательны, интересны и актуальны по сей день. За 30 лет работы Николай Самохин создал своеобразную летопись Новосибирска, в которую, в частности, вошли рассказы об Академгородке.

Александр Иванович Денисенко более известен широкой публике как поэт, однако произведения в прозе в его арсенале тоже есть. Проза Денисенко столь же интересна и необычна по своей стилистике, как и его

стихи. Перу Александра Ивановича также принадлежат очерки-воспоминания о многих новосибирских литераторах, с которыми он был дружен.

В 2020 году книги не издавались, а в 2021 году серия продолжилась сборником произведений Юрия Магалифа – это имя известно каждому Новосибирцу, на его сказках выросло не одно поколение. В сборник вошли сказки как для детей, так и для подростков, которые ранее неоднократно издавались, а также публиковавшиеся один лишь раз.

В этом же году увидел свет сборник повестей новосибирских писателей «На два голоса», принадлежащих к разным литературным направлениям. В книгу вошли произведения Л. Полиновского, Н. Коротковой, В. Злобина, В. Сайдакова и др.

Также была издана повесть-исследование Владимира Яранцева о сибирских литераторах, сибирской литературе, «Сибирских огнях» и литературных заботах главного литературного критика Сибири.

Так же был издан сборник стихов «Парк». Поэтическая антология. В книгу вошли стихотворения одиннадцати авторов – Евгения Миниярова, Александра Ахавьева, Андрея Жданова, Сергея Самойленко и др.

В 2021 году была переиздана первая книга из трилогии Сергея Белоусова о приключениях бразильской обезьянки по имени Пиччи-Нюш, которая получила от богов безграничные волшебные свойства и обострённое чувство справедливости.

В этом же году вышел в свет долгожданный роман-воспоминание Ильи Лаврова, своеобразная летопись Новониколаевска через детское восприятие главного героя.

В 2023 году опубликованы избранные произведения «Сибирского Мегре» Михаила Черненко. Михаил Яковлевич Черненко – советский и российский писатель детективного жанра. Многие годы Михаил Яковлевич был народным заседателем в суде, где ему пришлось соприкоснуться с огромным количеством сложных жизненных ситуаций. Эта работа стала фундаментом будущего творчества. Всё, о чем впоследствии написал Михаил Черненко, происходило в жизни, у его персонажей есть реальные прототипы. М.Я. Черненко – Лауреат Всесоюзного литературного конкурса МВД СССР и Союза писателей СССР, лауреат премии Союза писателей России «Во славу Отечества» (2010)

В этом же году были изданы сборник стихов «Гнездо поэтов» с произведениями новосибирских поэтов и сказка «Трое и мышинный король, или Праздник для души» Евгения Мартышева. В детской подсерии опубликована повесть-сказка Сергея Белоусова «Смертельная кастрюля, или Возвращение Печенюшкина». Это вторая часть трилогии о приключениях Печенюшкина.

В 2024 году увидела свет заключительная книга трилогии Сергея Белоусова «Сердце дракона, или Путешествие с Печенюшкиным». Был опубликован сборник рассказов Михаила Михеева «Избранное». Михаил Петрович Михеев, талантливый писатель-фантаст. В 1937 году Михаил Михеев приехал жить в Новосибирск. Там в 1951 году он напечатал свою первую книжку – стихотворную сказку для детей «Лесная мастерская», которая переиздавалась много раз в течение тридцати лет. В начале шестидесятых М. Михеева приняли в Союз писателей. В это время он уже был автором повестей «Капитаны 8-а», «Вирус В-13», приключенческого романа «Тайна белого пятна», который дал имя знаменитому Всероссийскому литературному фестивалю «Белое пятно», много лет проходящего на базе Новосибирской государственной областной научной библиотеки.

И была издана первая книга в подсерии «книги духовно-нравственного содержания» «Православная Сибирь» «Святитель Макарий (Невский), митрополит Московский и Алтайский и его духовное наследие».

Будущее программы издательского проекта предполагает масштабное расширение серийных изданий, направленных на сохранение культурного наследия Сибири, популяризацию выдающихся деятелей региона и развитие интереса к истории края. Цель изданий заключается в формировании глубокого понимания особенностей жизни и творчества замечательных жителей Сибири, отражающих уникальность её культуры и традиций.

Планируется издание книг в нескольких новых подсериях, в том числе – в краеведческой. Каждая книга будет представлять собой исследование определённого аспекта культурной жизни региона, раскрывающего богатство исторического наследия Сибири. Особое внимание планируется уделить выпуску книг в подсерии «Жизнь замечательных сибиряков». Это направление издательской программы призвано знакомить читателей с биографиями выдающихся личностей, родившихся или живших в Сибири, чьи достижения стали значимыми вкладами в историю и культуру России. Подсерия «Культура Сибири» будет посвящена исследованию культурных явлений, характерных именно для данного региона. Она охватит широкий спектр вопросов, связанных с традициями, обычаями, искусством и литературой народов Сибири. Отдельное направление планируется посвятить героическим страницам военной истории Сибири. В книгах найдут отражение подвиг и мужество солдат, офицеров и командиров, проявленные ими в годы Великой Отечественной войны и последующих конфликтах. Эти издания позволят сохранить память о героях и послужат важным ресурсом патриотического воспитания молодежи.

Важным направлением будущей программы станет проведение исследовательских мероприятий, способствующих углублению знаний о культуре и истории Сибири. Планируется привлечение ведущих учёных, историков и краеведов, которые смогут внести значительный вклад в подготовку содержательного и научно-обоснованного материала для будущих изданий. Результаты исследований также будут представлены в виде монографий, сборников статей и иных научных трудов.

Заключение

В заключение хотелось бы подчеркнуть важность предложенной издательской программы для сохранения исторической памяти и укрепления национального самосознания россиян. Ее реализация внесёт существенный вклад в формирование положительного имиджа Сибирского региона и повышение интереса к изучению отечественной истории и культуры.

Проведенный анализ позволяет сделать вывод о высокой эффективности предпринятых мер по развитию региональных творческих ресурсов. Поддерживая литературу и создавая условия для роста популярности местных авторов, областная администрация укрепляет культурное единство российского общества и сохраняет уникальный региональный колорит. Дальнейшее развитие программы предполагает расширение охвата читающей публики и углубленное изучение потребностей творческой среды.

Ирина Јурјевна Паина

i.paina@nso.ru

Ирина Леонидовна Непеина

i.nepeina@nso.ru

Новосибирска државна регионална научна библиотека

Новосибирск

ИЗДАВАЧКИ ПРОГРАМ НОВОСИБИРСКЕ РЕГИОНА: ХРОНИКА И ИМЕНА

Сажетак: Овај чланак је посвећен проучавању регионалног издавачког програма Новосибирске области, реализованог у оквиру Државног програма „Култура Новосибирске области“. Чланак анализира циљеве, задатке и ефикасност пројекта усмереног на подршку културним иницијативама и популаризацију књижевног наслеђа Сибира. Посебна пажња је посвећена утврђивању критеријума за избор и начин формирања стручног савета који врши контролу публикација. Представљени су резултати петогодишњег рада програма, укључујући сва објављена издања, као и конкретна издања која су објављена после момента покретања иницијативе.

Кључне речи: култура, књижевност, издавачки пројекти, Сибир, регион, држава, уметничко стваралаштво, традиционална култура.

Irina Yurievna Paina

i.paina@nso.ru

Irina Leonidovna Nepeina

i.nepeina@nso.ru

Novosibirsk State Regional Scientific Library

Novosibirsk

PUBLISHING PROGRAM OF THE NOVOSIBIRSK REGION: CHRONICLE AND NAMES

Summary: This article examines the regional publishing program of the Novosibirsk region, executed under the State Program “Culture of the Novosibirsk Region”. It analyzes the project's objectives, tasks, and effectiveness in supporting cultural initiatives and popularizing Siberia's literary heritage. Particular attention is given to the selection criteria and the mechanism for establishing the expert council responsible for overseeing publications. The paper presents the outcomes of the program's five-year operation, including the total volume of publications and specific titles released since the initiative's inception.

Keywords: culture, literature, publishing projects, Siberia, region, state, artistic creativity, traditional culture.

***Култура сећања: улога библиотеке, музеја, архива:*
зборник радова са Летњег форума БДС-а, одржаног
23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија),
Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)**

Зборник радова са Летњег форума БДС-а (Београд, Нови Сад, Лакташи, Доња Градина, 2025), насловљен *Култура сећања: улога библиотеке, музеја, архива*, обједињује професионална и практична искуства и постигнућа руских и српских стручњака из области библиотекарства, музеологије и архивистике. Овај зборник представља материјално свједочанство многобројних дјелатности и оперативних стратегија које се изводе под окриљем библиотека, музеја и архива као неприкосновених чувара друштвеног памћења. Основна предметна проблематика – *култура сећања, поводом 80-годишњице побједе над нацизмом* – сагледана је у најширем контексту, и то кроз призму културологије, социологије, психологије, филозофије и историје. Сам термин *култура сећања* првенствено је размотрен на феноменолошком нивоу, те у домену социјалне и емоционалне интелигенције и процеса индивидуације. Руски аутори тематизују сећање на Велики отаџбински рат 1941–1945 и Дан побједе над нацизмом, док српски освјетљавају херитолошку улогу и значај документарне и културноисторијске грађе о геноциду почињеном над Србима, Јеврејима и Ромима у Другом свјетском рату. Приложени радови указују на чињеницу да су матичне баштинске установе у Русији, Србији и Републици Српској превасходно усмјерене ка очувању друштвеног легитимитета и интегритета свог историјског и културног наслеђа.

Зборник *Култура сећања: улога библиотеке, музеја, архива* посвећен је и савременим темама и иновацијама у библиотекарству. По-

себно су наглашене међународне активности руских библиотека које се тичу професионалног развоја библиотечких стручњака. Узевши уопште, овај зборник је наклоњен читалачкој публици различитих естетских сензибилитета и истраживачких аспирација. Вишејезичност резимеа (енглески, руски и српски) олакшава међународну комуникацију и размјену стручних идеја и мишљења.

Предочена публикација најављује ново поглавље професионалне и културне сарадње Срба и Руса. Промовише наше заједничко културно наслеђе и потврђује духовну блискост и међусобну пријатељску наклоност словенских народа.

Др Радославка Сударушић
Катедра за библиотекарство
Филозофски факултет
Универзитет у Источном Сарајеву
Пале

Культура памяти: роль библиотек, музеев, архивов:
сборник докладов Летнего форума БОС, 23–27 июня
2025 г. Белград и Нови-Сад (Сербия), Лакташи и Дonya-
Градина (Республика Сербская), 2025.

Сборник докладов Летнего форума БОС (Белград, Нови-Сад, Лакташи, Дonya-Градина, 2025) под названием «Культура памяти: роль библиотек, музеев, архивов» объединяет профессиональный и практический опыт и достижения российских и сербских специалистов в области библиотечного дела, музееведения и архивоведения. В сборнике представлены вещественные свидетельства многочисленных мероприятий и операционных стратегий, реализуемых под крышей библиотек, музеев и архивов как неприкосновенных хранителей социальной памяти. Основная тема – культура памяти по поводу 80-летия Победы над нацизмом, – рассматривается в самом широком контексте, через призму культурологии, социологии, психологии, философии и истории. Сам термин «культура памяти» рассматривается преимущественно на феноменологическом уровне, в контексте социального и эмоционального интеллекта, а также процесса индивидуации. Российские авторы обращаются к памяти о Великой Отечественной войне 1941–1945 годов и Дню Победы над нацизмом, а сербские авторы подчеркивают наследственную роль и значение документальных и культурно-исторических материалов о геноциде сербов, евреев и цыган во Второй мировой войне. Прилагаемые работы свидетельствуют о том, что основные учреждения, занимающиеся сохранением культурного наследия в России, Сербии и Республике Сербской, в первую очередь сосредоточены на сохранение социальной легитимности и целостности своего историко-культурного наследия.

Сборник «Культура памяти: роль библиотек, музеев, архивов» так-

же посвящен современным темам и инновациям в библиотечном деле. Особое внимание уделяется международной деятельности российских библиотек, связанной с повышением квалификации библиотечных специалистов. В целом, этот сборник ориентирован на аудиторию с различными эстетическими предпочтениями и исследовательскими устремлениями. Многоязычность аннотации (английский, русский и сербский) способствует международному общению и обмену профессиональными идеями и мнениями. Представленное издание открывает новую страницу в профессиональном и культурном сотрудничестве сербов и русских. Оно продвигает наше общее культурное наследие и подтверждает духовную близость и взаимную дружескую привязанность славянских народов.

Д-р Радославка Сударушич
Кафедра библиотековедения
Философский факультет
Университет Восточного Сараево
Пале

Рецензия на сборник докладов *Культура йамяйи: роль библиотек, музеев, архивов* Летнего форума БОС, 23–27 июня 2025 г. Белград и Нови-Сад (Сербия), Лакташи и Доня-Градина (Республика Сербская), 2025.

Подготовка и выход в свет рассматриваемого сборника представляется значимым событием, важным как для укрепления дружбы между народами и популяризации славянского наследия, так и для установления профессиональных контактов, обмена знаниями и опытом, совместного изучения направлений, важных для библиотечной науки и практики.

Вполне логичными представляются и темы форума – история и современность: «Архивы и библиотеки в сохранении и передаче воспоминаний» и «Библиотечные проекты и инновации». Знаменательным представляется и тот факт, что в данном сборнике термин «культура памяти» понимается в широком смысле слова, и поэтому, помимо текстов, тематически связанных со Второй мировой войной, представлены также тексты, предметом изучения которых является культурное наследие.

В разделе «Архивы и библиотеки...» рассматривается деятельность библиотек Санкт-Петербурга в год 80-летия Победы. Здесь есть как статьи обзорного характера (С. А. Гороховой), так и статьи, посвященные работе отдельных библиотек (материалы И. А. Трушиной, Н. Ю. Михайловой, Т. А. Синельниковой, М. Б. Швеца). Статьи представляются сбалансированными, информативными и хорошо дополняющими друг друга. В сборнике также обозначена тенденция создания электронных ресурсов на основе архивных документов и представлено сотрудничество Российской национальной библиотеки с сербским библиотечным и научным сообществом.

Часть сборника на сербском языке начинается обсуждением роли культуры памяти в процессе индивидуации, продолжается презентацией поэтических произведений из библиотеки Музея жертв геноцида в Белграде и изложением опыта работы Государственного учреждения «Мемориальный край Донья Градина». Также представлена роль Отдела отечественной культуры Национальной библиотеки имени Р. Домановича в Лесковаце и дано описание постоянной выставки Центрального музея Великой Отечественной войны в Москве «Преступления нацизма и освободительная миссия Красной Армии в Европе».

Раздел «Библиотечные проекты и инновации» содержит обзор международной деятельности российских библиотек. В рамках проекта были представлены Научная библиотека Томского государственного университета и город Томск.

В целом сборник представляется удачным примером сотрудничества российских и сербских коллег и безусловно нуждается в скорейшей публикации.

Д-р пед. наук М. Ю. Матвеев
Вед. науч. сотр. Отдела истории
библиотечного дела РНБ
Санкт-Петербург

Рецензија зборника радова *Култура сећања: улога библиотеке, музеја, архива*: са Летњег форума БДС-а, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)

Припрема и објављивање овог Зборника представља значајан догађај, не само за јачање међународних односа и промоцију словенског наслеђа, већ и за успостављање професионалних контаката, размену знања и искустава и заједничко истраживање области важних за библиотечку професију и праксу.

Теме форума су логички повезане – историја и савременост: *Архиви и библиотеке у очувању и преношењу сећања и Библиотечки пројекти и иновације*. Важна је и чињеница да се у зборнику користи термин „култура сећања“ у ширем смислу. Стога су, поред текстова тематски везаних за Други светски рат, укључени и текстове о културном наслеђу.

У поглављу *Архиви и библиотеке...* разматрају се активности библиотеке Санкт Петербурга у години јубилеја – 80. година од Велике победе. Ту су заступљени прегледни радови (С. А. Горохове) и радови посвећени пркси појединачних библиотека (И. А. Трушине, Н. Ју. Михаилове, Т. А. Синельникове и М. Б. Швец). Радови су избалансирани, информативни и добро се допуњују. У Зборнику је такође приказана тенденција стварања електронских ресурса заснованих на архивским документима и представљена је сарадња Руске националне библиотеке са српском библиотечком и научном заједницом.

Део Зборника на српском језику почиње дискусијом о улози културе сећања у процесу индивидуације, наставља се презентацијом пое-

зије из библиотеке Музеја жртава геноцида у Београду и презентацијом искустава Државне установе Спомен-подручје Доња Градина. Такође, представљена је и улога Завичајног одељења Народне библиотеке Р. Домановић у Лесковцу, а дат је и опис сталне изложбене Централног музеја Великог отаџбинског рата у Москви, „Злочини нацизма и ослободилачка мисија Црвене армије у Европи“.

У делу *Библиотечки пројекти и иновације* дат је преглед међународних активности руских библиотека, где су представљени Научна библиотека Томског државног универзитета и град Томск.

Генерално, Зборник представља пример успешне сарадње између руских и српских колега, чије је објављивање апсолутно потребно.

Др пед. наука М. Ју. Матвејев
Водећи истраживач Одељења за историју библиотекарства РНБ
Санкт Петербург

КУЛТУРА СЕЋАЊА:
УЛОГА БИБЛИОТЕКА, МУЗЕЈА, АРХИВА
Зборник радова са Летњег форума БДС-а,
одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија),
Лакташима и Доњој Градини (Република Српска)

Уредник

Др Татјана Богојевић

Редактори

за српски језик

Мр Вања Шмуља

Др Татјана Богојевић

за руски језик

Светлана Анатољевна Горохова

Верица Шево

за енглески језик

Јелена Глишовић

Рецензенти

Проф. др Радославка Сударушић, Филозофски факултет Универзитета у
Источном Сарајеву

Др Бојан Арбутина, Музеј жртва геноцида, Београд

Др Михаил Јурјевич Матвејев, Национална библиотека Русије, Санкт
Петербург

Издавачи

Библиотекарско друштво Србије, Београд
Архив Војводине, Нови Сад

За издавача

Јелена Глишовић

Др Небојша Кузмановић

Дизајн и прелом

Бојана Бјелица

Штампа

Сајнос, Нови Сад

Тираж

300

ISBN 978-86-87177-26-0 (БДС)
ISBN 978-86-6178-252-7 (Архив Војводине)

**КУЛЬТУРА ПАМЯТИ:
РОЛЬ БИБЛИОТЕК, МУЗЕЕВ, АРХИВОВ**
сборник докладов Летнего форума БОС,
23–27 июня 2025 г.
Белград и Нови-Сад (Сербия),
Лакташи и Дonya-Градина (Республика Сербская)

Редактор

Д-р филол. наук Татьяна Богоевич

Редакторы

для сербского языка

М-р филол. наук Ваня Шмуля

Д-р филол. наук Татьяна Богоевич

для русского языка

Светлана Анатольевна Горохова

Верица Шево

для английского языка

Елена Глишович

Рецензенты

Проф. д-р Радославка Сударушич, Философский факультет Университета
Восточного Сараево

Д-р ист. наук Боян Арбутина, Музей жертв геноцида, Белград

Д-р пед. наук Михаил Юрьевич Матвеев, Российская национальная
библиотека, Санкт-Петербург

Издатели

Библиотечное общество Сербии, Белград

Архив Воеводины, Нови-Сад

Для издателя

Елена Глишович

Д-р филол. наук Небойша Кузманович

Дизайн и верстка

Бояна Бъелица

Печать

Сайнос, Нови-Сад

Тираж

300

ISBN 978-86-87177-26-0 (БОС)
ISBN 978-86-6178-252-7 (Архив Воеводины)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.75:02(082)
02:004(082)
026/027:37(082)

**ЛЕТЊИ форум БДС-а Култура сећања, улога библиотека, музеја, архива
(2025 ; Београд, Нови Сад, Лакташи, Доња Градина)**

Култура сећања : улога библиотека, музеја, архива : зборник радова са Летњег форума БДС-а, одржаног 23–27. јуна 2025. у Београду и Новом Саду (Србија), Лакташима и Доњој Градини (Република Српска) / [уредник Татјана Богојевић] ; [организатор] Библиотекарско друштво Србије. - Београд : Библиотекарско друштво Србије ; Нови Сад : Архив Војводине, 2025 (Нови Сад : Сајнос). - 328 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: Култура памяти: роль библиотек, музеев, архивов. - Радови на срп. и рус. језику. - Тираж 300. - Реч Уредништва: стр. 11-17. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз радове. - Резиме на енгл. и срп. и рус. језику.

ISBN 978-86-87177-26-0 (БДС)
ISBN 978-86-6178-252-7 (АВ)

а) Култура сећања -- Библиотеке -- Зборници б) Библиотеке -- Образовна улога -- Зборници

COBISS.SR-ID 177824777